

773

203

F-15

1984

№377

1000

9 11 10

280 203. *uz*
F-15
716-64

ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ՄԵԿԵՈՒԹՐԱՅԻՆ

ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՍՐԲՈՅ ՊԵՏԱՐԱԳԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ի ՊԵՏՍ

ԺՈՂՈՎՐԴՈՅ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԱՅ ՀԱՅՈՅ:

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՄԵՆ ԳԱՀԱՆԱՅ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻՈՅ

ԹԻՖԼԻՍ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ ՏՊԱՐԱՆ

ՕՐԲԵԼԵՆ ՓՈՂՈՅ, 5

1884

ԱՌ ՀԱՄԵՍՏԱՓԱՅԼ ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ.

Մեծապատիւ Տիկին.

Հոգեկան լիապարար խնդութեամբ յիշում եմ այն օրը երբ Հաճեցաք յայտնել ինձ Ձեր բաղձանքը՝ թէ բարւոք կլինէր ուսումնարանում ուսուցանել առանձնապէս և Ս. Պատարագի արարողութիւնը, որպէս զի Հասկանալով Ս. Խորհուրդը միջոց ունենայ ապագայ սերունդը աւելի ջերմեռանդօրէն ներկայ գտանուել Ս. Պատարագին, քան ինչպէս այժմ:

Մեծ Հաճութեամբ լսեցի Ձեզանից, իբրև մի կրթուած և զարգացած Հայ Տիկնօջից, այդ Համակրելի և ամենայն յարգանաց արժանի առաջարկութիւնը, որն արձագանք գտաւ և մի խումբ Հասկացողներէ մէջ. ուստի և ես այն օրից ինձ պարտք Համարեցի Ձեր բաղձանաց կենդանի արձան մի կանգնել, որի վերայ անջինջ պիտի դրոշմուի Ձեր սուրբ փառաբան և օգտակար առաջարկութիւնը:

Ձեր բաղձանաց կենդանի արձանը պիտի լինի այս Երկասիւրութիւնը, որ կրում է իւր ճակատին «Արարողութիւն և մեկնութիւն Խորհրդոյ Սրբոյ Պատարագի Հայաստանեայց Նկեղեցւոյ» վերնագիրը:

Եւ որովհետեւ այս իմ Համեստ աշխատութիւնը պտուղ է և արդիւնք Ձեր պատուական փառաբանաց և առաջարկութեան և տալաբերում է Ձեր յատուկ օժանդակութեամբ, վասն որոյ թոյլ տուէք ինձ, խոհեմազարդ Տիկին, առ միշտ Երախտասարտ գոլով առ Ձեզ, նուիրել այս իմ Համեստ աշխատութիւնը Ձեր ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ վաղամեռիկ սերելի որդւոյ յիշատակին, որը տալաւ իւր կիսաբաց սերուն կոկոնի մէջ զոհ գնալով մահուան դաժան խորշակին, ցաւ և կսկիծ թողեց որդէսէր ծնողիդ սրտի և հոգւոյ մէջ և

Մնաւ զՁեզ միշտ մեծարական յարգանք յիշող և Աստուածապահ գերդաստանդ Համար առ Աստուած աղօթարար:

Արեւն Կահնայ Բագարուհի.

Հրամանաւ Ս- Սինօդի Սրբոյ Էջմիածնի ՚ի 16 Սեպտեմբերի,
1882 թիւ. № 3004.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 8 Октября 1883 г.
Типографія И. Мартиросіанца, Орбеліан. ул., д. № 5

Միջին Գրականություն

Գրքի ցուցակն այս անգամ համառոտագործողի մասին
- ա ղ ի ն ի վ ի ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների

Սա Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների

Սա Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների

Սա Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների

Սա Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների

Սա Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների
- ա ղ ա ղ Գրականության համաժողովի անդամների

ՊԱՏԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆՍ

Մեծապատիւ Տիկին Վարդուհի Յովնանեանի առաջարկու-
թիւնը, ժողովրդի սառն խորաբերութիւնը դէպի Սուրբ Պատա-
րագի արարողութիւնը և միևնույն ժամանակ այսպիսի մի աշ-
խատութիւն ՚ի լոյս Հանելու մի խումբ Հասկացողների պա-
Հանջն ու ցանկութիւնը պատճառ դարձան ինձ այս իմ եր-
կասիրական գործիս:

Եւ լիրաւի, ինչպէս նկատեց Մեծապատիւ Տիկինը, ժողո-
վուրդը մեծ մասամբ անտեղեակ լինելով Ս. Պատարագի խոր-
հրդին, չգիտէ թէ ինչ է Ս. Պատարագի մեկնութիւնն: Եւ
այդ իսկ է հետեւանքը, որ նա պատրաստ է Ս. Պատարագի
հական խորհրդի կատարման միջոցին թողնել կիսատ Ս. Պա-
տարագը և դուրս գնալ, ինչպէս և անում է, որովհետեւ չէ
Հասկանում: Նա մեղաւոր չէ, որովհետեւ չէ սովորէ և չգիտէ
իսկ չգիտցողից գիտութիւն և կանոնաւորութիւն պահանջել
իմ կարծիքով, խոհեմութիւնից դուրս է:

Այս է եղած ահաւասիկ երկասիրութեան գլխաւոր պատ-
ճառը. որպէս զի այս գիրքը ժողովրդի ձեռքին լինելով՝ օգուտ
քաղէ սորանից և տեղեկանալ Ս. Պատարագի խորհրդին, գոնէ
որքան ձեռնհաս կլինի:

Սորա մէջ Հանուած են Ս. Պատարագի մէջ ասուող և
երգուող քահանայի բոլոր աղօթքները, սարկաւադի քարոզները
և գալիւնների երգերը. դրուած են նոքա գրաբառ լեզուով. նոցա
տակը աշխարհաբառ թարգմանութիւնը և ապա իմաստի բա-

ցատրութիւնը: Դասաւորուած է նոյնպէս Ս. Պատարագի արա-
րողութեան միմեանց Հետեւող կարգը:

Ջանացել եմ ըստ Հնարաւորութեան պարզ ոճով խօսելու,
որպէս զի զիւրահասկանալի լինի ընթերցող ժողովրդին, որով
միայն Հասած կՀամարեմ ինձ իմ նպատակիս. սակայն իմաստ-
ների բացատրութեանց մէջ մի քանի կէտեր կան, որոնք թե-
րեւս մութ Համարուեն ընթերցողներից ոմանց, որի մասին նոցա
քաղցր ներողամտութեան կլուսամ արժանանալ:

Այս երկասիրութեան մէջ իմ առաջն ունեցած եմ Ներսէս
Համբրոնացույ «Մեկնութիւն խորհրդոյ Ս. Պատարագի» ձե-
ռագիրն. ևս և Յակոբ Նալեան Պատրիարքի «Եօթն խորհուրդք
Եկեղեցույ» մականուանեալ ձեռագիրն և այլք:

Չեմ կասկածում իմ յոյսերիս մէջ, որ սա յօդուտ միայն
կարող է ծառայել ժողովրդին: Եւ եթէ արժան կՀամարուէր՝
զուցէ կարողանար պէտք զալ և կրօնասոյցներին:

Վստահանում եմ Աստուծով յաջողութիւն յուսալ իմ գոր-
ծիս. և այս յուսոյ իրադրծումը միայն պէտք է լինի վաս-
տակոցս անուշահամ պտուղը և կրօնասէր Տիկնօջ կատարեալ
մխիթարութիւնը:

Արսէն Կահանայ Բագրատունի.

Վ. ԲԱԺԻՆ.

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ, ՆՊԱՏԱԿ ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ,
ԲԱԺԱՆՄՈՒՆԻՔ ԵՒ ՅՈՐՋՈՐՋՄՈՒՆԻՔ ՆՈՐԻՆ

Ս. Պատարագի խորհուրդը Հաստատեց Յիսուս Քրիստոս
իւր մատնութեան երեկոյին կամ որ նոյն է Աւագ Հինգշաբթի
օրը, իւր չարչարանաց և խաչի վերայ մահուան յիշատակի
Համար. ձեռքն առնելով Հացը՝ օրհնեց և տուաւ աշակերտ-
ներին ասելով.

«Առէ՛ք կեղեք այժ և մարմին իմ, որ վասն ձեր և բազմաց
բաշխի ՚ի քաւութիւն և ՚ի թողութիւն մեղաց»:

Նոյնպէս և գինին օրհնեց, գոհացաւ և տուաւ աշակերտ-
ներին ասելով.

«Արբէ՛ք ի դմանէ ամենեքին. այդ է արեւն իմ նորոյ ուխտի,
որ յաղագս ձեր և բազմաց Հեղանի ի քաւութիւն և ի թողու-
թիւն մեղաց»:

Եւ յետոյ իբրեւ կնիք Հաստատութեան անեղացրեց այս
խօսքերը.

«Չայս արարէ՛ք առ իմոյ յիշատակ»:

Ս. Պատարագի Հաստատութեան նպատակն է Հոգևոր
Միաւորութիւն Հաւատացելոց ընդ Աստուծոյ, որ է Միակ վախ-
ճանը Քրիստոնէական Արօնի. և թէպէտ մարդը ՚ի Հոգւոյ և ՚ի
մարմնոյ բաղադրուած մի գոյացութիւն լինելով, պէտք էր ու-
նենալ և մարմնաւոր միաւորութիւն, սակայն ըստ որում Աս-
տուած Հոգի է, անհնար էր այդ մարդոյն ունենալ, ուստի այդ

ՅՈՐՋ ՅՈՂԱՎՈՅԻ ԵՐԵՄ ՅԱՆՆԱՅԻ
ԵՄԵՐՍՈՆԻ ԶԱՅԱՍԿԱՆԻ ՊԵՏԻԱՆ.
ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԱԶԱ.
ՅԱՐԻՆԵՆ ՍՈՍՈՒՆ ՏԱՐԵԴԱՐԱՆԻ
28 ՄԱՅԻՍԻ 1919 Ք.

միաւորութիւնը կատարելու համար, Մարմնացաւ անմարմին Բանն Հօր, որպէս զի մեզանից մերը ստանալով միաւորի իւր Աստուածութեան հետ և նրանով ինքը միաւորուի մեզ հետ. և այդ մարմնաւոր միաւորութիւնը արդիւնաւորելու մտօք Յիսուս սահմանեց Պատարագի խորհուրդը զգալի հացով և գինով, որպէս զի ճաշակելով զայն հոգեւորապէս միացած լինեմք իւր հետ: Մարդուս հոգեւոր միութիւնը Աստուծոյ հետ նոր չէր, որովհետեւ ստեղծագործութիւնից յետոյ առաջին անգամ Գրախտի մէջ հաստատեց զայն իւր և նախածնողաց մէջ, որ արդիւնք էր իւր առ Մարդն ունեցած անչափ սիրոյն: Այդ միաւորութիւնը կար և հին ուխտի եկեղեցւոյ մէջ, բայց ոչ այնքան զգալի ու շօշափելի, զի թէպէտ վկայութեան խորանում, Իսրայէլեան ժողովարաններում և կամ Երուսաղէմայ Տաճարում լինում էին ընթերցմունք և երգեցմունք, պաշտամունք և երկրպագութիւն, սակայն այն ամենայն էին ազգարարք Քրիստոսի Գալստեան և շնորհաց. և այդ պատճառով հին ուխտի Եկեղեցին անկարող էր տեսանել և շօշափել զԱստուած կամ կատարելապէս միաւորուել Աստուծոյ հետ: Բայց երբ Բանն Աստուած մարմին առաւ, այն ժամանակ զգալի եղև, մօտեցաւ մեզ, տեսանք Նորան մարմնով, լսեցինք Նորա քարոզութիւնը և ստացանք Նորա ձնորհքը: Սորանով ևս չբաւականացաւ Աստուած. կամեցաւ առաւել ևս մօտենալ մեզ և շօշափուել մեզանից և կատարելապէս հաստատել իւր միաւորութիւնը. վասնորոյ կարգեց և հաստատեց Ս. Պատարագի խորհուրդը, որ է խորհուրդ Սիրոյ: Այս խորհուրդն է մարդկանցը Աստուծոյ հետ կատարելապէս միաւորող կապը կամ հանգույցը, որովհետեւ այս խորհրդով Հայրն Աստուած սրբագործեալ հացը և գինին փոխում է Ս. Հոգւով ՚ի Ս. Մարմին և յԱրիւն Միածնին Իւրոյ, որպէս զի մենք ճաշակելով զայն, միաւորուենք Աստուծոյ հետ ըստ այնմ:

«Որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ զարեւն իմ—նա յիս բնակեսցի և ես ՚ի նմա»:

Աւրեմն Ս. Պատարագն է նախ՝ խորհուրդ Չարչարանաց և Մահուան Քրիստոսի և երկրորդ՝ խորհուրդ սիրոյ և միաւորութեան մեր ընդ Աստուծոյ:

Ս. Պատարագը բաժանուած է երկու մասի. Պատարագ Համայն Հաւատացելոց և Պատարագ արժանաւորաց ՚ի Հաղորդութիւն խորհրդոյն: Պատարագ երախայից կամ ամենայն Հաւատացելոց այն մասն է որ սկսւում է. «Սրհնեալ Թագաւորութիւնն Հօր և Որդւոյ և Ս. Հոգւոյն», քահանայի օրհնութիւնից և տևում է մինչև վերաբերումը, որ ժամանակ ՚ի հնումն կարող էին ներկայ լինել երեխայքը, այսինքն չմկրտուածները, ապաշխարողները և թերահաւատները, և ապա դուրս պէտք է գնային և ապաշխարէին. իսկ Պատարագ արժանաւորաց այն մասն է, որ վերաբերումից սկսեալ տևում է մինչև վերջը, որ ժամանակ կարող էին ներկայ լինել միայն արժանաւորները և մկրտեալները, որոնք կարող էին Ս. Խորհուրդը տեսնել և ճաշակել:

Ս. Պատարագի մէջ լուում են Աստուծոյ խօսքը, Հրեշտակաց օրհնութիւնը և մարդկան բարբառը: Աստուծոյ խօսքն է.

«Այս է մարմին իմ և այս է արեւն իմ»:

Հրեշտակաց օրհնութիւնն է.

«Սուբ, Սուբբ, Սուբբ Տէր զօրութեանց»:

Եւ մարդկան բարբառն է՝ քահանայի աղօթքը, սարկաւազի քարոզը և դպրաց երգը:

Ս. Պատարագը զանազան անուաններով է յորջորջւում կամ անուանւում. առւում է Հաղորդութիւն՝ որովհետեւ այս սուրբ խորհրդով Քրիստոսի Մարմնոյ և Արեանն ենք Հաղորդւում և հետևապէս կցորդւում ենք, միաւորւում ենք Քրիստոսի՝ իբրև մեր Քրիստոյ հետ և միմեանց՝ իբրև նորա անդամների հետ մի

մարմին բարոյապէս ըստ առաքելոյն. «Ձի մի Հաց՝ մի մարմին եմք բազումքս. զի ամենեքին 'ի միոջէ Հացէ անտի վայելեմք»։ Մի Հաց է և մենք ամենքս մի մարմին ենք, որովհետեւ ամենքս էլ այն մի Հացիցն ենք վայելում։ Ասում է Պատարազը՝ որովհետեւ Քրիստոսի խաչի վերայ պատարագուելու խորհուրդն է, որպէս և այժմ խորհրդապէս պատարագում է սուրբ Սեղանի վերայ։ Ասում է Տէր-նախն Ընթիւն կամ Վերջին Ընթիւն խորհուրդ՝ որովհետեւ Տիրօջ ընթրիքն է այդ և Յիսուս Հաստատեց այդ խորհուրդը իւր մատնութեան երեկոյին։ Ասում է Խորհուրդ՝ որովհետեւ Յիսուսի Մարմնոյ և Արեան, նորա Չարչարանաց և Մահուան և նորա բոլոր փրկագործութեան խորհուրդն իւր մէջն է բովանդակում։

Ասում է նա և Հոյ Բեկալ, օրհնութիւն կամ Գահալիւն ըստ որում բեկանելով զայն գոհանում և օրհնում ենք զԱստուած։

Թէ և կան և ուրիշ շատ անուններ խորհրդին յարմար, բայց աւելի ընդունուածը և գործածականն է Պատարագ և Հաղորդութիւն յորջորջմունքները։

Բ. ԲԱԺԻՆ

ԱՒՈՒՐԲ, ԺԱՄ ԵՒ ՏԵՂԻ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Ս. Պատարագը կարելի է ամենայն օր մատուցանել Առաքելոց նախնի սովորութեան վերայ հիմնուելով. բայց աւելի ընդհանրացած սովորութիւնն է այժմ շաբաթ և կիրակէ օրերը մատուցանել Ս. Պատարագը. շաբաթը՝ իբրեւ եօթներորդ օր

Հանգստեան Աստուծոյ յարարչագործութենէ. իսկ կիրակէն՝ իբրեւ օր Յարութեան Յիսուսի Քրիստոսի։ Ս. Պատարագը մատուցում է և տէրունական ու սրբոց տօներին 'ի պատիւ տօնին և սրբոց։

Ս. Պատարագը, ըստ սահմանադրութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, չէ մատուցում աղուհացից օրերին այսինքն մեծ պատին, բացի շաբաթ և կիրակէ օրերը, չէ մատուցում նոյնպէս և առաջաւորաց պահոց եօթնեկի հինգ օրը և հինգ տաղաւարի պահոց շաբաթուն, որովհետեւ այս լիշեալ օրերը սգոյ և ապաշխարութեան օրեր են, այն ինչ Ս. Պատարագը հոգեւոր ուրախութեան հանդէս է և կոչում է մինչև անգամ Հարսնի Դասին։ Այս հոգեւոր ուրախութեան համար այսպէս է գրում Պետրոս առաքեալը «Այլ իբրեւ հաղորդեալք Քրիստոսի չարչարանացն, ուրախ լինի՛՛ք. զի և 'ի յայտնութեանն նորա ցնծացեալ բերկրի՛՛ք»։ Քրիստոսի չարչարանքներին հաղորդուելով՝ ուրախացէ՛ք. որպէս զի հորա յայտնութեան ժամանակ՝ ցնծալով բերկրի՛ք։ Ուրեմն սգոյ և ապաշխարութեան օրերին ըստ սովորութեան մերս Հայաստանեայց եկեղեցւոյ՝ պատարագ չէ մատուցում։

Ս. Պատարագի մատուցանելու ժամանակը սովորաբար առաւօտեանն է. այն է երրորդ ժամուն ըստ Եբրայեցւոց որ ըստ պատճառն այն է որ առաքելոց ժամանակներում սովորութիւն կար ծոմ կամ անսուղ մերձենալ ի Հաղորդութիւն Ս. խորհրդին. և որովհետեւ ծոմ լինելը ժողովրդի համար աւելի հնարաւոր էր և դիւրին մինչև կէս օրը. վասնորոյ սահմանեցին որ Ս. Պատարագը մատուցուի առաւօտները, որպէս մնացել է և մինչև այսօր։ Բայց Ծանդեան և Զատիկի ճրագալոյցներին սահմանեցին Սուրբ Հարք եկեղեցւոյ որ Ս. Պատարագը մատուցուի երեկոյին, որովհետեւ Քրիստոս ծնաւ 'ի մէջ գիշերին և յարեաւ

գիշերը մերձ առաւօտուն. և որովհետեւ երեկոն ևս ընթանում է դէպի գիշերը և առաւօտը, վասնորոյ վերոյիշեալ ճրագալոյցներին՝ ՚ի նախատօնակին Ս. Պատարագը մատուցում է երեկոյին ՚ի յիշատակ Ծննդեան և Յարութեան Փրկչին: Իսկ Աւագ Հինգշաբթի օրը Ս. Պատարագը մատուցում է գկնի ճաշուն, որ մօտ է երեկոյին, որովհետեւ խորհրդաւոր ընթրիքը մերձ առ երեկոն կատարուեցաւ, Զատիկական դառը ուտելուց յետոյ:

Ս. Պատարագի մատուցանելու տեղը ըստ առաքելական վայելուչ սահմանադրութեան ընդունուած է եկեղեցիքը և օրհնուած մատուռները օծուած վէմ ունեցող սեղանի վերայ, իսկ ՚ի կարեւոր և յանճարաւոր դէպս պատերազմի՝ Հնար է տաղաւարների տակ ևս մատուցանել Ս. Պատարագը, միայն ոչ առանց օծուած վէմ քարի. թէպէտ վերջինս զուրկ կլինի նոյն մեծ և Փրկարար խորհրդին յարմար վայելչութիւնից:

Գ. ԲԱԺԻՆ

ՍՐԲԱՋԱՆ ԱՆՕԹ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԿԱՐ ԺԱՄԱՐԱՐԻ

Ս. Պատարագի սրբազան անօթն է Սկիհն և Մաղզմայն. Սկիհն գինւոյ համար է և Մաղզմայն նշխարի՝ այսինքն հացի համար է:

Թէպէտ ՚ի Հնումն Սկիհն և Մաղզմայն շինուած էին լինում փայտից, ապակուց, պղնձից, կաւից և այլն. սակայն վերջերը նոցա անյարմարութիւնները տեսնելով՝ սահմանեցին որ Սկիհը և Մաղզմայն լինեն ոսկուց կամ արծաթից ոսկեզօծեալ. որովհետեւ փայտը անյարմար է, ապակին կոտրուելու վտանգն ունի, պղինձը ժանգ է բռնում, իսկ կաւը իրան է ծծում Հե-

ղուկ մարմինը. այն ինչ արծաթն ու ոսկին ազատ են այդ անյարմարութիւններից և վտանգներից:

Պատարագիչը կամ ժամարարը մեծ պատրաստութիւն պէտք է ունենայ Ս. Պատարագը մատուցանելու: Նորա մարմնաւոր պատրաստութիւնները պէտք է լինին մարմնաւոր մաքրութիւն, ծոմապահութիւն, անխօս լռակացութիւն նախընթաց երեկոյի ժամերգութիւնից սկսեալ մինչև Ս. Պատարագի աւարտուիլը, որովհետեւ զանազան ախորժ. և անախորժ. խօսքերը կամ լուրերը կարող են վրդովել նորա հոգեկան. խաղաղութիւնը, որը անհրաժեշտ է պատարագչին. ոտրան կից և ծնրադրութիւն, սաղմոսասացութիւն և աղօթականատարութիւն իւր տան մէջ. հոգեւորանկէս ևս պէտք է պատրաստուի պատարագիչը խիղճը և հոգին մաքրելով, որ աւելի գլխաւորը և հարկաւորն է իբրեւ հաշուէպահանջ իրանից իւր անցեալ կենաց՝ հարկաւոր է զոջումն և խոստումն, ուխտ և դաշն ընդ Աստուծոյ՝ թողնելու իւր ապականացու գործքերը, եթէ ոչ միանուաբ. գոնէ հետզհետէ, սակաւ առ սակաւ. ներել իւր դէմ յանցաւորներին, հատուցանել պատճառած վնասները, սրբել և մաքրել սիրտը, միտքը և խորհուրդները ամենատեսակ գարշութիւններից, որովհետեւ ընդունելու է իւր մէջ իւր Տէրը և Փրկիչը և միաւորուելու է Նորա Հետ, ուստի սուրբ պատարագից գոնէ երեք օր յառաջ ժամարարը պարտաւոր է խոստովանել իւր մեղքերը իւր կարգակից մի այլ քահանայի առաջ և ապա մօտենայ սուրբ և Փրկարար պատարագին: Պատարագիչ քահանայի պատրաստութեան համառօտութիւնը այս է՝ ընդարձակը՝ իւրաքանչիւրը ինքը թող իմաստասիրէ և գործադրէ, առանց որոյ յանդգնութիւնէ ահեղ խորհրդին սպասաւորելը և է ՚ի դատաստան անձին:

Դ. ԲԱԺԻՆ

ԶԳԵՍՏԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻՅԻ

Ճաշու երեք ողորմիաքից յետոյ պատարագիչ կամ ժամա-
րար քահանան համբուրելով բէմը և երկրպագութիւն անելով
սուրբ սեղանին, բէմին՝ հայցում է Աստուծոյ օգնութիւնը իւր
առաջիկայ սպասաւորութեան մեծ գործին. յետոյ աջակողմեան
և ձախակողմեան դասերում կանգնող հոգևոր ուխտին խոնար-
հեցուցանելով գլուխն՝ թողութիւն է խնդրում իւր մարդկօրէն
սխալանաց և մտնելով աւանդատուն՝ նախ լիշելով իւր մեղ-
քերը և ապա ասում է նշանակեալ սաղմոսը և աղօթքը, որից
յետոյ զգեստաւորւում է. նոյն միջոցին զպիրք երգում են զգես-
տաւորութեան շարականը «Խորհուրդ խորին» որ գրել է արե-
ւելցի խաչատուր վարդապետը, որպէս և տների սկզբնատա-
ռերը խաչատուր անունն են կապում:

Խորհուրդ խորին շարականի առաջին տունը հրեշտակաց
ստեղծագործութիւնն է պատմում: Երկրորդ տունը՝ Ագամայ
ստեղծելը և զրախտի մէջ դնելը: Երրորդ տունը՝ Քրիստոսի
չարչարանքով մարդկան ազգի փրկութիւնը: Չորրորդ տունը՝
Սուրբ Հոգւոյ իշումը առաքելոց վերայ: Հինգերորդ, վերցերորդ,
եօթներորդ և ութերորդ տուները վերաբերում են զգեստաւո-
րութեան, իսկ իններորդ տունը «Թաղաւոր երկնաւոր» չէ պատ-
կանում «Խորհուրդ խորին» շարականին, այլ ծաղկազարդի կա-
նոնից առնուած է:

Պալիրները քաղցրաձայն երգում են զգեստաւորութեան
շարականը, մինչդեռ Պատարագիչը զգեստաւորւում է. շարա-
կանն է այս.

«Խորհուրդ խորին, անհաս անսկիզբն, որ զարդարեցիր զվե-
րին պետութիւնդ ՚ի յառագաստ անմատոյց լուսոյն, գերապանծ
փառօք զգաստ հրեղինաց»:

Որքան խոր, անհասանելի և անսկիզբն է այն խորհուրդը,
որով երկնային թաղաւորութիւնդ զարդարեցիր և անմատոյց
լուսոյն առագաստ պատրաստեցիր և նոյն թաղաւորութեանդ՝
գերապանծ փառքով հրեշտակներին կարգեցիր իբրև բնակիչ:

«Անճառահրաշ գօրութեամբ ստեղծեր զառամ պատկեր տի-
րական, և նազելի փառօք զգեստաւորեցեր, ի դրախտն Ադենի
տեղի բերկրանաց»:

Անպատմելի հրաշագործ գօրութեամբ ստեղծեցիր Ագամին և
Քո Տիրական պատկերով և սքանչելի փառքով զարդարելով
նորան՝ դրեցիր Ադենայ դրախտի մէջ որ բերկրանաց և ուրա-
խութեան տեղ էր:

«Չարչարանօք քո Սուրբ Միածնիդ նորոգեցան արարածք
ամենայն և վերստին մարդն անմահացաւ՝ զարդարեալ ՚ի զգեստ
անկողոպտելի»:

Քո սուրբ Միածնի չարչարանքովը նորոգուեցան բոլոր
արարածները, որով մարդը իւր նախկին անմահութիւնը կրկին
ձեռք բերեց և զարդարուեցաւ անկողոպտելի զգեստով:

«Անձրեւածին րաժակ հրահոսան, որ հեղար յառաքեալսն ՚ի
սուրբ վերնատանն, հեղ և ՚ի մեղ Հոգեւ Սուրբ Աստուած՝ ընդ
սլաստմունքանին զքո զիմաստութիւն»:

Դու, ով Սուրբ Հոգիւք Աստուած, որ իբրև շնորհաց անձ-
րևը կրակի նման թափւող բաժակ՝ թափուեցար սուրբ վերնա-
տան մէջ առաքելոց վերայ. մեզ վերայ ևս թափիր քո իմաս-
տութիւնը այն պատմութեան հետ:

«Տան քում վայելէ սրբութիւն, որ զգեցար զվայելչութիւն.
սրբութիւն փառաց ընդ մէջ քո ածեալ. պատեալ զմէջս մեր ճշ-
մարտութեամբ»:

Սրբութիւն է վայել քո տանը. դու որ վայելչութիւն ես

Հաղած և փառքն ու սրբութիւնը մէջքովդ ես անցրած, մեր մէջքերն ևս ճշմարտութեամբ ամրապնդէ:

«Որ զարարչագործ բազուկս քո տարածեցեր ընդդէմ աստեղաց, Հաստատեա զբազուկս մեր կարողութեամբ, Համբարձմամբ ձեռաց առ քեզ միջնորդել»:

Դո՛ւ՛ որ արարչագործ բազուկներդ ընդդէմ աստեղաց տարածեցիր, կարողութեամբ ամրացրու մեր բազուկները, որպէս զի կարող լինեմք արժանապէս միջնորդ լինել առ քեզ, մեր ձեռքերը առ քեզ Համբառնալով:

«Իւսմամբ թագ ՚ի գլուխ պատեսցես զմիտս և զգոյարանս՝ խաչանիշ ուրարմամբ ըստ Ահարովնի, ծաղկեալ յօդկեթել ՚ի զարդ խորանին»:

Հիւսելով մեր գլուխը թագով, պատիր և մեր միտքն ու զգոյարանքները խաչաձև ուրարով, ինչպէս վկայութեան խորանի զարդ Համարուած ուրարով Ահարոնն էր պատում իրան:

«Բամից բոլորեց տերապէս Աստուած պետական, նափփորտապատ սերով զմեզ զգեստաւորեցեր՝ քում սուրբ խորհրդոյդ լինել սպասաւոր»:

Բոլոր արարածոց Տէր և Աստուած և պետ. զգեստաւորեցիր մեզ Քո սիրով՝ իբրև շուրջառով, որպէս զի արժանապէս ծառայեմք Քո սուրբ խորհրդին:

«Թագաւոր երկնաւոր, գեկեղեցի քո անշարժ պահեա, և գերկրպագուս Անուանդ Քում՝ պահեա ՚ի խաղաղութեան»:

Երկնաւոր թագաւոր, անշարժ և Հաստատուն պահիր Քո սուրբ եկեղեցին, իսկ Քո անուան երկրպագուներին խաղաղութեամբ պահպանէ:

Մինչդեռ դպիրները այս շարականն են երգում, զոյգ ընդ նոսին պատարագիչը ասում է Դաւթի Հետեւեալ սաղմոսը՝

«Քահանայք Քո զգեցցին զարդարութիւն և սուրբք Քո ցընծալով ցնծասցեն»:

Քո քահանաներդ թող արդարութիւն զգենուն և Քո սուրբերը ցնծալով թող բերկրին:

«Յիշեա՛ Տէր գԴաւիթ և զամենայն զեցողութիւնդ ինչպէս Տէր, լիշիւր Դաւիթը և նորա խոնարհութիւնը»:

«Որպէս երգուաւ Տեառն և ուխտս եղ Աստուծոյ Յակոբայ»:

Թէ ինչպէս երգում արեց Քեզ Տեառնդ և ուխտ դրեց իբրև Յակոբայ Աստուծոյ Հետ:

«Թէ ոչ մօտց ՚ի յարկս տան իմոյ, թէ ելից յանկողինս մահաաց իմոց»:

Թէ՛ չեմ մտնի իմ տան յարկի տակը, չեմ բարձրանայ իմ Հանգստութեանս անկողինը:

«Թէ տաց քուն աչաց իմոց, կամ նինջ արտեւանաց իմոց, կամ Հանգիստ իրանաց իմոց, մինչև գտից գտեղի յարկի Տեառն Աստուծոյ Յակոբայ»:

Քուն չեմ տայ աչքերիս, չեմ փակի արտեւանուքս, ոչ ևս Հանգստութիւն կտամ մարմնոյս անդամներին, մինչև չգտնեմ թէ ուր է Յակոբայ Տիրօջ և Աստուծոյ բնակութեան տեղը:

«Ահա լուաք զնմանէ՛ յեփրաթայ և գտաք զնա ՚ի դաշտս մայրեաց»:

Ահա լսեցինք որ Եփրաթայ ասուած տեղն է և գտանք նորան մայրիկների դաշտումը:

«Մտցուք ՚ի յարկս նորա, երկերպագցուք ՚ի տեղւոյ, ուր կացեալ են ոտք նորա»:

Մտնենք նորա բնակութեան յարկը, երկրպագենք նորա ոտքի տեղը:

«Արե՛ տէր ՚ի Հանգիստ քո, դու և տապանակ կտակի սրբութեան քո»:

Ե՛կ Տէր Քո Հանգիստդ, թող գայ այնտեղ քեզ Հետ և սուրբ ուխտիդ տապանակը:

«Երեցունք Քո զգեցցին զարդարութիւն և սուրբք քո ցընծալով ցնծասցեն»:

Քո քահանաներդ թող արդարութիւն զգենուն և Քո սուրբերը ցնծան և բերկրին:

13411-58
(1996)

«Վասն Դաւթի սիրելոյ Քո, մի դարձուցանեք զերեսս Քո յօծելոյ քուսմէ»։

Քս Դաւիթ ծառայի սէրը լիշեւով՝ երեսդ քո օծեալից մի դարձնիր։

«Ներգուաւ Տէր Դաւթի ճշմարտութեամբ և ոչ ստեաց նմա, ի ստուոյ որովայնի նորա նստուցանել յաթող նորա»։

Ճշմարտապէս երգուած է Աստուած Դաւթին առանց ստելու, որ նորա զաւակը կնստացնի նորա աթողի վերայ։

«Խէ պահեսցեն որդիք Քո զօրէնս իմ, և զվկայութիւնս իմ զօր ուսուցից նոցա»։

Եթէ քո որդիքդ կպահեն իմ օրէնքները և վկայութիւնսները որ պէտք է սորվեցնեմ նոցա։

«Որդիք նոցա նստցին յաւիտեանս յաւիտենից յաթող քո»։

Նոցա որդիքն ևս անվախճան ժամանակաւ կնստեն Քո աթող։

«Հաճեցաւ Տէր ընդ Սիօն, և ընտրեաց բնակիլ ՚ի նմա, ասէ այս է Հանգիստ իմ յաւիտեանս յաւիտենից, ՚ի սմա բնակեցայց, զի Հաճեցաւ ընդ սա»։

Հաւանեց Աստուած Սիօնին և այնտեղ ընտրեց իւր բնակութիւնը, ասելով այս է իմ յաւիտենական Հանգիստս, այստեղ կ'բնակուիմ, որովհետեւ Հաւան կացաւ այս տեղին։

«Չայլիս ոորա օրհնելով օրհնեցից և զաղքատս սորա լցուցից Հացիւ»։

Միշտ պէտք է օրհնեմ սորա ալրիները և Հացով պէտք է կշտացնեմ սորա աղքատները։

«Ներեցանց սորա զգեցուցից զփրկութիւն և սուրբք սորա ցնծալով ցնծացեն»։

Սորա քահանաներին փրկութիւն պիտի Հագցնեմ և սորա սուրբերը ցնծալով պիտի ուրախանան։

«Անդ ծագեցից եղջիւր ՚ի Դաւիթ, պատրաստ արարեց զճրագ օծելոյ իմոյ»։

Դաւթի ցեղից զօրաւոր եղջիւր այնտեղ պիտի լարուցա-

նեմ և պիտի պատրաստեմ իմ օծեալի ճրագը որ վառուի։

«Թշնամեաց նորա զգեցուցից զամօթ և ՚ի վերայ նորա ծաղկեցից սրբութիւն իմ»։

Նորա թշնամիները ամօթով պիտի թողում, իսկ նորա վերայ իմ սրբութիւնս պիտի ծաղկի։

Քահանան այս սաղմոսով դիմում է առ Աստուած խրնդրելով նորան՝ որ լիշէ զՔրիստոս, որ ըստ մարմնոյ Դաւիթ էր. լիշէ՝ ոչ թէ իւր բարեգործութիւնները, այլ Յիսուսի անչափ հեղութիւնը, որ խոնարհուեցաւ մարդ դառնալ մեր փրկութեան Համար. և երգուեց, ուխտ դրեց, իրբեւ Որդի իւր Հօրը, փրկութեան գործը կատարելու. ինչպէս և ասում է ինքը «Զգործսն զոր ետ ինձ Հայր զի կատարեցից»։ Յետոյ լիշում է քահանան Յիսուսի տունը, լարկը, մահիճը՝ որ պէտք է Հասկանալ Հօր Աստուծոյ ծոցը և քունն ու նինջը՝ Աստուծոյ ներողամտութիւնն առ մարդիկ. իսկ Հանգիստն է Աստուածութեան փառքը, ուղեւով ասել թէ՝ Յիսուսը երկնքից, այսինքն Հայրական ծոցից, իջնելով աշխարհ, իւր անդադոր վարդապետութեամբ, բժշկութեամբ, խաչով և չարչարանքով այնքան աշխատելից լետոյ մտաւ իւր տեղը և լարկը, ուր Հանդչում է Աստուած, այդ տեղն է խոնարհ և հեղ սրտերը։ Սորանից լետոյ ցոյց է տալի Յիսուսի ծննդեան տեղը Եփրաթայ՝ որ էր Թեթղեհեմը. և աւելացնում է տալա ասելով մտնենք Յիսուսի լարկը. այսինքն Հայրական ծոցը, որովհետեւ նա մտաւ և մեզ ճանապարհ ցոյց տուեց, որ մենք ևս նորան հետևելով մրտնենք այն լարկը՝ ուր է ինքը մեր առաջնորդը Քրիստոս. բայց ինչպէս. նախ մեր իմացական աղօթքով մօտենանք իմանալի Աստուծուն և ապա արժանաւորապէս բարձրանանք վերին լարկը՝ ուր բարձրացաւ Քրիստոս իւր փրկագործութիւնից լետոյ։ Քահանան այժմ իւր սաղմոսիւ դիմում է առ Քրիստոս որ իրան աղօթակից լինելու Համար վերկենայ իւր տեղից և բարեխօսի

Հօր առաջև, ինչպէս որ խոստացաւ առնել չօրից Սուրբ Հոգին և տալ առաքելոց, սոյնպիսի մի բարեխօսութիւն է խնդրում Քրիստոսից. ինչու, որպէս զի, ասում է, մենք որ քահանայք ենք կարգուած ժողովրդին, արդարութիւնը, որբութիւնը և Սուրբ Հոգւոյ շնորհքը հազնենք մեզ վերայ իբրև պատմութեան, և համարձակութեամբ մտնելով ժողովրդեան մէջ, ցնծութեամբ. լցնենք նոցա տրտմեալ սրտերը, հասկացնելով որ Գու մեռար մեզ ամենիս մեղքից փրկելու համար: Այս բարեխօսութիւնը Քրիստոսից թախանձելուց յետոյ, գարձեալ զի մում է առ Հայրն Աստուած, որ իւր սիրելի Յծելոյ արդարութեան յիշատակաւ ՚ի զուր չհանէ իւր խնդրուածքները, այլ ողորմի և ներէ ինչպէս իրան՝ նոյնպէս և բոլոր մեղուցեալներին. որովհետև ինքը Յիսուս իրաւունք տուաւ իւր անունով խնդրել չօրից «Զոր ինչ խնդրիցէք յանուն իմ ի Հօրէ իմմէ՝ առնուցաւք»: Եւ որովհետև Աստուած երդուեց Գաւթի որովայնի պտուղը նստեցնելու. նորա աթոռի վերայ, և սակայն Գաւթի ասելով Յիսուսն ենք հասկանում, ուստի Յիսուսի որովայնի պտուղները, որոնք ըստ երգմանն պէտք է նստէին Յիսուսի աթոռի վերայ՝ քրիստոնեայք են, որոնք հաւատով ծրնուած են նորա վարդապետութիւնից. Արեմն եթէ քահանան յիշում է այս մեծ շնորհը Աստուծոյ առաջ՝ պէտք է յիշէր և նոյն շնորհի պայմանը: Արդարև երդուեց Աստուած մարդկանցը նստեցնել իւր Միածնի աթոռի վերայ, բայց երբ երբ որ մարդիկ Յիսուսի արդարութեան ճանապարհով կրնթանան և կը պահեն օրէնքներն և վկայութիւնները և Քրիստոսի պէս մահու չափ և մահու խաչի, հակառակ կարեաց և ցանկութեանց աշխարհի՝ կաշխատեն հնազանդիլ Հօր Աստուծոյ: Այն ժամանակ կհատուտուի Աստուծոյ բնակութիւնը մեր մէջ կամ նոր Միայնի մէջ՝ որ է Սուրբ եկեղեցին Քրիստոսի, այն ժամանակ և կհաճի Հոգւով ալրիացեալներին օրհնել և իմաստութեան

և արդարութեան Հացին կարօտ աղքատներին սուրբ Հոգւոյ շնորհքով յագեցնել. այն ժամանակ քահանաներին՝ մատուցուած սուրբ պատարագաւ կփրկէ. և ժողովրդին՝ արդարութիւնով կուրախացնէ. Հետևապէս և նոր Միայնը, որ իւր բնակութիւնն է հաստատել, կօրհնէ և կղնէ այնտեղ իւր Միածին Որդւոյ մահուան յիշատակի ներգործութիւնը, որ եղջիւր է և զօրութիւն, որով կարող ենք միայն հոգևոր թշնամին խոցուել և վերաւորել և ապա տեսնել լոյսը և զիտութիւնը, որ Հայրն Աստուած Յիսուսով է պատրաստել մեզ համար, ահա այս ամեն զօրութիւնները տալով, յետոյ եկեղեցւոյ թշնամուն, որ է խաւարի իշխանը, կամաչեցնէ Աստուած, որովհետև մեզ իւր արդարութիւնն ու փրկութիւնն է հազցնում և իւր որբութեամբն է ծագկեցնում. իսկ թշնամին՝ տեսնելով մեր այս օրինակ գերահրաշ փոփոխումը՝ բնականաբար ամաչում է, յաղթւում է և պարտւում, վերաւորւում է և թողնելով մեզ՝ զխաւոր հեռանում է մեզանից ամօթահարուած:

Սարկաւազը՝ որ այս միջոցին քահանայի մօտ կանգնած, լսում է նորա ասած սաղմոսը, տեղեկանալով Աստուծոյ սիրոյ առատութիւնը և խոստմունքը՝ որ Քրիստոսի ձեռքով մարդկանցը պարգևում է, ասում է հիացած.

«Խնդրեսցուք հաւատով և միաբանութեամբ ՚ի Տեառնէ, զի զօրմութեան զշնորհսն արասցէ ՚ի վերայ մեր. Ամենակալ Տէր Աստուած մեր կեցուցէ և ողորմեսցի»:

Հաւատով և միաբանութեամբ խնդրենք Տիրօջից որ իւր ողորմութեան շնորհքը մեզ պարգևէ, մեզ ողորմէ և կեցուցանէ:

Սուրանից յետոյ քահանան զիմում է առ Քրիստոս աղօթելով նորան ընտանեբար և ասելով հետևեալ գեղեցիկ և վրսեմ աղօթքը այսպէս.

«Որ զգեցեալ ես զլոյս որպէս հանդերձ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Անճառելի խոնարհութեամբ յերկրի երևեցար և ընդ մարդկան շրջեցար: Որ եղեր քահանայապետ յաւիտենից ըստ կար-

գին Մելքիսեդեկի և զարդարեցեր զեկեղեցի Քո սուրբ: Տէր ամենակալ, որ պարգևեցեր մեզ գնոյն զերկնային Հանդերձ զգնեալ: Արժանի արա և զիս ՚ի ժամուս յայսմիկ զանպիտան ծառայս քո: Որ Համարձակեմ և մերձանամ ՚ի նոյն Հոգեւոր պաշտօն փառաց քոց: Որպէս զի զամենայն ամբարշտութիւնս մերկացայց, որ է Հանդերձ պղծութեան և զարդարեցայց լուսով քով: Բնկեմ յինէն զչարէս իմ և թօթափեմ զյանցանս իմ: Որպէս զի արժանի եղէց Հանդերձեալ լուսով առ ՚ի քէն: Շնորհեմ ինձ քահանայական փառօք մտանել ՚ի պաշտօն սրբութեանց քոց՝ ընդ այնոսիկ որք անմեղութեամբ պաշնցին զպատուիրանս քո: Զի և ես պատրաստ գտայց երկնաւոր առաքաստիղ ընդ իմաստուն կուսանան, փառաւորել զքեզ Քրիստոս՝ որ բարձեր զմեզս ամենեցուն: Զի դու ես սրբութիւն անձանց մերոց և քեզ բարերարելո՞ւ Աստուծոյ վայել է փառք իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն»:

Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, դու՝ որ լոյսը իբրեւ Հանդերձ ես Հագած, քո անպատմելի խոնարհութեամբդ երեւցար աշխարհքի մէջ և մարդկանց Հետ շրջեցար, դու՝ որ Մելքիսեդեկի կարգովը միմիայն յաւիտենական քահանայապետ եղար և քո սուրբ եկեղեցին զարդարեցիր, դու՝ Տէր ամենակալ, որ մեզ ևս պարգևեցիր նոյն երկնային Հանդերձը Հագնել: Այժմ Տէր, արժանի արա այս ժամուս և ինձ՝ քո անպիտան ծառայիս, որ Համարձակուեմ եմ մօտենալ քո փառաց նոյն Հոգեւոր պաշտօնին: Որպէս զի իմ բոլոր ամբարշտութիւնները, որ պղծութեան Հանդերձ են, մերկանամ և քո լուսովդ զարդարուեմ: Զղիւր ինձանից իմ բոլոր չարիքները և բաց թող իմ յանցանքները, որպէս զի քեզանով և քո պատրանքած լուսովդ արժանի լինեմ: Զնորհք արա ինձ քահանայական փառքով մտնել քո սրբութեան պաշտօնի մէջ նոցա: Հետ միասին՝ որոնք անմեղութեամբ պաշնցին քո պատուիրանները: Որպէս զի և ես իմաստուն կուսանաց Հետ միասին պատրաստ գտնուիմ երկնաւոր առաքաստիղ և փառաւորեմ քեզ Քրիստոս՝ որ բոլորի մեղքը ջնջեցիր:

Որովհետեւ դու ես մեր անձի սրբութիւնը և քեզ բարերար Աստուծուդ է վայել փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը յաւիտեան ժամանակաւ:

Քահանան այս աղօթքով լիշում է առ Քրիստոս Նորա անչափ խոնարհութիւնը՝ որով մարդ դառնալ Հաճեցաւ մարդկան աղբի փրկութեան գործը կատարելու Համար. ուրեմն եթէ առանց մարդկան խնդրանաց և թախանձանաց Հաճեցաւ անել այդ մեծ բարերարութիւնը. յոյսը անկասկած է ուրեմն և Հաւատար Հաստատուն՝ որ և իւր այժմեան խնդրուածքը կրնդունէ սիրով և կկատարէ առանց մերժելու. իսկ Մելքիսեդեկ՝ որ լիշում է աղօթքի մէջ, էր Յիսուսի մշտնջենաւոր քահանայապետութեան ստուերական ապացոյցը, որ ճշմարտութեամբ ՚ի Քրիստոս, ստուերն ՚ի լոյս փոխարկուելով. որովհետեւ Յիսուս իւր բոլոր փրկագործութեամբ իբրեւ ճղմարիտ և յաւիտենական Քահանայապետ և Քաւիչ մտաւ երկինք. և քաւելով եկեղեցին իւր պատարագաւ՝ զարդարեց ապա Սուրբ Հոգւոյ շնորհքովը, որ առնելով Հօրից տուաւ Եկեղեցւոյն այն ժամանակ՝ երբ իւր խաչիւ և մահուամբ Հաշտեցրեց զԱստուած ընդ մարդիկ: Երկնային Հանդերձը, որ լիշում է քահանան է սուրբ Հոգւոյ շնորհքը, որ նախ ինքը Յիսուս իւր մէջ ստացաւ և ապա բաշխեց եկեղեցւոյն: Երբ աւարտում է Քահանան Յիսուսի բարերարութեանց այս բոլոր յիշատակութիւնները, այն ժամանակ խնդրում է Նորանից որ իրան արժանացնէ Հոգեւոր պաշտօնին, որովհետեւ՝ մարմնաւոր պաշտօնը ՚ի Հնումն էր՝ զոհագործութիւնք, որոնք ստուերք էին միայն Յիսուսի ճղմարիտ և փրկագործ Պատարագին. իսկ այժմ իւր լիշածը Հոգեւոր պաշտօն է Աստուծոյ, որովհետեւ մարմնաւոր տեսակի տակ Հոգեւոր վերացումն է լինում մտաց առ Աստուած. և այսպիսի Հոգեւոր պաշտօնի Համար Հարկաւոր է Հոգեւոր պատրաստութիւն՝ այն է՝ մերկանալ մեղաց և ամբարշտութեան Հանդերձը և զար-

դարձուիլ լուսով. ուստի նոյնը խնդրում է Յիսուսից՝ որ սրբէ իւր հոգին ամենայն աղտեղութիւններից և լուսաւորէ սրբութեամբ և իմաստութեամբ. և երբ այս ամենայն հոգեւոր պատրաստութիւն կուենայ՝ այն ժամանակ քահանայական փառօք կը մտանէ ՚ի սպասաւորութիւն սուրբ գործին կամ հոգեւոր պաշտօնին. իսկ ինչ է քահանայական փառքը. Քահանայական սլաշտօնը յիրաւի մեծ է և փառաւոր, որովհետեւ Քահանան է Օրինակ Քրիստոսի, Միջնորդ ընդ Աստուած և ընդ մարդիկ. նա է ժողովրդի խնդրուածքն ու փառատրութիւնը առ Աստուած մատուցանողը և նա է Աստուծոյ ձնորհքը, Բարիքը, Աղորմութիւնը ընդունողը և ժողովրդին Բաշխողը: Այս է պատճառը, որ քահանան հոգեւոր սրբութիւն և մաքրութիւն է խնդրում Յիսուսից, որպէս զի արժանապէս սպասաւորէ Տէրունի Ս. Սեղանայն, և որպէս զի ինքն ևս իմաստուն կուսանաց հետ պատրաստ գտնուի երկնաւոր առաքանութիւն: Որովհետեւ եթէ քահանան իւր քահանայական պարտքն ու իրաւունքը՝ որոնք օրինակ են ձիթոյ և լապտերաց իմաստուն կուսանաց, չի կատարի՝ կնշանակէ նա զուրկ է ձէթից և լապտերը անօգուտ է առանց ձիթոյ, որպէս հաւատը առանց գործքի: Աւստի խնդրում է, որ ինքը ոչ թէ չիմար կուսանաց նման լապտերն միայն ունենայ ձեռքին առանց ձիթոյ, այլ և ձէթը ունենայ ՚ի պատրաստի, որպէս զի ի դալ փեսային վառէ և ընդառաջէ նորան, մտնելու նորա հետ երկնային հարսանեաց խաղատուր. իսկ ձէթն է հաւատք և բարեգործութիւն որ պարտականութեամբ զարդարուած պիտի լինի:

Այս է քահանայական աղօթքի համառօտ բացատրութիւնը:

Այս աղօթքից յետոյ սարկաւազը յառաջ է գալիս և սկըսում է զգեստաւորացնել քահանային: Իւրաքանչիւր զգեստը տալու ժամանակ սարկաւազը ասում է:

«Եւ ևս խաղաղութեան գՏէք աղաչեսցուք»:

Իսկ քահանան պատասխանելով «Օրհնութիւն և փառք չօր և Որդւոյ և Սուրբ Հոգւոյն» ասում է իւրաքանչիւր զգեստի պատշաճաւոր աղօթքը:

Նախ քան քահանայի զգեստաւորուելը, իմաստասիրենք քահանայի աւանդատուն մտնելու և զգեստաւորուելու խորհուրդը, որ այս է՝ Քահանայք և Քահանայապետք Իշխանք են առաջի Աստուծոյ և ոսկայն ինչպէս Իշխանք ոչ թագաւորի արքունիքում, ոչ իսկ թագաւորի ներկայութեան են փոփոխում իրանց հանդերձները, այլ ըստ օրինի պահանջուած իշխանական հանդերձներով զարդարուած են ներկայանում թագաւորին. Սոյնպէս և քահանայք որ հոգեւոր իշխանք են Երկնաւոր թագաւորին, մտնում են Աւանդատուն ըստ օրինի պահանջուած իշխանական զգեստները հագնելու և այնպէս ներկայանալու երկնաւոր թագաւորին, նորա արքայական գահին այն է Ս. Սեղանի առաջ: Այս է աւանդատուն մտնելու խորհուրդը: Իսկ թէ ինչու են եկեղեցական նշանակուած զգեստները հագնում. սա ևս բացատրւում է այսպէս. նախ՝ որ ինչպէս արտաքուստ պայծառ զգեստով է զարդարուած Պատարագիչը Ս. Խորհրդին սպասաւորելու, հարկ է որ ըստ նմանութեան արտաքին պայծառութեան՝ և ՚ի ներքուստ չարչարուի սուրբ և պայծառ խորհուրդներով. վասնորոյ հանելով իւր աշխարհային հանդերձը՝ կնշանակէ մերկանում է իրանից բոլոր իւր յանցանքներն ու աշխարհային խորհուրդները և հագնելով իշխանական պայծառ զգեստները՝ կնշանակէ պատրաստւում է արտաքին և ներքին սրբութեամբ սպասաւորելու Յաւիտեանական Տիրօջ Սուրբ Սեղանին՝ և ոչ թէ իւր անձին. Աստուծոյ գործը կատարելու և ոչ թէ իւր գործը:

Երկրորդ՝ որ ինչպէս Ս. Պատարագը փրկագործ սրբութիւն է և Հանգէս է Յիսուսի Յաղթանակին՝ նոյնպէս և Ս. Պատարագի խորհրդի սպասաւորող քահանան Սրբութեան և

Յաղթութեան զգեստներով զարդարուած պիտի ներկայանայ Յիսուսի փրկագործ Յաղթանակի յիշատակութեան խորհուրդը կատարելու:

Երրորդ՝ Քաճանալի իւրաքանչիւր մի զգեստը իւր առանձին աղօթքն ու նշանակութիւնն ունի, որից հետեւում է, որ ոչ մի զգեստ աւելորդ չէ, բոլորն ևս հարկաւոր են, իրանց ունեցած նշանակութեան և խորհրդոց համար:

Այս էր իմ երկտող բացատրութիւնը աւանդատուն մըտնելու և զգեստաւորուելու վերաբերութեամբ:

Քաճանալի աղօթքից յետոյ, ինչպէս տեսանք, հետեւում է Զգեստաւորութիւնն. և նախ սարկաւազը տալիս է Քաճանալին Սաղաւարտը, որը առնելով քաճանան սարկաւազի ձեռքից դնում է գլուխը՝ ասելով Սաղաւարտի յարմարաւոր աղօթքը այսպէս.

«Դէր Տէր սաղաւարտ փրկութեան ՚ի գլուխ իմ՝ պատերազմել ընդ զօրութիւնս թշնամոյն շնորհօք Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, որում վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն»:

Ո՛վ Տէր՝ դիր իմ գլուխը փրկութեան սաղաւարտը, որով կարողանամ պատերազմել թշնամոյ (սատանայի) զօրութեանց դէմ, մեր Տէր և Փրկիչ Յիսուսի Քրիստոսի շնորհքովը, որին վայել է փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը այժմ և յաւիտեան ժամանակաւ:

Սաղաւարտը նշանակում է Յիսուսի յաղթութիւնը չարին և մարդկային ազգը նորա իշխանութեան տակից ազատելը:

Չապիկը հագնելով ասում է.

«Զգեցո՛ ինձ Տէր հանգերձ փրկութեան և պատմուճան ուրախութեան և շուրջ պատեան զգեստովս փրկութեան շնորհօք Տեառն և այլն»:

Ո՛վ Տէր՝ հագցրու ինձ փրկութեան հանգերձը և ուրա-

խութեան պատմուճանը և պատէ ու պահպանէ ինձ փրկութեան զգեստովս:

Սպիտակ շապիկը նշան է արդարութեան և նշանակում է Քրիստոսի ամեղ ու մաքուր վարքը:

Փորուրարը պարանոցի վերայ առնելու ժամանակ ասում է.

«Զգեցո՛ Տէր պարանոցի իմոյ զարդարութիւն և սրբեան զսիրտ իմ յամենայն աղտեղութենէ մեղաց շնորհօք Տեառն և այլն»:

Ո՛վ Տէր՝ հագցրու իմ պարանոցիս վերայ արդարութիւնը և իմ սիրտս մաքրիր մեղքի ամենատեսակ աղտեղութիւններից:

Փորուրարը նշանակում է Յիսուսի քարոզած քաղցր լուծը: Չեռաց սրբիչն ձախ կողմից դուրսից կախելով ասում է.

«Սրբեան Տէր զձեռս իմ յամենայն աղտեղութենէ մեղաց շնորհօք Տեառն և այլն»:

Ո՛վ Տէր սրբիր իմ ձեռքերս մեղքի ամեն տեսակ աղտեղութիւններից:

Գօտին կապելու ժամանակ ասում է.

«Շուրջ պատեացէ կամար հաւատոյ զմէջս սրտի իմոյ և ըզմտաց և շեջուցէ ՚ի սոցանէ զխորհուրդս աղտեղիս և զօրութիւն շնորհաց քոց յամենայն ժամ բնակեցցէ խոստ. շնորհօք Տեառն և այլն»:

Հաւատոյ կամարը իբրեւ գօտի թող պատէ իմ սրտի և մտաց շուրջը, անհետացնելով սոցանից աղտեղի խորհուրդները, որպէս զի քո շնորհաց զօրութիւնը միշտ բնակուի սոցա մէջ:

Գօտին նշանակում է Յիսուսի ողջախոհութիւնը:

Բազպանի վերայ ասում է.

«Տօւր Տէր զօրութիւն (աջոյ կամ ձախոյ) ձեռին իմոյ, և յուս զամենայն աղտեղութիւնս իմ, որպէս զի կարող լինիցիմ սպասաւորել քեզ անախտութեամբ հոգւոյ և մարմնոյ. շնորհօք Տեառն և այլն»:

Ո՛վ Տէր տուր իմ ձեռքին ոյժ և զօրութիւն և լուս իմ մեղաց աղտեղութիւնները, որպէս զի կարողանամ հոգւոյ և մարմնոյ սրբութեամբ սպասաւորել քեզ:

Քաղաքանը նշանակում է որ Քրիստոս յօժարութեամբ յանձն առաւ կատարելու Հօր Աստուծոյ կամքը:

Վակասը ուսոց վերայ դնելու ժամանակ քահանան նոյնն է խնդրում Աստուծոց, որ ինչ փորութարի հազնելու ժամանակ:

Զուրջաւը կամ նախորդը ծածկելու ժամանակ ասում է.

«Տէր, ողորմութեամբ քով զգեցն ինձ զգեստ պաշտաւ և պարսպեա ընդդէմ ներգործութեանց չարին, զի արժանի եղէց փառաւորեյ զքո փառաւորեալ անունդ. շնորհօք Տեառն և այլն:

Ո՛վ Տէր՝ քո ողորմութեամբդ հազցրու ինձ պաշտաւ զգեստ և պարսպի նման հաստատիր ինձ չարի ներգործութեանց դէմ, որպէս զի արժանի լինիմ քո փառաւորեալ անունդ փառաւորելու:

Այստեղ աւարտում է Քահանայի զղեստաւորութիւնը, որից յետոյ ասում է.

«Յնժասցէ անձն իմ ՚ի Տէր, զի զգեցոյց ինձ հանդերձ իւրր-կութեան և պատմութեան ուրախութեան. իբրեւ փեսայի եղ ինձ պսակ և իբրեւ զհարսն՝ զարդու զարդարեաց զիս շնորհօք Տեառն մերոյ և Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. որում վայել է փառք. իշխանութիւն և պատիւ. աթոմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամէն»:

Թող ցնծայ իմ անձն Աստուծով, որ հազցրեց ինձ փրկութեան հանդերձը և ուրախութեան պատմութեանը. իբրեւ փեսայ՝ պսակ զրեց իմ զլուստ և իբրեւ հարսն՝ զարդարանքով զարդարեց ինձ:

Ե. ԲԱԺԻՆ

ԼՈՒՍՅՈՒՄՆ ԶԵՌԱՅ ԵՒ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻՅՐ

Զգեստաւորութիւնը աւարտելուց յետոյ Պատարագիչը դուրս է գալի աւանդատունից բուրվառակիր սարկաւազով և դալիս է

բէմի առաջ կանգնում ուր սարկաւազը տալիս է նորա ձեռաց լուացման ջուրը և պատարագիչը լուանում է ձեռքերը ասելով՝ սարկաւազի հետ հետեւեալ սաղմոսը տունն առ տունն:

Ք Զ Զ Զ Զ Զ Զ Զ «Լուացից սրբութեամբ զձեռս իմ և շուրջ եղէց զսեղանով քով Տէր»:

Այլուանամ սրբութեամբ իմ ձեռքերը և կպատեմ քո սուրբ սեղանը ո՛վ Տէր:

Ս Զ Զ Զ Զ Զ Զ «Դատ արտ ինձ Տէր զի ես յանքծութեան իմում գնացի, ՚ի Տէր յուսացայ՝ զի մի եղէց հիւանդ»:

Դատիր ինձ Տէր, որ ես անմեղ և անարատ ճանապարհով գնացի, Տիրօջ վերայ զրի յոյս, որպէս զի չհիւանդանամ:

Ք Զ. «Փորձեան զիս Տէր և քննեա զիս, փորձեան զերկիւմունս իմ և զսիրտ իմ»:

Փորձիր ինձ Տէր և քննիր ինձ. փորձիր իմ սրտի դադունիքը և իմ սիրտը:

Ս Զ. Ողորմութիւն քո Տէր առաջի աչաց իմոց, և հաճոյ եղէց ճշմարտութեան քում»:

Քո ողորմութիւնը Տէր իմ աչքի առաջն է և ես հաճոյ կլինեմ քո ճշմարտութեանը:

Ք Զ. «Ո՛չ նստաց ես յաթոռս նանրաց և ընդ անօրէնս ես ոչ մօրից»:

Չեմ նստի ես անցաւորների աթոռի վերայ և անօրէնների հետ ես չեմ մասնակցի:

Ս Զ. «Ատեցի ես զժողովս չարաց և ընդ ամբարիշտս ես ոչ նստաց»:

Ատեցի ես չար մարդկանց ժողովը և ամբարիշտների հետ ես չեմ նստի:

Ք Զ. «Լուացից սրբութեամբ զձեռս իմ և շուրջ եղէց զսեղանով քով Տէր»:

Այլուանամ սրբութեամբ իմ ձեռքերը և կպատեմ քո սուրբ սեղանը ո՛վ Տէր:

Սբ. «Լսել ինձ զձայն օրհնութեան քո, և պատմել զամենայն սքանչելիս քո»:

Որպէս զի լսեմ քո օրհնութեան ձայնը և պատմեմ քո բոլոր սքանչելիքները:

Քհ. «Տէր սիրեցի զվայելչութիւն տան քո և զտեղի յարկի փառաց քո»:

Տէր, սիրեցի քո տան վայելչութիւնը և քո փառաց յարկի տեղը:

Սբ. «Մի կորուսաներ ընդ ամբարշտոս զանձն իմ և մի ընդ արս արկնահեղս զկեանս իմ»:

Իմ անձը՝ ամբարշտների և իմ կեանքը՝ արկնահեղ մարդկանց հետ մի կորցնեմ:

Քհ. «Որոց ձեռք իւրեանց յանօրէնութեան են և աջ նոցա լի է կաշառօք»:

Որոնց ձեռքերը անօրէնութեամբ են շաղախուած և աջը՝ կաշառքով է լցուած:

Սբ. «Ես յանբնութեան իմում գնացի, փրկեմ գիւ Տէր և ողորմեա ինձ»:

Ես անմեղ և անարատ ձանապարհով գնացի, փրկիր ինձ Տէր և ողորմիր ինձ:

Քհ. «Ոտն իմ կացցէ յուղղութեան»

Իմ ոտքերս ուղղութեան մէջ կլինեն:

Սբ. «Յեկեղեցիս մեծս օրհնեցից զքեզ»:

Մեծ օրհնութեամբ կ'օրհնեմ քեզ եկեղեցւոյ մէջ:

Քհ. Փառք Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ:

Սբ. Այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

Պատարագիչ քահանայի ձեռնացումը ժողովրդի ներկայութեան՝ նշանակում է որ նախ քան սրբութեան մեծ գործը սկսելը, հարկաւոր է սրբուիլ ամենատեսակ ծանր մեղքերից և ապա բարձրանալ բէմը և ներկայանալ Աստուծոյ՝ ապաստանելով Ս. Սեդանին, իսկ ժողովուրդը տեսնելով իւր կողմից ուղարկուած Պատգամաւորի այսպիսի նախազուշութիւնը և

մաքրութիւնը՝ ինքն ևս հետեւելով նորա օրինակին՝ պէտք է սրբուի մեղքից, որպէս զի արժանի լինի Հաղորդ լինելու սուրբ խորհրդին:

Այս սաղմոսից յետոյ քահանան Սուրբ Աստուածածնայ բարեխօսութիւնը յառաջ դնելով՝ խնդրում է Աստուծոց, որ ընդունէ իւր խնդրուածքը, թողնէ իւր յանցանքը և արժանացնէ գոհութեամբ փառաւորելու զինքն Որդւոյ և Սուրբ Հոգւոյ հետ և ասում է.

«Եւ վասն Սրբուհւոյ Աստուածածնին բարեխօսութեան, Տէր ընկալ զաղաչանս մեր և կեցն գմեղ»:

Սուրբ Աստուածածնի բարեխօսութեան շնորհիւ ընդունիր Տէր մեր աղաչանքը և պահպանէ մեզ:

Սարկաւազն ևս յորդորական քարոզով պատուիրում է ժողովրդին բարեխօս բռնելու Սուրբ Աստուածածինը և բոլոր սուրբերը, որպէս զի ողորմի և գթայ Աստուած իրենց վերայ, ուստի՝ և ասում է.

«Սուրբ զԱստուածածինն և զամենայն սուրբս բարեխօս արասցուք առ Հայր Դէպիկնս. զի կամեցեալ ողորմեսցի և գթացեալ կեցուցէ զարարածս իւր. Ամենակալ Տէր Աստուած մեր կեցն և ողորմեա»:

Սուրբ Աստուածածինը և բոլոր սուրբերը բարեխօս բռնեք առ Աստուած, որ կամենայ մեզ ողորմել և գթայ մեզ վերայ ու պահպանէ:

Սորանից յետոյ քահանան դիմում է առ Հայրն Աստուած Սուրբ Աստուածածնի և սրբոց բարեխօսութեամբն այսպէս.

«Ընկալ Տէր զաղաչանս մեր բարեխօսութեամբ Սուրբ Աստուածածնի՝ անարատ ծնողի միածնի Որդւոյ քո և աղաչանօք ամենայն սրբոց քոց և որոց այսօր է յիշատակ (կամ աւուրս շնորհիւ) լուր մեզ Տէր և ողորմեա. ներեմ, քաւեա և թող գմեղս մեր. արժանաւորեմ գոհութեամբ փառաւորել զՔեզ ընդ Որդւոյ և ընդ Սրբոյ Հոգւոյդ. այժմ և միշտ և»:

Տէր ընդունիր մեր աղաչանքը Սուրբ Աստուածածնի՝ Քո

Միածին Որդւոյ անարատ ծնողի՝ և բոլոր սրբոց բարեխօսութեամբը. նա և նոցա աղօթիւքը՝ որոց տօնի լիշատակն է այսօր. լի՛ր մեզ Տէր, ողորմի՛ր և ների՛ր մեզ, քաւի՛ր և թող մեր մեղքերը, արժանացրու մեզ զոհութեամբ փառաւորել քեզ ո՛վ Հայր՝ Որդւոյդ և սուրբ Հոգւոյդ Հետ միասին:

Այս բարեխօսութեան աղօթքին Հետևում է ժամարարի Հրապարակական խոստովանութիւնը, որ երեւոր ժողովրդին դարձնելով ասում է: Սակայն ի՛նչ է պատճառը ժամարարի Հրապարակական խոստովանութեան: Հին ժամանակը Մովսէս Աստուծոյ Հրամանաւ Իորայէլացւոց մէջ ապաշխարութեան և խոստովանութեան ատենան օրինադրեց. ուր քահանայի մօտ գալով յանցաւորը, բերում էր իւր Հետ զոհի կամ պատարադի Համար ընդունուած մի և որ և իցէ կենդանի և Տաճարի դռանը կանդնած ձեռքը դնում էր նոյն կենդանւոյ գլխի վերայ և խոստովանում էր իւր մեղքը: Այս ձևը կար և Քրիստոնէութեան առաջին երեք դարերում. որ ծանր մեղուցեալք Հրապարակաւ կ'խոստովանուէին իրանց մեքերը և Հրապարակաւ ապաշխարութեան կ'ենթարկուէին, իղգուշութիւն և 'ի խրատ միւս բոլոր ներկայ ժողովրդի. և այդ ապաշխարողք կարող էին ներկայ լինել Սուրբ Պատարագին մինչև վերաբերումը: Իսկ վերաբերման սկսուելու ժամանակ պէտք է դուրս գնալին եկեղեցուց և ապաշխարէին դրանը: Այդ Հրապարակական խոստովանութիւնը և ապաշխարութիւնը ինչ ինչ բարոյական պատճառներով փոխուեցան առանձնական խոստովանութեան մի քահանայի մօտ. Սակայն Հետքը մնաց, ինչպէս և այժմ կատարւում է մեր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ. այսպէս՝ Պատարագից քահանան դառնալով դէպ 'ի ժողովուրդը խոստովանում է բարձրաձայն իւր մեղքը ասելով.

«Խոստովանեմ առաջի Աստուծոյ. և Սրբուհւոյ Աստուածածնին և առաջի ամենայն սրբոց և առաջի ձեր Հարք և եղբարք,

դամենայն մեզս զոր գործեալ եմ, քանզի մեղայ խորհրդով, բանիւ և գործով և ամենայն մեղօք զոր գործեն մարդիկ: Մեղայ, մեղայ, աղաչեմ զձեզ, խնդրեցէք մասն իմ յԱստուծոյ զթողութիւնս:

Խոստովանում եմ Աստուծոյ. Սուրբ Աստուածածնի և բոլոր սրբոց առաջին. նա և ձեր ներկայութեանը, ո՛վ Հայրեր և եղբայրներ, խոստովանում եմ իմ գործած մեղքերս, որովհետև մեղանչել եմ խորհրդովս, խօսքովս և գործքովս. գործել եմ բոլոր մեղքերը, որ գործում են մարդիկ. մեղայ եմ գալիս և աղաչում եմ ձեզ՝ Աստուծուց իմ մեղքերիս թողութիւն խնդրեցէք:

Ժողովուրդը տեսնելով, որ իւր պատգամաւոր Հրեշտակը, որին իրանց կողմից ուղարկում են առ Աստուած, դիմում է իրանց աղօթքին՝ նոքա ևս ցանկալով որ պատարագիչը արժանաւորապէս կատարէ պատգամաւորութեան գործը, մի այլ քահանայի բերանով մաղթում են Աստուծուց թողութիւն նորա գործած մեղքերին ու սխալանքներին այսպէս.

«Ողորմեսցի քեզ Աստուած Հօգօրն և թողութիւն շնորհեսցէ ամենայն յանցանաց քոց անցելոյն և այժմուս, և յառաջակայէն քեզիցս և Հաստատեսցէ յամենայն գործս բարիս և Հանգուցէ զքեզ 'ի Հանդերձեալ կեանսն»:

Թող ողորմի քեզ Հօգօր Աստուածը և թողութիւն շնորհի քո բոլոր անցեալ և ներկայ յանցանքներին. թող փրկէ քեզ յառաջիկայ յանցանքներից, թող Հաստատէ քեզ բոլոր բարի գործքերի մէջ և Հանգստութիւն պարգևէ քեզ Հանդերձեալ կեանքի մէջ:

Ժողովրդի մաղթանքին քահանան պատասխանում է այսպէս.

«Ազատեսցէ և զձեզ մարդասէրն Աստուած, և թողցէ դամենայն յանցանս ձեր, տացէ ժամանակ ապաշխարելոյ և գործելոյ զբարիս. ուղղեսցէ և զառաջիկայ կեանս ձեր շնորհօք սուրբ Հոգւոյն Հօգօրն և ողորմածն և նմա փառք յաւիտեանս. ամեն»:

Մարդասէր Աստուածը թող ազատէ և ձեզ, թողնէ ձեր բոլոր լանցանքը, տայ ժամանակ ձեր մեղքերը ապաշխարելու և բարեգործութիւններ անելու, թող հօր և ողորմած Աստուածը ձեր առաջիկայ կեանքը ուղիղ ճանապարհով տանէ Ս. Հոգւոյ շնորհքովը:

Ժողովուրդը վերջացնում է իւր մաղթանքը, խնդրելով պատարագիչ քահանայից որ լիշէ իրանց սուրբ պատարագի մէջ անմահ գառի առաջ այսպէս.

«Յիշեալք զմեզ առաջի անմահ գառինն Աստուծոյ»:

Եւ քահանան պատասխանում է.

«Յիշեալ լիշէք առաջի անմահ գառինն Աստուծոյ»:

Սորան հետևում է «Աղաղակեցէք առ Տէր» սաղմոսը, որով Ժողովուրդը յուզարկում է զքահանայն առ Աստուած ՚ի գործ պատգամաւորութեան. Սաղմոսն է այս.

«Աղաղակեցէք առ Տէր ամենայն երկիր. ծառայեցէք Տեառն ուրախութեամբ»:

Բարձրացրէք ձեր աղօթական ձայնը առ Տէր բոլոր բնակիչք երկրի և ուրախութեամբ ծառայեցէք Տիրոջը:

«Մահէք առաջի նորա ցնծութեամբ. Ծաներէք զի նա է Տէր Աստուած մեր»:

Ցնծութեամբ մտէք նորա առաջը ճանաչեցէք որ նա է մեր Տէրը և Աստուածը:

«Նա արար զմեզ և ոչ մեք էաք, մեք ժողովուրդք և խաշն արօտի նորա»:

Նա ստեղծեց մեզ և ոչ թէ մենք ինքներս գոյացանք. մենք՝ որ նորա ժողովուրդն ենք և նորա արդարութեան արօտի խաշները:

«Մահէք ընդ դրօշնս նորա խոստովանութեամբ և օրհնութեամբ ի չարիս նորա»:

Խոստովանութեամբ մտէք նորա դռնից և օրհնութեամբ՝ նորա բնակարանը:

«Խոստովան եղերուք Տեառն և օրհնեցէք լանցանք ձերանս խոստովանեցէք Տիրոջ առաջը և օրհնեցէք նորա անունը: «Քաղցր է Տէր. չաւտեան է ողորմութիւն հորա՝ յազգէ մինչև յազգէ՝ ճշմարտութիւն նորա»:

«Քաղցր է մեր Տէր Աստուածը. նորա ողորմութիւնը չաւտեան է. իսկ նորա ճշմարտութիւնը յազգից յազգէ պիտի յարատեւէ:

«Փառք Հօր և».

Սորանից յետոյ սարկաւագը իւր քարոզիկ չորհրդում է Սուրբ եկեղեցին միջնորդ բռնելով՝ բաժանուելով ժողովուրդից և բարձրանալ բէմը այսպէս.

«Սուրբ եկեղեցեաւս աղաչեսցուք զՏէր, զի սուրբ վերկեսից զմեզ ի մեղաց և կեցուցէ շնորհիւ ողորմութեան ի չարիս Ամենակալ Տէր աստուած մեր կեցն և ողորմեան»:

Սուրբ եկեղեցին բռնենք միջնորդ առ Աստուած և աղաչենք՝ որ սորանով փրկէ մեզ մեղքից և պահպանէ իւր ողորմութեան շնորհքովը:

Քահանան ևս սոյն յորդորական քարոզի խմբաբաժնի դիմում է առ Քրիստոս՝ միջնորդ բռնելով Ս. Տաճարը Ս. Նշանները և Ս. Սեղանը և երկրպագանելով նորա առաջ անում է.

«Ի մէջ տաճարիս և առաջի Աստուծոյն իմ և արարածացեալ սուրբ նշանացս և սուրբ սեղանոյս խմբաբաժնի երկեղև երկրպագանեմք, զսուրբ՝ զհրաշալի և զանթոյն Տէրութեանդ փառաւորեմք և քեզ մասուցանեմք զօրհնութեանդ զփայտս ընդ Հօր և ընդ Հօգւոյդ Սրբոյ. այժմ և»:

Այս տաճարի մէջ և Աստուծոյ ընդմանելի և անգամաւորացած սուրբ նշանների և սուրբ սեղանոյ պատաշլոյ խոնարհուելով երկրպագութիւն ենք տալի ահիւ և օրհնութեամբ իմ փառաւորելով Քո սուրբ, հրաշալի և յաղթող Տէրութիւնը՝ մատուցանեմք Քեզ՝ Հօր և սուրբ Հօգւոյդ հետ միասին փառք և օրհնութիւն:

Սորանից յետոյ Քահանան Սարկաւագի հետ տանք առ

տուն ասելով. «Մտից առաջի սեղանոյ» սաղմոսը՝ բարձրանում է բէմը այսպէս:

Ք 4. «Մտից առաջի Սեղանոյ Աստուծոյ առ Աստուած՝ որ ուրախ առնէ զմանկութիւն իմ»:

Կմտնեմ Աստուծոյ սեղանի առաջը և կնեճկայանամ իմ Աստուծուն՝ որ ուրախացնում է իմ մանկութիւնը:

Ս ք 1. Դատ արա ինձ Աստուած, և իրաւ արա ինձ ի դատաստանի իմում»:

Տես իմ դատաստանս ով Աստուած և արդար Հանիր ինձ իմ դատաստանիցս:

Ք 4. Յազգէ՛ որ ոչ է սուրբ. ՚ի մարդոյ մեղաւորէ նենգաւորէ փրկեա զիս»:

Ազատիր ինձ անսուրբ ազգից և փրկիր ինձ մեղաւոր ու նենգ մարդկանցից:

«Ս ք 1. Դու Աստուած՝ Հօգորիչ իմ ես, ընդէ՛ր մոռացաւ զիս. ընդէ՛ր տրտում գնամ ես ՚ի նեղել թշնամւոյ իմոյ»:

Դու Աստուած՝ որ իմ զօրացնողն ես՝ ինչո՞ւ մոռացար ինձ, որ ես այսպէս տխուր եմ գնում իմ թշնամւոյ ինձ նեղացնելու համար:

Ք 4. «Առաքեան Տէր զլոյս քո և զճշմարտութիւն քո ղի առաջնորդեսցեն ինձ և Հանցեն զիս ՚ի լեռն սուրբ և ՚ի յարկի Գո»:

Ուղարկիր Տէր քո լոյսն ու ճշմարտութիւնը, որոնք առաջնորդելով ինձ՝ Հանեն սուրբ լեռը և քո բնակարանը:

Ս ք 1. «Մտից առաջի Սեղանոյ Աստուծոյ առ Աստուած՝ որ ուրախ առնէ զմանկութիւն իմ»:

Կմտնեմ Աստուծոյ սեղանի առաջը և կնեճկայանամ իմ Աստուծուն՝ որ ուրախացնում է իմ մանկութիւնը:

Ք 4. Խոստովան եղէց Քեզ օրհնութեամբ. Աստուած Աստուած իմ»:

Կխոստովանեմ քեզ օրհնութիւնով ով Աստուած Աստուած իմ:

Ս ք 1. «Արդ ընդէ՛ր տրտում ես անձն իմ, կամ ընդէ՛ր խռովես զիս. յուսն առ Աստուած, խոստովանեն նմա. փրկիչ երեսաց իմոց Աստուած է»:

Ուրեմն այժմ ինչո՞ւ ես տրտում, ով անձն իմ և կամ ինչո՞ւ ես ինձ շփոթում. դիր յոյսդ Աստուծոյ վերայ. խոստովանիր, ճանաչիր և հաւատա նորա մեծութիւնը. Այդ Աստուածն է իմ անձիս փրկիչը:

«Փառք Հօր և»:

Այս սաղմոսը ասել է Գաւիթ այն ժամանակ երբ Հալա-ծական էր Սաւուդի երեսից և կ'յուսար սակայն, որ կ'չորողւի իրան մի օր դառնալ Երուսաղէմ և մատուցանել իւր զոհերը Աստուծոյ սեղանի առաջ. Եւ մենք՝ որ արտաքսուած ենք մեր բնիկ Հայրենիքից՝ որ է երկինքը, մեր նախածնողաց մեղօք. նոյն երկինքը յոյս ունենք բարձրանալու Յիսուսի խաչից և մահուամբ. որոյ յիշատակը և խորհրդածութիւնը ահա պիտի կատարէ քահանան Բէմի վերայ. Ս. Սեղանի առաջ, որ օրինակ է երկնից. և այս՝ ամենայն Աստուած յուսալով և նորա Ամենակարողութիւնը խոստովանելով և ճանաչելով:

Երբ որ քահանան այսպէս սաղմոսելով՝ սարկաւաղի Հետ, բարձրանում է բէմը և կանգնում է սեղանի-առաջը, այն ժամանակ սարկաւաղը իւր յորդորական քարոզն է ասում այսպէս.

«Օրհնեսցուք զԱմենակալի Աստուծոյ զՀայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ արժանի արար զմեզ կալ ի տեղւոյ փառաբանութեան և երգել զերգս Հոգեւորս. Ամենակալ Տէր Աստուած մեր հիցս և ողորմեան»:

Օրհնենք ամենակալ Աստուծուն մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի Հայրը, որ արժանացրեց մեզ բարձրանալու և կանգնելու այս փառաբանութեան տեղը և Հոգեւոր երգերով իրան օրհնելու. Ով Ամենակալ Տէր Աստուած մեր պաշտպանէ մեզ և ողորմիր:

Սարկաւաղի յորդորական քարոզից յետոյ Քահանան ասում է բարձրաձայն այս աղօթքը.

«Ի յարկի սրբութեան և ՚ի տեղւոյ փառաբանութեան, Հրեշտակաց բնակարանիս և մարդկան քաւարանիս՝ առաջի Աստուածընկալ և պայծառացեալ սուրբ նշանացս և սուրբ սեղանոյս խոնարհեալ երկիւղիւ երկիրպագանեմք. զսուրբ, զհրաշալի և ըզ

յաղթող չգտնուած լինելու քո օրհնեմք և փառաւորեմք. և քեզ ընդ երկնային ցոյցն մատուցանեմք զօրհնութիւն և զփառս ընդ Հօր և քեզ Հոգւոյդ սրբոյ. այժմ և»:

Սրբութեան յարկում և փառաբանութեան տեղում՝ որ հրեշտակաց բնակարան է և մարդկանց մեղաց և յանցանաց քառութեան տեղ, Աստուծոյ ընդունելի և պաշտօնացած սուրբ նշաններն և սուրբ սեղանոյս առջև խոնարհուելով՝ երկիրդած պղծութիւններ կրկնապատկուած ենք անում. և քո սուրբ, հրաշալի և յաղթող Տէրութիւնը օրհնում ենք և փառաւորում և երկնային գոյութեանց զուգակցութեամբ օրհնութիւն և փառք ենք մատուցանում. Բեզ՝ Հօր և Սուրբ Հոգւոյդ հետ միասին այժմ և միշտ:

— Վա՛ստա՛ս Սոգանից յետոյ քարշում են վարագոյրը և զպիրները վերելիք և են երգում ըստ աւուրն պատշաճի:

2. ԲԱԺԻՆ

— Եւ ՍՊԱՍ ԴՆԵԼ, ԽՆԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԱԶԽԱՐՀԴԱԼՈՅ

Սրբն զպիրները մեղեդի են երգում, Պատարագիչը վարագոյրը ծածկուած բազկատարած՝ աղօթում է առ Հոգին Սուրբ, ասելով՝ Նարեկացւոյ աղօթքը.

«Մենակալ բարերար մարդասէր Աստուած բոլորեց, յօրինող երկնութեան և աներեւութեան, փրկող և հաստատող, խնամող և խաղաղարար, Հօր հօր Հոգի, հայցեմք բազկատարած մաղթանաց քոյնով հեծութեան, յանդիման եղեալ քեզ ահաւորիչ: Մատչեմք մեծաւ դողութեամբ՝ սաստիկ երկիւղել՝ մատուցանել նախ՝ զքեզնիւնս զայս պատարագ քու՝ անդնին զօրութեանդ, իբր աթոռակցի, փառակցի և արարչակցի հայրենի անկապտտ պատգամէ քննողի ծածկութեան խորոց խորհրդոց ամենակատար կայմաց Հօրդ Էմմանուէլի՝ զքեզ առաքչի, փրկչի և կենդանատուի

և արարչի ամենայնի: Ի ձեռն քո ծանուցաւ մեզ երբեալ անձնաւորութիւն միասնական Աստուածութեանդ, յորոց մի՝ և դու ճանաչես անհաս: Բե՛ւ և Ի ձեռն քո առաջինքն նահապետական տոհմին շառաւիղք՝ տեսանողք անուանակոչեալք, զանցեալսն և զգալոցսն, զեղեալսն և զոչ՝ գոյացեալսն, անստուերաբար բարբառով բանի վերապատմեցին: Հոգի Աստուծոյ քարոզեալ զքեզ Մովսիսի, որ Ի դնալն քո Ի վերայ ջրոցն՝ անպարագիր զօրութիւն, ահեղ շրջադիութեամբ տաժողականաւ՝ թեապարիտի պաշտպանողօրէն զթասիւրեալ Ի ծնունդս նորդս՝ զաւագանին խորհրդէ ծանուցեր, Յոր կերպարան օրինակութեան՝ նախ քան զկառուցանել զլոյծը մաժուած վերջնում վարագուրիդ՝ յօրինեցեր՝ կարող տիրապէս զբոլանդակ բնութիւնս ամենեց բնակեց բոլորեց զոյնց ամենայն էլից յանէլից: Բե՛ւ ստեղծանին Ի նորդութիւն յարութեան ամենայն եղեալքս առ Ի քէն՝ յայնմ ժամանակի, որ է օր վերջին՝ այսմ կենցաղի, և օր առաջին՝ երկրին կենդանեաց: Բեզ հնազանդեցաւ միութեամբ կամացն որպէս Հօրն իւրում, աղագակեցն քո՝ էակեցն Հօր՝ անդրանիկն Որդի, մերովս կերպիւ զքեզ աւետարանեաց ճշմարիտ Աստուած՝ հաւասար և համազօր Հօր իւր հօրի, և զառ ի քեզ հայհոյութիւնն անքաւելի քարոզեաց, և իբր զԱստուածամարտեցն զքո հետեւոցն՝ չարաբանական բերանս կարկեաց, և զիւրն շնորհեաց՝ արդարն և անարասն՝ գտիչն ամենայնի, որ վասն մեղաց մերոց մատնեցաւ և չարեաւ վասն զմեզ արդարացուցանելոյ: Նմա փառք Ի ձեռն քո. և քեզ բարեբանութիւն ընդ Հօր ամենակալի յաւիտեանս յաւիտենից. ամեն.

Դարձեալ կրկնեցից Ի նոյն կարգ բանի մինչև վստահութիւն վերհայեցողութեան լուսոյ՝ հրաշափառապէս յայտնեցի աղդեալ՝ աւետարանի վերստին զկրկին խաղաղութիւն:

*) Աղաչեմք և աղերսեմք արտասուալից հառաչմամբ յամեն

*) Երբ եպիսկոպոս է լինում Պատարագիչը՝ մերկանում է թաղը և ծնկաչոր և վարագոյրը բաց՝ ասում է այս աղօթքը. վերջին կտորը, այն է «Ջի քո է զթութիւն և այլն», ասում է բարձրաձայն. յետոյ կրկին ծածկում է թաղը վեր է կենում, քաշում են վարագոյրը, յետոյ դնում է սպասը:

նայն անձնէ՝ զփառաւորեալ արարչութիւնդ՝ անեղծ և անստեղծ-
անժամանակ Հոգւոյդ զթածի, որ բարեխօսդ ես վասն մեր յան-
մըռունչ հեծութիւնս՝ առ ողորմածդ Հայր որ զսուրբն պահես և
զմեղուցեալսն մաքրես և տաճարս կազմես կենդանի և կեցուցիչ
կամաց բարձրեալդ Հօր: Արդ ազատեան զմեզ յամենայն անմա-
քուր զործոց, ուր ոչ է հաճոյ քումդ բնակութեան. և մի շնչին-
առ ՚ի մէնջ լուսոյդ շնորհաց. փայլմունք ՚ի տեսականացս աչաց
իմաստից. վասն զի զքեզ ոսաք միանալ ՚ի մեզ ՚ի ձեռն աղօթից
և ընտիր վարուց փնկեցոց: Նւ քանզի մինդ յերրորդութենէդ պա-
տարազի. և միւսդ ընդունի. հաճեալ ընդ մեզ հաշտաբար արեամբ
անդրանկի իւրոյ. իսկ դու ընկալցես զմեր պաղատանս և յարգա-
րեսցես զմեզ օթևանս պատուականս ամենայն պատրաստու-
թեամբ՝ ՚ի վայելումն ճաշակման Նրկնաւոր գառնիդ, առանց
պատժոց դատապարտութեան՝ ընդունիլ զայս անմահացուցիչ մա-
նանայս կենաց նորոյ փրկութեան: Նւ հալեսցի ՚ի հրոյս յայսմանէ
գայթակղութիւնս մեր, որպէս մարգարէին կենդանախաղոյկ կայ-
ծակամբն՝ ՚ի ձեռն ունելեացն մատուցման, զի յամենայն քուդ
բարոգեսցի զթութիւն, որպէս Որդւովդ Աստուծոյ՝ Հօր քաղցրու-
թիւն, որ զանառակ որդին մերձեցոյց ՚ի հայրենի ժառանգու-
թիւնն, և զպոռնիկսն յառաջեցոյց յերկնային արքայութիւնն՝
արդարոցն երանութեան: Այո՛, այո՛ և ես միւսեմ ՚ի նոցանէ, և զիս
ընկան ընդ նոսին իբր մարդասիրութեան կարօտեալ մեծի, շնոր-
հօք քո ապրեալ, զարեամբ Քրիստոսի ստացեալս: Զի յայսմ արե-
նայն՝ յամենայն ծանիցի քո Աստուածութիւնդ՝ ընդ Հօր փա-
ռաւորեալ համապատուաբար ՚ի մի կամս և ՚ի մի իշխանութիւն
գոլութեան:

Զի քո է գթութիւն, և կարողութիւն, և մարդասիրութիւն
զօրութիւն և փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամենս:

Ով Հօր Հօր Հոգի՛ որ ամենակարող, բարերար և մարդա-
սէր Աստուած ես բոլորից. որ յօրինել ես երևելի և աներևոյթ
էակները, որ վրկող ես և հաստատող, խնամող ես և խաղա-
ղարար՝ յանդիման լինելով քեզ ահաւորիդ, բազկատարած մաղ-
թանքի հեծութեան ձայնով հայցում ենք քեզանից: Մօտե-
նում ենք քեզ դողալով և մեծ երկիւղով, մատուցանելու այս

բանական պատարագը քո անքնելի զօրութեանդ, դաւանելով
քեզ հայրենի անկողոպտելի պատուին՝ աթոռակից, փառակից
և արարչակից եւս և քննող ես էմմանուէլի Հօրդ ամենակատար
կամքի խորին խորհուրդների դադախիքին, որ քո առաքիչն է
և բոլոր էութեանց փրկիչն է, կենդանատուն է և Արարիչը:
Քո ձեռքով յայտնուեցաւ մեզ միասնական Աստուածութեան
երեք անձնաւորութիւնները, որոնցից և դու մինը ճանաչեցար,
ով անհաս: Քեզանով և քո ձեռքով՝ նահապետական տոհմի
առաջին շառաւիղները՝ տեսանողներ ասուեցան, որովհետեւ
անցեալը և դալիքը, եղածները և չգոյացածները պարզ խօս-
քերով հռչակեցին: Մովսէսը քարոզում էր որ Դու ես՝ Հոգի
Աստուծոյ, որ զնալով ջրերի վերայ, ով անպարագիր զօրութիւն,
խնամող Հօր պաշտպանողութեամբ՝ նոր ծննդոց վերայ զթա-
լով՝ սուգանի խորհուրդը նախանկարեցիր:

Որոյ օրինակաւ վերջին կարագուրիդ ջրային հաստատու-
թիւնը կառուցանելուց առաջ, տիրական կարողութեամբ յօ-
րինեցիր ոչնչից եղած բոլոր էութեանց և գոյութեանց բովան-
դակ բնութիւնը: Դարձեալ Քեզանով կստեղծուին յարութեան
նորոգութեան համար քեզանից ստեղծուածներն աչն ժամա-
նակ՝ որ այս կեանքի վերջին օրն է, և կենդանեաց երկրի՝ առա-
ջին օրը. Քո ազգակիցը, Հօր էակիցը և Անդրանիկ որդին միու-
թեամբ կամքի հնազանդուեցաւ Քեզ ինչպէս և իւր Հօրն էր
հնազանդ: Նա մեր կերպարանաց տակ՝ քարոզեց Քեզ մեզ, որ
դու ես ճշմարիտ Աստուած և Համագոյցակից և հաւասար իւր
Հօր Հօրը. և Քո դէմ եղած անհաւատութեան հայհոյութիւնը
ասաց որ անքաւելի մեղք է. և քեզ հակառակադների՝ իբրեւ
Աստուածամարտների չարախօս բերանը լուեցրեց. իսկ իւր դէմ
հայհոյութիւնը՝ ներեց արդարը, անարատը և ամենքին գլու-
նողը, որ մեր մեղաց համար մատնուեցաւ և մեզ արդարաց-
նելու համար՝ յարութիւն առաւ: Քո ձեռքով նորան փառք.

խսկ Քեզ ամենակարող Հօր Հետ միասին տալիս ենք բարեբանութիւն յաւիտեան ժամանակաւ:

Դարձեալ նոյն կարգով կիրկնեմ իմ խօսքերս, մինչև որ լուսոյ վերհայեցողութեան վստահութիւնը՝ հրաշափառ կերպով յայտնուի ազդուած, կրկին խաղաղութիւնը նորից նոր աւետարանելու:

Արտասուելից հառաջամբ և բոլոր անձնով աղաչում ենք և աղերսում Քո փառաւորեալ Արարչութիւնը՝ ով անեղծ և անստեղծ անժամանակ դիժած Հոգի, որ անմուռնջ հեծութեամբ միշտ բարեխօս ես մեզ համար առ ողորմած Հայրդ, որ սուրբերին պահպանում ես, մեղաւորներին՝ մաքրում ես և բարձրեալ Հօր կենդանի և կեցուցիչ կամքի տաճարներ ես կազմում: Ուրեմն ազատիր մեզ ամենատեսակ անմաքուր գործքերից որ Քո բնակութեանը հաճելի չէ. և թող չշիջանին քո շնորհաց լուսոյ փայլմունքը մեր իմաստից կամ խորհրդոց և մտաց տեսական աչքերից, որովհետև մենք գիտենք, որ դու միանում ես մեզ մեր ընտիր և խնկելի վարքի և աղօթքի միջոցաւ: Եւ որովհետև երրորդութիւնիցդ մինը պատարագւում է և միւսը՝ իւր անդրանկի հաշտարար արեամբը հաճելով մեզ՝ ընդունում է նոյն պատարագը: Դու ևս ով սուրբ Հոգի, ընդունիր մեր պաղատանքը և մեզ ամենայն արժանաւորութեամբ պատուական օթեւաններ պատրաստիր, որպէս զի առանց դատապարտութեան պատժի երկնաւոր գառի ճաշակումը վայելենք և նոր փրկութեան կենաց ալի անմահացնող մանանայն ընդունենք: Եւ այս հրով թող հալուի մեր գայթակղութիւնը, ինչպէս առ մարգարէն կենդանի հրոյ կայծերի ունելիքով մատուցում, որովհետև ամենայն բանի մէջ քո գթութիւնն է քարոզում, ինչպէս և Հօր քաղցրութիւնը՝ Աստուածորդւոյ ձեռքով կամ շնորհիւ, որ անառակ որդուն կրկին վերադարձրեց դէպի հայրական ժառանգութիւնը և պողնիկներին առաջնորդեց դէպի

երկնային արքայութիւնը՝ որ է արդարոց երանութիւնը: Այո, Տէր, այո, ես ևս այնպիսիներից մէկն եմ. ինձ ևս ընդունիր նոցա Հետ, համարելով կարօտ Քո մեծ մարդասիրութեանը. ինձ այո՝ որ ապրել եմ Քո շնորհքով, և ստացուել եմ Քրիստոսի արիւնովը: Որպէս զի այս ամեն պարագաների մէջ Քո Աստուածութիւնը ճանաչուի Հօր Հետ՝ փառաւորուած մի համապատիւ կամքով և մի դովութեան իշխանութեամբ: Որովհետև յաւիտեան ժամանակաւ ունես դու գթութիւն, կարողութիւն, մարդասիրութիւն, գորութիւն և փառք:

Այս աղօթքով Քահանան դիմում է առ Հոգին սուրբ և յիշում է նորա երկնաւորաց և երկրաւորաց վերայ ունեցած իշխանութիւնը, բարերարութիւնը՝ որով ամենք բարիքն է տնօրինում և մատակարարում և մարդասիրութիւնը՝ որ վայելում են ամենքը, որովհետև Հօր և Որդւոյ Հետ միասին ստեղծել է և յօրինել տիեզերքը երկելի և աներևոյթ արարածներով և յետ ստեղծանելոյն՝ փրկում է նոցա և փրկեալներին խնամում է՝ հաստատուն պահելով նոցա իրենց էութեան մէջ և խաղաղութեան միջնորդ է արարածների առ միմեանս և առ Աստուած յարաբերութեանց մէջ: Սա ոչ սոսկ Հոգի է, ինչպէս հրեշտակները կամ մարդկան Հոգիքը, այլ սա է Հոգի Աստուծոյ, որպէս Քրիստոսն է Միածին որդի Աստուծոյ: Սորանից յետոյ ասում է քահանան մտքիս ընթացքով գալիս եմ առ Քեզ և Հոգւոյ աչքով նկատում եմ Քեզ՝ որ Տէր ես ահաւոր և սքանչելի, ուստի և բաղկատարած հայցում եմ Քո օգնականութիւնը. որ վարիչդ ես բոլոր արարածների, և Քեզ՝ իբրև իմ գործակցի և գորացուցչի՝ և Հօր Աստուծոյ աթոռակցի, փառակցի և արարչակցի՝ մատուցանում եմ բանական պատարագը՝ որ է շնորհակալեաց գոհութիւն և փառաբանութիւն: Եւ արդ Պա՛ որ միայն կարող ես քննել Աստուծոյ խորին խորհուրդները և կամքը, որովհետև նորան անձնաւոր ես և նորա հայ-

րական գրկիցն առաւ զՔեզ Որդին Աստուած և ուղարկեց՝ լինել մեզ վերակացու. Գու ահաւասիկ յայտնեցիր խառնելոց և նոցանով մեզ սուրբ երրորդութեան զիտութիւնը և Քրիստոսի ուսմունքը կրկին լիշողութեամբ արմատացրիր առաքելոց և մեր մէջ. Քեզանով էր միայն, ով սուրբ Հոգի, որ Աբրահամից սերունդ մարդարէք՝ եղածները և լինելիքները առաջուց տեսան, ինչպէս Մովսէս՝ որ աշխարհի արարչութիւնը՝ Քեզանով իմացաւ և ճանաչեց. Նսալի՝ որ սատանայի կործանումը ծուրայ լիշխանից՝ Քեզանով նախագուշակեց և Գանիէլ՝ որ նեռի դալուստը՝ Քեզանով նախատեսաւ. Եւ որպէս ըստ Մովսիսի՝ նախ քան արարչութիւնը, շրջելով ջրերի վերայ՝ յառաջ բերիր բոլոր էութիւնք և գոյութիւնք, նոյնպէս և շրջելովդ եկեղեցւոյ արգանդի, այն է սուրբ Աւագանի մէջ, զմարդիկ յորդիս Աստուծոյ ես ծնանում. Գու ես՝ որ սուրբ աւագանի խորհուրդը նախ քան Արարչութիւնը նկարեցիր, որովհետեւ քանի որ ջուրը ղեռ ևս չէր բաժանուած և հաստատութիւն չէր ասուած, որ եղաւ վարագոյր երկնից և երկրի մէջ՝ այն ժամանակից իսկ խնամում էիր տարերքը, շնորհելով նոցա զօրութիւն՝ նիւթ լինելու բոլոր էութեանց: Եւ որովհետեւ Գու էիր՝ որ խնամեցիր, ստեղծեցիր և պահպանեցիր, նոյն և Գու՝ մեր ապականացու կեանքի վախճանին և անապական կեանքի սկզբին պէտք է նորոգես մեզ, որպէս զի յարատեւիմք մշտնջենաւորութեան մէջ: Միածինն՝ Հօր Յիսուս՝ Քեզ ևս որպէս և Հօրն՝ հնազանդուեցաւ կամքի միութեամբ, որովհետեւ Քո կամքը, միևնոյն Հօր և Որդւոյ կամքն է, այդ կամքը ահաւասիկ կատարելով մեր փրկութեան գործը աւարտեց և Քեզ ճշմարիտ Աստուած քարոզեց. իսկ Քո Անուան և Ղնորհաց չհաւատացողների գործքը կամ անհաւատութիւնը հաշտութիւն համարելով՝ անթողի մեղք գրեց, իսկ իւր հաշտողներին ներողաբար թողութիւն շնորհեց, որովհետեւ մեր մեղաց համար մատնուեցաւ. և յարա-

թիւն առաւ՝ մեզ իւր հետ նորոգելով. Ուրեմն Քեզանով փառք կտանք նորան, որպէս ուսուցանում է մեզ առաքեալը «Ոչ ոք կարէ՛ ստել՝ Տէր զՅիսուս, եթէ ոչ Հոգւովն սրբով» և Քեզ բարեբանութիւն Հօր հետ միասին, որպէս հաւասար նմին Աստուած:

Մինչև այժմ Քահանայի խօսքերը էին Հոգւոյն սրբոյ սքանչելեաց և բարեաց լիշատակութիւնք և բարեբանական փառատրութիւնք, որ աւարտելով՝ այժմ դիմում է առ Հոգին Սուրբ այսպէս՝ դարձեալ կարօտում եմ նոյն ձեռով խօսել Քեզ հետ, որ կարողանամ իմ շատ թախանձական խօսքերովս Քո զօրութեանդ լոյսը՝ որ տակաւին իմացականապէս եմ նայում և բացակայ եմ տեսնում ինձանից, խոնարհեցնել և հրաշալի ազգմամբ դէպի ինձ ձգել: Իսկ այդ յայտնութիւնն իմ մէջ նորանով կնկատեմ, որ շփոթուած խորհուրդներս Քեզանով խաղաղութիւն և հանգարտութիւն կտանան:

Սորանից յետոյ սկսւած է իւր պէս պէս հայցուածքները արտասուօք և հառաչմամբ, լիշելով Սուրբ Հոգւոյ անմունչ հեծութեամբ բարեխօսութիւնը, ըստ առաքելոյն. «Զոր կամքն յաղօթս, որպէս արժանն իցէ՝ ոչ զիտեմք, այլ ինքն Հոգին բարեխօս լինի ՚ի հեծութիւնս անմունչս». Որովհետեւ մեր հեծութիւնը և մեր հոգւոյ իղձը տեսանում է մեր մէջ եղած սուրբ Հոգւոյ շնորհքը, և դայն ճանաչելով՝ բարեխօսում է առ Հայր և այսպէս կառավարում է նախ հրեշտակների էութիւնը և ապա նոցանով՝ մարդկանցը, այն է սուրբերին հաստատուն պահելով և օր ըստ օրէ զօրացնելով, մեղաւորներին՝ ուղղելով խճմտանաց յանդիմանութեան ազգմամբ և զղջմամբ մաքրելով, որպէս զի երկնաւորաց և երկրաւորաց հոգիները Աստուծոյ տաճար կազմէ, ըստ Առաքելոյն «Գուք տաճար Աստուծոյ էք, և Հոգի Աստուծոյ բնակեալ է ՚ի ձեզ»:

Նախ քան զամենայն քահանան զգալով իւր արատաւոր

բնութիւնը խնդրում է սուրբ Հոգուց սրբութիւն իւր անմաքուր գործքերի, որոնք կարող են արդելք լինել իրեն իւր մէջ կրելու զՍուրբ Հոգին, որ Աւագանից ծնունելով՝ ընդունեց իւր մէջ. սակայն մեր մեղօք շիջուցանում ենք այդ Սուրբ Հոգին, ինչպէս զգուշացնում է առաքելար «ԶՀոգին մի շիջուցանէք». շիջուցանելն է ամենատեսակ մեղք. մինչև անգամ և դատարկաբանութիւն, որոնք հակառակ են Սուրբ Հոգւոյն. ուստի խրնդրում է որ իբրև ողորմած Աստուած՝ ծագէ իւր մէջ լուսոյ ճառագայթը, այսինքն սրբէ իւր մեղքերը և ուրեմն միանայ իւր հետ, որովհետև եթէ ազատ կլինի մեղքից և հաճոյական կլինի իւր աղօթքը, այն ժամանակ և Հոգին սուրբ կընակուի իւր մէջ կամ կմիանայ իւր հետ ըստ աւետարանական ճշմարտութեան «Ընդ ձեզ բնակեսցէ և ընդ ձեզ եղիցի Ի յաւիտեան». Ուստի ասում է քահանան, Քո այդ միութեամբ ըստ ամենայնի արժանի արա մեզ, որպէս զի այս կենաց դեղը իմ անպատրաստութեան պատճառաւ պատժոյ առիթ չլինի, և ինչպէս ես մարդ գոյով՝ մարդկային տկար և մեղսալի բնութեանն եմ կցորդ, և Դու Աստուած գոյով՝ Քո բնութենակցի ողորմածութիւնից չես հեռի. և ինչպէս ես նոցա հաւասար յանցաւոր եմ, և Դու նորա նման արդարացնող ես, որ արդարացրեց անառակին և պոռնիկներին. նոցա նման ահա և ես աղերսում եմ, որ ընդունես զիս՝ սիրոյդ կարօտիս, զիս՝ որ իւր արիւնովը դնեց Քո Համագոյակիցը և բնութենակիցը, բայց ես դարձեալ մեղօք հիւանդացայ և այսուհետև Քո օգնական Ջնորհացդ եմ ապաստանում:

Այստեղ վերջանում է Քահանայի աղօթքը առ Հոգին սուրբ, որից յետոյ ծածկելով սաղաւարտը՝ գնում է դէպի խորհրդանոցը կամ ընծայարանը՝ Սպաս դնելու, և նախ առնելով վերաբերիչ Սարկաւազի ձեռքից նուիրական հացը կամ նշխարը՝ գնում է մազզմայի վերայ և ասում.

«Յիշատակ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:
Սորանով մենք կատարում ենք փրկչի պատուէրը որ ասաց «Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի» Այս կանէք իմ յիշատակիս համար: Այս խօսքին աւելացրած է և շարականի տունը «Որ բազմեալ հանգչի յանաբուետ աթոռ, զմահ խաչի յանձն էառ վասն ազգի մարդկան, օրհնեցէք, զովեցէք և բարձր արարէք զնա յաւիտեան». Որ անարուեստ աթոռի վերայ բազմած հանդիւնում է, յանձն առաւ խաչի վերայ մահ՝ մարդկան ազգի համար:

Յետոյ առնում է սարկաւազի ձեռքից զինին՝ խաչաձև ածում է Սկհւոյ մէջ և ասում է.

«Յաղագս յիշատակի փրկագործ տնօրէնութեան Տեառն Աստուծոյ և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:

Սեր փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի և Տէր Աստուծոյ փրկագործ տնօրէնութեան յիշատակի համար է: Այս խօսքերին ևս աւելացրած է շարականի յետագայ տունը: «Որի կողահոս արեան աղբերէն նորոգեցան արարածք և անմահացան. օրհնեցէք, զովեցէք և բարձր արարէք զնա յաւիտեան». Որի կողից թափուած արեան աղբիւրից արարածները նորոգուեցան և անմահացան:

Յետոյ Ոսկերերանի աղօթքով Քահանան գլմում է առ Հայրն Աստուած այսպէս.

«Տէր Աստուած մեր, որ գերկնաւոր հացդ՝ զՏէրն մեր Յիսուս Քրիստոս գլերակուրդ ամենայն աշխարհի՝ առաքեցեր փրկիչ և կեցողիչ և բարերար, օրհնել և սրբել զմեզ. ինքնին դու Տէր, օրհնեա և այժմ դառաջագրութիւնս զայս: Ընկալ զսա յերկնային Քո Սեղանդ: Յիշեա՛ որպէս բարերար և մարդասէր զմատուցողս և վասն որոց մատուցանի: Եւ զմեզ անդատաւարտ պահեա Ի քահանայագործութիւն Աստուածային խորհրդոց քոց: Զի սուրբ և փառաւորէ ամենապատիւ մեծ վաչելչութիւն փառացող Հօր և Որդւոյ և Հօգւոյդ սրբոյ. այժմ և միշտ յաւիտեանս յաւիտենից ամեն»:

Ո՛վ Տէր Աստուած մեր, դու՛ որ մեր Տէր Յիսուս Քրիս-

տութիւն՝ որ երկնաւոր հաց է և բոլոր աշխարհի կերակուրը. ուղարկեցիր իբրև փրկիչ, կեանք տուող և բարիք պարգևող, ու մեզ օրհնէ և սրբէ մեղքից՝ դու ինքդ Տէր, օրհնիր և այժմ մեր առաջադրած այս ընծայն, ընդունիր քո երկնային սեղանդ: Յիշէ իբրև մարդասէր և բարերար այս պատարագի մատուցանողներին և նրանց՝ ում համար որ մատուցուած է: Իսկ մեզ պահիր առանց դատապարտութեան քո Աստուածային խորհրդաց քահանայադործութեան պաշտօնի մէջ: Վասն զի սուրբ և փառաւոր և ամենայն պատուոյ արժանի է Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյ՝ փառաց մեծ վայելչութիւնը, այժմ և միշտ:

Նախ քան Ոսկեբերանի աղօթքի բացատրելը, տեսնենք թէ առաջադրեալ նուէրներն կամ ընծայք ինչո՞ւ յիշատակ Քրիստոսի են կոչուած:

Նախ և առաջ որ ինքն ասաց և հրամայեց թէ «Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի». Սակայն ինչ պէտք է հասկանանք յիշատակ խօսքից և ո՞ւմ առաջին պէտք է լինի այդ յիշատակութիւնը:

Յիշատակն է այն՝ որ մենք յիշելով Հօր Աստուծոյ առաջ Յիսուսի անարդաբար մահը խաչի վերայ, նոյն մահը՝ որ մեր ընդ Հօր հաշտութեան և մեր փրկութեան համար էր, իբրև միջնորդ ենք դնում Հօր առաջ, որ Որդւոյ Զարչարանօք մեզ ողորմի, որովհետև ինքը Տէրը սորվեցրեց մեզ այդպէս վստահաբար դիմել մեզ առ իւր Հայրն, երբ ասաց «Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի» այսինքն իմ Զարչարանաց և Մահուան մասին պատմեցէք իմ Հօրը, որ խղճալով իմ ձեռք փրկութեան համար կրած Զարչարանաց և Մահուան վերայ, իմ սիրոյս համար, իւր գթութիւնից շարժուած՝ ձեզ կողորմէ և կպարգևէ ամենայն շնորհք և բարիք. և այս բնական է, որովհետև ո՞ր Հայրը իւր որդւոյ խնդիրքը և այն խնդրանաց համար կրած վիշտերը ու նեղութիւնները կմերժէ, բոլորովին զանցառու-

թեան տալով և չկատարելով նոցա խնդիրքը՝ որոնց համար իւր հարազատ՝ որդին չարչարուել է, աշխատել է, աշատ վշտեր է կրել և յետոյ բարեխօսում է Հօր առաջ. ոչ մի հայր այնքան անզուլթ և սառնասիրտ չի լինի դէպի իւր որդին և եթէ մարդկանց մէջ կարող է պատահել այսպիսի մի գիշողութիւն և գոլթ, ո՞ր իրաւամբ չպէտք է ենթադրեմք որ և Աստուած՝ որ ամենակատար և դերագոյն բարութիւն է, իւր Միածնի կրած Զարչարանաց և Մահուան յիշատակը՝ չէ՞ ընդունի իբրև բարեխօսութիւն մեզ համար: Այս է պատճառը որ մենք ընծայք՝ այսինքն հացն և դինին՝ անուանում ենք յիշատակ Քրիստոսի, հաւատալով որ ինչպէս այդ հաց և դինին շուտով սեղանի վերայ փոխուելու են ի Մարմին և Արիւն՝ փրկիչին՝ այնպէս և Միածին Որդին ճշմարիտ կերպով Հօր առաջ մեր փոխանակ մեռաւ. Ուստի և դիմում ենք առ Հայր, իբր թէ ասելով՝ նայիր Տէր՝ Քո Միածնի աշխատանայ պնդող և Նորա Մահուան համար մեզ ներիր:

Այս խորհրդով ահա ընծայքը իբրև յիշատակ Քրիստոսի՝ Հօր Աստուծոյ առաջադրելուց յետոյ, Քահանան դիմում է Ոսկեբերանի աղօթքով առ Հայր, ունելով իրան գործակից Սուրբ Հոգին և զՔրիստոս իբրև եղբայր և Պատարագ և Սուրբ Հոգին նուիրող Պատարագին. սոքա իբրև կցորդներ են իւր առ Հայր խնդրանաց, Սորանցմով ահա խնդրում է զՀայր ասելով Դու Տէր, որ Քո Միածնի խօսքին համաձայն որ ասաց «Ես եմ հացն յերկնից իջեալ». տալիս ես մեզ այդ երկնաւոր հացը և կերակուրը, այսինքն Քո կամքի քաղցրութիւնը և դժուոր առատութիւնը, որ մենք յիշելով Նորա երախտիքը՝ որովք փրկուեցանք Ադամային անէծքից և սրբուեցանք մեղքից, զօրանայ մեր Հոգին, ինչպէս զգալի հացով զօրանում է մարմինը, ուրեմն օրհնիր և այս նիւթերը որ պէտք է Քեզ նուիրենք և ընդունիր սուրբ սեղանի վերայ, ուր պէտք է դարձնես այս նիւթերը

ի ճշմարիտ Մարմին և Արիւն Միաճնիդ: Մենք սկսեցինք ահա Քո Որդւոյ մահուան յիշատակը, իսկ Գու՝ որ մարդասէր ես և բարերար, լիշիր մեզ Քո ողորմութեամբ և գթութեամբ, մեզ՝ որ համարձակոււմ ենք մեզ և մեր հաւասարակից մարդկանց համար հաշտութեան նուէր մատուցանելու Քեզ այս ընծայքը. բայց որովհետև մարդկային տկար բնութեանն եմ ենթարկուած և եմ մեղանշական, վասն որոյ աղաչում եմ առանց դատապարտութեան սլակիր ինձ՝ որ համարձակոււմ եմ անհասանելի բնութեանդ ծածուկ խորհրդով խօսակից լինելու: Եւ որովհետև սուրբ ես բնութեամբ և կամենում ես որ մենք ևս սրբուելով Քեզ հետ միանանք, ուստի փառք Քեզ այդ մեծ շնորհի համար:

Այս աղօթքը աւարտելով ծածկւում է Սկիհը քօղով և ասում է Գաւթի սաղմօսը.

«Տէր թագաւորեաց, գլայելչութիւն գգեցաւ. գգեցաւ Տէր զօրութիւն ընդ մէջ իւր ածաւ»:

Տէրը թագաւորեց, վայելչութիւնը հազաւ, հազաւ Տէրը զօրութիւնը և իւր մէջքն անցրեց:

«Հաստատեաց զաշխարհս զի մի սասանեսցի, պատրաստ է աթոռ քո, իսկզբանէ յաւիտեանս դու ես»:

Հաստատեց աշխարհը որ չսատանուի, պատրաստ է Քո աթոռը, դու սկիզբ չունես և յաւիտենական ես:

«Ամբարձան գէտք Տէր, և ամբարձին գետք զձայնս իւրեանց, չարիցեն գետք ի գնացս իւրեանց»:

Գետերը բարձրացան Տէր և իրանց ձայները բարձրացրին. կիկերկենան գետերը իրանց գնացքի մէջ:

«Ի ձայնէ ջուրց քաղմաց սքանչելի եղեն զբօսանք ծովու»:

Զատ ջրերի ձայնից ծովի զբօսանքները հրաշացան կամ սքանչելի եղան:

«Սքանչելի ես դու Տէր ի բարձունս, վկայութեանց քոց մեք յօյժ հաւատացաք»:

Երկնքումը դու սքանչելի ես, Քո վկայութիւններին մենք խիստ հաւատացինք:

«Տան քում վայելէ սրբութիւն Տէր, ընդ երկայն աւուրս»:

Տէր, Քո տանը սրբութիւն է վայել շատ օրեր կամ միշտ: Սաղմօսիս մէջ լիշուած «Թագաւորեաց» բառով ըստ Ս. Գրոց հասկանում ենք Յիսուսի մշտնջենաւոր թագաւորութիւնն ընդ Հօր միաւորեալ մարդկային մարմնով, որով և վայելչութիւն զգեցաւ, այսինքն ամենասուրբ մարմինը որ միաւորեց Աստուածութեան հետ եղաւ Աստուած և Մարդ և մարմնոյ տկարութեամբը և չարչարանքով յաղթեց թշնամուն. Այն տկարութեամբ յաղթանակի դրօշը բարձրացրեց. ինքը անէծք եղաւ՝ և Աստուածագիր անէծքը լուծեց. ինքը չարչարուեցաւ՝ և չարչարանքը խափանեց. ինքը դատապարտուեցաւ և մեր Հոգւոյ թշնամուն դատապարտեց. ինքը մեռաւ՝ և մեր մահը ջնջեց. ինքը յարութիւն առաւ՝ և մեզ մեր նախկին անմահ կեանքը պարգևեց. Սորանով աշխարհը՝ այսինքն մարդիկը՝ անստան հաստատեց յուսոյ և ակնկալութեան մէջ. որովհետև ամենքն ևս տարակուսած էին իրենց վիճակի մէջ. թէ ինչ վերջ պէտք է ունենան իրենք մեռնելէն զինի. իսկ Յիսուս եղաւ առաջնորդ և ցոյց տուեց մարդկանց նախնի հալընիքի ճանապարհը և այնտեղ մտնելու միջոցներն ու պատրաստութիւնները: Այդ միջոցներն ու պատրաստութիւնները մարդկան պէտք է սորվեցնէր Սուրբ Հոգին, որոյ շնորհքը նմանեցնում է Սուրբ Գիրքը գետերին, ջրերին, գնացքին, ձայնին և այլն ըստ այն. «Որ հաւատայ լիս, գետք լորովայնէ նորա բղիւսեցեն ջրոց կենդանութեան» և այս շատ վայելուչ կերպով, ըստ որում ինչպէս ջուրը մշտաբուղիս է և պասքեալների ծարաւն է յաղեցնում, նոյնպէս և սուրբ Հոգին միշտ ուսուցանում է մարդկանց այն միջոցներն ու պատրաստութիւնները՝ որովք մարդիկ պիտի ժառանգեն երկնային արքայութիւնը ըստ այնմ «Յորժամ եկեսցէ նա՝ Հոգին մշմարտու-

թեան, ուսուցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ և լիշեցուցէ ձեզ զամենայն որ ինչ ասացի ձեզ»։ Արդ իջնելով սուրբ Հոգին՝ եկեղեցին հաստատուեցաւ և կազմակերպուեցաւ և Հոգւոյն սրբոյ շնորհօք զարդարուեցաւ և սքանչելի եղաւ մարգարէներով, առաքեալներով, հայրապետներով և նոցա Սուրբ Հոգւոյ ազդմամբ սահմանադրած կանոններով, խորհրդներով, հաւատոյ դաւանութեամբ, սուրբ ծիսակատարութիւններով և արարողութիւններով, ինչպէս սաղմոսի խօսքերը նախագովաւել են «ի ձայնէ ջուրց բազմաց սքանչելի եղեն զբոսանք ծովու»։

Եկեղեցին, որ փոքր ինչ վերը անուանեց ծով, այժմ անուանում է տուն Աստուծոյ։ Այս Քո տանը վայելուչ է սրբութիւնը, ասում է, որով և ակնարկում է թէ դու այս տան գլուխ դրով՝ սուրբ ես, սուրբ են նաև սորա հիմունքը, որոց վերայ է շինուած, այն է՝ մարգարէք և առաքեալք վկայք և վարդապետք։ ուրեմն և մենք՝ որ որմունք ենք այս սուրբ շինուածոյն, տուր մեզի որ մենք ևս սուրբ լինենք, որպէս զի Քո տունը իւր վայելչութիւնը ունենայ երկայն օրերով։ Բայց մեր սրբութիւնը ինչո՞վ կարող է լինել, եթէ ոչ Քո սուրբ Մարմնոյ և Արեան ճաշակմամբ, որին պէտք է արժանանանք միշտ և յաւիտեան սրտի մաքրութեամբ։

Այս սաղմոսը աւարտելուց յետոյ երեք անգամ խաչակնքում է ընծայքը ասելով երեք անգամ.

«Հոգին սուրբ եկեսցէ 'ի քեզ և գօրութիւն բարձրելոյն հովանի լեցնէ 'ի վերայ քո»։

Սուրբ Հոգին գալ գէպի քեզ և բարձրելոյ՝ զօրութիւնը հովանի թող լինի քո վերայ։ *)

Փամարարի պաշտօնն է բանալ և ծածկել սկիհը և սար-

*) Այս խօսքը ասելիս խաչակնքելը ընծայից վերայ, ոչ մի տեղ չգտանք, բացի պատարագամատուցի մէջ. տպ. 1860 'ի Տիֆլիս.

կաւազն միայն պէտք է վերաբերէ 'ի Սուրբ Սեղանը և պատարագից յետոյ տանէ խորհրդանոցը։

Սարկաւագ նշանակում է պաշտօնեայ, բայց ոչ մարդոյ, այլ սուրբ Սեղանոյն և Աստուծոյ խօսքին և ունէ Սուրբ Ստեփանոսի անտիճանը, որ սարկաւագ ընտրուեցաւ Սուրբ Սեղանին սպասաւորելու համար։

Սորանից յետոյ առնում է քահանան Սարկաւագի ձեռքից բուրվաւոր և խնկարկելով սուրբ սպասին՝ ասում է.

«Խու՜նկ մատուցանեմ առաջի քո Քրիստոս բուրումն հոգեւորական։ Ընկալ 'ի սուրբ. յերկնային և լիմանայի քո մատուցանել 'ի հոս անուշից։ Առաքեան առ մեզ փոխաբէն գշնորհս և զսարգէս Հոգւոյդ սրբոյ և քեզ մատուցանեմք գլխաւս ընդ Հօր և ընդ Հոգւոյդ սրբոյ այժմ և միշտ»։

Մատուցանում եմ Քո առաջ այս խու՜նկը, Քրիստոս Աստուած, իբրև Հոգեւոր բուրումն կամ անուշահոտութիւն, իբրև հաճոյական և անուշ բուրումն, ընդունիր սորան Քո սուրբ, երկնային և իմացական կամ աննիւթ սեղանդ, և սորա փոխանակ ուղարկիր մեզ Սուրբ Հոգւոյդ շնորհքներն և պարգևները, իսկ մենք կմատուցանենք Քեզ Հօր և Հոգւոյ հետ փառք այժմ և միշտ։

Խու՜նկը իւր զգալի անուշահոտութեամբ իմանալի հաճուական աղօթքի փոխանակ է, ըստ այնմ «Ել ծովս խնկոց աղօթք սրբոց 'ի ձեռաց հրեշտակաց և առաջի Աստուծոյ»։

(Այսպէս ահա խնկարկելով ընծայից՝ գալիս է Սուրբ Սեղանի առաջ և վարագոյրը բացում է, ապա խնկարկելով սուրբ Սեղանին, իջնում է բէմից իւր սարկաւագներով և թափօրապէս շրջագայելով ժողովրդեան մէջ, խնկարկում է նոցա և կրկին բարձրանում է բէմը։

Մինչդեռ քահանան խնկարկութեամբ շրջագայում է ժողովրդեան մէջ, դպիրները երգում են խնկարկութեան իմաստնալից ու գեղեցիկ երգը այսպէս.

«Յայն յարկ նուերանաց ուխտի Տեառն տաճարի, ժողովեալքս սատանօր ՚ի խորհուրդ պաշտաման պաղատանաց յառաջիկայ սուրբ պատարագիս խնկօք անուշիւք խումբ առեալ պարեմք ՚ի վերնայարկ սրահս խորանիս: Ուղղութեամբ ընկալ զաղօթս մեր՝ որպէս բուրումն անուշահոտ խնկոց, ստաշիւց և կինամոնաց և զմատուցողս պահան սրբութեամբ միշտ և հանապազ քեզ սպասաւորել: Բարեխօսութեամբ մօր քո և կուսի ընկալ զաղաչանս քոց պաշտօնէից»:

Որ գերագոյն քան գերիինս պայծառացուցեր սուրբ գեղեղեցի արեամբ քով Քրիստոս, և ըստ երկնայնոցն կարգեցեր ՚ի սմա զդասս առաքելոց և մարգարէից՝ սուրբ վարդապետաց՝ այսօր ժողովեալ դասք քահանայից, սարկաւազաց, դպրաց, և կղերիկօսաց. խունկ մատուցանեմք առաջի քո Տէր, յօրինակ ըստ հնումն Զաքարիայ: Ընկալ առ ի մէնջ գննկանուէր մաղթանս որպէս զպատարադն Աբէլի, զՆոյի և զԱբրահամու: Բարեխօսութեամբ վերին քո զօրաց միշտ անշարժ պահեմ զաթոռ Հայկազնեայց:

Խնդա յոյժ դուստր լուսոյ՝ մայր սուրբ կաթողիկէ. մանկամբք քո Սիօն. զարդարեալ պճնեմ, հարսն պանծալի, երկնանման լուսաճեմ խորան. զի օծեայն Աստուած՝ էնն ՚ի յէէն, անծախապէս ՚ի քեզ միշտ պատարագի. Հօր ՚ի հաշտութիւն. մեզ ՚ի քաւութիւն բաշխէ զմարմին և զարիւն իւր սուրբ. վասն իւր կատարման սուրբ տնօրէնութեան շնորհել զթողութիւն կանգնողի տաճարիս *)»

«Զանապախան Կոյսն Մարիամ՝ Աստուածածին խոստովանի սուրբ եկեղեցի, ուստի տուաւ հացն անմահութեան և բաժակ մեզ ուրախարար՝ տնէք օրհնութիւն նմա հոգեւոր երգով»:

Այս ուխտ և աղօթք նուիրելու տեղը՝ որ Աստուծայ տաճարն է, ժողովուած ենք առաջիկայ սուրբ Պատարագիս խորհուրդը պաղատանքներով կատարելու. անուշահոտ խունկերով խումբ կազմած պարում ենք այս խորանի վերնաշարիկի սրահներում: Սիրով ընդունէ Տէր մեր աղօթքը իբրև անուշահոտ

*) Երբ ժամաւարը ուշանում է ժողովելի մէջ զգնեցնելը երգում են «Խնդա յոյժ»:

խունկերի, ստաշիւների և կինամոնների բուրումը. և մեզ՝ որ մատուցանում ենք Քեզ այս աղօթքները, պահիր և պահպանիր միշտ և ամեն ժամանակ Քեզ սրբութեամբ սպասաւորելու համար: Ընդունէ պաշտօնէիցդ աղաչանքը Քո մօր և սուրբ կուսի բարեխօսութեամբը:

Դո՛ւ, ո՛վ Քրիստոս Աստուած, որ Քո սուրբ Արեամբը սուրբ եկեղեցին աւելի պայծառացրիր քան երկինքը և ինչպէս երկնային հրեշտակաց դասակարգութիւնը, նոյնպէս կարգ կարգ դասաւորեցիր սուրա մէջ առաքելները, մարգարէները, սուրբ վարդապետները. այսօր ահա՛ դաս դաս ժողովուած ենք քահանայք, սարկաւազուք, դպիրք և եկեղեցական այլ պաշտօնեայք, որպէս զի Հին օրինաց մէջ Զաքարիայ քահանայի նման խունկ մատուցանեմք Քո առաջդ ո՛վ Տէր: Ընդունէ մեզանից այս խունկերի հետ միացրած մեր աղօթքը, ինչպէս ընդունեցիր Աբէլի, Նոյի և Աբրահամի պատարագները: Քո վերին զօրաց հրեշտակաց բարեխօսութեամբը առ միշտ հաստատուն և անշարժ պահպանէ մեր Հայկազանց աթոռը:

Ուրախացիր և զուարճացիր լուսոյ դուստր, մայր սուրբ Կաթողիկէ եկեղեցի Սիօն քո զաւակներովդ, զարդարուիր ու պճնուիր ո՛վ պանծալի հարսն և ո՛վ երկնքի նման լուսապայծառ խորան, որովհետեւ օծեալ փրկիչն մեր Քրիստոս, որ Աստուծոյ Որդի է, միշտ պատարագւում է քո մէջ, բայց և բնաւ չէ սպառում, չէ հատնում. իւր սուրբ Մարմինն ու Արիւնն բաշխում է մեզ, որպէս զի Հօրը հետ մեզ հաշտեցնէ և մեր մեղքերը քաւէ, իսկ իւր տնօրէնութեան և մարդեղութեան խորհուրդը կատարելով՝ թողութիւն է պարգևում այս տաճարը կանգնողին:

Սուրբ Եկեղեցին՝ Աստուածածին է դաւանում անապական Մարիամ սուրբ կուսին, որից տրուեցաւ մեզ անմահական հացը

և ուրախարար բաժակը՝ տուէք նորան օրհնութիւն ձեր հոգեւոր երգով:

Աշխարհ դալոցի կամ պատարագչի ժողովրդեան մէջ շրջագայելու նշանակութիւնն է նախ՝ որ Աստուածային լուսափայլութեան անուշահոտութիւնը նախապէս իջանում է առաջի դասը Աթոռոց, յետոյ միջին դասը Տէրութեանց և ապա վերջին դասը Հրեշտակաց՝ և թէպէտ միաւորում է նոցա իւր հետ, սակայն անխառն նոցանից մնում է իւր մի էութեան մէջ. Երկրորդ՝ որ նոյն Աստուածային նախախնամութիւնը իջանում է նախ Հրեշտակաց իմանալի դասը. յետոյ բանական մարդկանց, կենդանիների և միւս գոյացութեանց մէջ, խնամում է նոցա և պահպանում և սակայն անխառն նոցանից մնում է իւր նոյնութեան մէջ. Երրորդ՝ որ Բանն Աստուած մարմին առաւ, մարդ դարձաւ և մեր բնութիւնն ստացաւ և բուրեց մեր մէջ Աւետարանական անուշահոտութիւնը և դարձեալ բարձրացաւ երկինք և նստաւ Հօր Աստուծոյ աջ կողմը: Ուստի քահանան իջնելով բէմից և շրջագայելով ժողովրդի մէջ, ուսուցանում է մեզ որ ինչպէս Աստուած իւր լուսափայլութիւնը տալիս է Հրեշտակներին և սակայն իւր նոյնութեան մէջ է մնում, նոյնպէս և Տէրը տալով մարդկան իւր սուրբ Մարմինն ու Երիւնը միաւորում է նոցա իւր հետ, բայց դարձեալ իւր նոյնութեան մէջ է մնում, նոյնպէս և Քահանան շրջագայելով ժողովրդի մէջ, դարձեալ բէմն է բարձրանում:

Է. ԲԱԺԻՆ

ԺԱՄԱՄՈՒՅ ԿԼՄ ՍԿՋԵՆԱԻՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Մինչև այժմ կարող է համարուել պատրաստութիւն մա-

տուցման սուրբ Պատարագի. իսկ երբ քահանան բարձրանում է բէմը, սարկաւաղը իբրև ուսուցիչ և դաստիարակ ժողովրդեան, բերան դառնալով նոցա և ամբողջ եկեղեցւոյ կողմից՝ ձայնում է առ քահանան, իբրև երկրից առ Քրիստոս, ասելով «Օրհնեա Տէր»:

Այսինքն դու ես մեր Տէրը փոխանակ Քրիստոսի և նորանից յետոյ, ուրեմն օրհնիր և մեր խնդրուածքն ու աղաչանքը դիր Աստուծոյ առաջ: Սարկաւաղի միջնորդական խօսքին քահանան պատասխանում է.

«Օհնեալ թագաւորութիւնն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, աշԺմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտեանց ամեն»:

Սա նշանակում է որ, որովհետև քահանան պատրաստուած է մեծ բարիքներ խնդրել Աստուծուց, ուստի նախ քան իւր խնդրուածքների սկզբնաւորութիւնը, դեռ պարտաւոր է համարում իրեան օրհնութիւն և բարեբանութիւն վեր առաքել առ Ամենասուրբ երրորդութիւնը, նորա մարդկան ազգին արած բարիքների համար, իսկ յետոյ կսկսէ իւր խնդրուածքները: Սորան հետևում է ժամամուտը ըստ աւուրն պատշաճի, որով և սկսում է Սուրբ Պատարագը:

Ժամամուտից յետոյ սարկաւաղը բարձրաձայն հրամայում է ժողովրդին խնդրել Աստուածային խաղաղութիւնը ասելով.

«Եւ ևս խաղաղութեան զՏէր աղաչեսցուք, ընկալ, կեցն և ողորմեա»:

Այսինքն աղաչենք և հայցենք Աստուածային այն խաղաղութիւնը՝ որ Յիսուս տուեց իւր աշակերտներին ասելով «Խաղաղութիւն թողում ձեզ, զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ, ոչ որպէս աշխարհս տալ, տամ ես ձեզ.» այսինքն աշխարհի տուած խաղաղութիւնը չեմ տալիս ձեզ, այլ այն խաղաղութիւնը որ բարձր է նորանից. Աշխարհի տուած խաղաղութիւնն է առ ժամանակեայ, անհիմն, տարակուսելի և զանազան

մարմնաւոր շահուց համար. Այս խաղաղութիւնն է յաւիտեանական, հիմնաւոր, ճշմարիտ և հոգեւոր շահուց համար. Այս խաղաղութիւնն է հաշտութիւն Աստուծոյ ընդ մարդկան: Իսկ թէ ինչո՞ւ այս խաղաղութիւնն է պատուիրում Սարկաւազը որ հայցէ ժողովուրդը ամենից առաջ. Որովհետեւ մեղքը և յանցանքը իբրեւ խտրոց թշնամութեան ենք դրել մեր և Աստուծոյ մէջ. մեր մեղքերի բարդութիւնն ու թանձրութիւնը չեն թողնում որ մեր խնդրուածքն ու աղօթքը առ Աստուած բարձրանան. ուստի և սարկաւազը, որ դաստիարակ և ուսուցիչ է ժողովրդեան, պատուիրում է որ նախ քան դամենայն այդ խաղաղութիւնը հայցէ ժողովուրդը և ապա միայն իւր խնդրուածքն ու աղօթքը առաջադրէ Աստուծոյ: Այս պատուէրը տալուց յետոյ, ժողովրդի կողմից խնդրում է քահանային որ օրհնէ նոցա և տալ այն խաղաղութիւնը որ նոքա իւր բերնով խնդրեցին իրանից և ասում է.

«Օրհնե՛ն Տէր»:

Քահանան սարկաւազի խօսքերը իրաւացի համարելով դառնում է և խաչակնքում ժողովրդին ասելով.

«Օրհնութիւն և փառք Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. այժմ և միշտ. Խաղաղութիւն ամենեցուն».

Այսինքն նախ և առաջ օրհնութիւն և փառք տուէք Ամենասուրբ Երրորդութեանը և ապա կրօնի ձեզ այն խաղաղութիւնը՝ որ խնդրեցիք սարկաւազի բերանով. սորանից երեւում է որ սարկաւազը լինելով ժողովրդի ուսուցիչը և դաստիարակը, ուսուցանում է ժողովրդին թէ ինչ պէտք է խնդրէ և ինչպէս. լինելով միւսնոյն ժամանակ և օրինակ քերովբէից՝ ծանօթանում է քահանայի կամքին, ինչպէս հրեշտակները՝ Յիսուսի կամքին. և այդ կամքը սարկաւազը յայտնում է իւր դաստիարակութեան յանձնուած ժողովրդին. ուսուցանելով նոցա որ զգաստ լինեն և արթուն. հաւատով խնդրեն, երկիւղածու-

թեամբ լսեն և ահաւոր յարգանք նայեն սուրբ սեղանը՝ ուր պատարադոււմ է Յիսուս. որպէս զի նոցա խնդրուածքն ևս քահանայի աղօթքի հետ միասին բարձրանան առ Աստուած և նորանից իջանեն առ մեզ Չնորհք և Ողորմութիւն:

Ժողովուրդը իւր դաստիարակ սարկաւազի բերանով խաղաղութիւնը քահանայից խնդրելուց և քահանայի խօսքով ստանալուց յետոյ, ինքն ևս դպիրների հետ միասին նոյնպիսի խաղաղութիւն ցանկանում է քահանային ասելով.

«Եւ ընդ Հոգւոյդ քու՞մ»:

Այսինքն այն խաղաղութիւնը՝ որ տուիր մեզ, լինի և քեզ, որպէս զի սրբութեամբ կատարես Աստուծոյ գործը: Իսկ սարկաւազը պատուիրում է բէմից որ ժողովուրդը երկրպագութիւն տալ Աստուծուն Նորա պարգեւած խաղաղութեան համար այսպէս.

«Աստուծոյ երկրպագեսցուք»:

Սարկաւազը հրամանին համաձայն ժողովուրդը երկրպագանելով Աստուծոյ՝ ասում է դպիրների հետ միասին.

«Առաջի քո Տէր»:

Այսինքն թէ Տէր, մենք եկելենք Քո առաջևդ որ երկրպագութեամբ և աղօթքով փառք տանք Քեզ: Այս խօսքը ասելիս ժողովուրդը պէտք է երկրպագութիւն տալ Աստուծուն, կամ ծունր դնելով և կամ գլուխը ծռելով և երեսը խաչակնքելով:

Սորանից յետոյ քահանան ասում է բարձրաձայն Ոսկերեւրանի հետևեալ աղօթքը.

«Տէր Աստուած մեր, որոյ կարողութիւնդ անքննին է, և փառքդ անհասանելի, որոյ ողորմութիւնդ անչափ է և գթութիւնդ անբաւ, դու ըստ առատ մարդասիրութեանդ քու՞մ նայեաց ՚ի ժողովուրդս քո և ՚ի տաճարս այս սուրբ և արա ընդ մեզ և ընդ աղօթակիցս մեր առատապէս գողորմութիւն քո և գթութե-

թիւն: զի քեզ վայելէ փառք, իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամեն»:

Տէր Աստուած մեր, որ Քո կարողութիւնը և զօրութիւնը անքննելի է, իսկ փառքդ՝ մեր խելքին անհասանելի է. Քո ողորմութիւնը չափ չունի, իսկ զթութիւնդ՝ սահման չունի: Քո այդ առատ մարդասիրութիւնովդ նայիր քո ժողովրդին և այս սուրբ տաճարը. և առատապէս տուր Քո ողորմութիւնը և զթութիւնը մեզ և մեր աղօթակիցներին, որովհետեւ Քեզ է վայել փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը այժմ և միշտ:

Այս աղօթքով քահանան խոստովանում է Աստուծոյ անքննին կարողութիւնը և անհասանելի փառքը, որ իւր Միածինը տուաւ ՚ի մահ խաչին մեր փրկութեան համար և խնդրում է որ այդ իրան յատուկ առատ մարդասիրութիւնովն նայէ իրեն և իւր աղօթակիցներին և արժանացնէ իւր առատ ողորմութեան և զթութեան. աղօթակից է կոչում ժողովրդին, որովհետեւ թէ ժողովրդի և թէ իւր խնդրուածքները մի նպատակ ունին, այդ իսկ է պատճառներից մինը, որ քահանան քանի մի աղօթքներ ՚ի ծածուկ և խորհրդաբար է անում:

Այս աղօթքից յետոյ դպիրները երգում են սաղմոսը և շարականը ըստ աւուրն պատշաճի: Ջարականը նշանակում է Առաքելոց երգը, որ սկզբնաւորուած էր մարգարէներով, իսկ սաղմոսը միշտ պէտք է երգել թէ առաւօտեան, թէ ճաշու և թէ երեկոյեան ժամերգութիւններին, նոյնպէս և եկեղեցւոյ բոլոր սրբաբար խորհրդակատարութեանց ժամանակ, ~~և~~ այս երեք պատճառաւ, նախ՝ որ Սաղմոսը երգ է և ՚ի հնումն միշտ երգւում էր Տաճարի մէջ. այն ինչ մարգարէութիւնները միայն շաբաթ օրերն էին կարգում. Երկրորդ՝ որ Սաղմոսը բոլոր գրութեանքների զօրութիւնը իւր մէջ է պարունակում: Սուրբ գիրքը կամ անցեալի վերայ է խօսում, ինչպէս Մովսիսի գրուածքը, կամ ասպդայ լինելիքն է կանխաճառում և կամ ներկայումս

խրատներ ու աղօթքներ է ճառում, ինչպէս Սողոմոնի գրուածքները. իսկ Սաղմոսը բոլորն ևս պարունակում է իւր մէջ թէ անցեալը, թէ ներկայն և թէ ապագայն. Այդ պատճառով Սաղմոսը սրբութեամբ՝ երգողը սուրբ հոգւոյ շնորհքով կցուի. Երրորդ՝ ըստ որում Գառիթը Աստուածհայր կոչուեցաւ՝ հարկաւոր է հօր ինչքը սրղւոյ տան մէջ ծախսել. Սաղմոսը Գառիթի ինչքն ու կարողութիւնն է, որը ծախսւում է այսինքն երգւում է նորա սրղւոյ՝ այն է Յիսուսի տան մէջ, որ է Ս. Եկեղեցին: Այս պատճառների հիման վերայ եկեղեցական սրբաբար խորհրդոց՝ և սրբազան ծիսից և արարողութեանց մէջ ամենից շատ և յաճախ երգւում է Սաղմոսը:

Մինչդեռ դպիրները սաղմոսն ու շարականն են երգում, քահանան խորհրդաբար աղօթում է այսպէս.

«Տէր Աստուած մեր ինչո՞ գոփոխութեամբ քո, և օրհնեան դժաւանգութիւնս քո. զլրումն եկեղեցւոյ քո պահան, սրբեան զսոսա. որք ողջունեցին սիրով զվայելչութիւն տան քո: Դու գմեղ փառաւորեա Աստուածային զօրութեամբ քով և մի թողուր զյուսացեալս ի քեզ: Զի քո է կարողութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամեն»:

Խաղաղութիւն ամենեցուն:

«Որ հասարակաց զայս և միաձայն մեզ ամենեցուն ուսուցեր աղօթել, և զերկուց և զերեց միաձայնելոց յանուն քո զխնդրուածս պարգեւել խոստացաւ: Դու և այժմ զճառայից քոց զխնդրուածս առ ՚ի յօգուտն կատարեա: Շնորհելով մեզ յայսմ յաւիտենիս զգետութիւն քումդ ճշմարտութեան: Եւ ՚ի հանդերձեալն զկեանսն յաւիտենականս պարգեւելով: Զի բարեբար և մարդասէր ես Աստուած և քեզ վայելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ»:

Տէր Աստուած մեր պահպանէ Քո ժողովուրդը և օրհնէ Քո ժառանգութիւնը. պահէ Քո եկեղեցւոյ լրութիւնը. սուրբ արա սոցա՝ որոնք սիրով ողջունեցին Քո տան վայելչութիւնը: Դու ինքդ փառաւորէ մեզ Քո Աստուածային ամենակարող զօրութեամբդ և ունայնաձեռն մի թողիր Քեզ վերայ յուսացող-

ներիս: Որովհետև Քոնն է յաւիտենական կարողութիւնը, զօրութիւնը և փառքը:

Այստեղ ծածուկ խաղաղութիւն է տալիս ժողովողին և ապա դարձեալ շարունակում է իւր աղօթքը:

Դու Տէր՝ որ սորվեցրիր մեզ միաձայն և հրապարակաւ աղօթք անել և Քո Անուամբ երկու կամ երեք հոգու միասին հաւաքուածների խնդրուածքը խոստացար կատարել: Դու ուրեմն Տէր, այժմ Քո ծառաներիդ խնդրուածքը յօգուտ իրանց կատարիր պարզեւելով մեզ այս կեանքիս մէջ Քո ճշմարտութեան գիտութիւնը, իսկ հանդերձեալի մէջ՝ յաւիտենական կեանք: Որովհետև Դու բարերար և մարդասէր Աստուած ես և Քեզ է վայել փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը միշտ և յաւիտեան:

Այս աղօթքներով քահանան խնդրում է Յիսուսից որ իւր ժողովուրդը և ժառանգութիւնը պահպանէ: Ժառանգութիւն՝ քրիստոնեայքն են, որոց խոստացաւ երկնից արքայութեան ժառանգութիւնը. ուստի խնդրում է որ եկեղեցւոյ ամբողջութիւնը, լրութիւնը հաստատուն պահպանէ, որպէս զի հաւատացեալներից և ոչ մէկը յափշտակուի չարից և բաժանուի այս սուրբ ժողովից. խնդրում է սուրբ անել իւր ժողովուրդը, որոնք հաւաքուած են սրբելու զիրենք իրանց հաճոյական և սուրբ աղօթքով: Յետոյ դարձեալ գիմում է Նորան, լիշելով Նորա խօսքերը թէ «Աւր իցեն երկու կամ երեք ժողովեալք յանուն իմ, անդ եմ և ես ՚ի մէջ նոցա». Այս խօսքով կամի ասել թէ մենք որ հաւաքուած միասին աղօթում ենք Քեզ Տէր, ոչ թէ մեր անձնական յանդգնութիւն պէտք համարել, այլ Քո հրամանովդ և խօսքովդ է, որ վստահանում ենք տկար մարդիկս Աստուծոյդ հետ խօսել և խնդրել՝ որ ինչպէս և խոստացել ես, կատարես Քո ծառաներիդ խնդրուածքը այնպէս, ինչպէս կկա-

միս, որովհետև Քո կամքդ է մեր օգուտը և մեր գլխաւոր ցանկութիւնն այն է որ գիտենանք Քո կամքը և կատարենք, քանի որ այս կեանքի մէջն ենք: Որովհետև Քո կամքն ու պատուիրաններն են՝ որոնք մեզ պէտք է առաջնորդեն և հասցընեն յաւիտենական հանգիստը:

Այժմ բացատրենք թէ ինչու քահանան երբեմն ՚ի ծածուկ է աղօթում և երբեմն զոյգ ընդ զպրաց: Որովհետև ժողովուրդը առ Աստուած վերաբերութեամբ՝ պատկանում են ծառայական կարգին. իսկ քահանան՝ ստանալով իշխանութիւն կապելու և արձակելու նոյն ժողովուրդը՝ է խորհրդակից բարեաց Աստուծոյ և զործակից նորա, Մովսէսի պէս որ խնդրեց Աստուծոյ ողորմութիւնը ժողովրդեան ապստամբութիւնը ներելու համար, խորհրդակից և խօսակից եղաւ Աստուծոյ Մինէական լերան վեջայ. Ուստի քահանան հազարապետ գոյով Աստուածային խորհրդոց և միևնոյն ժամանակ զործակից և իշխանակից՝ խորհրդաբար և ծածուկ առանձին է խօսում Աստուծոյ հետ, նորա Դահլի կամ Սուրբ սեղանի առաջ: Այս քահանայի ծածուկ կամ խորհրդաբար աղօթելու համար: Այժմ տեսնենք զոյգ ընդ զպրոց աղօթելու պատճառը: Մինչդեռ զպիւրները երգում են, կամ սարկաւազը քարոզում է՝ քահանան ևս ծածուկ աղօթում է առ Աստուած, և սորա պատճառն է այն որ ամբողջ եկեղեցին մի դիտմամբ և մի նպատակաւ է հաւաքուած՝ այն է ՚ի Յիշատակ Մահուան և Թաղման Յիսուսի և ՚ի Հաղորդութիւն կենարար Մարմնոյ և Արեան Նորա. ուստի աղօթքներն ու խնդրուածքներն որ մի խորհրդով և նպատակաւ են, ՚ի միասին են լինում և ինչ որ քահանան ՚ի ծածուկ է աղօթում նոյնը սարկաւազը հրամայում է ժողովրդին որ խնդրեն. Այս ձևը շատ յարգելի է և հաւատարիմ. նախ որ հաւատացելոց սրտերի միութեանն է ապացոյց, և կնշանակէ որ սուրբ պատարադին ներկայ եղող ժողովուրդը մի սրտով, մի հոգով,

մի հաւատով և մի խորհրդով միացած պատրաստուում են իրանց միաձայն աղօթքով միանալ իրանց Փրկչի հետ: Իսկ երկրորդ՝ սորանով ժողովուրդը յայտնում է Աստուծուն իւր դատտիարակ Սարկաւազի բերանով թէ մեր իղձքը համաձայն են Քաջանայիդ կամացը, որ մեր փոխանակ մտել է ի սուրբ խորանդ և Քո առաջդ կանգնած հարադատաբար է խնդրում մեզ համար Քո բարիքը: Եւ ինչ մենք այն հարադատութիւնը չունելով, կբաւականանանք Տէր ողորմեա ասելով խնդրել քեզ, որ Դու Քո ողորմած կամքով կատարես այն խնդրուածքները, որ Քաջանայդ խորհրդաբար խնդրում է Քեզանից մեզ համար: Այս է Քաջանայի՝ զոյգ ընդ դպրանց աղօթելու պատճառը:

Ե. ԲԱԺԻՆ

ԵՐԵՔԱՐԵԱՆ ՓԱՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երբ դպիրները շարականի «Փառք Հօրն» են երգում, քահանան երկրպագում է սուրբ սեղանին և աղօթում է առ Աստուած ասելով.

«Տէր Աստուած մեր՝ որ կարգեցեր յերկինս զգաւս և զգինւորութիւնս Հրեշտակաց և Հրեշտակապետաց ՚ի սպասաւորութիւն փառաց քոց: Արա այժմ ընդ մուտս մեր մտանել և սրբոց Հրեշտակաց և լինել պաշտօնակից մեզ և փառաբանակից քում բարեբաւութեանդ»:

Տէր Աստուած մեր, որ Հրեշտակաց և Հրեշտակապետաց դասը և զինւորութիւնը կարգեցիր երկնքումը Քո փառքին սպասաւորելու համար, կամեցիր Տէր, որ նոքա պաշտօնակից և փառաբանակից լինեն մեզ Քո բարեբաւութեանդ:

Այս աղօթքով քահանան հայցում է Աստուծոց Հրեշտակաց և Հրեշտակապետաց պաշտօնակցութիւնը, որպէս զի ինքը

աւելի արժանաւորապէս կատարէ Աստուածային խորհրդոյ սպասաւորութեան մեծ գործը:

Յետոյ առնելով ձեռքը սուրբ Աւետարանը ասում է բարձրաձայն վերոյիշեալ աղօթքի վերջաբանը.

«Զի քո է կարողութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս ամեն»:

Բարձրացնում է ՚ի տես ժողովրդեան և տալիս է վերաբերիչ սարկաւազին որ շրջաբերէ աջակողմեան դասից դէպի ձախակողմը: Սարկաւազը սուրբ Աւետարանը քահանայի ձեռքից առնելուց առաջ վերեւից հրամայում է ժողովրդին բարձրացնելու իրանց աչքերը դէպի սուրբ աւետարանը ասելով «*Կոնցիտե*» և ապա շրջաբերում է:

Մինչդեռ Սարկաւազը շրջաբերում է սուրբ աւետարանը, դպիրները երգում են Երեքսրբեանի օրուայ խորհրդին համաձայն՝ այսպէս.

«Սուրբ Աստուած, սուրբ և հզօր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար Վասն մեր, ողորմեա մեզ»:^{*)}

Երեքսրբեանը երգում է իննը թուով, որովհետեւ Հրեշտակաց երգ է. և Հրեշտակաց դասակարգութիւնքը ինն են. իսկ սարկաւազները որ Սէրովբէից և Քէրովբէից օրինակն են ներկայացնում, շարժում են քշշոցները Սէրովբէից և Քէրովբէից և ամենայն Հրեշտակաց և Զօրութեանց ներկայութիւնը ցոյց տալու համար ՚ի ժամ սուրբ Պատարագին. որովհետեւ ինչպէս տեսանք քիչ առաջ Քահանան իւր աղօթքով խնդրեց Աստուծուց նոցա ներկայութիւնը և պաշտօնակցութիւնը և այժմ ներկայ են Հրեշտակները այս սուրբ Պաշտօնին: Սարկաւազը հանդիսաւոր կերպով սուրբ Աւետարանը շրջաբերելով համբու-

*) Հայելով օրուայ խորհուրդը ասում են Հոր ծնար և յայտնեցաք, որ յաբեար, որ համբարձար, որ եկիր և հանգեար յառաքեալսն և այլն:

րել է տալիս հոգևորական դասից պատուաւոր մէկին. իսկ շըրջաբերելը այն խորհուրդն ունի, որ որովհետեւ փոքր ինչ յետոյ պիտի կարգացուի սուրբ Աւետարանը, ուստի այս հանդիսով պիտի զրաւուի ժողովրդի ուշադրութիւնը դէպի սուրբ Աւետարանը, և դարձնի նոցա հաւատը, որ պատրաստուին հաւատով լսելու սուրբ Աւետարանի ճշմարտութիւնները:

Մինչդեռ Սարկաւազը շրջաբերում է սուրբ Աւետարանը և Դպիրները երգում են Երեքսրբեանը՝ Քաջանայն ասում է ՚ի ծածուկ Սուրբ Բարսղի աղօթքը.

«Աստուած սուրբ՝ որ ՚ի սուրբս հանգուցեալ ես, և երեքսրբեան ձայնիւ սերովբէք գովեն գքեզ և քերովբէք փառաբանեն և ամենայն երկնային զօրութիւնք քեզ երկրպագանեն: Որ ՚ի չգոյէ ՚ի գոյ ամէր՝ զամենայն արարածս. որ արարեր զմարդն ըստ պատկերի քում և նմանութեան, և ամենայն շնորհիւ քով գնա զարդարեցեր, և ուսուցեր խնդրել զիմաստութիւն և զգօնութիւն: Եւ ոչ անտես արարեր զմեղուցեալն, այլ եդեր ՚ի վերայ նորա ապաշխարութիւն փրկութեան: Որ արժանի արարեր զմեզ գնուաստացեալ և զանարժան ծառայս քո ՚ի ժամուս չայսմիկ կալ առաջի փառաց սրբութեան սեղանոյ քո և զօրինաւոր երկրպագութիւն և զփառաբանութիւն մատուցանել քեզ: Դո՛ւ Տէր, ընկալ ՚ի բերանոյ մեղաւորացս զերեքսրբեան օրհնութիւնս, և պահեա՛ զմեզ քոյին քաղցրութեամբդ, թող մեզ գրգռենայն յանցանս մեր գկաթայ և զակամայ: Սրբեան պհօգի՛ զմիտս և զմարմինս մեր և շնորհեա՛ ՚ի սրբութեան պաշտել գքեզ զամենայն աւուրս կենաց մերոց, բարեխօսութեամբ Սրբուհւոյ Աստուածածնին և ամենայն սրբոց քոց՝ որք յաւիտենից քեզ բարեհաճոյացան: Զի սուրբ ես Տէր Աստուած մեր. և քեզ վայելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն».

Ով սուրբ Աստուած, որ սուրբերի մէջն ես բնակուած և երեքսրբեան սուրբ, սուրբ, սուրբ սրբասացութեամբ Սերովբէքը Քեզ օրհնում են և գովում, Քերովբէքը փառաբանում են Քեզ, իսկ երկնային բոլոր զօրութիւնքը Քեզ երկրպագութիւն են

տալի: Դո՛ւ Տէր, որ ոչնչից ստեղծեցիր Քո բոլոր արարածները, իսկ մարդուն Քո պատկերի և նմանութեան կերպին ստեղծեցիր և Քո բոլոր շնորհքովը նորան զարդարեցիր և սրբեցիրը նորան իմաստութիւն և զգօնութիւն խնդրել Քեզանից: Մինչև անգամ մեղաւորին իսկ անտես չարիւր, այլ զթացար նորա վերայ, ապաշխարութեան միջոցաւ նորան փրկութիւն խոստանալով: Իսկ մեզ՝ որ Քո խոնարհ և անարժան ծառաներդ ինք, արժանացրիր այս ժամին կանգնել Քո սուրբ սեղանի և փառքի առաջ և օրինաւոր երկրպագութիւն և փառք տալ Քեզ: Ուրեմն Տէր, ընդունիր մեր մեղաւորացս բերնից երեքսրբեան օրհնութիւնը և մեզ Քո քաղցրութեամբդ պահիր. թող մեզ և ներքի մեր բոլոր կամովին և ակամայ գործած յանցանքները, սուրբ արա մեր հոգին, մեր միտքը և մեր մարմինը. և շընորհք տուր մեզ, որ սրբութեամբ պաշտենք Քեզ մեր բոլոր կենաց մէջ: Եւ այս ամէնը խնդրում ենք Քեզանից Սուրբ Աստուածածնի և այն ամենայն սրբոց բարեխօսութեամբը՝ որոնք յաւիտեան Քեզ հաճելի եղան. Որովհետեւ Դու սուրբ ես. և Քեզ է վայել և արժանի փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը միշտ և յաւիտեան:

Այս աղօթքով Քաջանան վկայում է մարդարէից նախասացութիւնը, որոնք տեսան Աստուծուն, որ փառաբանւում էր ՚ի Սերովբէից և ՚ի Քերովբէից. Սոքա էին Նսալի և Նգէկիէլ, ուստի և մենք սովորեցինք, ասում է, Քեզ երգել Քերովբէական այս երգը: Յիշում է նոյնպէս սորանով որ հրեշտակներից յետոյ ստեղծուեցան զգալի արարածները և ապա մարդը՝ իբրև իշխան և տէր բոլոր երևելի գոյացութեանց. յիշում է նոյնպէս այն մեծ շնորհը, որ Ագամայ յանցանքի համար ապաշխարութիւն սահմանեց իբրև միջոց փրկութեան. և յետոյ աւելացնում է ասել թէ Դու տուիր մեզ, Տէր, աղօթքի զգաստութիւնը և Քեզ հետ խօսելու իրաւունքը, ապա թէ ոչ մենք

մեր մարմնոյ թանձրութեան մէջ, ինչպէս կարող էինք երկրից յերկինս խօսել Քեզ Հետ իմացական կերպով: Դու՝ որ մեզ կցորդեցիր Հրեշտակներին և նոցա երգակից արիւր, ուրեմն ընդունիր մեր բերնից Հրեշտակական երգը. և յետոյ խնդրում է շնորհք, մեղքին թողութիւն. մտքին սրբութիւն, որպէս զկարողանայ սրբութեամբ պաշտել նորան:

Թ. ԲԱԺԻՆ

ՔԱՐՈՋ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ, ԸՆԹԵՐՅՈՒԱԾՔ, ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԵՒ ՀԱՒԱՏԱՄՔ

Երեքսրբեան երգը և Քահանայի աղօթքը վերջանալուց յետոյ, Սարկաւազը քարոզում է ժողովրդին այսպէս.

«Եւ ևս խաղաղութեան գծէր աղաչեսցուք».

Այսինքն Յիսուսի խոստացած խաղաղութիւնը, աղաչենք Տիրօջը, որ պարգևէ մեզ. որպէս զի մեր խնդրուածքը, որ հայցում ենք նորանից, քաղցր կամքով լսէ. և այս ոչ թէ ձանձրանալով խնդրենք, այլ ևս առաւելապէս, այսինքն ամենայն զօրութեամբ և կամօք բաղխենք՝ որ բացուի մեր առաջև Աստուծոյ ողորմութեան դուռը. եւ ժողովուրդը իւր դաստիարակի Հետ համաձայնելով, յօժար կամքով դպիրների միջնորդութեամբ աղաղակում է.

«Տէր ողորմեա».

Այս համառօտ երկու խօսքով ժողովուրդը դպիրների միջնորդութեամբ գիմում է առ Աստուած իբր ասելով՝ Տէր, թէպէտ հեռու ես մեզանից մեր մեղքի համար և ըստ բնութեան օտար ես մեր ազգաւոր կիրքերին. սակայն անձառաքար տեսնում ես և միշտ քննում ես մեզ՝ տկար և վշտացած ողորմելիներին և Քո ողորմութեանդ կարօտներին. Ուրեմն աղաչում

ենք Տէր, Քո առատազուլթ կամքը խառնիր մեր նեղութեանցը, տես Քո ողորմութեամբ մեր իւրաքանչիւր հայցուածք և որպէս ամենակարող՝ մեծ այցելութիւն արա մեզ. մեր բազմապատիկ խնդրուածները կատարելով, որ մենք ամենքս համաձայնութեամբ կցորդելով մեր առաջնորդին և դաստիարակին՝ աղաչում ենք Քեզանից:

Երբ ժողովուրդը «Տէր ողորմեա» ասելով իւր խնդրուածքները առաջադրեց Աստուծոյ, յետոյ Սարկաւազը քարոզի երկրորդ տունն է ասում.

«Վասն ՚ի վերուստ խաղաղութեան և փրկութեան անձանց մերոց գծէր աղաչեսցուք».

Սարկաւազը պատուիրում է ժողովրդին որ նախքան դամենայն Յիսուսի խոստացած խաղաղութեան համաձայն, երկնային խաղաղութիւնը հայցեն և ոչ երկրային, այլ պատճառով է որ Սարկաւազը չէ ասում «վասն խաղաղութեան» այլ «վասն ՚ի վերուստ խաղաղութեան»: Որովհետեւ Հայր է Աստուած և հայրական դուլթ ունի առ եկեղեցին. Եւ սակայն շատ անգամ չենք ոտանում Աստուծոյ դուլթը և կամ ուշանում է այն զէպի մեզ. և սորա պատճառն է մեր անհնազանդութիւնը Աստուծային օրինաց. ուստի Սարկաւազի հրամանով արդարեւ նախապէս պէտք է վերին խաղաղութիւնը խնդրել որ նա հաշտուի մեզ հետ, ապա թէ մեր խնդրուածքը կատարէ. Այս մտքով ասում է Սարկաւազը՝ եղբւրք, մենք զոջացանք մեր անհնազանդութեան համար և եկանք միասին այստեղ, խնդրելու մեր Հօր երեսը և նորանից փրկութիւն հայցելու. ուրեմն աղաչեցէք որ Նա հաշտուի մեզ հետ և ասլա ուղարկելով մեզ ՚ի վերուստ իւր նախախնամական զօրութիւնը՝ խաղաղացնէ մեզ մեր Հոգւոյ թշնամույ խռովարար ներգործութիւններից. աղաչեցէք որ տայ մեզ Աստուած վերին խաղաղութիւնը, այն՝ որ հրեշտակաց և իւր մէջ է. որ մենք ևս

նոցա նման համարձակութիւն ունենանք նորա առաջ: Ժողովուրդը համոզուելով իւր դատարարակի խօսքերին՝ խնդրում է երկնային խաղաղութիւնը և Աստուածային ողորմութիւնը ասելով.

«Տէր ողորմեա»:

Սարկաւազի քարոզի երրորդ տունն է.

«Վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի և հաստատութեան սրբոյ եկեղեցւոյ զՏէր աղաչեսցուք».

Երկնային հոգւոր խաղաղութիւնը խնդրելուց յետոյ, այժմ պատուիրում է ժողովրդին երկրային մարմնաւոր խաղաղութիւնը խնդրել աշխարհի համար, թէ հաւատացեալների և թէ անհաւատների, որպէս զի ոչ միայն հոգւոյ թշնամւոյ՝ այլ և մարմնաւոր թշնամիներից այսինքն մարդկան խռովութիւններից աղատէ զիրենք Աստուած. որպէս զի մարդիկ զիրար չքուսանեն զազանաբար և ուրանութիւն, գերութիւն, զրկողութիւն, յափշտակութիւն, զինուց պատրաստութիւն չունենան և չմտածեն անգամ. որովհետեւ դժբա են, որովք պարտւում է սէրը և բացակայում է. իսկ ատելութիւնը՝ իբրեւ յաղթող է ներկայանում: Այս կարեւոր խնդիրը աշխարհի համար հայցելուց յետոյ, հետեւում է ապա եկեղեցւոյ հաստատութեան խնդրուածքը. որովհետեւ եկեղեցւոյ հաստատութեան արմատը աշխարհի խաղաղութիւնն է և փոխադարձը. Չլինի աշխարհի այդ խաղաղութիւնը՝ վտանգի մէջ կարող է լինել և եկեղեցւոյ հաստատութիւնը. իսկ երբ դադարում են թշնամեաց յարձակմունքները, խախտւում են պատերազմները, սուրը և գերութիւնքը, տիրում է աշխարհում ցանկալի խաղաղութիւնը՝ այն ժամանակ և եկեղեցւոյ դարձեալ հաստատւում են իրանց պայծառութեան մէջ: Ժողովուրդը Սարկաւազի պատուէրին համաձայն հայցում է Աստուծուց աշխարհի համար խաղաղութիւն ասելով.

«Տէր ողորմեա»:

Սարկաւազի քարոզի չորրորդ տունն է.

«Վասն հայրապետին մերոյ Տեառն (այս անուն) նրբազնագոյն Կաթողիկոսի կենաց և փրկութեան հոգւոյ նորին զՏէր աղաչեսցուք»:

Պարզ երևում է որ Սարկաւազի հրամայական աղօթքը կտրվով և դասաւորութեամբ է հետեւում. առաջ հայցեց երկնային հոգւոր խաղաղութիւնը՝ որ նախադաս է և նախապատիւ. յետոյ աշխարհային մարմնաւոր խաղաղութիւնը զուգ սուրան և եկեղեցւոյ հաստատութիւնը, որովհետեւ փոխադարձ կապ ունի ինչպէս տեառնք. այժմ եկեղեցւոյ զլիաւորի և առաջնորդի համար է պատուիրում խնդրել. որովհետեւ նա է փոխանակ Քրիստոսի և առաջնորդ հոգւոյ. եւ որովհետեւ նորա փրկութեան և ուղղութեան շնորհը ամենին աղյուծ է. վասնորոյ մաղթենք, ասում է Սարկաւազը, որ չլինի թէ նա սայթաքուի՝ իւր հետ դահավիթելով և իւր հօտը: Ժողովուրդը աղաղակում է.

«Տէր ողորմեա»:

Սորան հետեւում է Եպիսկոպոսաց, Քառանայից, Սարկաւազաց, Գալաց և ուխտի մանկանց մասին Սարկաւազի հրամայական քարոզը այսպէս.

«Վասն ամենայն սուրբ և ուղղափառ Եպիսկոպոսաց զՏէր աղաչեսցուք»: «Վասն քառանայից, սարկաւազաց, գալաց և ամենայն ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ զՏէր աղաչեսցուք»:

Համայն ուղղափառ Եպիսկոպոսները լիշելուց յետոյ, որ առաջին տեղն ունին եկեղեցւոյ մէջ, լիշում է ապա քառանայից և Սարկաւազաց, որոնք երկրորդ և երրորդ տեղն ունեն ըստ պատուոյ կոչման Եպիսկոպոսից յետոյ:

Ինչպէս վերը տեսանք, եկեղեցականք՝ պաշտօնեայք են Քրիստոսի և տեսուչ հոգւոյ, որոց փրկութիւնը ոչ միայն իրենց է օգուտ՝ այլ և ժողովրդոյ, որ իրանց հովութեան են

յանձնուած. այս պատճառաւ նոցա համար աղօթում է եկեղեցին առ Աստուած. սակայն սորանով եկեղեցական աստիճանաւորք չպէտք է հպարտանան իրենց բարձր կոչման մասին, զոր ունին եկեղեցւոյ մէջ. այլ պէտք է լաւ միտք առնեն թէ ինչ նպատակաւ և պաշտօնիւ որոշուած են ժողովուրդէն, և ինչ պարտաւորութիւն ունին առ ժողովուրդն երկնչելով այն սպառնալից խօսքէն՝ զոր Յովհաննէս փարիսեցիներէն ասաց տապալրը ծառի սրմատի մօտ է դրուած անպտուղ ծառը կըտրելու համար: Յիսուս պարզաբար ցոյց է տալիս իրենց պարտաւորութիւնը նմանեցնելով նոցա վառած ճրագի՝ որ աշտանակի վերայ կըրուի որ լոյս տալ ամենքին. լուսոյ, որ աշխարհը կըլսաւորէ. աղի, որ ամեն անհամութեանց համ կըբերէ: Յիսուսի այս խօսքերը լաւ ըմբռնող եկեղեցականք կզգան և կխորհրդածեն որ Աստուծոյ իրանց տրուած պատիւը և պաշտօնը, ոչ թէ իրանց արտաքին փառքի և կամ մարմնական զանազան շահուց համար մի միջոց է համարուելու, այլ ժողովրդի հոգեւոր օգտի համար, ըստ որում և կոչուած են հալո, հովիւ և առաջնորդ: Որովհետեւ նոցա պաշտօնն է, որ ժողովուրդը առաջնորդեն Աստուծային պատուիրանաց և կամքի գիտութեան մէջ, ոչ անօգուտ քարոզներով միայն, այլ որ գլխաւորն է օրինակելի կեանքով, իրանց բարի վարութեամբ և կրօնավայել կենցաղավարութեամբ. միտք առնելով, որ հակառակ դէպքում չար և վատ ծառայի պատասխանատուութեան տակն են: Սարկաւազի այս հրամանը սիրով ընդունելով ժողովուրդը՝ խնդրում է Աստուծոյ ողորմութիւնը իւր հոգեւոր առաջնորդներին համար ասելով.

«Տէր ողորմեա»:

Եկեղեցւոյ ժառանգաւորաց և հոգեւոր առաջնորդաց համար խնդրելուց յետոյ Սարկաւազը հրամայում է ժողովրդին խնդրելու թաղաւորի, նորա պալատականաց, զօրաց և զօրավարաց համար այսպէս.

«Վասն բարեպաշտ թաղաւորին մերոյ (այս անուն). և պալատան և ամենայն զօրապետաց և զօրաց նորին զՏէր աղաչեսցուք»:

Ինչպէս Եպիսկոպոսները մարդկան հոգւոյ փրկութեան համար են տքնում, նոյնպէս և թաղաւորք նոցա մարմնական խաղաղութեան համար են ջանք անում: Եւ ինչպէս քահանայք և սարկաւաղունք եպիսկոպոսին են զործակիցք, նոյնպէս և պալատական իշխանք բոլոր իրանց զօրք թաղաւորի հրամանի տակ պահպանում են մեզ և խնամում. ուստի պարտք է նոցա համար աղօթող լինել առ Աստուած: Սակայն եկեղեցականաց աղօթքն աւ խնդրուածքը չպիտի լինի լոկ այն մտքով՝ որ թաղաւորները միշտ լաղթող լինեն և լառաջադէմ պատերազմական զործերի մէջ, տիրող աշխարհներին, շատացնող իրանց մարտիկ զօրաբանակը. այլ երկնաւոր թաղաւորի՝ Յիսուսի պատկերն իրանց մէջ ունելով՝ ակուն ամենուրէք հաշտութիւն, խաղաղութիւն, բարօրութիւն և Սէր: Յիսուս քարոզութեամբ և հրաշագործութեամբ էր գրաւում ժողովրդի սիրտը, թաղաւորը պարտական է օգտակար օրէնքներով և մարդասէր կանոններով սպահովութեան և խաղաղութեան մէջ պահել իւր ժողովուրդը. Որովհետեւ ինչպէս Եպիսկոպոսունք և Քահանայք պարտական են իրենց ժողովրդի հոգեւոր կեանքի պատասխանատուութեանը. նոյնպէս և թաղաւորք և պալատական առաջաբարձ իշխանք պարտական են նոյն ժողովրդի մարմնաւոր կեանքի պատասխանատուութեանը: Ուստի երբ ժողովուրդը լրտում է Սարկաւազի այս իրաւացի հրամանը, խնդրում է թաղաւորաց համար Աստուծոյ ողորմութիւնը, ասելով.

«Տէր ողորմեա»:

Սորան հետեւում է ննջեցելոց հոգւոյ համար խնդրուածքը որ Սարկաւազը հրամայում է ժողովրդին այսպէս.

«Վասն հոգեւոր հանգուցելոց որք ճշմարիտ և ուղիղ հաւատով ՚ի Բրիստոս ննջեցին զՏէր աղաչեսցուք»:

Եղած են ննջեցեալներ, որ իրենց կեանքի մէջ զանազան մեղաց ենթարկուելով առանց կատարեալ զղջման և ապաշխարութեան հեռացած են աշխարհից. մենք կենդանիքս նոցա այն դրութիւնը խորհրդածելով, պէտք է զգուշանանք և չըսպասենք ժամանակին, այլ շուտ սկսենք մեր ապաշխարութիւնը քանի որ ժամանակը ձեռքերիս է, որպէս զի մեր մեղաց պարտամուրհակը պատուենք և այնպէս մեկնենք աշխարհից. ապաշխարել ասելով պիտի իմանանք պարտուց կատարումն և իրաւանց արդար գործադրութիւնը: Եթէ մարդկային վիճակի վերայ մտածենք, արդարեւ մեր ննջեցեալ եղբայրներից քանիսը կգտնենք որ անպատրաստութեամբ բաժանուած են աշխարհից, կամ յանկարծամահ լինելով, կամ աւազակներից սպանուելով, կամ ծովագնացութեան ժամանակ ջրասուզուելով, կամ միամիտ անփորձութեամբ դեռ շատ երկար ու ձիգ տարիներ սպասելով իւրեանց կեանքին՝ սակայն ժամանակից վաղ հիւանդանալով և մեռնելով և այլն:

Այսպիսիների համար արդարեւ պէտք է աղօթենք, որովհետեւ նոքա ժամանակի տէր չլինելով, իրանց սխալ հաշուով սպասում էին վերջը լրացնել իրանց պարտականութեանց պակասութիւնը, բայց սխալուեցան. Սոցա մեզքը թեթեւ լինելով՝ աղօթում է եկեղեցին նոյն մեղաց թողութեան համար: Սակայն կան և այնպիսիք, որոնք պատրաստ են և մահուան անկողնում մինչև անգամ զրկել և վնասել ընկերին, որոնք զլանում են մի ուղիղ խոստովանութիւն անգամ արտայայտել կեանքի և մահու Տիրօջ ինսամոց և դժութեան մասին, որոնք կեանքի մէջ աւետարանական ճշմարտութիւնները չեն յարգել՝ որովհետեւ չեն հաւատացել և այժմ մահուան բոլիւին ևս արհամարհում են զայնս. Այդպիսիների համար մեր աղօթքը շատ թույլ է և անզօր, որովհետեւ իրանց չարիքը, պատճառած վնասները, զրկանքները, անհաւատութիւնն և այլն. եղած են

շատ և աւելի զօրաւոր, որոց առաջև մեր աղօթքը տկարանում է, ուրեմն մեր կարծիքով աղօթելը աւելորդ է. և այսպիսիների համար չէ Սարկաւազի հրամայական քարոզը, այլ անփորձ և միամիտ անպատրաստութեամբ վախճանուածների համար է: Սարկաւազի հրամանին համաձայն՝ ժողովուրդը խնդրում է Աստուծուն ասելով.

«Յիշեա Տէր և ողորմեա»:

Այսինքն լիշիւր Տէր նոցա անփորձութիւնից յառաջացած անպատրաստութիւնը և ուրեմն հալըական վթովք երկայնամիտ եղի՞ր նոցա թեթեւ մեղքերին, ների՞ր և մի զրկիր Քո երանական տեսութիւնից, որովհետեւ սխալական զոլով՝ անփորձ գտնուեցան իրանց հոգեւոր հաշիւների վաղօրօք պատրաստութեան մէջ:

Հետեւում է ապա հաւատոյ մասին Սարկաւազի հրամայական քարոզը:

«Եւ ևս միտքան վասն ճշմարիտ և սուրբ հաւատոյ մերոյ գՏէր աղաչեսցուք»:

Ճշմարիտ և սուրբ հաւատը ոչ թէ միայն սուրբ Երրորդութիւնը դաւանելու ու խոստովանելու մէջն է պարունակւում, այլ և եկեղեցական օրինաց, կարգաց և կանոնական սահմանադրութեանց, ծիսից և սրբազան արարողութեանց և խորհրդոց հնազանդութեան մէջ, ուստի այժմ զԱստուծոյ աչքի առաջ ունելով սուրբ պատարագին ներկայ ենք, եթէ նոյն հաւատքը չունենք, ի զուր է, անօգուտ է մեր խնդրուածքները, մանաւանդ անհաւատ ներկայ եղողին պատճառ է զայլթակղութեան և մեղաց: Երկրորդ՝ խնդրում ենք, որ այն սուրբ և ճշմարիտ հաւատը՝ որ սորվեցրեց մեզ հաւատոյ մեծ հեղինակն Յիսուս, հաստատուն պահենք և նորանից չշեղուենք, որովհետեւ հաւատ ունեցողը միայն կարող է փրկուիլ: Հաւատոյ բոլոր մասունքները պարունակւում են հաւատամքի մէջ: Այս

Հաւատի մասին Սարկաւազի Հրամանին բողոքովին Համաձայն ժողովուրդը զիմում է առ Աստուած ասելով:

«Տէր ողորմեա»:

Այսինքն թէ Տէր, Հաստատուն պահիր մեզ մեր Հաւատի մէջ:

Յետոյ Սարկաւազը Հրամայում է որ ժողովուրդը իրան Աստուծոյ զթութեանն ու մարդասիրութեանը յանձնէ և ասում է:

«Զանձինս մեր և գթեմեանս տեառն Աստուծոյ ամենակալին յանձն արասցուք»:

Այսինքն մինչև այժմ ձեր եղբարց Համար էիք աղօթում, նոցա ձեզանից նախապատիւ Համարելով, այժմ ձեր անձի և միմեանց Համար աղօթեցէք խնդրելով որ խնամէ ձեզ իւր զթութեամբ և պահպանէ մարդասիրութեամբ. ժողովուրդը Սարկաւազի Հրամանին Համաձայն զիմում է առ Աստուած ասելով:

«Քեզ Տեառնդ յանձն եղեցուք»:

Այսինքն թէ յանձնում ենք մեզ Քո Հայրական խնամատարութեանը ո՞վ Տէր:

Աւարտում է Սարկաւազը իւր քարոզը, Հրամայելով որ ժողովուրդը իւր Հետ միասին իրրե վերջաբան խնդրէ Աստուծոյ ողորմութիւնը:

«Ողորմեաց մեզ Տէր Աստուած մեր ըստ մեծի ողորմութեան քում. ասասցուք ամենեքեան մեղաքանութեամբ»:

Արդարև մեծ է Աստուծոյ ողորմութիւնը և զուժը, որով Հետև նրանց էլ է ողորմում, որոնք իրան չեն զիմում և խնդրում ըստ աւետարանական ճշմարտութեան. «Ծագէ զարեգակն ՚ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց և ամէ անձրև ՚ի վերայ չարաց և բարեաց»:

Սոյն առթիւ զրում է և Առաքեալը. «Մինչդեռ մեռեալն էաք ՚ի մեղս մեր, կենդանիս արար զմեզ Քրիստոս». Երգում

է և Դաւիթ իւր սաղմոսների մէջ. «Որպէս ո՞ի բազում արարեք ողորմութիւն քո Աստուած»: Իսկ եթէ Աստուծոյ ողորմութիւնը և զուժը այսքան շատ է և ամենի Համար ուրեմն Յիսուսի պատուէրին Համաձայն խնդրենք՝ որ առնենք, բաղխենք՝ որ բացուի, և Հացենք՝ որ գտնենք. ժողովուրդը բոլորովին Համաձայն իւր դաստիարակի պատուէրին, երեք անգամ է կրկնում իւր առ Աստուած խնդրուածքն ասելով:

«Տէր ողորմեա, տէր ողորմեա, տէր ողորմեա»:

Մինչդեռ Սարկաւազը քարոզում է ժողովրդին և ժողովուրդն էլ իւր դաստիարակի Հրամանին Համաձայն խնդրում է Աստուծոյ ողորմութիւնը, Քաջանան այն ժամանակ պարապ չէ, այլ զոյգ ընդ նոսին ինքն ևս դրեթէ նոյն խնդրուածքներն է գնում առաջի Աստուծոյ, բայց ՚ի ծածուկ կամ խորհրդաբար, ասելով:

«Տէր Աստուած մեր զքաղկատարած զաղաչանս ծառայից քոց վերընկալցին և ողորմեսցին ըստ մեծի ողորմութեան քում. Զգթութիւն քո առաքեալ ՚ի վերայ մեր և ամենայն ժողովրդեանս՝ որք ահն ունին առ ՚ի քէն առատ սղորմութեանդ»:

Տէր Աստուած մեր, ընդունիր Քո ծառաներիդ բազկատարած աղաչանքը և Քո մեծ ողորմութեամբ ողորմիր նոցա: Ուրարիկիր Քո գթութիւնը մեզ՝ և այս բոլոր ժողովրդիս վերայ՝ որոնք յուսով սպասում են ստանալու Քո ողորմութիւնը:

Սարկաւազը իւր քարոզը աւարտելուց յետոյ, զիմում է առ Քաջանան ասելով:

«Օրհնեա Տէր»:

Եւ Քաջանան բարձրաձայն ասում է իւր վերոյիշեալ աղօթքի վերջաբանը:

«Զի ողորմած և մարդասէր ես Աստուած գոյով և քեզ վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամեն»:

Որովհետև քիչ առաջ առանձնաբար խնդրեց Աստուծոյ

գլխով թիւնը, այժմ բարձրաձայն է ասում, որ ժողովուրդը իմանայ թէ՛ Քաջանան ևս իւր հետ միասին միւսնոյն խնդրուածքն է մատուցանում Աստուծոյ, որովհետեւ ասում է՝ այս ամենը նրա համար ենք խնդրում Քեզանից, որ Դու ողորմած և մարդասէր Աստուած լինելով՝ զիտենք որ առատապէս կը պարգևես մեզ ամենայն բարիք:

Քաջանայի այս խօսքից յետոյ կարդում են դպիրները Մարգարէական և Առաքելական թղթերը, որից յետոյ Սարկաւազը կարդում է բէմից սուրբ Աւետարանը և ասում է հաւատոյ դաւանութիւնը:

Ընթերցուածներէ կարգն է այս. Քաջանայի յիշեալ վերջին խօսքից յետոյ դպիրներէ մէկը գլուխ ծռելով կամ համբուրելով դասում կանգնող պատուաւոր եկեղեցականներէ մէկի ձեռքը՝ դալիս է ստեան, ուր դրած է գրակալը և նորա վերայ ճաշոց գիրքը և սկսում է կարդալ օրուայ խորհրդոյն կամ տօնին յարմար հին և նոր կտակարաններէ, այսինքն Մարգարէական գրուածքներից և Առաքելական թղթերից մի հատուած, բայց նախ քան կարդալը, ասում է.

«Աւելուեա, աւելուեա»:

Այսինքն օրհնեցէք Աստուծուն և փառք տուէք նորան՝ որ իւր սուրբ կամքը և բոլոր ճշմարտութիւնները յայտնել է մեզ այս հին և նոր կտակարաններով, որ կարդալու եմ ձեր առաջև. յետոյ ասելով սաղմոսից մէկ կամ երկու տուն՝ կարդում է բարձրաձայն ՚ի լուր ժողովուրդի:

Երբ վերջանում է Մարգարէական և Առաքելական գրուածքների ընթերցումը՝ այն ժամանակ դպիրները դարձեալ ասում են.

«Աւելուեա, աւելուեա»:

Բայց այժմ ո՛չ թէ թիւ՝ այլ երգելով և սորան կցում են մի տուն սաղմոս ըստ աւուրն պատշաճի. Սորանից յետոյ սար-

կաւազը վերևից հրամայում է ուղիղ լինել հոգւով և մարմնով, որովհետեւ սուրբ աւետարանը պէտք է կարդացուի, ուստի նոյն մտքով ասում է.

«Աւելուեա օրթի»:

Իսկ Քաջանան դառնալով դէպի ժողովուրդը, խաչակնքում է նորա վերայ ասելով.

«Խաղաղութիւն ամենեցուն»:

Այսինքն Աստուծային խաղաղութեամբ խաղաղացրէք ձեր հոգիքը, սրտերը, մտքերն ու խորհուրդները և ուշադրութեամբ լսեցէք՝ այս խաղաղութեան աւետիքը՝ որ Յիսուս տուեց աշխարհին և Սարկաւազը ՚ի լուր ձեր պիտի կարգայ այժմ: Քաջանայի տուած խաղաղութեանը, ժողովուրդը իւր սովորական ձևով պատասխանում է.

«Եւ ընդ հոգւոյդ քուսմ»:

Այսինքն նոյն խաղաղութիւնը լինի և քո հոգւդ, որ պատգամաւորութեանդ գործը խաղաղութեամբ և սրբութեամբ աւարտես: Այս լսելով Սարկաւազը հրամայում է ժողովուրդին երկիւղով լսել սուրբ Աւետարանի խօսքերը ասելով:

«Երկիւղածութեամբ լուսարուք»:

Սորանից յետոյ վերաբերիչ Սարկաւազը սուրբ Աւետարանը ձեռքին՝ դառնալով դէպի ժողովուրդը կարդում է.

«Սրբոյ աւետարանիս՝ որ ըստ Մատթէոսի (կամ Մարկոսի կամ Ղուկասու կամ Յովհաննու)»:

Այսինքն իմ կարգալու սուրբ Աւետարանը Մատթէոսի գրածն է: Դպիրները Սարկաւազի այս խօսքին պատասխանում են Աստուծուն փառք տալով.

«Փառք քեզ Տէր Աստուած մեր»:

Այսինքն փառք քեզ ո՛վ Տէր Աստուած մեր, որ քո Միածինը մեզ փրկեց մեղքից և հանդերձեալ անմահ կեանքի աւետիքը տուեց. այն աւետիքը մենք երկիւղիւ և սիրով պատ-

րաստ ենք այժմ լսելու: Սարկաւազը հրամայում է թէ՛ եթէ այդպէս, ուրեմն ուշ գրէք և ասում է.

«Պաօստոսմէ»:

Ժողովուրդը դպիրներին միջոցաւ յայտնում է իւր հաւատը իբր թէ հաւատում ենք որ Աւետարանը Աստուծոյ խօսքն է ուստի և ասում է.

«Ասէ Աստուած»:

Որից յետոյ վերաբերիչ Սարկաւազը իւր կարգալու Աւետարանի բովանդակութեան համաձայն վերնագիրն է ասում, այսինքն.

«Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ասէ»,

կամ.

«Ա. Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս».

կամ.

«Տէրամբ մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ»:

կամ.

«Ի ժամանակի տեառն մերոյ Յիսուսիւ Քրիստոսի Լայն»:

Եւ սկսում է կարդալ:

Երբ աւարտում է Սարկաւազը սուրբ Աւետարանի ընթերցումը, այն ժամանակ դպիրները ժողովրդեան կողմից դարձեալ փառք են տալիս Աստուծուն ասելով.

«Փառք քեզ Տէր Աստուած մեր»:

Այսինքն փառք քեզ տէր Աստուած մեր, որ մեր դատարակից լսեցինք աւետարանական ճշմարտութիւնը և պատրաստ ենք կատարելու ամենայն յօժարութեամբ այն բոլոր պարտքերը՝ որ դնում է մեզ վերայ սուրբ Աւետարանը:

Սորանից յետոյ Սարկաւազը դառնում է դէպի սուրբ սեղանը և Աւետարանը բարձրացրած՝ ասում է ձայնով Նիկիական հանգանակը որ է Հաստատմքը, իսկ ժողովուրդը ձեռնամաձ հետևում է նորան ցածր ձայնով. ձեռնամաձ նշանակում է երկու ձեռքը իրար կպցրած, այն խորհրդով թէ ինչ-

պէս ձեռքերը իրարու կպած չեն կարող ուրիշ գործք գործել, նոյնպէս և միտքը պէտք է ազատ լինի ուրիշ բաներ մտածելուց. Ձեռնամաձ գրութեան արտաքին նշանը ապացոյց է ներքին ջերմեւանդութեան և ուշադրութեան:

Այժմ տեսնենք թէ ինչ խորհուրդ ունի ընդրցուածների միմեանց հետևող կարգը, այն է՝ ինչու նախ Մարգարէական գրքերն են կարդում, յետոյ Առաքելոց թղթերը և յետ ամենից սուրբ Աւետարանը:

Սորա բացատրութիւնն է այս՝ Մարգարէական ընթերցուածների նախադաս լինելու պատճառն է նախ՝ որ Մարգարէքը նախադուշակեցին Բանին Աստուծոյ մարդանալը և մարդկան ազգի փրկութիւնը. իսկ Առաքեալք ականատես եղան մարգարէից գուշակութեանց իրադործմանը և վկայեցին. առաջ լինում է ասելը և նորան հետևում է վկայելը:

Երկրորդ՝ Մարգարէք ՚ի հեռատանէ տեսան Բանն Աստուած, իսկ Առաքեալք ՚ի մօտոյ և շօշափեցին մինչև անդամ, ըստ այնմ «շօշափեցէք զիւ և տեսէք»:

«Ձեռք մեր շօշափեցին ՚ի վերայ բանին կենաց»:

Երրորդ Մարգարէք սերմանեցին և Առաքեալք Հնձեցին Լայն. այս պատճառներն են՝ որոց Հիման վերայ նախ Մարգարէական գրքերն են կարդացում, յետոյ Առաքելական թղթերը, որովհետև Առաքեալք աւելի մօտ են ժամանակաւ Յիսուսին, քան թէ Մարգարէք. ուստի Առաքելական թղթերը կարդացում են Աւետարանի մօտ. ամենից վերջը կարդացում է սուրբ Աւետարանը իբր լրումն օրինաց և Մարգարէից և աւետաւոր փրկութեան մարդկան և ժառանգութեան երկնային կենաց. իսկ «Այլուեա» որ ասում է սուրբ Աւետարանից առաջ՝ է հրեշտակաց երգը, որոնք աւետաւորք եղան Բանին Աստուծոյ զայստեանը և նշանակում է «Օրհնեցէք զՏէր», որոնք յիշաւի սաղմոս ասելով օրհնում են զՏէր: Այս պատճա-

ռաւ ամեն տեղ արելուեայի Հետ սաղմոս տուն կայ, որ նշանակում է Հրեշտակաց և մարդկան երգի զուգաւորութիւնը կամ միաւորութիւնը.

Սուրբ Աւետարանից յետոյ, ինչպէս տեսանք, Սարկաւազը ասում է. «Հաւատամքը», *) որից յետոյ Համբուրել է տալիս պատարագչին և բազմացնելով սուրբ սեղանի վերայ, քարոզում է ժողովրդին այսպէս:

«Եւ ևս խաղաղութեան զՏէր աղաչեսցուք»:

Հրամայելով ժողովրդին Հայցելու Աստուածային խաղաղութիւնը, որին Համաձայնելով ժողովուրդը աղաղակում է.

«Տէր ողորմեա»:

Զարունակում է Սարկաւազը.

«Եւ ևս Հաւատով աղաչեսցուք և խնդրեսցուք ՚ի Տեառնէ Աստուծոյ և ՚ի փրկչէն մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ ՚ի ժամուս պաշտաման և աղօթից, զի արժանի ընդունելութեան արասցէ, լուիցէ ձայնի աղաչանաց մերոց, ընկալցի զխնդրուածս սրտից մերոց, թողցէ գանցանս մեր, ողորմեսցի ՚ի վերայ մեր, Աղօթք մեր և խնդրուածք յամենայն ժամ մտցեն առաջի մեծի Տէրութեան նորա. և նա տացէ մեզ միաբան՝ միով Հաւատով և արդարութեամբ վաստակել ՚ի գործս բարեաց: Զի զողորմութեան գնորհս իւր արասցէ ՚ի վերայ մեր Տէրն ամենակալ. կեցուցէ և ողորմեսցի»:

Հաւատով խնդրենք և աղաչենք մեր Տէր և փրկիչ Յիսուս Քրիստոսից, այս պաշտաման և աղօթի ժամին, որ ար-

*) Թէպէտ իմ յատուկ ցանկութիւնս էր դնել այստեղ ամբողջ Հաւատամքը՝ աշխարհաբառ թարգմանութեամբ և իմաստի բացատրութեամբ կամ խորհրդածութեամբ, սակայն երկնչելով զբքի ստուարութիւնից, բարեռք տեսայ Հաւատամքը՝ մի փոքրիկ զբքով առանձին երկասիրել, եթէ Տէր կ'յաջողէ, որպէս զի ժողովուրդը միջոց ունենայ զիւրութեամբ ծանօթանալու Քրիստոնէական եկեղեցոյ Հաւատարեաց կամ պաշտութեանց ամբողջութեանը:

ժան Համարէ մեր աղօթքը ընդունելու. լսէ մեր աղաչանաց ձայնը, ընդունէ մեր սրտից բղխած խնդրուածքը, թողնէ մեր յանցանքը և ողորմէ մեզ: Որպէս զի մեր աղօթքն ու խնդրուածքը միշտ բարձրանան Նորա մեծ Տէրութեան առաջը և նա տայ մեզ մի Հոգւով, մի Հաւատով և սրդարութեամբ աշխատելով՝ բարի գործել և բարութեամբ անցկացնել մեր կեանքը, որպէս զի իւր ողորմութեան շնորհքը ծաւալէ մեզ վերայ ամենակարող Տէրը, պահպանէ մեզ և ողորմէ:

Ժողովուրդը այս հրամանին Համաձայն խնդրում է Աստուծուց ասելով. «Կեցի Տէր» այսինքն պահպանէ մեզ Տէր:

Սարկաւազը շարունակում է իւր քարոզը տուն առ տուն այսպէս.

«Զժամս սուրբ պատարագիս և զառաջիկայ օրս խաղաղութեամբ անցուցանել Հաւատով ՚ի Տեառնէ խնդրեսցուք»:

Այս սուրբ պատարագի ժամը և մեր առաջ եղած օրը խաղաղութեամբ անցկացնելու Համար. խնդրենք Աստուծուց Հաւատով:

«ԶՀրեշտակ խաղաղութեան պահապան անձանց մերոց ՚ի Տեառնէ խնդրեսցուք»:

Խաղաղութեան Հրեշտակը մեր անձին պահապան խնդրենք Աստուծուց:

«Զբաւութիւն և զթողութիւն յանցանաց մերոց ՚ի Տեառնէ խնդրեսցուք»:

Մեր յանցանքների քաւութեան և թողութեան Համար խնդրենք Աստուծուց:

«Զսրբոյ խաչին մեծ և կարող զօրութիւն յօգնութիւն անձանց մերոց ՚ի Տեառնէ խնդրեսցուք»:

Սուրբ խաչի մեծ և կարող զօրութիւնը իբրև մեր անձի օգնութիւն խնդրենք Աստուծուց:

Քարոզի մնացած տուները մեզ արդէն յայտնի են. այն է

«Եւ ևս միաբան.» «Ջանձինս մեր.» և «Ողորմեաց մեզ»:

Սարկաւաղի այս հրամայական քարոզների համաձայն՝ ժողովուրդը խոնարհաբար ապաւինում է առ Աստուած ասելով.

«Շնորհեա Տէր»:

Այսինքն՝ ինչ որ մեր դաստիարակը հրամայեց մեզ Բեզանից խնդրելու, խնդրում ենք Տէր որ շնորհես մեզ:

Մինչդեռ սարկաւաղը քարոզում է և ժողովուրդը դպիրների առաջնորդութեամբ իւր դաստիարակի հրամանին համաձայն խնդրում է Աստուծոյ բարիքը և ողորմութիւնը, Բազանան աղօթում է խորհրդաբար առ Յիսուս ասելով.

«Տէր մեր և Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս, որ մեծդ ես ողորմութեամբ և առատ՝ պարգևօք բարերարութեան Գո: Որ դու քոյին կամաւդ ՚ի ժամուս յայսմիկ համբերեցեր չարչարանաց, խաչի և մահու յաղաքս մեղաց մերոց: Եւ պարգևեցեր առատապէս զպարգևս Հոգւոյդ սրբոյ երանելի առաքելոցն, հաղորդս արա և զմեզ Տէր, աղաչեմք զքեզ, Աստուածային պարգևացդ, Թողութեան մեղաց և ընդունելութեան Հոգւոյդ սրբոյ»:

Ո՛վ Տէր և փրկիչ մեր Յիսուս Քրիստոս, մեծ է Գո ողորմութիւնը և առատ են բարերարութեանդ պարգևները. և որովհետեւ Դու Քո կամքով այս ժամուն համբերութեամբ տալար և դիմացար չարչարանքներիդ, խաչիդ և մահուանդ մեր մեղքի համար և ո՛չ Քո՝ որովհետեւ Դու անմեղ ես. և առատաբար պարգևեցիր սուրբ Հոգւոյդ շնորհքը Քո երանելի առաքելներին՝ ուրեմն Տէր՝, և մեզ հաղորդ և մասնակից արա Քո Աստուածային պարգևներիդ, որ մեր մեղքերը ներուին մեզ և մենք ևս ընդունենք ՚ի մեզ Քո Սուրբ Հոգիդ:

Այս աղօթքի վերջին մասը Բազանան բարձրաձայն է ասում այսպէս.

«Որպէս զի արժանաւորք եղիցուք զոհութեամբ փառաւորել ձքեզ ընդ Հօր և ընդ սուրբ Հոգւոյդ այժմ և»:

Որպէս զի արժանաւորութիւն ունենանք զոհութեամբ և շնորհակալութեամբ փառք տալու Քեզ Հօր և սուրբ Հոգւոյ հետ միասին:

Աւարտելով աղօթքի այս վերջին մասը, դառնում է դէպի ժողովուրդը և խաղաղութիւն է տալի ասելով.

«Խաղաղութիւն ամենեցուն»:

Որուն դպիրները պատասխանում են սովորական ձևով.

«Եւ ընդ Հոգւոյդ քու»:

Սարկաւաղը հրամայում է երկրպագանել Աստուծուն.

«Աստուծոյ երկրպագեսցուք»:

Ժողովուրդը պատասխանում է.

«Առաջի քո Տէր»:

Սորանից յետոյ Բազանան դիմում է առ Քրիստոս իւր բարձրաձայն աղօթքով և խնդրում է նորա խաղաղութիւնը բոլորի համար այսպէս.

«Խաղաղութեամբ քով Քրիստոս փրկիչ մեր՝ որ ՚ի վեր է քան զամենայն Պիտո և զբանս. ամրացո՛ւ զմեզ և աներկիւղ պահեա՛ւ յամենայն չարէ. հաւասարեն՝ զմեզ ընդ ճշմարիտ երկրպագուս քո՝ որք Հոգւով և ճշմարտութեամբ քեզ երկրպագանեն. վասն զի ամենասուրբ երրորդութեանդ վայել է փառք իշխանուելուն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամենա՛:

Ո՛վ Քրիստոս փրկիչ մեր, մեր մտքից ու խօսքից բարձրագոյն խաղաղութեամբդ ամրացրու մեզ և աներկիւղ պահիր ամենայն չարից, հաւասարիր մեզ Քո ճշմարիտ երկրպագունքիդ՝ որոնք Հոգւով և ճշմարիտ սրտով են պաշտում Քեզ և երկրպագանում. Որովհետեւ ամենասուրբ երրորդութեանդ է արժան և վայել փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը այժմ և միշտ: Յետոյ զուգակցում է սորան, «Օրհնեալ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս»:

Սարկաւաղը խնդրում է որ օրհնէ ժողովրդին ասելով.
«Օրհնեա Տէր»:

Եւ քահանան դառնալով դէպի ժողովուրդը խաչակնքում է նոցա վերայ ասելով.

«Տէր Աստուած օրհնեսցէ զամենեանեանդ».

Այսինքն Տէր Աստուածը թող օրհնէ ձեզ բոլորիդ, որ արժանաւոր պատրաստութեամբ ներկայ և մասնակից լինէք սուրբ խորհրդին:

Ժողովուրդը պատասխանում է.

«Ամեն».

Վերոյիշեալ աղօթքներով քահանան դիմում է առ Քրիստոս. յիշում է Նորա ողորմութիւնը և բարեբարութեան առատ պարգևները, որ նորա՝ առ մեզ ունեցած սիրուցն ենք ճանաչում. որովհետեւ ինքն ասաց թէ. «Այսպիսի սէր ոչ ոք չունի որ դնէ իւր անձը բարեկամների վերայ. դուք իմ բարեկամներս էք» բարեկամ բառը աշխարհային մտքով չէ ասուած սուրբ Աւետարանի մէջ, ոչ արեւակցական կամ ինամական բարեկամութիւն, ոչ գործքի կամ ընկերութեան բարեկամութիւն, այլ սուրբ Աւետարանի մէջ յիշուած բարեկամ բառը ցոյց է տալիս մեզ. որ մենք Յիսուսին բարեկամ լինելու համար՝ պէտք է ուրանանք մեր անձը Նորա սիրոյ համար. ինչպէս Նա ուրացաւ իւր անձը մեր փրկութեան և սիրոյ համար. մինչև չգոհենք մենք մեր հանգստութիւնը, փառքը, շահերը, մեր մերձաւորները և զլիսովին մեր կեանքը նոյն մեր փրկիչ Յիսուսի համար՝ չենք լինի մենք նորա բարեկամութեանը արժանի, ինչպէս պարզ հրեւում է նորա խօսքերից. «Որ սիրէ զհայր իւր կամ զմայր առաւել քան զիս ոչ է ինձ արժանի». մեր հոգին փրկելու համար ինչքան չարչարանաց խաչեր պատահեն մեզ կեանքի մէջ, մենք Յիսուսի բարեկամութեան տենչանօք լցուած՝ ուրախութեամբ պիտի առնենք ուսերս ու բարձրանանք մտաւոր գողգոթան պատարագուելու, որպէս զի այնտեղից վերասլանանք Յիսուսի բարեկամութեան խորհրդարանը, որ է երկնային Արքայութիւնը: Այս է Յիսուսի ասած

բարեկամ բառի ամենահամառօտ և սուղ բացատրութիւնը: Այսպիսի սէր և ողորմութիւն է յիշում քահանան սիրոյ աղբիւր Յիսուսից ասելով՝ Քո անչափ սէրդ և առատ ողորմութիւնդ նորանով ենք ճանաչում, որ Դու տկար մարմնովդ չարչարուեցար և խաչուեցար ու մեռար մեր փոխանակ, և մեր մեղաց քաւութեան համար նուէր հաշտութեան կամ պատարագ ընծայուեցար Հօր քում Աստուծոյ և այս ամենայն յօժար հոգւով, ինչպէս ասացիր «Հոգիս յօժար է»: Եւ թէպէտ ըստ մարմնոյ՝ տկարութիւն զգացիր մեր փրկութեան համար կրելի չարչարանացդ ու խաչիդ ինչպէս ասացիր «բաց մարմինս տրեկար» սակայն ո՞վ մեծ ողորմութեանդ, յօժար հոգւովդ մարմնոյդ տկարութիւնը ՚ի բաց մերժեցիր իսպառ և մարդկան ազգի փրկութեան ծարաւ հոգւով ու կամքով՝ հօրեղապէս ասացիր Հօրդ «բաց ոչ իմ կամք՝ այլ քոյդ լիցին». չնայելով մարմնոյս տկարութեանը՝ Քո կամքդ Հայր, պէտք է կատարուի և մարդկան ազգի փրկութիւնը պէտք է գնեմ. և ապա սուրբ Հոգւոյդ շնորհքը առատաբար պարգևեցիր Քո սուրբ առաքեալներին: Եւ արդ Տէր՝ մեր մաղթանքը թող հաւատով լինի, իսկ մեզ կցորդ արա Քո չարչարանացդ և սրբի մեղքից՝ ինչպէս որ Դու կամեցար. սուրբ Հոգիդ տուր մեզ գործակից լինելու այս առաջիկայ գործոյս՝ ինչպէս տուիր սուրբ առաքելոց: Յետոյ խաղաղութիւն է տալիս ժողովրդին, որին ՚ի պատասխան սարկաւազը հրամայում է որ ժողովուրդը Աստուծոյ երկրպագէ, որովհետեւ խաղաղութեան համար էր հրամայում ժողովրդին աղաչելու և այժմ, ասում է, այն խաղաղութիւնը Աստուած տուաւ քահանային և նա ձեզ է բաշխում. երկրպագեցէք Աստուծոյ շնորհակալ սրտով նորա ձեզ տուած շնորհաց մասին. Սարկաւազի հրամանին համաձայն ժողովրդի երկրպագութիւնից յետոյ, քահանան դարձեալ շարունակում է առ Քրիստոս իւր աղօթքը այսպէս՝ Փրկիչդ մեր Քրիստոս, ար-

դարեւ մեծ է և անհասանելի՝ մարդկային մտքի համար Քո խաղաղութեան նախախնամութիւնը, որով կառավարում ես աշխարհը և արարածներից իւրաքանչիւրին ուղղում ես իւր ընթացից համեմատ, այսինքն իւր գործքերի ու բնութեան համեմատ. որին այստեղ ես պատժում և այնտեղ ես պսակում. մի ուրիշի փոքր և թեթեւ լաւութեան կամ բարեաց հատուցումը, այստեղ իսկ շնորհում ես. զօրաւորին՝ փորձութեամբ երևելի ես անում, իսկ անզօրին ու տկարին Քո խնամքովդ ես պաշտպանում. և սակայն ոչ ոք չէ կարող, եթէ և թեթեւ թեւերի վերայ սլանալով ձգտէր առ Քեզ հասնել՝ հասկանալ Քո անքննին իմաստութիւնը, որովհետեւ նա դադարիք է մեզ մեր բարօրութեան և երջանկութեան համար. Ուրեմն Քո խնամքդ, Տէր, միշտ մեզ վերայ ունեցիր, որին մենք միշտ կարօտում ենք, որովհետեւ շատ մօտիկ է մեզ չարը և միշտ պատրաստ դարանակալի նման սպասում է չարչարել մեզ և վիրաւորել. և որովհետեւ այս ժողովուրդը սարկաւազի հրամանով Քեզ երկրպագեցին. ուստի սոցա երկրպագութիւնը հաւասարիւր այն երկրպագու հաւատացեալների երկրպագութեանը, որոնք հոգւով և ճշմարտութեամբ են մատուցանում քեզ իւրանց երկրպագութիւնը. որովհետեւ ոչ միայն մարմնով ենք խոնարհւում քո առաջ, այլ և մեր հոգին և կամքը ճշմարիտ մտքով մեր պարանոցի հետ միասին քո առաջ և կորացրինք. և այս ամենայն նրա համար, որ Գու ինքդ պատուիրեցիր մեզ ասելով. «Հոգի է Աստուած և երկրպագուաց նորա հոգւով և ճշմարտութեամբ պարտ է երկրպագանել». մենք ևս այսպիսի երկրպագութեամբ փառաւորում ենք սուրբ Երրորդութիւնը:

Սակայն բաւական չէ քահանայի (այս) խորհրդական աղօթքը, պէտք է որ ժողովուրդն ևս իւր կողմից ջանք անէ իւր ջերմեռանդ Աստուածապաշտութեամբ որ քահանայի այս և այսպիսի խօսքերը դին ունենան Աստուծոյ առաջ, այսինքն

ճշմարիտ լինեն և այս ճշմարտութիւնը ժողովուրդը պէտք է հաստատէ. ինչպէս. ժողովուրդը իմանալով որ իւր կողմից ուղարկուած պատգամաւորը, այն է քահանան, այս օրինակ հաստատուն մտօք է աղօթում, ինքն ևս իւր կողմից պարտական է վկայելու քահանայի խօսքերի ճշմարտութեանը, այն է՝ պէտք է հոգւով երկրպագանէ, ջերմեռանդ հաւատով աղօթէ և իւր միտքը խաղաղ պահէ աշխարհային հոգսերից և միայն քահանայի տուած խաղաղութեամբ խաղաղացած՝ զբաղեցնէ իւր միտքը սուրբ պատարագի խորհրդով, այն ժամուն մոռանալով աշխարհը և որ ինչ աշխարհինն է և միայն հոգւով հիանալ և հոգւով և մտօք առ խորհուրդ սուրբ պատարագին սլանալ, որ իւր ներկայութիւնը՝ օգուտ բերէ իրան ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ:

Ժ. ԲԱԺԻՆ

ՂԵՐԱՅԵՐՈՒՄՆ

Երբ քահանան սարկաւազի խնդրանք դարձաւ և օրհնեց ժողովրդին ասելով.

«Տէր Աստուած. օրհնեսցէ զամենեւեանդ»:

Եւ ժողովուրդը պատասխանեց ասելով.

«Ամեն»:

Այն ժամանակ քահանան մերկանում է գլխից սաղաւարտը, իսկ եթէ Եպիսկոպոս է պատարագիչը՝ մերկանում է եմիւրոնը և թազը. ինչո՞ւ համար. Որովհետեւ մինչև այժմ պատարագիչը իշխանական կերպ ունէր և իշխանական փառքով էր պատուած՝ Յիսուսի օրինակը իւր մէջ կրելով, իսկ այժմ և այսուհետեւ Յիսուսի փրկարար պատարագի խորհրդին պէտք է սպասաւորէ, վասնորոյ մերկանում է սաղաւարտը,

իշխանական կերպը թողլով՝ ստանում է ծառայական կերպ և սուրբ Սեղանի առաջ կանգնում է իբրև սպասաւոր Սուրբ խորհրդին: Այսպէս էր կատարւում և Խորայէլեան վկայութեան խորանում, այն է՝ Աստուած պատուիրել էր Ահարոնին որ պճղնաւոր պատմուճանը կամ եմիփորոնը փառքի համար միայն հազնէ սուրբ խորանում ժողովրդեան առաջ. իսկ երբ խորանի Սրբութիւն Սրբոց ասուած մասն էր մտնում. այն է ներքին կողմն վարագուրին յանդիման լինելու Տեառն՝ այն ժամանակ մերկանում էր եմիփորոնը որ էր պճղնաւոր պատմուճան և միայն կտաւէ պատմուճանովն էր մտնում աղօթելու: Եւ որովհետեւ նա ստուէր էր, իսկ սա ճշմարտութիւն և ճշմարտութիւնը պէտք է նմանուի իւր նախագաղափարին կամ ստուէրին, ուստի և նոր ուխտի ճշմարիտ պատարագը մասամբ պէտք է նմանուի հին ուխտի ստուերական պատարագներին: Այս է պատճառը, որ ինչպէս հին ուխտի քահանայապետը Սրբութիւն սրբոց ասուած ներքին մասը մտնելու ժամանակ մերկանում էր իւր պճղնաւոր և զանազան ակունքներնով զարդարած եմիփորոնը. որով Աստուծոյ նմանութիւնն էր ներկայացնում իւր մէջ և յետոյ Աստուծոյ նմանութիւնը մերկանալով՝ ծառայի կերպ էր զգենում. նոյնպէս և նոր ուխտի քահանայապետը, որ մինչև վերաբերումը զՔրիստոս էր պատկերացնում իւր մէջ, վերաբերման ժամանակ և նորանից յետոյ չօր Աստուծոյ յանդիման լինելու համար՝ սպասաւորի կերպ է առնում: Մինչև վերաբերումը քահանայի բոլոր աղօթքները ուղղուած էին առ Քրիստոս, իսկ վերաբերումից յետոյ քահանան իւր աղօթքներով դիմում է առ Հայրն Աստուած և իրեն գործակից է խնդրում Սուրբ Հոգին Աստուած, որովհետեւ Որդին Աստուած՝ Քրիստոս, պատարագւում է սուրբ Սեղանի վերայ և այդ ճշմարիտ պատարագն՝ այսինքն զՔրիստոս չօր Աստուծոյ է նուիրում քահանան ՚ի կողմանէ ժողովրդեան և ՚ի

փրկութիւն ժողովրդեան: Քահանայի իւր իշխանական սաղաւարտը մերկանալու պատճառներն սուքա էին, որից յետոյ ՚ի խոնարհ ունելով զգլուխն՝ աղօթում է վերջին անգամ առ Քրիստոս, որովհետեւ ընծայքը տակաւին չեն վերաբերուած. իսկ Սարկաւագը հրամայում է որ երեսաները՝ այսինքն չմկրտուածները, թերահաւատները, ապաշխարողները՝ այսինքն ապաշխարութեան տակ եղողները և անմաքուրները՝ այսինքն մեղաւորները չմերձենան Աստուածային խորհրդին, այս խօսքերով:

«Մի ոք չերախալից, մի ոք ՚ի թերահաւատից, և մի ոք չապաշխարողաց և չանմաքից մերձեսցի յԱստուածային խորհուրդս»:

Բայց թէ ինչո՞ւ այս սովորութիւնը այժմ մեր եկեղեցւոյ մէջ չէ իրագործւում. լուծենք ՚ի մասնաւորի. ներկայումս քրիստոնէից մէջ երեսայ կամ չմկրտուած չկայ, որպիսիք շատ էին լինում քրիստոնէութեան առաջին դարերում, նա մանաւանդ առաքելական ժամանակներում որ յետոյ այս սովորութիւնը վերջացրին Բարսեղ և Գրիգոր Աստուածաբանները, իսկ մեր ժամանակներում Քրիստոնեայ ծնողաց հասակաւոր չմկրտուած գաւաւները շատ քիչ և գրեթէ չկան, որովհետեւ բոլորն ևս անխտիր մկրտւում են կամ ութնօրեայ և կամ փոքր հասակում. այս երախաների մասին. իսկ որ ինչ վերաբերում է ապաշխարողներին, թերահաւատներին և անմաքուրներին կամ մեղաւորներին՝ որոց սուրբ Դիոնէսիոս հրամայում է արտաքսել պատարագ հաւատացելոց ասուած մասի ժամանակ, այժմ չէ կատարւում, որովհետեւ ՚ի սկզբան դուրս գնացողները ամաչում էին, արտաուօք և զղջմամբ ապաշխարում էին իրանց յանցանքը և տրտմում էին որ անարժան են սուրբ խորհրդին ներկայ լինելու, ուստի և խորհրդաւոր և հոգեւորապէս օգտակար էր նոցա դուրս գնալը ըստ հրամանի Սարկաւագին. սակայն յետ ժամանակաց՝ նա մանաւանդ այժմ մեր ժամանակ-

ներում (ի մեծ ցաւ սրտի և հոգւոյ պէտք է ասած, որ) նոյն-
պիսի ապաշխարողներին, թերահաւատներին և մեղաւորներին
արտաքսելը օգտակար չէ հոգւորապէս. վասն զի մի առիթ է
պակաս նոցա միայն եկեղեցւոյ շէմքը յաւիտեանս ոտք չը-
դնելու, ուր մնաց թէ Սարկաւաղի հրամանով արտաքսուե-
լուց լետոյ.) Որովհետեւ կեանքի հոսանքը յեղաշրջել է շատ
բաներ, որոց հետ յեղաշրջուել է և ժողովրդի հաւատը, պա-
կասել է ջերմեռանդութիւնը և սէրը առ Աստուած և առ
Աստուածային բոլոր ճշմարտութիւնները. ներկայումս՝ որպէս և
մեզանից շատ առաջ ևս, մեղաւորներին և ապաշխարողներին
ոչ թէ արտաքսել է հարկաւոր, այլ խնդրելով և աղաչելով
պէտք է հրաւիրել ՚ի Սուրբ Տաճարն և ՚ի ներկայութիւն սուրբ
խորհրդոյ պատարագին. որովհետեւ նոքա ոչ ներկայութեամբն
են ուրախանում և մխիթարում և ոչ արտաքս գնալով են
տխրում ու վշտանում. աւելի ևս ուրախ են դուրս գնալոյ,
որպէս և լինում է, որպէս զի շտապեն հասնելու իրանց աշ-
խարհային բաւականութիւններին. այս՝ ցաւը և հիւանդու-
թիւնը՝ այն է ժողովրդի ջերմեռանդութեան նուազումը, հաւա-
տոյ թուլութիւնը և առ Աստուած սիրոյ բացակայութիւնը՝
ըստ որում ժամանակի ուժգին հոսանքը կամ որ նոյն է ըստ
մեզ՝ մարդկային իմաստուն հանճարի անուղղայ գործադրու-
թիւնը վարակել է զժողովուրդն և գրեթէ ամբողջ մարդկու-
թիւն. վասնորոյ հեռատեսելով խոհական, իմաստուն և շրը-
ջանկատ սուրբ հարք եկեղեցւոյ, սահմանել են «Մի կալ հա-
կառակ չարին». ըստ Յիսուսի: Աւտի որպէս արժանաւորք՝
նոյնպէս և անարժանք հաւատարապէս ներկայ են լինում սուրբ
խորհրդին, առանց որոշուելու միմեանցից, որպէս հրամայում
է Սարկաւաղը, թողլով այդ որոշելը սրտերի և հոգիների քն-
նող Աստուծուն ՚ի ժամանակին:

Սարկաւաղի հրամանին դպիրները ժողովրդեան կողմից
պատասխանում են.

«Մարմին Տէրունական և Արեւն փրկչական կայ առաջե-
երկնային զօրութիւնքն չաներևոյթս երգեն և՛ ասեն ամհանգիստ
բարբառով սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զօրութեանց».

Հաւատում ենք, ասում են, որ Տէրունական Մարմինը և
փրկչական Արեւը Սեղանի առաջին է և երկնային զօրու-
թիւնքը, այսինքն հրեշտակները, աներևոյթ կերպով և ան-
դադար ձայնով երգում են և՛ ասում սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր
զօրութեանց:

Հրամայում է ապա Սարկաւաղը.

«Սաղմոս ասացէք Տեառն Աստուծոյ մերում, դպիրք, ձայնեւ
քաղցրութեամբ գերգս հոգեօրս».

Քաղցր ձայնով և ներդաշնակ եղանակաւ, ով դպիրներ
հոգեւոր երգերով սաղմոս ասէք Աստուծոյ:

Այս հրամանը տալուց լետոյ, վերաբերիչ Սարկաւաղը բուր-
վառը ձեռքին խունկ է ծխում Սուրբ Սեղանին և դիմում է
դէպի խորհրդանոցը կամ ընծայարանը, քշշոցակիր սարկաւա-
գունք քամակից քշշոցներն են ձօճում, իսկ դպիրք ծունկի
չօքած քաղցր ձայնիւ սրբասացութիւնն են երգում ըստ ա-
ւուրն պատշաճի. Սոյն միջոցին քահանան Սուրբ Սեղանի ա-
ռաջ խոնարհած ասում է խորհրդաբար առ Քրիստոս հետեւ-
եալ աղօթքը.

«Ոչ ոք արժանի է յըմբռնելոցս մարմնաւոր ախտիք և ցան-
կութեամբ մատչել ՚ի սեղան քո, կամ սպասաւորել արքունական
փառաց քոց: Քանզի պաշտել գքեզ՝ մեծ և ահաւոր՝ երկնաւոր
զօրութեանցդ իսկ է. սակայն վասն անչափ բարեւարութեան քո՝
անպարագրելի բանդ Հօր եղեր մարդ, և քահանայապետ մեր ե-
րեւեցար և իբր Տէր ամենեցուն՝ այսմ սպասաւորութեան և ան-
արեւն գենման գքահանայութիւն աւանդեցեր մեզ: Վասն զի դու
ես Տէր Աստուած մեր, որ տիրես երկնաւորաց և երկրաւորաց, որ
՚ի վերայ քերովբէական աթոռոյ բազմիս, սերովբէեց Տէր և թա-

գաւոր Իսրայէլի: Որ միայն սուրբ ես և ՚ի սուրբս Հանգուցեալ, աղաչեմ գրեզ, միայն բարեւար և հեշտալուր, նայեալ լիս ի մեղուցեալ և յանպիտան ծառայս Քո, և սրբեա գհգի և գմիտս իմ յամենայն պղծութենէ չարին. և բաւականացս զիս զօրութեամբ սուրբ Հոգւոյդ, որ գգեցեալ եմ գքահանայականս շնորհ, կալ առաջն սրբոյ սեղանոյս, և քահանայագործել գքո անարատ մարմինդ և գպատուական արիւնդ: Քեզ խոնարհեցուցեալ գպարանոցս իմ՝ մաղթեմ, մի՛ դարձուցաներ գերեսս քո լինէն, և մի՛ մերժեր գլիս ՚ի ծառայից քոց, այլ արժանի արա մատուցանել քեզ գընծայս գայս լինէն՝ ՚ի մեղուցեալ և յանարժան ծառայէս քուսմէ: Վասն զի դու ես՝ որ մատուցանես և մատչիս և ընդունիս և տաս, Քրիստոս Աստուած մեր: Եւ քեզ փառս մատուցանեմք Հանդերձ անսկիզբն քո Հարգդ և ամենասուրբ և բարեւար Հոգւովդ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամեն»:

Մեղանից ոչ ոք, Տէր, արժանի չէ իւր մարմնական ախտերի և մեղաց պատճառաւ մօտենալ Քո սուրբ Մեղանին և սպասաւորել արքունական մեծ փառքիդ. Որովհետեւ քեզ պաշտելը, ո՞վ մեծ և ահաւոր Տէր, երկնային հրեշտակացն է յատուկ և իսկական. բայց և այնպէս, Դու՝ որ Հօր Աստուծոյ անբովանդակելի Բանդ ես, Քո անսահման բարերարութեամբդ մարդ եղար և մեզ քահանայապետ յայտնուեցար. և իբրեւ Տէր ամենքի՝ այս պաշտօնը և անարիւն գոհիդ քահանայութիւնը մեզ աւանդեցիր: Որովհետեւ Դու ես մեր Տէրը և Աստուածը՝ որ տիրում ես երկնաւոր և երկրաւոր արարածներին և քերովբէական աթոռոյ վերայ ես բազմած, ո՞վ Տէր Սերովբէից և Իսրայէլի թագաւոր. Դու որ միայն ես սուրբ և սրբոց մէջն է Քո Հանգիստը, աղաչում եմ Քեզ՝ ո՞վ միակ բարերար և քաղցրութեամբ ամենքի աղօթքը լսող Տէր, նայիր ինձ՝ որ Քո մեղաւոր և անպիտան ծառայդ եմ և սրբի՛ր ու մաքրի՛ր իմ սիրտս ու հոգիս չարի ամենատեսակ պիղծ խորհուրդներից. գորացրու ինձ սուրբ Հոգւոյդ շնորհօքը, որ ստացել եմ այս քահանայական շնորհքը, որպէս զի այս Սուրբ Մեղանոյ առաջ

քահանայագործեմ Քո անարատ Մարմինդ և պատուական Արիւնդ: Խոնարհեցնելով Քո առաջ իմ պարանոցս, աղերսում եմ Քեզ Տէր՝ մի դարձնիր ինձանից Քո երեսը և մի՛ մերժիր ինձ Քո ծառաների կարգից. այլ արժանացրու ինձ՝ որ Քո մեղաւոր և անպիտան ծառայդ եմ, այս րնծայն Քեզ մատուցանել. վասն զի Դու ես թէ՛ մատուցանողը և թէ՛ մատուցւողը, թէ՛ ընդունողը և թէ՛ մեզ շնորհք և ողորմութիւն տւողը, ո՞վ Աստուած մեր. Եւ Քեզ՝ Քո Անսկիզբն Հօր և Քո ամենասուրբ և բարեւար Հոգւոյդ հետ միասին փառք կմատուցանեմք այժմ և միշտ:

Այս աղօթքը քահանան ոչ թէ ժողովրդի փրկութեան համար է մատուցանում, ինչպէս միւս աղօթքները, այլ այս աղօթքով իւր մասին է խօսում Քրիստոսի հետ՝ վերջին անգամ ապաւինելով Պորան, որ գօրացնէ իրան խօսակից լինելու Հօր Աստուծոյ հետ. Եւ մանաւանդ լսելով դպիրների քաղցրաձայն եղանակը, սարկաւաղաց պարկեշտ հպատակութիւնը և բոլոր ժողովրդի ահով և դողութեամբ պատրաստութիւնը սուրբ խորհրդի տեսութեան համար՝ գմայլելով սքանչանում է քահանան. ուստի և ամփոփում է իւր միտքը և խոնարհեցնելով պարանոցը, ՚ի վեր է բարձրացնում իւր միտքը առ Քահանայապետն յաւիտենից Յիսուս Քրիստոս, որ միշտ կենդանի է և ընդ աջմէ Հօր՝ բարեխօս մեզ համար: Խօսում է Նորա հետ, իւր անձի տկարութիւնը համարձակութեամբ խոստովանելով, ինչպէս խոստովանում էր Աբրահամ հայրն հաւատոյ «Սկիզբն կալայ խօսել ընդ Տեառն, այլ ես հոգ եմ և մոխիր». նոյնպէս և արդարն Յովբ «Եւ չիք ոք մաքուր ՚ի յաղտոյ մարդ՝ թէ և միօրեայ իցէ կեանք նորա ՚ի վերայ երկրի». այսպէս և քահանան ոչ թէ իւր անձի արժանաւորութեանն է ապաստանում, քանի որ նա իբրեւ մարդ՝ հոգ և մոխիր ըստ Աբրահամու, բաւական չէ հանդէս գալու գերագոյն լուսոյ առջև, որի

Հզօր ճառագայթներից իւր մտաց տկար աչքերը կվտանդուին, այլ՝ զՅիսուս է ինկրում որ իրան զօրացնէ՝ լինելով իւր զօրացուցիչը և Համարձակութիւն տալ իրան որ անվտանգ կերպով կանգնէ Հօր Աստուծոյ ահաւոր կերպարանաց առաջը, խօսակցէ նորա հետ և սպասաւորէ սուրբ խորհրդին առանց հոգեկան վնասի: Որովհետեւ ասում է առ Յիսուս թէ Տէր, չկամեցար որ հրեշտակները միայն պաշտեն Քեզ ամենայն սրբութեամբ, այլ մեզ նմանուեցար և մեր բնութիւնը ստացար, որպէս զի մենք ևս ճանաչենք քեզ իբրեւ ողորմած և մարդասէր և քեզ վերայ յուսացողների մեղքը իբրեւ սրբող ու մաքրող: Այդ մարդասիրութեամբդ՝ այն է զՔեզ մեզ նուիրելովդ չբաւականացար, այլ սովորեցրիր մեզ մինչև անգամ Քեզ սպասաւորութիւն անել և Քո շնորհիւդ՝ Հօր Աստուծոյ խօսակից լինել: Այս իրաւունքն ու յոյսն է, որ Համարձակութիւն է տալիս մեզ կանգնել Քո առաջև և ոչ թէ մեր արժանաւորութիւնը, որից զրկուած ենք մենք դարձեալ գերուելով զանազան ախտերից ու մեղքերից:

Քահանան աւարտելով իւր այս աղօթքը մի քայլ հեռանում է սուրբ Սեղանից և բաղկատարած սպասում է ընդունել ընծայքը վերաբերիչ Սարկաւազի ձեռքից: Սարկաւազը Սուրբ Սեղանին խնկարկելուց յետոյ գնում է դէպի ընծայարանը և խնկարկում է ընծայիցն, յետոյ բուրվառը տալով բուրվառակրին, ինքը համբուրում է քօղով ծածկած Սկիհը, առնում է ձեռքը և ի վեր քարձրացրած ծանրաքայլ յառաջ է գալիս, առաջից գնում է բուրվառակիրը խնկարկելով, իսկ սարկաւազունք քշողներն են շարժում: այսպէս ահա. Սեղանի ետևը պտտելով վերաբերիչը դուրս է գալիս ժամարարի դէմը կանգնում. ուր քահանան խնկարկելով ընծայից ընդունում է Սարկաւազի ձեռքից և դառնում է դէպի ժողովուրդը և նորանով ժողովրդին օրհնում և ապա գնում է Սեղանի վերայ:

Մեր Հայաստանեայց եկեղեցին վերաբերումը կատարում է այսպէս, ինչպէս տեսանք, միայն այս ձևը հասարակ տօներին էր կատարում առաջ, իսկ այժմ միշտ այս ձևն է. այլ էր հանդիսաւոր տօներին կատարուած ձևը և կասուէր վերաբերմամբ պատարագ, որ կատարի այժմ ի Սուրբ Էջմիածին միւռնօրհնութեան օրը շքեղ հանդիսիւ և երբեմն ի Սուրբ Երուսաղէմ: *)

Աւելորդ էր լինի մեզ ծանօթանալ շքեղ հանդիսիւ կատարուած վերաբերման ձևի հետ որ այս է՝ երբ Եպիսկոպոսը ասում է «Տէր Աստուած օրհնեսցէ զամենեսեանդ». Սարկաւազը երգում է «Սաղմոս ասացէք». իսկ դպիրք երգում են Սրբասացութիւնը, միայն ոչ թէ չոքած՝ այլ կանգնած, այնուհետև Սարկաւազը հրամայում է. «Մի ոք լերախալից և». որին դպիրները պատասխանում են. «Մարմին Տէրունական և». Սուրանից յետոյ վերաբերիչը սկիհը քօղով ծածկած բարձրացնում է և շատում է բարձրաձայն.

«Յարևու եհար գիտորան իւր. և ինքն որպէս փեսայ՝ զի ելանէ յառագաստէ իւրմէ».

Արևի մէջ Հաստատեց իւր վրանը և ինքը առադաստից դուրս է գալի փեսայի նման:

Սուրան պատասխանում են դպիրները երգով.

«Եւ ցնծայ նա որպէս հսկայ յընթանայ զճանապարհս իւր»:

Հսկայի նման ուրախանում է իւր ճանապարհը զնացած ժամանակ:

Սուրբ Գեորգիոսը. «Որք գեորգիոսին խորհրդաբար կերպարանիմք».

Մենք քերովբէից կերպարանքը խորհրդաբար կրում ենք մեր մէջ:

*) Տես ի մաշտոցն միւռնօրհնութեան ձայնագրեալ տպեալ ի Սուրբ Էջմիածին երես 6—10-ն:

Վերաբերիչ Սարկաւազը ընծայքը ձեռքին ծանրաքալ ըն-
թացիւք երբ հասնում է դէպի արևելք՝ ասում է բարձրաձայն.

«Ճանապարհ արարէք այնմիկ որ նստի յերկինս երկնից ընդ
արևելս».

Բայէք ճանապարհ նորա առաջ, որ նստում է ամենա-
բարձր երկինքը՝ դէպի արևելք:

Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. «Եւ կենդանանար Երրորդութեանն զերեքսրբ-
եան օրհնութիւնս մատուցանեմք».

Կենդանարար Երրորդութեանը սուրբ, սուրբ, սուրբ՝ Ե-
րեքսրբեան օրհնութիւնն ենք մատուցանում:

Վերաբերիչ Սարկաւազը գոլով դէպի հարաւ՝ ասում է.

«Աստուած՝ Դի հարաւոյ եկեսցէ և սուրբն Դի փառան լեռնէ».

Աստուած հարաւից պիտի դայ և սուրբը փառան սարիցը:

Սուրբը փրկչի համար է ասած:

Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. «Ձամենայն զկենցաղականս Դի բաց դնելով
զգործս».

Մոռանանք մեր աշխարհային գործքերի զբաղմունքները:

Վերաբերիչ Սարկաւազը հասնելով խորանի կամ բէմի աս-
տիճանի մօտ՝ ասում է.

«Համբարձէք իշխանք զդրունս ձեր Դի վեր. համբարձցին
դրունք յաւիտենից և մտցէ թագաւոր փառաց».

Ո՛վ իշխանութիւնք երկնից, բարձրացրէք ձեր դռները.
Թող բարձրանան յաւիտենից դռները, որ փառաց թագաւորը
երկինք մտնէ:

Կաթողիկոս, Պատրիարք կամ արքեպիսկոպոս պատարա-
գիչը խնկարկելով հարցնում է.

«Ո՛վ է սա թագաւոր փառաց՝ Տէր հզօր զօրութեամբ. Տէր
կարող Դի պատերազմի».

Ո՛վ է այս փառաց թագաւորը, այս հզօր և զօրաւոր
Տէրը, այս յաղթական Տէրը պատերազմի մէջ:

Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. «Որպէս զի զթագաւորն ամենեցուն ընդունիցիմք».

Որպէս զի թագաւորաց թագաւորը ընդունենք:

Վերաբերիչ Սարկաւազը դարձեալ կրկնում է իւր առաջին
խօսքը՝ «Համբարձէք իշխանք»:

Ե. Դ. Դ. Դ. Դ. «Ո՛վ է սա թագաւոր փառաց և Տէր զօրու-
թեանց».

Ո՛վ է այս փառաց թագաւորը և զօրութեանց Տէրը:

Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. «Եւ զհրեշտակացն հանդիսապէս ընծայեալ բե-
րեմք զկարգ».

Հանդիսաւոր կերպով կատարենք հրեշտակաց կարգաւ-
որութիւնը:

Վ. Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. «Սա ինքն է թագաւոր փառաց».

Այս խօսքից յետոյ Եպիսկոպոսն համբուրելով Սկհոյ քօղը,
առնում է ընծայքը Սարկաւազի ձեռքից, խաչակնքում է նո-
րանով ժողովրդի վերայ ասելով.

«Օրհնեալ եկեալ անուամբ Տեառն».

Օրհնուած է Տիրօջ անունով եկողը:

Դ. Դ. Դ. Դ. Դ. «Աւելունեալ».

Օրհնեցէք զԱստուած:

Իմաստասիրենք հարևանցի կերպով վերաբերման խոր-
հուրդը: Ինչպէս տեսնանք Սարկաւազը ժողովրդեան դայեակն է,
դատտիարակը, ուսուցիչը և վերակացուն. Սա քանի որ տես-
նում էր քահանային փառաւոր զգեստի մէջ և Քրիստոսի օ-
րինակաւ, յորդորում էր ժողովրդին առ Քրիստոս աղօթել և
տեղեկացնելով ժողովրդին թէ քահանայի աղօթքն ու խընդ-
րուածքը ևս միևնույն բովանդակութիւնն ունին, ինչ որ ի-
րանցը, ուստի ստիպում էր նոցա կցորդ և համաձայն լինել
քահանային: Բայց երբ տեսաւ Սարկաւազը որ Քահանան մեր-
կացաւ իրանից Քրիստոսի կերպը կամ օրինակը և սպասաւորի
կամ պաշտօնէի կերպարանքը զգեցաւ Սուրբ Սեղանի առաջ
կամ հրեշտակի և պատգամաւորի պաշտօնն առաւ, իմացաւ որ
խորհրդոյ կատարման ժամանակը հասաւ. ուստի երեխաներին,

թերահաւատներին, ապաշխարողներին, որոց մինչև այժմ ինքը դատարարակում էր թէ ինչ և ինչպէս պէտք է աղօթել և խնդրել, որ իրանց մեղքից ազատուեն և Աստուծոյ ողորմութեանը արժանանան. այժմ որ պէտք է կատարուի խորհուրդը. նոցա հրամայում է դուրս դնալ և ներկայ չլինել խորհրդին, այլ դուրսը ապաշխարել իրանց մեղքերը. որից յետոյ ինքն իւր պաշտօնակիցներին հետ միասին ղգուշութեամբ և պատուով դնում է առ ընծայան և առնելով զայն՝ նոյնպիսի ղգուշութեամբ և պատուով բերում է և յանձնում Քահանային ժողովրդի կողմից, իբր թէ ասելով նորան՝ Դու եկար այս Սուրբ Սեղանոյ առաջ Աստուծոյ հետ խօսելու և խորհրդաբար աղօթելու այս ժողովրդեան փրկութեան համար. Ուրեմն հարկաւոր է որ այս ընծայից նուէրը կամ պատարագիքը Աստուծոյ առաջը դնես մեր կողմից. և որովհետև մենք քան զայս նախապատիւ և պատուական բան չունենք որ նշանակ լինի Յիսուսի Քրիստոսի և լինի յուշարար մեզ՝ Նորա սուրբ յիշատակին, ուստի այս ենք բերում և յանձնում քեզ, քեզ՝ որ մեր կողմից առ Աստուած պատգամաւոր ես և հրեշտակ. իսկ մենք՝ որ Սորա մարմինն ենք ու ոսկերքը, քեզ հետ միասին՝ որ մեր միջնորդն ես, հնազանդ ենք Նորան, ուստի ինչպէս որ այս ընծայքը տալիս ենք քո ձեռքը որ Աստուծոյ Սեղանի առաջն ես, նոյնպէս և ժողովրդեան կամքն ու խոստովանութիւնը յանձնում ենք քեզ. որ Աստուծոյ առաջ մեր վերակացուներն էք:

Այսպիսի խորհրդով Սարկաւագները ստանալով ժողովրդից պատարագի նուէրը, շքեղ հպատակութեամբ, խնկարկութեամբ և օրհնութիւններով առնում են ընծայարանից կամ խորհրդանոցից պատարագիքը, իբրև թէ ժողովրդի միջից և բերելով սուրբ խորանը. յանդիման Աստուծոյ, մատուցանում են պատգամաւոր Քահանային՝ որ ժողովրդի նուէրը ժողովրդի փոխա-

նակ նուիրէ Աստուծոյ. այսպէս ենք տեսնում և Քրիստոսի տնօրէնութիւնը, որովհետև աշխարհի միջից՝ որպէս թէ մեզանից խաչի վերայ պատարագ նուիրուեցաւ Հօր Աստուծոյ ամենքի փոխանակ, որ սրբելով տիեզերքը մեղքից հաշտութիւն ձգէ Հօր Աստուծոյ և մարդկան ազգի մէջ: Վերաբերումն ունի և այս խորհուրդը, որ բանն Աստուած, այն է Յիսուս Քրիստոս՝ որ էր ի ծոց Հօր Աստուծոյ, հրեշտակաց ձեռքով կամ պատգամաւորութեամբ մարդկանց ընծայուեցաւ. այս նշանակութեամբ են քշողների ձայները, ամբողջ Եկեղեցւոյ քաղցր օրհներգութիւնները և զանդակի հնչիւնը. և որովհետև երեւալուց յետոյ՝ Քրիստոս պէտք է պատարագուէր մարդկային ազգի փրկութեան համար, ուստի և նոյն նմանութեամբ ընծայքը Սարկաւագներով է վերաբերում, որ հրեշտակաց պաշտօնն են կրում, նոցա ձեռքով է երևում ժողովրդին և ապա մատուցում է Քահանային, որ սուրբ Սեղանի վերայ պատարագուի իբրև Մարմին և Արիւն Յիսուսի:

Երբ ընծայքը Քահանան դնում է սեղանի վերայ, անմիջապէս լուանում է մատների ծայրերը: Քահանայի ձեռաց լուացումը երկու անգամ է լինում հետևեալ խորհրդով. առաջին անգամը Եկեղեցւոյ բէմի առաջ ի տես ժողովրդի լուանում է ձեռքերը, որով ոչ թէ յիրաւի ձեռքի աղտն է լուանում, ոչ. այլ ձեռքերի լուացման օրինակաւ ցոյց է տալի ժողովրդին, թէ ինքը լուացում ու սրբում է նոյնպէս մահացու և ծանր մեղքերից. իսկ այժմ որ մատների ծայրերն է լուանում Աստուծոյ առաջ, նշանակում է որ Աստուածային օգնութեամբ, Աստուծոյ տեսութեան յանդիման սրբում է և ամենափոքր այսինքն թեթև և ներելի մեղքերիցն անգամ, որ արժանաւորապէս սպասաւորէ սուրբ խորհրդին. երկրորդ՝ Յիսուս խորհրդաւոր ընթրեաց ժամանակ նախ լուաց Աշակերտաց ոտքերը միայն ի նշան մաքրութեան ներելի մեղքերից, որ-

պէս և ասաց, «Լուացելոյն չէ ինչ պիտոյ, բայց միայն ծա-
րիցն, զի դուք սուրբ էք»։ Իսկ ծալը նշանակում է ամենա-
ջնջին կիրքերը, որովհետև Քաղսնան արդէն սրբուած է բո-
լորովին իւր մեղքերից, իսկ այժմ սրբուած է և ամենաթեթեւ
մեղքերից։ Լուանալուց յետոյ Հաստատեց Յիսուս Հաղորդութեան
սուրբ խորհուրդը, տալով նոցա բաղարջ կամ անխորհրդ Հացը
իբրև իւր Մարմին՝ ասելով «Աւէք կերէք այս է Մարմին իմ»
և անապակ կամ անջրախառն գինին՝ իբրև իւր Արիւն, ասելով
«Արբէք ի դմանէ այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի»։ Այսպէս և
Քաղսնան սրբութեամբ փոշատեսակ մեղքից կամ որ նոյն է սպի-
նեղից կամ նշաններիցն, շուտով կապասաւորէ էական խորհր-
դին։ Երրորդ՝ այսպիսի լուացմունք տեսնում ենք և Հին ուխ-
տի Եկեղեցւոյ մէջ։ այն է՝ Քաղսնայապետը Տաճարի գալթում
ուր էր լուացարանը՝ նախապէս լուացում էր և ապա սրբուե-
լով ու մաքրութեամբ իւր մարմնական ախտից, մտնում էր Սըր-
բութիւն սրբոց մասը, յանդիման լինել Տեառն։ Զանազանու-
թիւնն այն է միայն, որ նոցա լուացմունքը լոկ մարմնաւոր
խորհուրդ ունէր, իսկ մեր լուացմունքը՝ մարմնաւոր տեսակի
տակ Հոգեւոր խորհուրդ է պարունակում։ նոցա լուացմունքը
էին ստուերք Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ մէջը ընդունուած
այս ճշմարիտ լուացման։

ԺԱ. ԲԱԺԻՆ

ՈՂՋՈՅՆ

Յառաջ քան Ողջունի արարողութիւնը՝ Սարկաւազը նա-
խապէս քարոզում է ժողովրդին այսպէս։

«Եւ ևս Հաւատով և սրբութեամբ կացցուք յաղօթս առաջի
սրբոյ Սեղանոյս Աստուծոյ, ահիւ, մի խղճիւ և գալթակողութեամբ,

մի նենգութեամբ, խորամանկութեամբ, մի պատրանօք և խա-
բէութեամբ։ Մի երկմտութեամբ, և մի թերահաւատութեամբ։
այլ ուղիղ վարուք, պարզ մտօք, միամիտ սրտիւ, կատարեալ
Հաւատով, լցեալ սիրով, լի և առաւելեալ ամենայն գործովք
բարութեան, կացցուք յաղօթս առաջի սրբոյ Սեղանոյս Աստուծոյ,
և գացցուք զողորմութեան գշնորհս յառնութեան և ի միւս
անգամ գալստեան Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի.
Կեցուցէ և ողորմեսցի»։

Դսրձեալ աղօթենք Աստուծուն Սուրբ Սեղանիս առաջ Հաւա-
տով և սուրբ սրտով։ երկիւղով աղօթենք։ խղճմտանքը ար-
թուն, սուրբ և մաքուր ունենանք և ոչ թէ անհամբիտ,
չգալթակողեցնենք մենք ուրիշներին և ուրիշներից ևս մենք
չգալթակողեցնենք։ աղօթելու ժամանակ մեր սրտումը նենգու-
թիւն և խորամանկութիւն չունենանք և զգուշանանք որ ար-
տաքուստ աղօթասէր և Աստուածապաշտ ձեւանալով՝ ուրիշնե-
րին չխաբենք, այլ ինչպէս արտաքուստ՝ նոյնպէս և ներքուստ,
այսինքն սրտով, Հոգով և մտքով առ Աստուած վերանանք
և Հաւատով աղօթենք։ Չտարակուսենք, չկասկածենք և չը-
թերահաւատինք մեր աղօթքի մէջ, այլ աղօթենք՝ ուղիղ ու
սուրբ՝ վարքով, պարզ և յստակ մտքով, միամիտ և անխար-
դախ սրտով, կատարեալ և Հաստատուն Հաւատով, ջերմե-
ռանգ և լի սիրով և ամենայն բարի գործքերով լցուած ու
առաքինութիւններով զարդարուած աղօթքի կենանք։ Աստու-
ծոյ սուրբ Սեղանի առջև, որպէս զի Յիսուսի Քրիստոսի՝ մեր
Տէր և փրկիչ միւսանգամ գալստեան օրը մենք ամենքս ար-
ժանի լինենք նորա ողորմութեանը և շնորհին։ Աղօթենք՝ որ
նա մեզ փրկէ և ողորմէ։

Այս քարոզով Սարկաւազը Հրամայում է ժողովրդին վա-
խով և սարսափով նայել սուրբ խորհրդին։ ոչ Հասարակ գոր-
ծողութիւն կամ լոկ արարողութիւն կարծելով՝ այլ Հաստատա-
պէս Հաւատալով որ Յիսուսն է պատարագում սուրբ Սեղանի

վերայ. Ուստի և պատուիրում է որ ժողովուրդը հաւատայ և ոչ թէ կասկածէ. և ամենատեսակ մեղքերը իրանից հեռացնէ, ոչ մի բանի վերայ չմտածէ և ոչ մի բան չլիշէ. այլ պարզ և միամիտ տղայի աչքով նայէ և նորա սրտով հաւատայ, առանց կասկածանքի մի որ և իցէ նշան ցոյց տալու իւր սրտի մէջ. Որպէս աչքերը անթարթ դէպի Սուրբ Սեղանը՝ նոյնպէս և միտքը սիրտն ու հոգին անզբաղ դէպի Աստուած վերուղղելու հրամանն է տալի Սարկաւազը:

Ուրեմն եթէ մտքի, սրտի և հոգւոյ մասին, որ անտեսանելի են, Սարկաւազի հրամանը այսքան խիստ է, որքան սպառնալիք և պատիժ կլինի ուրեմն նոցա՝ որոնք Սուրբ խորհրդի կատարման ժամին հակառակ Սարկաւազի զգուշացուցիչ հրամանին՝ որ ասում է. «Մի խղճիւ և դալթակղուծեամբ»։ Սա խօսում են և ծիծաղում միմեանց հետ թէ իրենք դալթակղուելով և թէ ուրիշներին դալթակղեցնելով և կամ ձեռքերը մէջքին են դարձած և կամ նստած են ծուկ ծական վերայ ծալած: Հարցանում ենք, այսպիսիները իրենց ներկայութեամբ ինչ յարգանք են մատուցանում Սուրբ խորհրդին և կամ ինչ օգուտ են սպասում իրենց այս օրինակ անգոյն և անկերպարան ներկայութիւնից: Եթէ մեզանից իւրաքանչիւր մի խելացի անհատ կամելով յարգել իւր բարեկամը, կամ ծանօթը, կամ սիրելին՝ շատ անգամ գուցէ և միշտ և ամեն դէպքում զիջանում է իւր բարեկամի շահերին, պաշտպանելով իրենց բարեկամութեան յօգակապը այն է փոխադարձ սէրը, ինչո՞ւ ուրեմն այդպիսի խելացիները չեն յարգում ամենայն յարգանաց արժանի այն մեծ և մարդասէր Աշխարհափրկիչը, որ սրտերի և հոգիների անզուգական Գաստիարակն է և վերջապէս աշխարհի ստեղծողը, կեանքի և մահու Տէրը՝ որոյ մեծ փրկադործութեան Յաւիտենական Յիշատակի խորհուրդն է կա-

տարւում սուրբ Սեղանի վերայ: Չեմ կամենում ասել, բայց և պարտաւոր եմ համարում ինձ դատաւորանին՝ եթէ լռեմ. այդպիսի արհամարողները նման են Տիրանենգ, դաւաճան և մատնիչ Յուդային և դատաստանի տակ են. և թէ այդպիսիները պատարագի ներկայութիւնից փոխանակ օգտի՝ տանում են իրենց հետ իրանց՝ և իրանց սիրելիների ու բարեկամների համար վնաս, պատիժ, պատուհաս, հիւանդութիւն և մահ. լրսողը թող լսէ:

Մինչդեռ Սարկաւազը այսպիսի զգուշութիւն և նախապատրաստութիւն է քարոզում ժողովրդին՝ Քաջանան խորհրդաբար աղօթում է առ Հայրն Աստուած այսպէս.

«Տէր Աստուած դօրութեանց և արարիչ ամենայն լինելութեանց, որ յանէութենէ զբնաւս ՚ի ցուցականութիւն ածեալ գոյացուցեր. որ և զձեր զհոգեղէն բնութիւնս պատուեալ մարդասիրապէս՝ այսպիսի ահաւոր և անսպասում խորհրդոյ կարգեցեր սպասաւորս. դու Տէր՝ որում պատարագեմք զպատարագիս, բնկալ առ ՚ի մէջդ զառաջադրութիւնս գայս, և աւարտեան զսա ՚ի խորհրդականութիւն մարմնոյ և արեան Միածնի քոյ. դեղ թողութեան մեղաց արարեաւ ճաշակողացս զհացս գայս և զբաժակս»:

Դու Տէր՝ որ երկնային դօրութեանց Աստուածն ես և բոլոր արարածոց Ստեղծողը. որ ամենայն ինչ ոչնչից դուրս բերելով ստեղծեցիր. իսկ մեր հոգեղէն բնութիւնը Քո մարդասիրութեամբը այնքան պատուեցիր՝ որ այսպիսի ահաւոր և անպատմելի խորհրդին սպասաւոր կարգեցիր. իսկ այժմ Տէր՝ Քեզ եմք մատուցանում այս պատարագիքը. բնդունիր մեր ձեռքով Քո առաջը դրած այս ընծայքը և Քո Միածին Որդւոյ՝ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի Մարմնոյ և Արեան խորհուրդը սորա վերայ կատարէ. և կամեցիր, որ այս հացը և Բաժակը մեղքի թողութեան դեղ լինի մեզ ճաշակողներս:

Քաջանալի այս աղօթքի իմաստն է հետեւեալը. Հարկաւոր է գիտենալ որ մարդկանց և ամենայն արարածոց վերայ

եղած Աստուածային նախախնամութիւնը, մեր հոգեղէններին բերանով չի պատմուի. կան դէպքեր՝ որոց մէջ նկատում ենք գոգցես Աստուծոյ խորհուրդը և սակայն շատ և անթիւ դէպքերում ևս Աստուծոյ խորհուրդը մնում է մեզ համար յաւիտենական անլուծանելի գաղտնիք. Սակայն այն խորհուրդները՝ որ մենք ճանաչեցինք և այն բարիքը՝ որ մենք ստացանք, պէտք չէ որ անբանի նման և անշնորհակալ կամքով ընդունենք, այլ այն ամենայն բարեաց փոխարէն, որովհետև ոչինչ չունենք տալու՝ գոնէ իբրև մեզ յատուկ հատուցում՝ պէտք է տանք մեր գոհութիւնը և օրհնութիւնը ըստ սահմաներգուին «Զինչ տաց տրիտուր Տեառն ըստ ամենայնի զոր և ետ ինձ. Զբաժակ փրկութեան ընկալաց և զանուն Տեառն կարգացից. Զաղօթս իմ տաց առաջի ամենայն ժողովրդեան, ՚ի գաւիթս տան Տեառն և ՚ի մէջ քո՝ Երուսաղէմ»։ Ի՞նչ հատուցանեմ իմ Տէր Աստուծուն, փոխանակ այն ամենայն բարեաց՝ որ ինձ պարգևեց։ Փրկութեան բաժակը կտանամ նորանից և նորա անունը կօրհնեմ. իմ աղօթքս կտամ նորան, Նորա բոլոր ժողովրդեան առաջին, Աստուծոյ տան դաւթումը և քո մէջ՝ ո՞վ Երուսաղէմ։ Այս մտքով ահա քահանան Աստուծոյ առաջն է գնում և Նորա յանդիման կանգնած՝ յիշում է Նորա սու մարդիկ ունեցած նախախնամութիւնը և ցոյց տուած բարիքը և Երախտիքը և փոխարէնը՝ գոհութիւն և շնորհակալութիւն է մատուցանում Աստուծոյ ամենքի կողմից։ զիտենալով և հաստատ հաւատալով որ Աստուած սիրով է ընդունում այդպիսի գոհութեան և շնորհակալութեան պատարագը, ըստ այնմ «Մատո՛ Աստուծոյ պատարագ՝ օրհնութեան»։ մանաւանդ որ Աստուած հոգևոր փառատրութիւն է պահանջում իւր երկրպագուներից, ուստի Քահանան յանդիման լինելով Աստուծուն՝ ասում է «Տէր Աստուած՝ զօրութեանց» աղօթքը, յիշելով որ Նա Տէր է երկնաւոր զօրութեանց, այսինքն հրեշ-

տակաց, որոնք լսում են Նորա պատգամները և կատարում են Նորա հրամանները, որոնք զիտեն Նորա խորհուրդները ըստ արժանաւորութեան իւրաքանչիւր աստիճանի, որոնք պատարաստ են Աստուածային կամքը և բարիքը ՚ի մարդիկ իջեցնել, մարդկանց աղօթքը, խնդրուածքն ու օրհնութիւնը առ Աստուած՝ բարձրացնել և մարդկանց օգնական լինել բարի գործքերի մէջ, ըստ այնմ. «Ո՛չ ապաքէն ամենեքին հոգիք են հարկաւորք՝ որք առաքին ՚ի սպասաւորութիւն վասն այնոցիկ, որ ժառանգելոց են զփրկութիւն. Բանակ հրեշտակաց Տեառն շուրջ է զերկիւղածովք իւրովք և պահէ զնոսա»։ Նոյն հրեշտակները իրանց դասակարգութեանց աստիճանաց համեմատ անդադար օրհնում են զԱստուած ըստ այնմ. «Օրհնեցէք ըզՏէր, ամենայն զօրութիւնք նորա, պաշտօնեայք և արարողք կամաց նորա. Օրհնեցէք զՏէր, ամենայն հրեշտակք նորա հրգօրք զօրութեամբ, ոչք առնէք զբան նորա ՚ի լսել ձայնի պատգամաց նորա»։ Հրեշտակաց մասին յիշելուց յետոյ, անցնում է յիշել և արարածոց մասին ասելով «և արարիչ ամենայն լինելութեանց»։ որպէս թէ կամելով ասել՝ Տէր Աստուած՝ որ երկնային հոգեղէն էակաց՝ այն է հրեշտակաց Տէրն ես և բոլոր արարածոց Արարիչը՝ ոչ թէ ստեղծել ես միայն՝ այլ և միշտ խնամում ես և կառավարում. թէպէտ հրեշտակներին Տէր ես անուանում և նոցա Քեզ պաշտօնեայ կամ ծառայ ես կոչում. այլ որովհետև բարի և իմաստուն ծառան գոնէ մասամբ կարող է զիտենալ իւր տիրօջ կամքը, վասնորոյ և մեզ Արարիչ անուանուեցար և զմեզ Քո արարած անուանեցիր՝ սակայն և այնպէս այնքան մարդասէր գտնուեցար ՚իդպի մեզ, և այն աստիճան պատուեցիր մեզ՝ որ բոլոր գոյացութեանց մէջ մարդուն միայն համարեցիր արժանի Քո խորհրդոյդ խորհրդագրած լինելու. ուրեմն մեզ ևս գրէթէ հրեշտակաց պատուին հասցրիր փոքր ինչ պակաս նոցանից,

տալով մեզ իրաւունք որ Քո խորհուրդներդ ճանաչենք, որոնք մեզ հասու են Քո կամքով, և երբ այս կեանքից յետոյ Յիսուսիւ կրկին կնորոգուենք՝ Քո անդուգական շնորհը կվայելինք և Քո անպատում խորհուրդներդ կհասկանանք: Յետոյ ինդրում է Քահանան որ Աստուած Սուրբ Սեղանի վերայ դրուած ընծայքը՝ այսինքն Հացն և Գինին իւր Միածնի Մարմնոյ և Արեան խորհրդովն աւարտի, ոչ թէ միս ու արիւն փոխէ, որ զգալի՝ աչքերով տեսնենք, այլ խորհրդականապէս փոխէ, որ հաւատով և մտքով միայն կտեսնենք, այդ պատճառով էլ ասում է. «Աւարտեա զսա ՚ի խորհրդականութիւն մարմնայ և արեան Միածնի Քո»։ Որովհետեւ շուտով կատարուելու է փոխարկութեան խորհուրդը: Որպէս զի այն Հացն ու Գինին խորհրդականապէս ՚ի Մարմին և յԱրիւն Տեառն փոխուելով՝ լինեն մեղքերը առողջացնող դեղեր. «զեղ թողութեան մեղաց պարզւեա ճաշակողացս զհացս պայս և զբաժակրս»։ Այժմ խորհրդածենք փոքր ինչ թէ ինչու Քահանան՝ որ մինչև ցայժմ առ Յիսուսն էր դիմում, այժմ՝ այս և սորան հետևող աղօթքներով դիմում է առ Հայրն Աստուած:

Հարկաւոր է զիտենալ Աստուծոյ ասած խօսքը մարդկանցը օգնելու և նոցա մօտիկ լինելու պատրաստականութեան մասին որ ասում է «Աստուած մերձաւոր եմ ես և մերձեցարուք պո իս և ես մերձեցայց առ ձեզ»։ սակայն Աստուծոյ այս մերձաւորութիւնը ոչ թէ էութեամբ պէտք է հասկանալ, այլ զօրութեամբ. ըստ որում զԱստուած կարող չենք տեսնել և շօշափել զգալապէս, պատճառ որ անսահման զօրաւոր է, ինչպէս զօրաւոր են արեգակի ճառագայթները. որին տկար աչքերը չեն կարող նայել. այսպէս և մենք հոգեղէնքս չենք կարող մեր զգալի աչքերով զԱստուած զգալապէս տեսնել, այլ մտք միայն կարող ենք հասկանալ նորան, իսկ իրականապէս՝ ստանալ նորա Հայրական կամքի քաղցրութիւնը, նորա բարիքը և

ողորմութիւնը: Ուրեմն Աստուծոյ մերձաւորութիւնը Աստուածային զօրութեան շնորհօք և ողորմութեամբ պէտք է հասկանանք և ոչ էութեամբ կամ զգալապէս. այս մտքով է ասած մարգարէի խօսքը՝ «Թէ ելանեմ յերկինս՝ դու անդ ես և եթէ իջանեմ ՚ի դժոխս՝ և անդ մօտ ես և եթէ թռչեմ յեզերս ծովու՝ և անդ ձեռն քո տիրէ ինձ»։ Եթէ բարձրանամ երկինքը, ասում է՝ մարդարէն. դու այնտեղ ես. իսկ եթէ իջնեմ դժոխքը՝ այնտեղ էլ՝ մօտ ես. և եթէ ծովի ակերը թռչեմ. այնտեղ ևս քո ձեռքդ ինձ վերայ է և ես քո ձեռքի տակն եմ: Աստուծոյ ար մերձաւորութիւնը թէպէտ ոչ իսկական նմանութեամբ, սակայն և այնպէս կարելի է պարզել այս մարմնական տկար օրինակով. թագաւորները՝ բնութեամբ կամ էութեամբ նստած են իրանց դահլոյցի վերայ՝ պալատան մէջ և սպայն նոյն թագաւորները իրենց զօրութեամբ և օրէնքներով երևում են և հեռաւորներին և նոցա կամքը ներդրծում է իրենց հպամակ ժողովուրդներին վերայ: Նոյն թագաւորները՝ միջնորդ սպասաւորների ձեռքով խօսում են իրենց ժողովուրդների հետ, սիրում են նոցա, սպառնում են նոցա, բարիք են պարգևում նոցա և կամ դատաստանաւ պատժում են նոցա և այլն. Այս տկար օրինակը մէջ բերելու նպատակն էր բացատրել Աստուծոյ մերձաւորութիւնը առ մարդիկ. տկար է այս օրինակը որովհետեւ թագաւորները անկարող են իրենց հպատակներից իւրաքանչիւրին առանձնապէս մօտենալ, գիտել, ճանաչել, տեսնել և այլն. այն ինչ այդ ամենայն հնարաւոր է, պարզ է և հեշտ է՝ Աստուծային իմաստութեան, ամենատես գիտութեան և ամենակարողութեան առաջ: Այսպէս էր Աստուծոյ մերձաւորութիւնը առ մարդիկ մինչև Յիսուսի մարմնանալը ապա կամեցաւ Աստուած իւր ծածկեալ խորհուրդը յայտնել երկնաւորներին և երկրաւորներին, այն է՝ կամեցաւ որ իւր Միածին Որդին ոչ թէ զօրութեամբ՝ այլ իսկութեամբ ծնի Աբրահամու

զաւակներից, որպէս զի մեղքի սրբողը սրբաւորներին մերձ լինի. կամեցաւ որ մարմնաւորապէս տեսանելի լինի մեզ անտեսասնելին. և մեր բնութեան ամեն կրիցը հաղորդակից, որպէս զի նորան ունենանք, Հօր Աստուծոյ առաջ միջնորդ և բարեխօս: Այսպէս մենք մարդիկս զՔրիստոս մեզ բնութենակից և չարչարակից ունելով՝ նորանով ենք միայն վստահանում յանդիման լինել Աստուծոյ առաջ. ուստի և նորանով Հօր Աստուծոյ հետ ենք խօսում. իսկ զՅիսուս իբրեւ վշտակից մեզ՝ Աստուծոյ մօտ մեզ համար բարեխօս ենք բռնում և նոյնը իբրեւ ընծայ նուիրում ենք Հօր, որ և ընդունում է իւր սիրելի Որդւոյ այս հաշտութեան պատարագը և նուէրը և ՚ի սէր իւր Միածին Որդւոյն ՚ի գութ է շարժւում մեզ վերայ, շնորհելով մեզ բարիք, ողորմութիւն, շնորհք և թողութիւն:

Յիսուս սորվեցրեց մեզ իւր անուամբ խնդրել հօրից մեր բոլոր կարեաց համար, վստահացնելով թէ. «Ջամենայն զոր ինչ խնդրիցէք յանուն Որդւոյ ՚ի Հօրէ տացի ձեզ». Այժմ խօսենք թէ Որդւոյ անուամբ խնդրելը ինչպէս պէտք է հասկանանք. ոչ թէ պէտք է բաւականանաք միայն ասել թէ Տէր Աստուած Քո Միածին Որդւոյ՝ Յիսուսի անունով մեզ ողորմիր. ոչ. այլ պէտք է յիշել Աստուծոյ սկզբնական բարիքը՝ որ վայելում էին նախածնողը դրախտի մէջ, նոցա պատուիրանազանցութիւնը՝ որով ամբողջ մարդկային ազգը ընկաւ մեղքի մէջ և դատապարտութեան տակ. յետոյ յիշելու է Յիսուսի մարդանալը և ամբողջ փրկագործութիւնը՝ այն է չարչարանքը, խաչը և մահը՝ որովք փրկեց մարդկային ազգը մեղքից և դատապարտութիւնից. պէտք է յիշէ աղօթողը և իւր գործքերը, խորհուրդները և խօսքերը որոնք այս օրինաց ընդդէմ գործած է, և որոնցից չարը և վնասակարը ջնջելով իր մտքից՝ օգտակարը և բարին պատրաստուի գործադրել: Երբ աղօթողը մեր ցոյց տուած ձևով կ'իշէ Յիսուսի անունը՝ պէտք է չկասկածէ ա-

ղօթքի կատարմանը, որովհետեւ այս է յիշելու կատարեալ ձևը, և ոչ լոկ և անխորհուրդ յիշատակութիւն Յիսուսի անունն:

Այս է պատճառը, որ քահանան իւր խորհրդական աղօթքը Հօր Աստուծոյ է մատուցանում Որդւոյ միջնորդութեամբ գտնուելով Հոգին գործակից ունելով:

Այս աղօթքի վերջին մասը քահանան բարձր ձայնով է ասում այսպէս.

«Շնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Քեզ Հօր միանգամայն և Հոգւոյդ սրբոյ վայել է փառք իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս՝ յաւիտենեց. ամեն».

Այսինքն ի՞նչպիսի սուրբ, իմ բոլոր աղօթքս ու խնդրուածքս որ Քեզ մատուցի, չէ թէ իմ անձնական արժանաւորութեան վերայ վստահանալով մատուցի, ոչ. որովհետեւ ես իբրեւ մարդ հողեղէն և ՚ի մեղս ծնեալ, չեմ բաւական Քո հաւոր կերպարանացդ առաջը կանգնել և Քեզ հետ խօսել, այլ ես այս վստահութիւնը ունեցայ և այս համարձակութիւնը ստացայ միայն Քո Միածնի և մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի շնորհքովը և մարդասիրութեամբը:

Որովհետեւ սոքան հետեւում է սրբութեան ողջոյնը, ուստի Քահանան դառնալով դէպի ժողովուրդը ասում է.

«Խաղաղութիւն ամենեցուն».

Այսինքն թէ՛ որովհետեւ թերահաւատները, ապաշխարողները և անմաքուրները դուրս գնացին իբրեւ անպատրաստներ և անարժաններ սուրբ խորհրդին ներկայանալու համար. իսկ դուք՝ սրբեալք և մաքրեալք, որ ներկայ էք սուրբ խորհրդին՝ տալիս եմ ձեզ Աստուածային ողջունի խաղաղութիւնը, որ սէր և խաղաղութիւն ունենաք առ միմեանս և եղբայրական սիրոյ ողջունիւ յօգաւորութիւն կամ միանաք միմեանց հետ այնպէս, ինչպէս Քրիստոս անբաժանելի միացած է Եկեղեցւոյ հետ: Քահանայի տուած այս խաղաղութիւնը ժողովուրդը ցանկա-

նում է և Քահանային. ասելով իւր սովորական խօսքը.

«Եւ ընդ Հոգւոյդ քուսմ».

Սարկաւազը հրամայում է ժողովրդին Աստուծուն երկրպագութիւն տալ. ասելով.

«Աստուծոյ երկրպագեսցուք».

Որի հրամանը ընդունելով ժողովուրդը՝ պատասխանում է.

«Առաջի քո Տէր».

Այսինքն Քեզ ենք երկրպագանում Քո առջև ու Աստուած: Սորանից յետոյ Սարկաւազը միմեանց ողջունելու հրամանն է տալի այսպէս.

«Ողջոյն տուք միմեանց ՚ի Համբոյր սրբութեան և որք ոչ էք կարողք հաղորդել Աստուածային խորհրդոյս, առ դրունս ելէք և աղօթեցէք»:

Սրբութեան համուրիւ ողջունեցէք միմեանց և ով որ ձեզանից չէ կարող՝ այսինքն չունէ արժանաւորութիւն և պատրաստութիւն մասնակից լինելու Աստուածային խորհրդին, թող դուրս գնայ և այնտեղ աղօթէ:

Սարկաւազի այս ազդարարութեան, միջոցին Քահանան Սկհւոյ քօղը կէս բաց է անում և ընծայն՝ այսինքն նշխարը կիսով չափ երևում է և ինքը Սեղանի աջ կողմը թէկ կանգնած և ձեռնամած ասում է Սարկաւազին՝ որ համբուրում է Սեղանը և նորա աջը՝.

«Ողջոյն քեզ՝ Քրիստոս ՚ի մէջ մեր յայտնեցաւ».

Սարկաւազը պատասխանում է.

«Օրհնեալ է յայտնութիւնն Քրիստոսի»:

Եւ իջնելով ցած՝ Քահանայից ստացած ողջոյնը տալիս է Եկեղեցական ուխտին և նոքա ժողովրդին: Այդ միջոցին դպիրները երգում են Ողջունի երգը.

«Քրիստոս ՚ի մէջ մեր յայտնեցաւ, որ Լեն Աստուած աստ բազմեցաւ Խաղաղութեան ձայն հնչեցաւ, սուրբ ողջունի հրաման տուաւ. Եկեղեցիս մի անձն եղև, համբոյրս՝ յօդ լրման տուաւ, թշնամութիւնն հեռացաւ, սէրն յընդհանուրս սիրուցաւ: Արդ պաշ-

տօնեայք՝ բարձեալ զձայն, տո՛ւք օրհնութիւն ՚ի մի բերան, միասնական Աստուածութեանն՝ որում սերովբէքն են սրբաբան».

Քրիստոսը յայտնուեցաւ մեր մէջն, որ Լեն Աստուածը այստեղ է բազմած. խաղաղութեան ձայնը լսեցինք. Սուրբ ողջունի հրամանը առանք. Եկեղեցին մի անձն եղաւ և սիրոյ համբոյրը միութեան կապ ընդունեցինք. թշնամութիւնը հեռացաւ և սէրը մեր մէջ տարածուեցաւ. Ուրեմն ով պաշտօնեաներ, ձայներդ բարձրացրէք և միասնական Աստուածութիւնը միաբերան օրհնեցէք, ինչպէս երգում են սերովբէքը, սուրբ, սուրբ, սուրբ երգով:

Ողջունի խորհուրդն այս է. որ ինչպէս Եկեղեցւոյ ամենայն բարեձեւութիւնը հոգւոր է և մարմնաւոր, որովհետև մարմնաւորը պէտք է լինի հոգւորի ապացոյցը և արտաքին զբաւկանը, սոյնպէս է և ողջունի ձևը, որով ժողովուրդը մարմնաւորապէս ընդ միմեանս միանալով ցոյց են տալիս և իրանց հոգւորապէս միաւորութիւնը և հաւասարութիւնը, ըստ այնմ «Էր բազմութիւն հաւատացելոցն սիրտ և անձն մի» հաւատացելոց բազմութիւնը մի անձն և մի սիրտ ունէր. Այստեղի համար է հասկանալու Յիսուսի խօսքը թէ «Եթէ մատուցանիցես զպատարագ քո առաջի Սեղանոյն, և անդ լիշեցես եթէ եղբայր քո ունի ինչ խէթ դքէն. թող զպատարագն քո առաջի Սեղանոյն, երթ նախ հաշտեաց ընդ եղբօր քում և ապա եկեալ մատուցիր զպատարագ քո». Յիսուսի խօսքը այսպէս է հասկանալու, որ պատարագի ժամանակ, եթէ մէկը լիշէ որ իւր ընկերը նեղացած է իրանից և ոխ ունի իւր դէմ և կամ եթէ ինքը զրկած է իւր ընկերօջը կամ բարեկամին և կամ մինչև իսկ թշնամուն և ունի նոցա հետ կամ զրամական և կամ մի այլ հաշիւ և չէ վերջացրած, այնպէս որ իւր սիրտն էլ անհանգիստ, նոցա սիրտն ևս վիրաւորուած՝ ուստի պէտք է լիշէ Սարկաւազի առաջուայ հրամանը որ ասաց «մի խղճիւ

և զայլթակղութեամբ»։ և այդպիսի անհանգիստ խղճմտանքով և զայլթակղութեամբ պէտք չէ կանգնէ և ներկայ լինի սուրբ խորհրդին, այլ դեռ պէտք է գնայ հաշտուի, որովհետեւ հաշտութիւնն է սիրոյ ապացոյցը, պէտք է խղճմտանքը հանգստացնէ և ապա ներկայանայ և մասնակից լինի սուրբ խորհրդին, որովհետեւ Յիսուսի նշանաբանն է Սէրը, Սէր առ Աստուած, Սէր առ բնկերն, եթէ այս սէրը չունենանք՝ ո՞չ մեր աղօթքը կլսէ Աստուած և ո՞չ մեր ողորմութիւնն ու բարեգործութիւնը կընդունէ նոյն Աստուած։ Այս սիրոյ մասին այսպէս է վկայում Պօղոս Առաքեալը. «Եթէ զլեզուս մարդկան խօսիցիմ և զհրեշտակացն, և զսէր ո՞չ ունիցիմ՝ եղէ ես որպէս զպղինձ՝ որ հնչէ և իբրեւ զծնծղալ՝ որ ղողանջէ»։ այսինքն եթէ մարդկային զանազան լեզուներով էլ խօսելու լինիմ և մինչև անգամ հրեշտակների պերճ լեզուով ևս բարբառեմ և սակայն դէպի բնկերը սէր չունենամ՝ այն ժամանակ ես կնմանուեմ դատարկ պղնձին և ծնծղային և իմ խօսքերս կնմանուին նոցա անխորհուրդ ձայնին։ Ահաւասիկ այսպիսի սիրոյ համբոյր է։ որով ողջունելով միմեանց՝ լինում ենք մի սիրտ և մի հոգի, հանում ենք սրտերիցս ամենայն ոխ, նախանձ, թշնամութիւն և սպասում ենք սուրբ խորհրդի շնորհացը արժանանալ, իսկ որոնք թշնամական յարաբերութեանց մէջ են իրանց բնկերների հետ և իրանք իրանց խղճի առաջ արդար չեն, զգում են որ իրանք արժանի չեն, շատ խոհեմութիւն կանեն որ Սարկաւաղի հրամանին համաձայն դուրս գնան Եկեղեցուց և կամ դեռ Եկեղեցի չեկած իրանց հաշիւները վերջացնեն, այն է՝ եթէ մշակի վարձը դեռ ևս իրանց մօտ է՝ հատուցանեն. եթէ ուրիշին պարտ են և ժամանակն է՝ վճարեն. եթէ մէկի հետ կռուած են մի որ և իցէ առթիւ՝ հաշտուեն. եթէ մէկին անիրաւութեամբ զրկած են՝ զրկանքը չետ դարձնեն. եթէ մինչև անգամ զրկողութեան, յափշտակութեան,

թշնամութեան և այլ զանազան տեսակ անիրաւութեանց մրտքեր ու խորհուրդներ ունեն ապագայումը կամ մի քանի օրից յետ գործ գնելու՝ մտքից ու սրտից իսպառ հանեն և մոռանան. միով բանիւ յարգեն, մեծարեն և պատուեն Յիսուսի Չարչարանաց խորհուրդը, որպէս զի ՚ի ժամանակին և իրանք յարգուեն յարգանքի և մեծարանաց Տիրօջից. իսկ եթէ առ ոչինչ կհամարեն Սարկաւաղի հրամանը և յամառութեամբ կըջանդգնեն զարձեալ ներկայ լինել սուրբ խորհրդին նոյն անպատրաստ պայմաններով՝ որպիսիքը մենք լիշեցելիք, յայն դէպս իրանք կլինեն իրանց անպատրաստութեան պատասխանատուն. դա բնական է. Սակայն և այնպէս պարտականութիւնը ստիպում է աւելի ևս պարզել մեր խօսքերը, որ կարգացողին աւելի հասկանալի լինի. Ուստի մէջ բերենք այստեղ Աւետարանական պատմութեան մի փոքրիկ հատուած, որ լրսելու ականջ ունեցողները՝ կարդան և զգուշանան։ Երբ Յիսուս իւր մարմնաւոր կեանքի վերջին օրերին ուտում էր Զատիկական դառը իւր աշակերտաց հետ Աւագ Հինգշաբթի օրը, որ ժամանակ և հաստատեց սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը, հացը և Գինին օրհնեց և տուեց աշակերտներին և ասաց «Առէք կերէք այս հացը՝ դա իմ Մարմինս է և խմեցէք այս բաժակիցը՝ դա իմ Արիւնս է։» Յիսուս գիտէր որ իւր աշակերտներից մէկը՝ այն է Յուդան իրան մատնելու էր, սակայն նորան չզրկեց իւր շնորհքից, որոշեալ ժամանակին հա իւր մատնութեան հաշիւը կտար ՚ի հարկէ. Յիսուս՝ Յուդային ևս, ինչպէս և միւս աշակերտներին, սիրով բաժանեց հացը և գինին իւր Մարմնոյ և Արեան խորհրդով. բայց տեսնելով Ամենատեսը, որ նորա սրտի մէջ վառ է և անշիջանելի մատնութեան փախազը, որ յառաջ էր եկած արձաթսիբութիւնից կամ ազահութիւնից՝ ուստի իբրեւ Ողորմած Տէր և բարի Ուսուցիչ կամեցաւ նորան զգաստացնել, զգուշացնել, սիրով յանդիմանել, հեռացնել նորան

մատնութեան չարագործութիւնից, որ ունէր նա իւր մտքումը նոյն գիշերը կատարելու և ասաց բոլոր աշակերտներին միասին թէ «Մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս»։ Ամենքը սկսեցին մէկ մէկ հարցանել «միթէ ես իցեմ Տէր»։ Յուդան այնքան կուրացած էր երեսուն արծաթից կամ ազահութիւնից որ իւր Տիրօջ խօսքերը փոխանակ ՚ի խրատ և ՚ի զգուշութիւն ընդունելու, փոխանակ խղճահարուելու, արթնանալու, զգաստանալու, իսպառ մերժելու իրանից իւր մատնութեան չար խորհուրդը՝ ընդ հակառակը այնքան յանդուգն էր դարձել փողի սիրուց, որ չսարսափեց իւր Տիրօջից, որին՝ շատ լաւ գիտէր որ յայտնի են ոչ միայն իւր չար խորհուրդը, այլ և բոլոր մարդկանց սրտերը և ամենայն գաղտնիք, բաց չամաչելով, ոչ իսկ մազի չափ անգամ խղճահարուելու՝ ժպիւրհ յանդուլութեամբ ինքն ևս միւսներին նման հարցրեց «միթէ ես իցեմ Տէր»։ և Յիսուս տեսնելով որ խորհրդաբար և սիրով զգուշացնելը նորան չենքգործեց, նա մնաց նոյն անգիղջը, ուստի և բաց պատասխան տուեց նորան թէ «Դու ասացեր»։ և ապա հրաժարեց նորան իւր աշակերտաց խմբից ասելով. «Ե՛րթ, դոր ինչ առնելոց ես արա վաղվադակի»։ Սորանից հետևացնում եմ որ Յիսուսի Մարմինը և Արիւնը նոյնն էր բոլոր Առաքելոց համար. Տասն և մէկի համար այն սուրբ հաղորդութիւնը եղաւ շնորհք, ողորմութիւն, մեղքի թողութիւն և ամենայն բարիք, այն ինչ Յուդայի համար՝ եղաւ դատապարտութիւն, պատուհաս, յուսահատութիւն, մահ և վերջին պատասխան՝ վերջին դատաստանի համար պահուած։ Ուրեմն ինչպէս զգուշացրեց Յուդային Յիսուս, ասելով աշակերտներին թէ. «Ձեզանից մէկը ինձ պէտք է մատնէ»՝ նոյնպէս և Սարկաւազը զգուշացնում է ժողովրդին, որպէս զի չլինին այնպիսիները՝ որոնք Յուդայի նման յանդգնեն, իւր խօսքերը բանի դեղ չդնելով անարժանութեամբ և անպատրաստ բոլորովին մասնակից լինեն Սուրբ խորհրդին. Ո-

րոյց համար աւելի օգտակար և բարւոք էր դուրս դնալ և ապաշխարել. հակառակ դէպքում արդէն մեզ յայտնի պատասխանատուութեան տակ կմնան. այս է Սարկաւազի հրամանի խորհուրդը։

ԺԲ. ԲԱԺԻՆ

ՍՐԲԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Ողջունին հետևում է սրբագործութեան արարողութիւնը Սարկաւազի այս քարոզով.

«Ահիւ կացցուք, երկիւղիւ կացցուք, բարւոք կացցուք և նաչեցարուք զգուշութեամբ»։

Վախով և երկիւղով կենանք, բարւոք պարկեշտութեամբ, զգաստութեամբ և ակնածութեամբ կենանք և զգուշութեամբ նաչենք։

Սարկաւազի հրամանին համաձայն ժողովուրդը դպիրների բերանով ազաղակում է.

«Առ Քեզ Աստուած»։

Այսինքն մեր ուշադրութիւնը դէպի քեզ է ուղղուած Տէր Աստուած մեր։

Սարկաւազը դարձեալ քարոզում է ժողովրդին զգուշութեամբ և երկիւղով կենալու պատճառը յայտնելով այսպէս.

«Պատարազ Քրիստոս մատչի գառն Աստուծոյ»։

Այսինքն իմացէք, իմ ազգաբարրութեան պատճառն այն է, որ այժմ Քրիստոս գառն Աստուծոյ մեր փրկութեան, մեր մեղաց թողութեան և մեր բարեաց համար, պէտք է պատարազուի սուրբ Սեղանի վերայ.

Ժողովուրդը զմայլելով Յիսուսի այս անչափ և անսահման սիրով, որ իւր մեղաց համար յանձն առաւ պատարազուելու և

զոհուելու, ուստի երախտազգաց սրտով պատասխանում է Սարկաւազի ազգարարութեանը այսպէս.

«Ողորմութիւն և խաղաղութիւն և պատարագ օրհնութեան».

Այսինքն թէ այն դաստիարակ մեր և հայր, հաւատում ենք որ այս պատարագը օրհնութեան պատարագ է և մեզ ողորմութիւն և խաղաղութիւն պարգեւելու պատարագ է:

Քահանան մխիթարուելով ժողովրդի այսպիսի պատրաստականութեան համար օրհնում է նոցա ասելով.

«Ծնորհք, սէր և Աստուածային սրբարար գորութիւնն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, եղեցի ընդ ձեզ ընդ ամենեւեան».

Այսինքն Հօր, Որդւոյ և Սուրբ Հոգւոյ ձնորհքը, Սէրը և Աստուածային սրբարար գորութիւնը լինի ձեր ամենեցուն վերայ:

Ժողովուրդը բաւական հոգւով ընդունելով Քահանայի պարգեւած այս Աստուածային ողորմութիւնը՝ պատասխանում է.

«Ամեն և ընդ Հոգւոյդ քում»:

Այժմ Սարկաւազը դռների պահպանութեան զգուշական հրամանն է տալի ժողովրդին, որովհետեւ այժմ կատարուելու է խորհրդոյ էական մասը, զգուշացնում է որ դուրս գնացող ապաշխարողներին ներս չթողնեն. ներսը մնացողներին ևս պատուիրում է Աստուածային երկիւղով իրենց մտքերը առ Աստուած բարձրացնեն այսպէս.

«Զգրունս, զգրունս ամենայն իմաստութեամբ և զգուշութեամբ ՚ի վեր ընծայեցուցէք զմիտս ձեր Աստուածային երկիւղին».

Ժողովուրդը վաղուց արդէն Սարկաւազի հրամայական քարոզներով պատրաստուած է արժանաւոր ներկայութեամբ մասնակցելու սուրբ խորհրդին և այդ պատճառաւ նա պատասխանում է.

«Ունիմք առ Քեզ, Տէր Ամենակալ»:

Այսինքն մեր ուշադրութիւնը և միտքը վաղուց արդէն առ Քեզ ենք բարձրացրած ամենակարող Աստուած:

Յետոյ Սարկաւազը վերջացնում է իւր ազգարարական քարոզները այս խօսքերով.

«Եւ գոհացարուք զՏեառնէ բոլորով սրտիւ»:

Եւ բոլոր սրտով պատրաստ եղէք փառք տալու Աստուծուն և շնորհակալութեամբ գոհանալ նորանից այսքան բարեաց համար:

Ժողովուրդը իրաւացի համարելով իւր դաստիարակի այս վերջին պատուէրը պատասխանում է.

«Արժան և իրաւ»:

Այսինքն արդարեւ պարտական ենք մենք մեր բոլոր սրբտով փառք և գոհութիւն տալու Աստուծուն, Նորա մեզ պարգեւած այսքան բարեաց և ողորմութեան համար:

Մինչդեռ Սարկաւազը քարոզում է և ժողովուրդը պատասխանում է, Քահանան աղօթում է առ Հայր խորհրդաբար. բայց նախ քան Քահանայի աղօթքը իմաստասիրելու և խորհուրդը քննելու, քննենք Սարկաւազի քարոզների և ժողովրդի պատասխանների խորհուրդը, որովհետեւ իմաստին արդէն ծանօթացանք:

Ինչպէս տեսանք Սրբագործութեան արարողութիւնը ըսկսում է Սարկաւազի քարոզով թէ՛ «Ահիւ կացցուք, երկիւղիւ կացցուք ևայլն»:

Ինչո՞ւ այսպիսի զգուշութիւն է քարոզում ժողովրդին նորա դաստիարակ Սարկաւազը:

Ժողովուրդը տալով Քահանային իւր ընծայքը՝ Հացը և Պինին, հաւատաց՝ որ ինչպէս այս տարրը զգալի է և շօշափելի, նոյնպէս և Որդին Աստուծոյ զգալի և շօշափելի մարմին առաւ իւր մեղքը ջնջելու և իրեն փրկելու համար. և իւր դաւանութիւնը տուեց Սարկաւազի բերանով Հաւատամքի մէջ՝ այսինքն հաւատաց Յիսուսի Աստուածութեանը և մարդկութեանը և Նորա բոլոր փրկագործութեանը: Քահանան ընդունելով ժողովրդի այս զգալի ընծայքը և իմանալի հաւատը, պատրաս-

տուում է պատարագ մատուցանել Հօր Աստուծոյ և այս պատարագաւ խնդրել Աստուծոյ ողորմութիւնը նոյն ժողովրդի համար՝ նորա մատուցած նուէրների և հաւատի փոխարէնը, Սարկաւազին յայտնի է այս խորհրդի զօրութիւնը, որովհետեւ համարձակ իրաւունքով մտնում է Սուրբ խորանը և Քահանայի միջնորդութեամբ ստանում է Աստուծոյ զիտութեան լուսափայլութիւնը և սիւնում է ժողովրդի մէջ, որոնցից իւրաքանչիւրը ըստ կարողութեան և արժանաւորութեան ընդունում է այդ շնորհքը, այդ պատճառով քարոզում է ժողովրդին որ լսեն, բաց լինջ՝ ոչ թէ խորհրդի զօրութիւնը, այլ զգուշութիւն. իբր թէ կամելով ասել՝ ո՛վ եղբարք, մեծ խորհուրդ իմացայ ես, որ պէտք է կատարուի մեր մէջ. ուրեմն աղաչում եմ ձեզ ամենիդ՝ որ իմ զգուշական խօսքերիս լսել էք միշտ, այժմ ևս Աստուծոյ ահը և երկիւղը ձեր մէջ ունելով առաւել ուշադրութեամբ Սուրբ խորհրդոյս նալեցէք. բաց որովհետեւ մարմնական աչքով խորհուրդը չէք կարող տեսնել, վասն որոյ ձեր մտաւոր աչքերը զգուշութեամբ առ Աստուած բարձրացրէք և միայն Սուրբ խորհրդի վերայ մտածեցէք. ձեր մտքերը ամփոփ պահեցէք: Ժողովուրդը այս խօսքերով զգաստանում է, ամփոփում է իւր միտքը, ուրիշ բանի վերայ չէ մտածում, խոստանում է աչքերը սեղանի վերայ ձգել և միտքը առ Աստուած».

և այնպէս ներկայ լինել Սուրբ խորհրդին. ուստի և իւր այս խոստումը յայտնում է հետեւեալ բառերով. «Առ քեզ Աստուած Այսինքն՝ աչքերս ՚ի Սեղանն են և մտքերս Քեզ մօտ են ո՛վ Աստուած. նայում ենք աչքով և մտքով, ինչպէս հրամայեց մեզ մեր դաստիարակը և հաւատում ենք լի սրտով:

Երբ Սարկաւազը իւր քարոզով երկիւղ ձգեց ժողովրդի սրտի մէջ և նոցա ուշադրութիւնը կորզելով չարի ներգործութիւնից՝ ուղղեց առ Աստուած, այն ժամանակ միայն իրաւունք է համարում իրեն խորհրդի զօրութիւնը համառօտ խօսքերով

յայտնել ժողովրդին, որպէս զի նոքա չմնան առանց մասնակցութեան սուրբ խորհրդին՝ որ պիտի կատարուի Սուրբ խորանի ներքին կողմը այսինքն՝ Սուրբ Սեղանի վերայ. Աստի կարծես թէ այնպէս է խօսում նա ժողովրդի հետ թէ՛ եղբարք իմ և որդիք և սիրելի մանուկներ, որ միշտ լսում էք իմ քարոզութեանս՝ չկարծէք թէ ՚ի զուր էր այն ահը և երկիւղը՝ որ ես ձեզ ազդեցի. չկարծէք թէ ՚ի զուր էր, որ ես ձեզ պատուիրեցի բարւոք պարկեշտութեամբ, ուշադրութեամբ և զգաստութեամբ կենալ և զգուշութեամբ նայել. ո՛չ. ո՛չ. ՚ի զուր չէր. Ահա թէ ինչու. ես Քահանայից մեծ ազդեցութիւն ստացայ, մեծ խորհուրդ իմացայ, որ մինչև այժմ ձեզ յայտնել չէր կարելի. բաց այժմ, ես տեսնելով որ դուք ամենքդ զգուշութեամբ պատրաստուած էք լսելու, ուստի փափագում եմ նոյն ազդեցութիւնը և խորհուրդը ձեզ ևս յայտնել. Յիտացէք թէ ինչ մեծ շնորհ և ողորմութիւն է լինում մեզ, լսեցէք և հոգւով նուիրեցէք ձեզ զուշութիւն մատուցանելու, որովհետեւ «Պատարագ Քրիստոս մատչի դառն Աստուծոյ». Քրիստոս դառն Աստուծոյ՝ իրան պատարագ է մատուցանում Հօր Աստուծոյ, ձեր մեղքը ջնջելու, ձեր փրկութիւնը գնելու և զԱստուած ընդ ձեզ հաշտեցնելու համար: Նոյն Քրիստոս զթալով ձեզ վերայ, ձեր մեղաց համար ինքն է մեռանում մահուան անպարտականը: Ահաւասիկ ձեր աչքի առաջ այս խորհուրդը կատարում է. Մխիթարուեցէք ժողովուրդ՝ որ այսչափ և այսքան մեծ է նորա սէրը առ ձեզ. պատրաստուեցէք ուրեմն արժանաւորապէս ընդունելու նոյն շնորհքը:

Ժողովուրդը այս լսելով, առաջուայ ահի և երկիւղի հետ և այս մխիթարութիւնը միաւորելով, լցուած երախտագիտական զգացմամբ՝ պատասխանում է. «Ողորմութիւն և խաղաղութիւն և պատարագ օրհնութեան». Այսինքն՝ ով Աստու-

ծային խորհրդոյն պաշտօնեայ Սրբազան Սարկաւազ, այն աւետեաց լուրը՝ որ տուիր մեզ. որ իբր թէ Քրիստոս պատարագւում է մեզ համար. այդ՝ մարդկային ազգի արժանաւորութեան համեմատ տուրք չէ և ոչ մեր պարտքերի հատուցումն է. այլ մեծ յոյս է և շնորհ. և բարձր է մեր բոլոր սպասած պարգևներէց, այն է՝ մեր ողորմած Աստուծոյ՝ մեզ ողորմութիւն, որովհետեւ քո պատուէրիդ համաձայն շատ անգամ խնդրեցինք Աստուծոյ ողորմութիւնը ասելով «Տէր ողորմեա»։ Եւ ահա հա՛ էլ ինչ մեծ ողորմութիւն կարող էր շնորհել մեզ իրանից աւելի. իրան շնորհում է մեզ իբրեւ կերակուր և ըմպելի մեր փրկութեան համար. մենք քո պատուէրիդ համաձայն քանի անգամ խաղաղութիւն խնդրեցինք մեր բարերար Աստուծոյ, իսկ նա այնքան սիրեց մեզ՝ որ իւր անձը մեզ համար պատարագ մատուց չօր Աստուծոյ։ Եւ մենք հաւատում ենք, որ այս պատարագն է, որ օրհնում է մեզ սկզբնական մեղքի անէծքից՝ որ մեզ վերայ էր։ Մեր Գլուխը Քրիստոս՝ մեր ամենիս փոխանակ պատարագւում է, որպէս զի հոգւոր օրհնութիւն տարածէ մեր մէջ՝ որ նորա անդամներն ենք. վասն որոյ երկրպագութիւն ենք տալի նորա ողորմութեանը։

Սարկաւազը ծածուկ խորհրդոյ զօրութիւնը յայտնեց ժողովրդին, այն է՝ որ Քրիստոս պատարագւում է ամենքի համար և ամենքի փոխանակ և լսեց ամենքի հաւատով և միաձայն շնորհակալ գոհութիւնը. սակայն Սարկաւազի խօսքերի կատարեալ հաստատութիւնը, ժողովուրդը սպասում է լսել պատգամաւոր հրեշտակից՝ այն է Քաջանայից, որ իւր ուրախութիւնը աներկբայելի լինի. այս է պատճառը որ սորանից յետոյ Քաջանան դառնալով դէպի ժողովուրդը ասում է իբր թէ՝ Ձերնի թէ բաւականա՞ք հարեանցի կերպով լսելու Սարկաւազի խօսքերը, որով աւետեց ձեզ Քրիստոսի պատարագուելը. այլ հաւատացէ՛ք հաստատուն մտքով. Եւ ահա ես

պատրաստուած եմ զՔրիստոս պատարագ մատուցանել չօր Աստուծոյ մեր փրկութեան համար. և ձեր բերած նուէրի՝ այսինքն հացի և Գինւոյ տեսակաւ՝ նուիրում եմ Աստուծոյ՝ Յիսուսի Քրիստոսի մեզ համար կատարած բոլոր տնօրէնութիւնք։ Ուրեմն զգոյշ կացէ՛ք, ձեզ զգաստ և ամփոփ պահեցէ՛ք, ձեր զգայարանքների վերայ պահապան դրէ՛ք, որ չար խորհուրդները, չար մտքերն ու չար լիշատակութիւնները չվրդովեն ձեր սիրտն ու հոգին։ Այսպիսի պատրաստութեամբ ջանացէ՛ք որ դուք ևս ինձ հետ այս առաջիկայ խորհրդին համաձայն և մասնակից լինէ՛ք։ Ձեր այդպիսի պարրաստութեան համար կրբաշինեմ ձեզ զօրութիւն. «Չնորհք, Սէր և Աստուածային սրբաբարբ զօրութիւնն չօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, եղիցի ընդ ձեզ ընդ ամենեսեան»։ Որովհետեւ դուք մասնակից էք այդ մեծ խորհրդին, ուրեմն Աստուծոյ սէրը և շնորհքը թող տարածուի ձեր ամենի վերայ, որպէս զի նորա զօրութեամբը պարսպուած կարողանաք հասկանալ թէ որքան մեծ և բարձր խորհուրդ է այս՝ որ իմ ձեռքով և ամենի փրկութեան համար է կատարւում. որովհետեւ զՔրիստոս՝ Որդին Աստուծոյ և Նորա անմեղ մահը տալիս եմ Նորա չօրը մեր ամենիս փոխանակ, յուսալով միևնոյն ժամանակ որ ՚ի չօրէն կստանամ ոչ միայն թողութիւն մեր մեղքի համար՝ այլ և շնորհք Հոգւոյն սրբոյ. ուրեմն զօրացէ՛ք շնորհքով, առատացէ՛ք սիրով, սրբեցէ՛ք ձեր մտքերը և խորհուրդները և այնպէս Սուրբ Երրորդութեան զօրութեամբ պարսպուած՝ հաղորդ եղէ՛ք խորհրդոյս. ժողովուրդը պատասխանում է Քաջանային. «Ամեն. Եւ ընդ Հոգւոյդ քում»։ Կամելով ասել թէ՛ որովհետեւ՝ դու իբրեւ մեր միջնորդ առ Աստուած, Աստուծոյ շնորհքը և զօրութիւնը մեզ պարգևեցիր, մենք ևս միաբերան և մի հոգւով նոյն շնորհքը և զօրութիւնը քեզ ենք մաղթում Աստուածանից՝ որ լինի քեզ կնիք և պահապան ամեն ժամանակ։

Սորանից յետոյ Սարկաւազը դռներն պահպանութեան և զգուշութեան հրամանն է տալի ասելով. «Զգրունս զգրունս ամենայն իմաստութեամբ և ալլն»։ Պահպանեցէք դռները իմաստութեամբ և զգուշութեամբ և ձեր մտքերը Աստուածային երկիւղով դէպի վեր բարձրացրէք։ Սարկաւազի այս հրամանը երկու կերպ է բացատրուում. նախ՝ որ ինչպէս վերը լիշուեցաւ, որովհետեւ շուտով կատարուելու է խորհուրդը, ուստի զգուշութեամբ և իմաստութեամբ պահպանեն դռները, որպէս զի Սարկաւազի՝ Ողջունից առաջ տուած հրամանով դուրս գնացող ապաշխարողները կրկին ներս չմտնեն ներկայ լինելու խորհրդին. սա մարմնաւոր կողմի բացատրութիւնն է։ Երկրորդ բացատրութիւնը պարզ հոգեւոր է. այն է՝ դռներ և պատուհաններ բաւերը շատ անգամ փոխաբերական մտքով են դործ ածուում, որպէս և այստեղ. ցոյց տալով մեր մարմնական ըզգայարանքները. որոնք շատ անպատշաճ և յանցաւոր բաներ լսելով, տեսնելով, ասելով և ալլն՝ խռովում են և շփոթում ներքին մարդը՝ այսինքն հոգին, և վրդովում է ներքին խաղաղութիւնը. ուստի մարմնական այս զգայարանաց՝ այսինքն աչքերի, ականջների, բերանի կամ լեզուի զգուշութեան համար է պատուիրում Սարկաւազը, որ այդ բոլոր զգայարանքները՝ Սուրբ խորհրդին ներկայ եղող իւրաքանչիւր հաւատացեալ իմաստութեամբ և զգուշութեամբ պահէ, որպէս զի չինի թէ այս զգայարանքներից մէկն անգամ արտաքին կամ կողմնակի բաներով զբաղուի. ալլ աչքը՝ միշտ օւղղուած լինի դէպի սուրբ Սեղանը. ականջները՝ դէպի Քահանայի աղօթքը, Սարկաւազի քարոզը և գալիւրների երգը, բերանը կամ լեզուն՝ զբաղուած լինի գալիւրներին երգակից լինելու, այն ժամանակ և միտքը՝ ի հարկէ բարձրացրած կլինի առ Աստուած և ներկայութիւնը կլինի իւր համար օգտակար հաստատ իրաւամբ։ Այս մտքով է հասկանալու Պաւլոս մարգարէի խօսքը «Դիր Տէր կնիք զրանց

բերանոյ իմոյ»։ Տէր, իմ բերանիս դռները դու ինքդ կնքիր՝ որպէս զի վնասակարը և աւելորդը չխօսեմ, և դու ինքդ բաց արա՝ որպէս զի օգտակարը և հարկաւորը խօսեմ. Այս մտքով է հասկանալու և մեր մի և ճշմարիտ ուսուցչի՝ Յիսուսի խօսքերը թէ. «Մտտ ի սենեակ քս և փակեա՛ զգրունս քո»։ Մտիւք սրտի սենեակը, փակիւք քո մարմնական բոլոր զգայութեանց դռները, այսինքն աչքերդ՝ վատ բան տեսնելուց, ականջներդ՝ վնասակարը լսելուց, բերանդ՝ կամ լեզուդ՝ աւելորդը խօսելուց, ձեռքերդ՝ չարիք գործելուց, ոտքերդ՝ վնասելու ճանապարհը գնալուց. և այսպէս պարսպուած ու պաշտպանուած ամենայն տեսակ գալթակեցուցիչ գէպքերից, պատահարքներից, լուրերից, խօսքերից՝ բոլորովին անզբաղ, քո զբաղմունքդ միայն Աստուածային կամքի կատարման մէջ ունեցիր և այդպէս ՚ի ծածուկ առ Հայր քո աղօթիր։ Այսպիսի զգուշութիւն է ահա, որ Սարկաւազը պատուիրում է ժողովրդին ունենալ, որպէս զի օգուտ ստանան սուրբ պատարագի ներկայութիւնից և ոչ վնաս, որովհետեւ որքան որ արժանաւորների համար սուրբ պատարագը շնորհք է և ողորմութիւն և ամենայն բարիք, նոյնքան ևս անարժանների համար մանաւանդ անզգաստների՝ հուր ծախիչ է, այսինքն այրող կրակ է. այս մտքով են Սարկաւազի շատ յաճախ կրկնած զգուշական հրամանները, որպէս զի ներկայ եղողներից ոչ ոք չվնասուի, ինչպէս վնասուեցաւ Խսկարիւփաղային Յուդայ։

Այսպէս սահմանը ժողովուրդը իւր դաստիարակ Սարկաւազի զգուշացուցիչ հրամաններով զգաստացաւ և վերջապէս խորհրդին ևս մասամբ տեղեկացաւ թէ Քրիստոսը պէտք է պատարագուի և ստացաւ Քահանայի օրհնութիւնը և շնորհաբաշխութիւնը՝ այժմ համաձայն Սարկաւազի պատուէրին թէ. «Ի վեր ընծայեցուցէք զմիտս ձեր Աստուածային երկիւղը»։ Դիմում է առ Աստուած ասելով. «Աւնիմք առ քեզ. Տէր Ամենա-

կալ»։ Այսինքն թէ՛ Տէր. այս ժամին Քեզ ունիմք մեր աչքի առջև։ Եւ ինչպէս որ մեր մարմնական աչքով Քո զգալի նշանակներն ենք ձկտում տեսնել և ցանկանում ենք ողջունել՝ նոյնպէս և մեր հոգւոյ և մտաց աչքով զՔեզ իսկապէս կամենում ենք տեսնել։ Եւ ինչպէս որ տեսնում ենք Քեզ՝ որ սուրբ Սեղանի վերայ հաշտութեան պատարագի զոհ ես լինում, նոյնպէս տեսնեմք և Քո մարմինը Աստուածութեան սեղանի վերայ կենդանի բարեխօս մեզ համար։ Սորանից յետոյ Սարկաւազը դարձեալ պատուէր է տալի ժողովրդին ասելով. «Եւ զոհացարութեան զՏեառնէ բոլորով սրտիւ»։ Այսինքն թէ՛ ով եղբարք, դուք որ արժանի եղաք առ Աստուած համբառնալու ձեր միտքը և տեսնել Սուրբ խորհուրդը, պատշաճ է այժմ որ զոհանաք Տիրօջից, շնորհակալ լինէք Աստուծուց կատարեալ սրտով, որովհետեւ իւր անձը նուիրեց Հօրը, իբրեւ պատարագ հաշտութեան մեր ամենիս համար և ամենիս փոխանակ. և այս դեռ բաւական չէ, նա Հօր Աստուծոյ աջ կողմը նստած անդադար բարեխօս է մեզ համար՝ իբրեւ իւր Արիւնով գնուածների. ուրեմն պարտապատշաճ է որ դուք արժանաւոր զոհութիւն և շնորհակալութիւն մատուցանէք Տեառն այսքան և այսպիսի բարեաց փոխարէն. որին ժողովուրդը պատասխանում է. «Արժան և իրաւ»։ Այսինքն՝ զոհանալու հրամանը որ ստացանք քեզանից ով հայր մեր և առաջնորդ, ամենավայելուչ կերպով կատարուելու արժանի է, և իրաւացի ու արդար է այսպիսի քաղցր Տիրօջից շնորհակալ լինել։

Սակայն պէտք է նկատել այստեղ թէ ինչո՞ւ ժողովուրդը մինչև այժմ իսկութեամբ էր կատարում Սարկաւազի բոլոր հրամանները և այժմ ո՞չ. Սարկաւազը հրամայում է զոհանալ Աստուծուց. ժողովուրդը փոխանակ Սարկաւազի հրամանին համաձայն զոհանալու՝ բաւականանում է միայն իւր համաձայնութիւնը յայտնելով, ուստի և ասում է՝ այն արժան և ի-

րաւացի է քո հրամանը ով հայր մեր և դաստիարակ։ Սորա պատճառն է, որ ժողովուրդը դեռ ևս զոհանալ չէ կարող, քանի որ Քահանան չէ զոհացել։ Ժողովուրդը սպասում է որ Քահանան Քրիստոսի պէս պէս տնօրէնութիւնը Հօր Աստուծոյ նուիրէ զոհութեամբ և ապա ինքը երբ այդ կտեղեկանայ իւր դաստիարակ Սարկաւազից և ինքն ևս կզոհանայ Աստուածանից՝ Նորա մեծամեծ բարեաց և շնորհաց համար։ Ուրեմն քանի որ Քահանան չէ զոհացել՝ ժողովուրդը չէ կարող զոհանալ, որովհետեւ դեռ չգիտէ զոհանալու պատճառը. իսկ երբ Քահանան կխորհրդածէ զոհանալու պատճառը, այն ժամանակ և ժողովուրդը Սարկաւազի ազդարարական հրամանով կատարեալ սրտով կօրհնէ զՏէր և կզոհանայ ամենայն բարեաց, շնորհաց և ողորմութեան համար, որ կտեղեկանայ ինքը Սարկաւազից։ Այս է պատճառը որ ժողովուրդը դեռ ևս շուտ է համարում զոհանալը և սակայն իրաւացի է համարում այն ասելով. «Արժան և իրաւ»։

Մինչդեռ Սարկաւազը իւր դաստիարակող քարոզներով պատրաստում է ժողովրդին արժանաւորապէս ներկայ լինելու Սուրբ խորհրդին և ժողովրդի պատրաստականութիւնը տեսնելով ուրախանում է՝ Քահանան բոլորովին մէկուսացած նոցանից, մեքով առ Հայրն Աստուած վերամբարձուած աղօթում է խորհրդաբար այսպէս.

«Արժան է ստուգապէս և իրաւ՝ ամենայնորդօր փութով միշտ երկերպագանելով ժառաւորել զքեզ՝ Հայր ամենակալ, որ քոյին անգնենի և արարչակից բանիւզ գանիծեցն բարձր գերձիմն։ Որ ժողովուրդը ինքեան առեալ գեկեղեցի սեպհականեաց գհաւատացեալս ՚ի քեզ, և գնենի բնութեամբ ըստ ՚ի Կուսէն անտեսութեան՝ հաճեցաւ բնակիլ ՚ի մեզ։ Եւ նորագործ Աստուածապէս ճարտարապետեալ՝ գերկիրս երկին արար։ Վասն զի որում ոչն հանդուրժէին առաջի կալ զուսարթնոցն ջոկք՝ գարհուրեալ ՚ի փայլական ցայտ և յանմատոյց լուսոյ Աստուածութեանդ, եղեալ այդպիսի

մարդ, յաղագս մերոյ փրկութեան, շնորհեաց մեզ ընդ երկնային-
սըն պարեւ զհոգեդէն պարս»:

Արդարեւ արժան է և իրաւացի՝ որ մենք ջերմեռանդու-
թեամբ և առանց դանդաղութեան երկրպագութիւն տանք
Քեզ՝ ո՞վ ամենակարող Հայր և փառաւորենք Քեզ: Որովհետեւ
Դու Քո անտեսանելի և արարչակից բանիւդ անէծքը
վերցրիր մեր վերայից: Եւ Նա սուրբ եկեղեցին իրան սեպհա-
կան ժողովուրդ առնելով՝ որոշեց Քո Հաւատացեալները: Եւ
աչքին տեսանելի՝ մարդկային բնութեամբ, որ տնօրինարար
սուրբ Կուսից առաւ, Հաճեցաւ մեր մէջ բնակուիլ: Եւ նորա-
կործ Աստուածային ճարտարապետութեամբ երկիրը երկինք շե-
նեց. որովհետեւ Նա՝ որի առաջին Հրեշտակական գունդերն
անգամ չէին կարողանում կանգնել, զարհուրելով Աստուածու-
թեանդ փայլակունք ցայտող լոյսից՝ որին մօտենալն անգամ
անհնար է, Նա՝ ահաւասիկ մարդ եղաւ մեզ փրկելու Համար և
արժանացրեց մեզ երկնայնոց Հետ միասին Հոգւոր պարբ
պարելու:

Այս աղօթքի վերջին մասը բարձրաձայն է ասում Քահա-
նան այսպէս.

«Եւ ընդ սերովբէսն և ընդ քերովբէսն միաձայն սրբասա-
ցութեամբ յօրինել նուագս և համարձակապէս գոչելով՝ աղաղա-
կել ընդ նոսին և ասել».

Եւ սերովբէից ու քերովբէից Հետ միասին և մէկ ձայ-
նով սուրբ, սուրբ, սուրբ եղանակել և նոցա Հետ ՚ի միասին
Համարձակութեամբ աղաղակել ու ասել:

Քահանան իւր այս աղօթքով դիմում է առ Աստուած,
իբր կամելով ասել՝ արժան Համարեց ժողովուրդը զոհանալ Քե-
զանից, ո՞վ Հայր սուրբ, և ոչ միայն զոհանալ՝ այլ և յորդորել
միմեանց՝ որ ջերմեռանդութեամբ աղօթեն և միասին խոնար-
հեցնեն իրենց պարանոցը Քեզ երկրպագութիւն տալու, որով-
հետեւ նախաճնողք չարի զրդմամբ մեղանչեցին և իրանց մե-

ղաց արժանաւոր Հատուցումն ստացան՝ այն է մահուան դա-
տապարտութեան և անիծից ենթարկուեցան. Սակայն Դու՝
ամենազուրթ Տէր, նոյն մեղանչող նախաճնողաց սերունդը չը-
կամեցար որ միշտ նոյն անիծից և մահուան դատապարտու-
թեան տակ մնայ, այլ փրկել Հաճեցար նոյն մարդկային սե-
րունդը այդ Քո արդար դատաւճուից. և սորա Համար ոչ թէ
Քո դատաւորական և իշխանական զօրութիւնը զործադրեցիր.
ոչ, այլ Քո անհաս և անգննին Քանդ զննելի և խոնարհ բը-
նութեամբ մարմնացրիր և Նորան մեր փոխանակ մահուան տա-
լով՝ դատապարտութեան անէծքի կրճիմը՝ այսինքն արգելքը
Նորա մահուամբ պատառեցիր, ոչնչացրիր. իսկ Նա՝ չբաւակա-
նացաւ մեր վերայ եղած անէծքը վերցնելով, այլ բոլոր ազգե-
րից իրան նոր ժողովուրդ կազմեց և այդ ժողովուրդից մի եկե-
ղեցի Հաստատեց մի Հաւատով դէպի Քեզ և իւր անունով
պսակեց այդ եկեղեցին. Եւ երկիրը երկինք լեղաշրջելով երկ-
րային տարրը Աստուածացրեց մեր մէջ և երկրաւորներին երկ-
նաւոր փոխեց, իրաւունք և Համարձակութիւն տալով խօսելու
Քեզ Հետ ոչ իբրեւ Արարչի և դատաւորի միայն՝ այլ և իբրեւ
Հօր Հետ: Այսպիսի իրաւունք և Համարձակութիւն տալով մեզ
յիւրաւի բարձրացրեց մեր մարդկային անկեալ բնութիւնը, երկ-
նային շինեց զայն և մինչև անգամ Աստուածեղէն բնութեանը
Հաղորդակից արաւ Քո Միածին Որդին՝ որպիսին չունեն Հրեշ-
տակները. երկիրը երկինք լեղաշրջեց և երկրաւորներին երկ-
նային փոխեց և սորվեցրեց մեզ՝ լինել կատարեալ Քեզ նման.
Ահաւասիկ Քո Միածնի մեզ շնորհած այս իրաւունքով է, ո՞վ
Հայր սուրբ, որ Համարձակուում ենք Քո մեծ և անպատմելի
բարեաց, շնորհաց և ողորմութեան Համար զոհանալ Քեզանից.
և մեր զօհաբանական օրհներգութիւնը ձայնակից առնել և
զուգախառնել Սերովբէից և Քերովբէից սրբերգութեանը, որով-
հետեւ մի Աստուած ես երկնաւորների և երկրաւորացս, ուստի

արժան է և վայել, որ մեր օրհներգութիւնն ևս միաձայնենք նոցա սրբերգութեանը և մատուցանենք Քեզ:

Քաճանայի այս աղօթքից յետոյ դպիրները երգում են.

«Սուրբ սուրբ, սուրբ Տէր զօրութեանց, լի են երկինք և երկիր փառօքքո, օրհնութիւն ՚ի բարձունս. օրհնեալ որ եկիր և գալոց ես անուամբ Տեառն. Ովսանայ ՚ի բարձունս».

Այս երգը Հրեշտակաց երգ է, որպէս տեսաւ Յսայի մարգարէն իւր տեսեան մէջ, որ Հրեշտակները փառաբանում էին Աստուծուն. սորա վերջին մասը Եբրայեցւոց ծերոց և տղայոց փառաբանութիւնն է. որ Եկեղեցին յարակցել է Հրեշտակական երգին. Ովսանայ Եբրայեցւոց բառ է և նշանակում է փրկեալ զմեզ կամ կեցող զմեզ:

Քաճանան իւր աղօթքը ուղղում է առ Հայրն Աստուած, իսկ ժողովուրդը միշտ առ Որդին Աստուած. և այժմ՝ որ դեռ չարչարանքի և խաչի մասին յիշատակութիւն չկայ, ժողովուրդը յիշում է միայն Յիսուսի մարմնով երևելը երկրի վերայ և Սարկաւազի աղղարարութեան Համաձայն վկայում է և Հաստատում Քաճանայի խօսքերը, որովք խոստովանեց Քաճանան որ երկիրը երկինք է եղած, այս Հիման վերայ է որ սկսում է Սերովբէից երգը երգել իւր մէջ, Աստուծոյ փառքը Հաւատով միայն տեսնելով և ոչ էութեամբ կամ զգալապէս, որովհետեւ Աստուծոյ էութիւնը ոչ միայն մենք ենք անկարող տեսնել, զգալ և շօշափել, այլ նոյն իսկ և Հրեշտակներն անգամ. իսկ եթէ ժողովուրդը Հրեշտակաց երգն է երգում թէ «Լի եղև երկինք և երկիր փառօքքո». այսպէս պէտք է Հասկանալ, որ ինչպէս երկինքը Աստուծոյ փառքի առաւելութեամբ և նախախնամութեան աղղմամբ լի է, նոյնպէս և երկիրը լի եղև Քրիստոսով իմանալի և ոչ զգալի նախախնամութեամբն Աստուծոյ. Սորա Համար ժողովուրդը օրհնութիւն է վեր առաքում առ Քրիստոս իբր թէ ասելով Քեզ Քրիստոսիդ՝ որ մեր

փրկութեան պատարագն ես, ոչ միայն մեզանից երկրիս վերայ այլ և երկնքում Հրեշտակներից օրհնութիւն է Հասնում և օրհնեալ ես, որ եկար նախ երկիրը երկինք կերպարանալոխեցիր և մեզ փրկեցիր Հօր անունով և կամքով և դարձեալ պէտք է դաս Քո ստացած ժողովուրդդ կրկին նորոգելու: Աւելի մեծ օրհնութիւն Քեզ ՚ի բարձունս երկնից, ուր Աստուածապէս բարձրացար և մեզ Քեզ Հետ այնտեղ բարձրացիր:

Այս է Սրբաօրհնութիւնը՝ որ ժողովուրդը Սարկաւազի աղղարարութեամբ երգում է առ Քրիստոս, որ պատարագում է իւր մէջ, իրան փրկութիւն, կեանք և նորոգութիւն պարգևելու Համար:

ԺԳ. ԲԱԺԻՆ

ՓՈԽԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԿԱՆՈՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Սրբազործութեանը հետևում է փոխարկութիւնը Քաճանայի հետևեալ աղօթքով՝ որ կտեսնենք. առ այժմ տեսնենք թէ այս մասը ինչու է ասում փոխարկութիւն և կամ կանոն պատարագի: Մինչև այժմ Քաճանայի առ Հայրն Աստուած ունեցած աղօթքներն էին Յիսուսի Չարչարանօք և Մահուամբ խաչի՝ մարդկային ազգի փրկութեան յիշատակութիւնը այն նշանակներով որ սուրբ Սեղանի վերայ են դրուած Հօր Աստուծոյ առաջ, այժմ և այսուհետև Քաճանան պիտի աղաչէ զԱստուած Հայրն, որ ՚ի սէր իւր Միածնի բոլոր յիշատակեալ փրկազործութեան՝ այդ առաջիկայ ընծայքը փոխարկէ Հոգւով սրբով յիսկական և ՚ի ճմարիտ Մարմին և յԱրին Միածնին իւրոյ: Իսկ կանոն պատարագի ասուելու պատճառն այն է՝ որ պատարագի գլխաւոր մասը Համարում է այս աղօթքը, որ

Քաճանան այժմ պէտք է ասէ, որովհետեւ այս աղօթքի մէջն են գտանուում Սրբագործութեան առաջին և գլխաւոր խօսքերը:

Ուստի մինչեւ դպիրները Սրբաօրհնութիւնն են երգում, Քաճանան ևս նոյն մտքով առ Հայր է աղօթում բարկատապած և խորհրդաբար այսպէս.

«Սուրբ, սուրբ, սուրբ ես ճշմարտապէս և ամենասուրբ. և ո՞վ ոք պանծասցի բովանդակել բանիւ զքո 'ի մեզ զանբաւ բարեգործութեանդ զեղծունս: Որ և անդէն իսկ 'ի նախնու՞ն զանկեալն ընդ մեզօք՝ զանազան եղանակօք խնամեալ սփոփեցեալ մարգարէիւք, օրինացն տալովեամբ, քաճանայութեամբ և ստուերակերպ երնջուցն մատուցմամբ:

Իսկ 'ի վախճան աւուրցս այսոցիկ զբովանդակ իսկ զպարտեաց մերոց խղեալ զդատակնիք, ետուր մեզ զՈրդիդ քո Միածին պարտապան և պարտս, զենու՞ն և օծեալ, զառն և երկնաւոր Հաց, քաճանայապետ և պատարագ:

Վասն զի ինքդ է բաշխող. և նոյն ինքդ բաշխի 'ի մեջն մերում միշտ անձախապէս: Վասն զի եղեալ Հաւստտեալ և առանց ցնորից մարդ. և անշփոթ միաւորութեամբ մարմնացեալ յԱստուածածնէն և 'ի սուրբ կուսէն Մարիամայ՝ ճանապարհորդեաց ընդ ամենայն կիրս մարդկային կենցաղոյս առանց մեղաց. և յաշխարհակեցոյցն և յառիժն փրկութեան մերոյ եկեալ կամաւ 'ի խաչն, առեալ զՀացն 'ի սուրբ Ստուածային, յանմահ, յանաքատ և յարարչադրո՞ծ 'ի ձեռս իւր՝ օրհնեաց, զօհացաւ, երեկ և ետ իւրոց ընտրեալ սուրբ և բազմեալ աշակերտացն ասելով:

Սուրբ, սուրբ, սուրբ ես ճշմարտիւ և ամենից սուրբը և ո՞վ է վերոդ խօսքով պատմելու Քո մեր վերայ ունեցած անբաւ և անօհման բարեգործութիւնը. վասն զի դեռ ևս պկրգլում մեզքի տակ եղած մարդկան զանազան միջոցներով խնամեցիր և մխիթարեցիր. Տուիր նոցա մարգարէներ, օրէնքներ, քաճանաներ և սահմանեցիր երինջների զօհերը՝ որոնք Յիսուսի ճշմարիտ պատկերազին ստուէրն էին և օրինակը: Իսկ վերջին զժամանակները մեր բոլոր յատապարտութեան պարտաւճ պնդելով՝ տալիս մեզ «Քո Միածին Որդին թէ՛ իբրեւ պարտա-

պան և թէ՛ իբրեւ պարտք, թէ՛ իբրեւ զոհ և թէ՛ իբրեւ օծեալ զօհագործ, իբրեւ զառն և երկնաւոր Հաց, իբրեւ քաճանայապետ և պատարագ. որովհետեւ, դա ինքն է բաշխողը և նոյն ինքն է բաշխուում մեր մէջ միշտ և առանց սպառելու կամ Հատնելու: Վասն զի դա ստուգապէս մարդ դառնալով և ոչ իբրեւ աչքի մի երեւոյթ և անշփոթ միութեամբ մարմին առնելով Սուրբ Կոյս Մարիամ Աստուածածնից, անցկացաւ մարդկային կենաց ամենայն կրքերից և սակայն մեղքից ազատ մընաց, և յետոյ կամովին զալով զոհ լինելու խաչի վերայ, որ աշխարհիս կեանք տուոյն է և մեր փրկութեան պատճառը, առաւ Հացը իւր սուրբ, Աստուածային, անմահ անարատ և արարչագործ ձեռքը՝ օրհնեց, զօհացաւ, մանրեց և տուեց իւր ընտրած՝ սուրբ աշակերտներին, որ բազմած էին, ասելով:

Այստեղ Քաճանան նշխարը առնելով ձեռքը բարձրացնում է՝ 'ի վեր և ասում է խորհրդոյս էական խօսքը պատմական ձևով որ վերջաւորութիւն է վերոյիշեալ աղօթքի.

«Առէք կերէք, այս է մարմին իմ, որ վասն ձեր և բազմաց բաշխի 'ի քաւութիւն և 'ի թողութիւն մեղաց»:

Առէք և կերէք, սա իմ Մարմինս է, որ ձեր և շատերի համար է բաշխուում մեղքերի քաւութեան և թողութեան համար:

Սորան 'ի պատասխան ժողովուրդը ասում է.

«Ամեն»:

Որ կնշանակէ եղիցի, այսինքն խոստովանում եմ և Հաւատում:

Սարկաւագը Քաճանայի օրհնութիւնն է խնդրում ասելով.

«Օրհնեա Տէր»:

Այս միջոցին Քաճանան վերոյիշեալ աղօթքը դեռ ևս շարունակում է 'ի ծածուկ այսպէս.

«Նոյնպէս և զբաժակն առեալ, օրհնեաց, զօհացաւ, էարբ և ես իւրոց ընտրեալ սուրբ և բազմեալ աշակերտացն ասելով»:

Նոյնպէս առնելով բաժակը՝ օրհնեց, գոհացաւ, խմեց և տուաւ իւր ընտրած սուրբ աշակերտներին. որ բազմած էին. ասելով:

Սորանից յետոյ բարձրացնում է զինով Սիւհն և ասում է բարձրաձայն.

«Արքէք ՚ի սմանէ ամենեքեան, այս է արեւն իմ նորոյ ուխտի, որ յազապս ձեր և բազմաց հեղանի ՚ի քաւութիւն և ՚ի թողութիւն մեղաց».

Խմեցէք սորանից ամենքդ, սա իմ Արիւնս է նոր ուխտի, որ ձեր և շատերի համար է թափուում մեղքերի քաւութեան և թողութեան համար:

Այժմ ծանօթանանք Քաջանայի վերջիշեալ խորհրդաւոր աղօթքի իմաստին. Երբ դպիրները երգում են սրբասացութիւնը, Քաջանան խորհրդաբար և բազկատարած աղօթում է առ Հայր այս մտքով թէ՛ Տէր չեմք կարող մենք արարածներս Արարչիդ մեր վերայ ունեցած նախախնամութեան ճանապարհները կատարելապէս նկատելու. Ո՞վ արդեօք կհամարձակուի, կամ հանդէս կուգայ Քո ողորմութեան առատութիւնը ՚ի զիր արձանացնելու. արդարեւ ոչ ոք. ըստ այնմ թէ. «Ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞ր եղև նմա խորհրդակից». Ո՞վ հասկացաւ Աստուծոյ միտքը և կամ ո՞վ եղաւ նորա խորհրդակիցը. Այտեղ Քաջանան մերձաւոր հարազատութեամբ խորհրդակցում է Աստուծոյ հետ և լիշում է ՚ի սկզբանէ անտի դանազան միջոցներով Աստուծոյ մարդկան ազգին արած բարերարութիւնները, ինչպէս՝ մարգարէներով, քաջանաներով, ողջակիղի զոհերով՝ որոնք ապացոյց էին ճշմարիտ պատարագին Քրիստոսի. Սակայն այդ միջոցները էին նախազուշակութիւններ Յիսուսի մասին և ստուերներ՝ Նորա ճշմարիտ պատարագին. վասն որոյ նոցանից և ոչ մէկն ունէր զօրութիւն արդարացնելու և շնորհ բաշխելու, որովհետև օրէնքը ամենքին ևս անէծքի տակ էր

փակել և ամենքն ևս յանցաւոր էին օրինաց անաշին. այս իսկ պատճառաւ վերջին ժամանակները Քրիստոս Հօր կամքով և իւր պատարագով յայտնուեցաւ աշխարհի քաւիչ և մեղքի անարգող. Սորանով դատապարտութեան պարտուց վճիռը լուծեց, քանդեց և մարդկանցը արդարացրեց հաւատով միայն: Սորանից յետոյ դարձեալ խորհրդածում է Քաջանան Աստուծոյ հետ այսպէս՝ Տէր՝ Դու տեսար մեզ այսպիսի վտանգի մէջ և սակայն մեր մեղքի համար մեզ անտես չարիւր, այլ տուիր մեզ փրկիչ. Այդ փրկիչը ոչ պատգամաւոր էր, ոչ իսկ հրեշտակ. Դա Քո Միածին Որդիդ էր, որով միեթարեցիր թշուառներիս, որովհետև Նա եղաւ մեր փոխանակ Քո պարտապանը և պարտքը. մենք էինք Աղամայ դատապարտութեան տակ և սակայն Նա՝ արդարն և անմեղն պատարագուեցաւ ՚ի խաչին զՔեզ ընդ մեզ հաշտեցնելու համար: Եւ որ զլիաւորն է՝ ոչ թէ բաւականացաւ տալ Քեզ իւր մահը իբրեւ նուէր ՚ի հաշտութիւն աշխարհի և յայտնել Քո առ մեզ ունեցած անճառ սիրոյդ. խորհուրդը՝ այլ յայտնեց մեզ մինչև անգամ Քո սիրոյ գիտութիւնը ասելով՝ այսպիսի սէր, որպիսին իմս է, ոչ ոք չէ կարող ունենալ, որ իմ անձս զոհեցի իմ բարեկամներին համար. և թէ քաջ հովիւր կզնէ իւր անձը իւր ոչխարների վերայ. այսպէս ահաւասիկ Տէր, Քո Միածինն է բաշխողը և բաշխողը. Նա բաշխեց մեզ Քո Աստուածային խորհրդոց զիտութիւնը և Նա ինքը բաշխում է մեր մէջ միշտ և ամեն ժամանակ իբրեւ Հոգւոյ և մտաց պարարիչ անսպառ կերակուր. անսպառ՝ որովհետև կերին Առաքեալք և անմահացան, կերին վկայք, ճգնաւորք և ամենայն Նահատակք և երկնային անմահութիւն ժառանգեցին. և սակայն Որդիդ Միածին անձախելի և անսպառելի կերակուր է մնում աշխարհին ՚ի սնունդ Հոգւոյ. այս ահաւասիկ Քեզ եմք պատարագում Աստուած և Հայր և ճաշակում ենք մենք, որովհետև Քո Որդիդ հաստա-

տապէս մեզ հաւատար մարդ երեւցաւ և անշփոթ խառնամբ մարդկային բնութիւնն ստացաւ։ Այժմ այս Քեզ նուէր ենք մատուցանում, որ այս սիրոյ յիշատակաւ մեզ հետ հաշտուես Տէր, որովհետեւ Միածին Որդիդ մեր բոլոր մարդկային կրքերը կրեց և սակայն բոլորովին ազատ մնաց մեղքից, այն ինչ մենք թշնամույ խաբէութեամբ մեղքի տակ կորացանք։ Նայիր ուրեմն Տէր և դորա ճանապարհը և մերը, եթէ թշնամին մեզ չխաբէր՝ մենք ևս անմեղ կլինէինք, ինչպէս մեր Տէրը եղաւ։ ուրեմն յանցանաց պատիժը ոչ մեզ՝ այլ փորձող թշնամույն թող լինի։ Իսկ մեզ վերայ մեր Տիրօջ անմեղութիւնը թող տալով թափուի, որ մեր փրկութեան համար յանձն առաւ մահը և աշխարհակեցոյց իրաջի վերայ զինքը պատարագ ընծայեց Քեզ՝ ով Աստուած Հայր, մեր բոլորիս փոխանակ։ Իսկ Դու ընդունելով Քո անմեղ Որդւոյ մեռանիլը, նորանով միայն ազատեցիր մեզ դատապարտութեան անէծքից՝ այնպէս՝ ինչպէս և Ադամով միայն անիծադրեցիր Ադամային բոլոր սերունդները։ Եւ այժմ նոյն Միածինդ սիրելի և մեր ամենեցուն փրկիչը իւր Միրոյ և Չարչարանաց յիշատակը յաւիտեան մեր մէջ անջնջելի պահելու համար՝ առաւ հացը, օրհնեց, իբրեւ մէկը մեզանից, գոհացաւ Քեզ Տէր մեր կողմից, որ Դու Քո խնամօքդ և գթութեամբդ տուիր նորան մեզ, մանրեց՝ որով իւր մահը ցոյց տուաւ մեզ, որովհետեւ ինչպէս մանրեց հացը՝ նոյնպէս սպանեց և իւր մարմինը մեր կենդանութեան համար և այն հացը տուաւ իւր աշակերտաց իբրեւ իւր Մարմին, և առնելով բաժակը՝ նոյնպէս օրհնեց, գոհացաւ իմեց՝ ցոյց տալով որ կա՞ծօք և յօժարութեամբ է ընդունում մահը մեր փոխանակ և մեզ փրկելու համար և տուաւ աշակերտաց իբրեւ իւր Արիւն։ Բայց ինչո՞ւ է ասուում «Նոր ուխտի»։ որովհետեւ հին ուխտ ևս կար հին Խորայելի մէջ ընդ մէջ Աստուծոյ և մարդկան, այն է՝ օրէնքի կտակը, որ Մովսիսով հաստատուեցաւ և

սրբուեցաւ երինջների արիւնով, որ սրսկելով ամենքի վերայ ասում էր «Այս է արիւն կտակին զոր ետ ձեզ Աստուած»։ Այս ուխտիւ անջինջ էր մնում Աստուծոյ՝ այն է՝ Եկեղեցի և Խորայելի մէջ եղած խաղաղութիւնը։ Սակայն որովհետեւ նոքա մարմնաւոր ժառանգութեան ակնկալութիւն ունէին՝ վասն որոյ նոցա դաշինքը կամ ուխտը մարմնաւոր արեամբ էր կատարում։ Իսկ Քրիստոս՝ ընդ Հակառակն, զմեզ մարմնաւոր աշխարհից անմարմին երկինքը հրաւիրեց, վասն որոյ և մեր ուխտը, հարկ էր, որ երկնային կամ անմարմին լինի։ ուստի և ասաց «Այս է Արիւն իմ՝ նորոյ ուխտի» այսինքն թէ՛ ես՝ որ երկնքից իջայ և դարձեալ այնտեղ եմ՝ բարձրանալու, տալիս եմ ձեզ իմ Արիւնս իբրեւ ուխտ և դրաւական հանդերձեալ կեանքի յուսոյ համար։ Իմ Արիւնու որ թափում եմ՝ ձեզ ձեր յանցանքից սրբելու և մաքրելու համար է։ սորանով Տէրը մեզ իրան դաշնակից արեց, որ մենք միշտ իւր Արեան ուխտին նայելով՝ չմոռանանք ոչ իրեն և ոչ երկնից ժառանգութիւնը, որպէս և Ինքը խոստացաւ չմոռանալ մեզ և ոչ էլ մեր թողութիւնը։ ուստի և ասաց. «Ջաշտ արարէք առ իմոյ յիշատակի»։ այսինքն՝ այս հացը ճաշակելով իմ մարմնաւորութեանս երախտիքը յիշեցէք և այս գինին ըմպելով խաջի վերայ Արիւնու թափելով ձեզ համար մեռնելու մտաբերեցէք։

Հարկ է և արժան համառօտ տեսութեամբ ըստ կարի թափանցել խորհրդոյս զօրութեան մէջ։ Հրէայք առ նախանձու պատրաստուած էին սպանել մարգարէների՝ ի սկզբանէ անտի գուշակած Մեսիայն, կամաւ կոտորանալով՝ նորան տեսնելու և զիտութեամբ տգիտանալով՝ նորան ճանաչելու։ Բայց որպէս զի թէ աշակերտները և թէ աշխարհը չկարծեն թէ իւր մահը պատահական էր, վասն որոյ առաւ հացը իւր ձեռքը և օրհնելուց ու գոհանալուց յետոյ տուաւ աշակերտներին, յայտնելով նոցա իւր արածի խորհուրդը, թէ ինչպէս որ այս

Հայրը իմ յատուկ կամքովս նուիրում եմ Հօր Աստուծոյ զոհանայրով և բաշխում եմ ձեզ. սոյնպէս և մահս իմ կամքով տալիս եմ պատարադ Հօր Աստուծոյ աշխարհի թողութեան փոխանակ և Նորա զայն ընդունելուց և ձեզ ողորմելուց յետոյ կրաշխեմ ձեզ. և ով որ այս խորհրդոյ զօրութիւնը կճաշակէ հաւատով և սիրով՝ մեղքից կսրբուի. Եւ օրհնելով իւր մարմնոյ նշանակները իւր զօրութեամբ և զօհանայրով՝ տուեց Հօր Աստուծոյ՝ ինչպէս իւր անձը խաչի վերայ. յետոյ բաշխեց աշակերտներին, որովհետեւ մահուանից յետոյ նոյն խորհուրդը տուեց աշխարհին իբրեւ փրկանք: Սորա նման է ահաւասիկ և մեր խորհրդոյ կատարումը, որովհետեւ մենք սոսկ Հայրը դնում ենք սուրբ Սեղանոյ վերայ՝ իբրեւ Յիսուսի ձեռաց վերայ և օրհնում ենք այն Հայրը Քրիստոսի մարմնոյ նմանութեամբ՝ խորհրդոյ պատմութիւնը ասելով. և յետոյ յառաջ ենք բերում զօհութեամբ և նուիրում ենք Աստուծոյ, որպէս Յիսուս ՚ի խաչն և ասում ենք. «Եւ արդ մեք Տէր, ըստ այսմ հրամանատրութեան յառաջ բերեալ զայս խորհուրդ», և յետոյ »Ջրոյս ՚ի քոյոց՝ քեզ մատուցանեմք»: Սորանով զօհանում ենք Արարչից և փառաւորում ենք Նորան և ասլա բաշխելով զայն մեր մէջ՝ ճաշակում ենք: Սակայն ինչ է արդեօք Հայրի բեկանելոյ խորհուրդը. Դա բացատրւում է այսպէս՝ թէ ինչպէս Հայրը ճշմարիտ և զգալի կերպով մանրւում է սուրբ Սեղանոյ վերայ՝ նոյնպէս և Քրիստոս ճշմարտապէս մեռաւ խաչի վերայ մեզ համար. և մենք մտաւորապէս պէտք է տեսնենք Քրիստոսի տնօրէնութիւնը, որ զօրութեամբ միացած է նոյն Հայրի հետ՝ որի համար ասում է «Առէք կերէք այս է մարմին իմ որ վասն ձեր և բազմաց բաշխի» այսինքն թէ՛ այդ Հայրը որ ճաշակում էք՝ դորա հետ միասին և զիտացէք և հաւատացէք որ դա իմ մարմինս է, և թէ ես ձեզ նման մարդ երևեցայ աշխարհի վերայ. ճաշակեցէք այդ Հայրը և հաւատացէք որ Աստուած

մարդ դարձաւ և ձեզ համար մեռաւ. ճաշակեցէք այդ Հայրը, դա իմ մարմինս է և աշխարհի կեանքը. ճաշակեցէք այդ Հայրը, դա երկնքիցն է իշած աշխարհին կեանք տալու համար. ճաշակեցէք այդ Հայրը, որ բաշխում է ձեր մէջ ձեր մեղքերի քաւութեան և թողութեան համար: Եւ սակայն ինչպէս բաշխուեցաւ մեր մէջ նոյն Հայրը՝ այսինքն Քրիստոս. բաշխուեցաւ Նա ասլտակով, թքով, եղեգով, նախատանօք, Չարչարանօք, խաչով և մահով. սոքա էին Յիսուսի առ մարդիկ մարդասիրական ցոյցերը, որ բաշխեց մեզ. որպէս զի մենք այն ամենայն՝ մեր մտաց և շիշողութեան բերանով ճաշակենք և Նորա լիշատակը նուիրելով Հօր Աստուծոյ՝ նոյն լիշատակի յուսով ստանանք մեղաց թողութիւն. ուրեմն մեզ մնում է հոգւով ճաշակել և խորհրդոյս զօրութեամբ՝ մեր հոգին պարարել, որովհետեւ. «Մարմնական նշանակք առանց հոգւոյն ինչ ոչ օգնէ» ասում է Տէրը, այսինքն մարմնական նշանակները՝ առանց հոգւով և հաւատով ընդունելու ոչինչ չի օգնի: Այս է քաւութեան կերակուր, որ բաշխեց մեզ Քրիստոս իւր մարմնից, որը նուիրում ենք Աստուծոյ և հաշտւում ենք Նորա հետ, ճաշակում ենք մենք և մխիթարւում:

Մարմնոյ խորհուրդը յայտնելուց յետոյ, յայտնեց և իւր սուրբ Արեան խորհուրդը, որովհետեւ առնելով դինին՝ օրհնեց, զօհացաւ, իմեց և տուաւ իւր աշակերտներին ասելով «Արբէք ՚ի սմանէ այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի»: Ինքը նախ իմեց օրհնութեամբ և զօհութեամբ, ասել կամելով աշակերտներին թէ՛՝ այսպէս ախորժելով եմ ընդունում ձեր փրկութեան պատճառաւ ինձ համար պատրաստուած մահը. և յետոյ տուաւ նոցա, իբր ասելով՝ և դուք իմեցէք իմ մահուան բաժակից, որ և դուք ինձ հետ կենդանանաք:

Սորանից պարզ երևում է որ Յիսուսի սուրբ Մարմնոյ և Արեան ճաշակողը, պարտաւորւում է յանձն առնել նախ Աս-

տուճոյ և ապա ընկերի համար այն ապտակը, թուքը, եղէգը, նախատինքը, Չարչարանքը, խաչը և մինչև անգամ մահը, որ լանձն առաւ կեանքի և մահու Տէրը՝ Յիսուս, աշխարհի փրկութեան համար: Իսկ եթէ կգտանուին այնպիսի ճաշակողներ՝ որոնք կյանդգնին մարմնական նշանակներ միայն տեսնել իրենց աչքի սուաջ և կհամարձակուին մարմնաւորապէս միայն հաղորդուել այդ մեծ, սուրբ և փրկարար խորհրդին, առանց չարչարակից լինելու իրենց փրկութեան դերադոյն պատճառին, առանց յօժարուելու՝ սիրով համբերելու ընկերի և թշնամու ապտակներին, թուքին, եղէգին, նախատանքներին, չարչարանքներին և այլն, այնպիսի հաղորդողներին այս մեծ խորհուրդը օգուտ չի տալ, և սարսափելի կլինի տուած վնասը: Ուրեմն զգուշութիւն ցանկալով այնպիսիներին՝ կլիշեցնեմ Առաքելոյ աղոթարարութիւնը թէ. «Փորձեցէ մարդ նախ զանձն իւր և ապա ՚ի հացէ անտի կերիցէ և ՚ի բաժակէն արբցէ»: Թող մարդ նախապէս փորձէ իրան, քննէ իւր դործքերը, խորհրդակցէ ինքը իւր հետ թէ արդեօք սրբումձ է մեղքից, և կարո՞ղ է սուրբ հաղորդութեան բոլոր պահանջելի պայմանները կատարել և ապա թէ վստահի հաղորդ լինիլ սուրբ խորհրդին: Այս էր ահա առաջիկ մեր հարեանցի տեսութիւնը այն խորհրդոյ վերաբերութեամբ:

Ինչպէս տեսանք, երբ Քահանան ասաց «Արբէք ՚ի սմանէ» դպիրները ժողովրդեան կողմից սկսան երգել, իւրեանց աղօթքը առ Հայրն Աստուած այսպէս.

«Հայր երկնաւոր, որ զօրդեզ քո ետուր ՚ի մահ վասն մեր պարտապան պարտեաց մերոց հեղմամբ արեան նորա, աղաչեմք զքեզ ողորմեա քո բանաւոր հօտի».

Ո՛վ երկնաւոր Հայր, որ Քո Որդիդ մեզ համար իբրև մեր պարտուց պարտապան տուիր ՚ի մահ, Նորա թափած Արեան շնորհիւ ողորմիր Քո բանաւոր հօտիդ, աղաչում ենք Քեզ:

Ժողովուրդը լսելով Քահանայի խօսքերը և տեղեկանալով խորհրդի էական մասին և նորա տուած իրաւունքից քաջալերուելով՝ զիմում է աղօթքով առ Հայրն Աստուած թէ՛ ո՛վ Հայր մեր երկնաւոր, անչափ սիրեցիր մեզ և սահման չունէր Քո սէրդ զէպի մեզ, մինչ զի Միածին Որդիդ, որ անմեղ էր բնաւին՝ մեր մեղաց համար ՚ի մահ մատնեցիր. մենք էինք Քեզ պարտական և սակայն Նա՝ անպարտը վճարեց Քեզ մեր պարտքը և պատառեց մեր պարտամուրհակը: Եւ այժմ աղաչում ենք Քեզ՝ յիշելով Միածին Որդուդ մահուան յիշատակը, ողորմիր մեզ՝ որ Քո բանաւոր ժողովուրդդ ենք:

Մինչդեռ դպիրները ժողովրդեան կողմից երգում են «Հայր երկնաւոր» երգը, Քահանան ՚ի ծածուկ շարունակում է պատմական ձևով առաջին աղօթքը այսպէս.

«Եւ զսոցն միշտ իւր յիշատակ առնել պատուիրան աւանդեաց մեզ բարեբար Որդիդ քո միածին, և իջեալ ՚ի ստորին վայրս մահու մարմնովն՝ զոր ՚ի մերմէս ընկալաւ չազգակցութենէ, և զնիգս դժոխոցն աղարտեալ հօրեղապէս, զքեզ միայն ծանոց ճշմարիտ Աստուած՝ զԱստուածդ կենդանեաց և մեռելոց»:

Եւ այս իբրև իւր յիշատակը կատարելու պատուիրան տուեց մեզ Քո բարերար Միածին Որդիդ և մեր մարդկային բնութիւնից առած մարմնովը իջնելով մահուան ստորին կողմերը և հօրը զօրութեամբ դժոխքի նիզերը խորտակելով՝ Քեզ միայն ճանաչեցրեց ճշմարիտ Աստուած՝ որ կենդանիների և մեռելների Աստուածն էս:

Քահանան իւր այս աղօթքով այսպէս է խորհրդակցում Աստուծոյ հետ թէ՛ Տէր ոչ թէ մենք ինքներս վստահացանք այս գործին՝ այլ Քո Միածին Որդիդ տուաւ մեզ հրաման, պատուէր և իրաւունք՝ այս հացը և գինին դնել Քո առջև և իւր Մարմնոյ և Արեան խորհուրդը օր ըստ օրէ յիշելով իւր յիշատակը կենդանի պահել մեր մտաց մէջ, որովհետև ասաց՝ այս ձեր ձեռքն առնելով ինձ յիշեցէք և իմ տնօրէնութիւնս պատ-

մեցէք. որ ես մարմին առնելովս՝ իբրեւ թէ Հացով կերակրեցի ձեր տարակուսեալ հոգիքը և իմ արիւնս թափելով՝ իբրեւ թէ գինով զուարճացրի ձեր սրտերը մեղքի քաւութեամբ և հանդերձեալ կեանքի յուսով: Այսպէս սովորելով մեր երկնաւոր Ոստեցչից՝ յիշում ենք Քո բարեբար Որդւոյ յիշատակը Քո առջեւ, ով Հայր: Եւ նա իջնելով մահուան ստորին կողմերը, խորտակեց՝ դժողքի նիգերը, ինչպէս սովորեցնում է մեզ Առաքեալն Պետրոս. «Ոգւոցն որ ՚ի բանտին էին՝ յետ չարչարանացն Քրիստոս ՚ի մահուան երթեալ քարոզեաց». այն հոգիքը որ բանտումն էին՝ չարչարանքից յետոյ մահուան ժամանակ գնաց Քրիստոս նոցա քարոզելու. սովորում ենք այս և Յիսուսի խորհրդական այս խօսքերից թէ. «Գայ իշխան աշխարհիս այսորիկ և յիս ինչ ոչ գտանէ յիւրոցն». Կուգայ աշխարհի իշխանը և իմ մէջ իրան պատկանեալ ոչինչ չի գտնի: Կամելով ասել թէ՝ ոչ թէ մեռանում եմ ես իբրեւ պարտական Ագամայ դատակնքոյն կամ դատաւճռոյն, ոչ. որովհետեւ ես մեղք չունէի. այլ մեռանում եմ իմ Հօրս ինձ տուած պատուիրանի համեմատ. «Եւ որպէս պատուիրեաց ինձ Հայր՝ այնպէս առնեմ»: Եւ երբ Քրիստոս խաչի վերայ ասելով՝ «Հայր, ՚ի ձեռս քո աւանդեմ զոգի իմ». աւանդեց հոգին և մարմնական հոգին Աստուածութեան հետ անճառապէս միաւորուած բարձրանում էր առ Հայր՝ աշխարհի կամ օդոյ իշխանը ըստ սովորութեան ընդ առաջ գնաց Յիսուսի մարմնական հոգւոյ պարտքը պահանջելու. և սակայն ոչինչ չգտնելով, ըստ նախասաց հրամանին թէ. «Եւ յիս ինչ ոչ գտանէ». գլխակոր յետ դարձաւ: Իսկ Հայրն Աստուած տեսնելով իւր Որդւոյ առ ինքն անչափ սէրը և խաչի վերայ մեռնելու հնազանդութիւն՝ փոխարէնը տուաւ Նորան իշխանութիւն թէ երկնքի մէջ և թէ երկրի վերայ. Այս տուած իրաւունքով և սատանային ամաչացնելուց յետոյ իջաւ մահուան ստորին կողմերը՝ այսինքն ՚ի դժոխս արդարոց կապեալ հոգւոց

մօտ, որոց քարոզեց Հօր Աստուածութիւնը և իւր շնորհքը և ազատելով իսպառ սատանայի իշխանութեան տակից՝ խորտակեց հոգորդապէս դժոխոց նիգերը և թողեց նոցա մնալու աշխուհետեւ Աստուծոյ խնամոց ներքոյ մինչև ՚ի դատաստան վերջին. իսկ արդարներին՝ որոնք ոչ թէ իրենց մեղքի համար, այլ Ագամայ դատապարտութեան անիծից տակ լինելու պատճառաւ արգելեալ էին իբրեւ ՚ի բանտի՝ ասաց. «Մն, արիք, գնասցուք աստի» այսինքն առ Հայր: Այսպէս ահա ՚ի կենդանութեան՝ կենդանիներին և ՚ի մահուան՝ մեռածներին քարոզելով՝ ճանաչեցրեց ամենքին Հօր Աստուածութիւնը, ինչպէս և ասում է աղօթքի մէջ. «Գթեղ միայն ծանոց. ճշմարիտ Աստուած, զԱստուածդ կենդանեաց և մեռելոց». կենդանիներին միշտ ուսուցանում էր, թէ ինքը ինչ որ անում է՝ իրանից չէ անում, այլ Հայրն է գործում իւր մէջ և թէ ամենայն ինչ Հօր պատուիրանով և կամքովն է անում, ցոյց տալով իւր համակամութիւնը Հօր հետ. նոյնպէս և մեռածներին իջաւ և քարոզեց իւր բոլոր տնօրէնութիւնը ըստ այնմ. «Այլ զի ծանիցէ աշխարհ եթէ սիրեմ զՀայր և որպէս պատուիրեաց ինձ Հայր՝ այնպէս առնեմ». բաց եթէ այս ամենը ես կատարում եմ, նորա համար է, որ աշխարհը ճանաչէ թէ ես սիրում եմ իմ Հօրը և ինչպէս ինձ պատուէր է տուել Հայրս՝ այնպէս եմ անում:

Այս ամենը ահա Քահանան զգալի պատարագի նշանակների հետ գրեց զգալի Սեղանի վերայ Աստուծոյ առաջ, իսկ մտքով, փափագով և հաւատով իմանալի պատարագն էր տեսնում Հօր Աստուծոյ առաջ. և այս բոլորը նա կատարեց իմացականապէս որովհետեւ ժողովրդից առնելով Քրիստոսի մարմնոյ նշանակները, իբրեւ համարձակ ծառայ, պատգամաւոր եղաւ ժողովրդի կողմից առ Աստուած և նուէրը դնելով Աստուծոյ առաջ՝ պատմեց կարգով իւր պատգամաւորութիւնը բոլորի

կողմից, այսինքն այն ամենայն երախտիքը, որ մարդիկ Յիսուսով ստացան Աստուծուց. Եւ երբ այս ամենը ասաց և բարձրացրեց Աստուծոյ սէրը և շնորհքը, մանաւանդ որ իրաւունք համարեց իրան Աստուծոյ ողորմութիւնը խնդրելով՝ ապա թէ այն նշանակները, որ մինչև այժմ իւր առաջն էր դրուած և համարձակ խօսում էր, այժմ Հօր Աստուծոյ ձեռքն է տալիս ասելով՝ Եւ արդ Տէր ժամանակ է որ Քո Միածնի մարմնոյ նշանակները Նորա հրամանաւ տամք ՚ի ձեռս Քո, որպէս զի շօշափելով քննես և ճանաչես թէ՛ այդ և թէ՛ դարա խորհուրդը. առ ձեռքդ և որոնիր. տես Քո Միածնի մեզ համար կրած չարչարանաց նշանները, այն է՝ Ապտակը, Թուքը և Դիւի, Ձեռքերի, Ոտքերի և Կողի խոցուածները և այլ պէս չարչարանք՝ որ կրեց անմուռն խոնարհութեամբ, որպէս զի Դու Հայր, իմ ամբարտաւանութիւնը և իմ մեղաց հեշտութիւնը ներես, այդ իսկ պատճառաւ տուի այդ Քո ձեռքդ Հայր, որ դորանով փրկուած ժողովուրդդ ընդունես և մեղքերով թշուառացած հաւատացեալներդ ողորմած լինես:

Աւարտելով Քաջանան այս աղօթքը՝ ընծայքն առնում է ձեռքը և փոքր ինչ յառաջ բերելով՝ դարձեալ շարունակում է նախկին պատմական աղօթքը ասելով.

«Եւ արդ մեք Տէր, ըստ այսմ հրամանատրութեան յառաջ բերեալ զայս խորհուրդ փրկական մարմնոյ և արեան Միածնի քո, լիշեմք զդորա որ վասն մեր գիւրկագործ չարչարանսն, զկենսատու խաչելութիւնն, զերեքօրեայ զթաղումն, զերանելի յարութիւնն, զԱստուածապէս համբարձումն, զհետիւն ընդ աջմէ քո Հայր, զահաւոր և զփառաւորեալ զմիւսանգամ գալուստն խոստովանելիք և օրհնեմք»:

Արեմն Տէր, մեզ տուած այս հրամանին համեմատ, յառաջ բերելով Քո Միածին Արդուոյ փրկական Մարմնոյ և Արեան խորհուրդը, լիշում ենք Դորա մեզ համար կրած փրկագործ չարչարանքը, կենսատու խաչելութիւնը, երեքօրեայ թաղումը,

երանական յարութիւնը, Աստուածապէս համբարձումը, Քո աջ կողմդ նստելը ով Հայր և Նորա ահաւոր և միւսանգամ գալուստը խոստովանում ենք և օրհնում: Եւ այս աղօթքով Քաջանան դարձեալ պատմական ձեռով խորհրդակցում է Աստուծոյ Հետ այսպէս թէ՛ Տէր, Քո Միածին Արդին, որ զխօսէր Քո կամքի խորհուրդը, մեզ ևս յայտնեց իբրեւ սիրելի ծառաների, և մենք ահաւասիկ յառաջ ենք բերում և տալիս ենք Քո ձեռքը Միածնիդ փրկական մարմնատրութեան խորհուրդը, այն է՝ Նորա չարչարանաց կրքերը որ լիշեցինք:

Այստեղ հարկաւոր է իմանալ թէ ինչո՞ւ է սա խորհուրդը կոչւում: Որովհետեւ այն բոլոր չարչարանքները՝ որ իբրեւ մարդկանցից մէկը կրում էր Քրիստոս՝ մարդկան և դիւաց պարզապէս տեսանելի էր. սակայն ինքը ծածուկ և խորհրդական թաքնութեամբ այն բոլոր կրած չարչարանքները մէկ մէկ դնում էր իւր խորհրդակից Հօր Աստուծոյ ձեռքը Ազամայ և Նորա սերնդոց պարտուց փոխանակ, որով յիշուի փրկուեցանք և զօրացանք և մասնակից եղանք Աստուծոյ իմաստուն խորհրդոց գիտութեան: Եւ Քրիստոսի այս բոլոր կրքերը ամենայն ժամանակ լիշատակելով՝ մարդկան փրկութիւնն է տնօրինում: Զի կարելի ասել թէ Քրիստոսի չարչարանքները և կամ բարիք՝ միայն Քրիստոսի ժամանակներն լիշուեցան և նոյն ժամանակի մարդկան համար էին, այլ նոյն չարչարանք և փրկագործութեան տնօրինութիւնք միշտ պէտք է լիշուեն մինչև ՚ի կատարած աշխարհի, որովհետեւ Քրիստոս միշտ կայ և միշտ է նոյնպէս Նորա փրկութիւնը ըստ Առաքելոյն. «Զի Յիսուս Քրիստոս երեկ և այսօր նոյն և յաւիտեան»: Բայց թէ ինչո՞ւ համար է մեր այսպիսի յաճախ լիշատակութիւնը. որպէս զի մեզքի մէջ ընկած ժամանակ՝ չլուսահատուեմք թողութեան մասին, այլ շտապենք մեր փրկագործ միջնորդին գիմելու և

Նորա չարչարանաց և մահուան լիշատակը նուէր տալով Աստուծոյ Հօր՝ Նորա ողորմութիւնը կրկին առ մեզ գրաւենք։ Յիսուս անմեղ լինելով՝ չարչարուեց, որպէս զի մենք՝ որ մեղքով ենք լցուած՝ Նորանով արդարանանք։ Նորա խաչի վերայ ստացած մարմնով մահը, մեզ՝ հոգւով մեռածներին հոգւոր կեանք բերեց և բերում է միշտ։ Եւ եթէ Նա չարչարուեցաւ, խաչուեցաւ և թաղուեցաւ՝ այդ ամենայն Նորա տնօրինաբար խոնարհութիւնն էր, որ կրեց մեր պարտուց և մեր ամենեցուն փոխանակ։ Իսկ յարութիւնը, համբարձումը, Հօր Աստուծոյ աջակողմը նստելը և ապա ՚ի կատարածի աշխարհիս հրապարակական դատաստանը՝ որ պիտի առնէ, շնորհք է և փառք, որ հօրեցը ընդունեց։ Բայց ինչպէս որ չարչարանքը ոչ թէ իւր՝ այլ մեզ համար ընդունեց, նոյնպէս և փառքը ոչ թէ իւր համար ստացաւ՝ որ ամենմէին կարօտ չէր, այլ նոյն փառաց մէջ ինքը գրաւական երևեցաւ մեզ։

Երբ հասնում է Քաջանան աղօթքի վերջին կտորին, այն ժամանակ փոքր ինչ բարձրացնելով ընծայքը՝ մատուցանում է առ Հայր, բարձրաձայն ասելով.

«Եւ դքոյս ՚ի քոյոց քեզ մատուցանեմք ըստ ամենայնի և յաղագս ամենեցուն»։

Այսինքն Քո մեզ արած բարիքը և պարգևը Քեզ ենք ընծայում ամենի փոխանակ։

Ասել է կամենում թէ այդ նուէրը՝ որ իբրեւ մեր մարմնակից և մեզանից ստացուած մարդ՝ տուի Քեզ ո՞վ Աստուած՝ Քո անձառաբար ծնունդն է և Որդին. և մենք՝ որ Քո ծառաներդ ենք, թէպէտ իբրեւ մերը և մեզանից ենք մատուցանում, սակայն զգա չենք ճանաչում մեզ նման մէկը, այլ Քեզ հաւատար Աստուած ենք զաւանում, որ տնօրինեց այս ամենը մեր բոլոր կարօտութեան համեմատ և մեր ամենիս փրկութեան համար։ Եւ մենք այժմ Գորան՝ իբրեւ Քո Որդի և իբրեւ

Քեզանից մեզ տուած՝ զարձեալ մեզանից տալիս ենք Քեզ նուէր ամենքի փոխանակ և իբրեւ ընծայ բոլոր աշխարհի հաշտութեան՝ Քո ձեռքդ ենք տալիս, ո՞վ Աստուած։

Սորանից յետոյ դպիրները երգում են.

«Յամենայնի օրհնեալ ես Տէր. օրհնեմք գթեզ, գովեմք գթեզ, գոհանումք գթէն, աղաչեմք գթեզ. Տէր Աստուած մեր»։

Ամեն բանի մէջ օրհնեալ ես Տէր, օրհնում ենք Քեզ, գովում ենք Քեզ, գոհանում ենք Քեզանից և աղաչում ենք Քեզ, ո՞վ Տէր Աստուած մեր։

Այստեղ ժողովուրդը գոհանում է, Հօր Աստուծուց Քրիստոսին մեզ փրկանք տալու համար որովհետեւ իրանց պատգամաւոր հրեշտակը՝ այսինքն Քաջանան որ իրանց տուած ընծայից նուէրը տեսանելի նշանակօք և հաւատով մատուցաւ առաջի Աստուծոյ Հօր և բոլորի կողմից շնորհակալ եղաւ պէս պէս գոհութեամբ։ Նա ընկալաւ և զրկեց սիրոյ ողջունիւ իբրեւ իւր ծոցածին Որդին, սորա վերայ հիմնուելով Քաջանան առաջ, տուի Գորան Քեզ ամեն բանի և ամենքի փոխանակ։ Իսկ ժողովուրդը խորհրդագրած լինելով և տեղեկանալով Սուրբ խորանի ներքին կողմը կատարուած այս ամենայն խորհրդին Սարկաւազի ազգարարութեամբ, յայտնում է իւր շնորհակալութիւնը և օրհնում է Աստուծոյն իւր անչափ բարեաց համար։ Սակայն խորհրդածենք թէ ինչո՞ւ Սարկաւազն է ծանուցանում ժողովրդին խորհրդի մասերը և ոչ ինքը Քաջանան։ Պատճառ որ Քաջանան կրում է իւր մէջ Սերովբէի կերպարանքը և խօսակցում է Աստուծոյ հետ անընդմիջաբար. իսկ Սարկաւազը կազմում է պետութեան դասը կամ դատակարգութիւնը և իւր կարողութեան չափով տեղեկանալով խորհրդին, յայտնում է հրեշտակաց դասուն, որ են դպիրները. Քաջանայի ձայնը լսելի չէ լինում ժողովրդին, որպէս Սերովբէից՝ Հրեշտակներին. այլ Քաջանայի՝ իբրեւ Սերովբէի ձայնը լսում է Սարկաւազը և

նորանից իշխում է ժողովրդին. և այս ամենայն նորա համար՝ որպէս զի բարւոք պահուած լինի Եկեղեցւոյ մէջ Հրեշտակական կարգաւորութեան համանմանութիւնը:

Մինչդեռ դպիրները. «Յամենայնի օրհնեալ ես Տէր.» երգելով վերոյիշեալ մտքով զոհանում են՝ Քահանան բազկատաւած ժողովրդի գոհութեան մտքով ինքն ևս զոհանում է այսպէս.

«Զքեզ արդարեւ, Տէր Աստուած մեր, գովեմք, և գքէն գոհանամք հանապազ: Որ զանց արարեր զմերով անարժանութեամբս այսպիսի ահաւոր և անպատում խորհրդոյ կարգեցեր սպասաւորս: Ոչ յաղաքս մերոց ինչ բարեգործութեանց, յորոց յոյժ թափուր եմք և միշտ ունայն գտանեմք հանապազ: Այլ ՚ի քո բազմազեղ ներդրութիւնդ ցանգ ապաւինեալ համարձակեմք մերձենալ ՚ի սպասաւորութիւն մարմնոյ և արեան Միածնի Քո Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, որում վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն».

Արդարեւ Քեզ ենք գովում և Քեզանից ենք շնորհակալ միշտ, ով Տէր Աստուած. որ առ ոչինչ համարելով մեր անարժանութիւնը՝ այսպիսի ահաւոր և անպատմելի խորհրդին ըստ սպասաւոր կարգեցիր. Եւ այս շնորհը որ մեզ արիր՝ ոչ թէ մեր բարեգործութեանց պատճառաւ է որից շատ զրկուած ենք միշտ, այլ Քո անբաւ ներդրամտութեանդ վերայ դնելով մեր յոյսը, համարձակում ենք մօտենալ սպասաւորելու Քո Միածնի և մեր Տէր և փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի Մարմնոյ և Արեան. Որին արժան է և վայել փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը:

Այս աղօթքով Քահանան ոչ թէ պատարագում է, այլ զոհանում է, ինչու որ տեսաւ որ Աստուած սիրով ընդունեց իւր մատուցած պատարագը. որ իւր Որդւոյ լիշատակի խորհուրդն է և ողջունեց զթով և համակամութեամբ Նորա մեզ համար կատարած մարդկային բոլոր տնօրէնութիւնները:

Քահանան զոհանում է իբր թէ ասելով՝ այս ժողովուրդը,

որ նախ իրսուռնք էր համարում իրեն զոհանալու, այժմ Քո Միածնի պարզեւր տեսնելով իրաւացի գոհացան. և արժան իսկ է մեզ ամենայն վայելչութեամբ գոհանալ Քեզանից, ով Հայր, որ Քո սիրելի Որդւով տուիր մեզ անարժաններին և մեղաւորներին այսքան փրկադործութեան տնօրէնութիւններ. որովհետեւ զիտեմք ամենայն իրօք՝ որ մեր մարդկան չար գործքերը շատ էին և են, իսկ Դու Աստուած՝ որ մեծ ես ողորմութեամբ, զանց առնելով մեր այդ բոլոր չարութեան գործքերը մինչդեռ մեղքի մէջ մեռած էինք՝ կենդանացրիր մեզ Քո Միածնի Որդւով. Նորա հետ և մեզ յարութիւն տուիր և Նորա հետ մեզ ևս նստացրիր երկնաւորների մէջ, բարձր քան զամենայն Իշխանութիւնս և Պետութիւնս, Զօրութիւնս և Տէրութիւնս, ինչու որ Միածնիդ այդ խնդրած էր Քեզանից ասելով. «Հայր, կամիմ՝ զի ուր ենն եմ և սոքա ընդ իս իցեն»:

Քահանան այս գոհութեան խորհրդածութեամբ, Աստուծոյ տուած պարզեւր շատ առաւել է համարում քան իւր արժանաւորութիւնը, որովհետեւ մարդ գոյով միտում է միշտ ՚ի չարն. վասնորոյ խոստովանելով իւր պարտաւորութիւնը Աստուծոյ առաջ՝ խոնարհաբար ազաչում է այսպէս՝ Տէր, Քո ծալրագոյն և ամենամեծ պարզեւր և շնորհաց հետ կշռելով մեր բնութեան յետին և անարգ նուաստութիւնը և մեր՝ ամենայն բարեգործութիւնից հեռու և թափուր լինելը՝ գտանում ենք որ Քո տուրքը՝ շնորհօք է և ոչ ըստ պարտեաց: Ողորմութիւն՝ և ոչ հատուցումն. որովհետեւ եթէ մեր մեղքերը քննես՝ ով արդեօք կարող է համարձակ կանգնել Քո առաջդ. ուրեմն մեզ համարձակութիւն է տալի միայն Քո անբաւ սէրդ, շնորհքդ և ողորմութիւնդ որ մինչդեռ մեր մեղքովը թշնամական յարաբերութեան մէջ էինք Քեզ հետ՝ Դու Քո Միածնի Որդւով վերցրիր այդ թշնամութեան խտրոցը և մեզ օրդեգրեցիր Քեզ և ժառանգ արեցիր Քո արքայութեանը. Այժմ որ հաշտ ես մեզ

Հետ և մեր Հայրն ես՝ աւելի ևս իրաւունք եմ ունենում Քեզ դիմելու և Քեզանից բարիք և ողորմութիւն սպասելու. Այս է ահաւասիկ պատճառը, ո՞վ Տէր Աստուած մեր, որ փտահանում ենք ՚ի Քեզ՝ մեր Տէր Յիսուսով, որով Քեզ Հետ Հաշտուելու արժանաւորութիւնը գտանք. Եւ այս ամենայն շնորհացդ ապաստանելով միայն Համարձակոււմ ենք սպասաւոր լինելու Քո Միաձնի Մարմնոյ և Արեան խորհրդին: Քահանան սպասաւոր է անուանում իրան. և իրաւամբ. որովհետեւ զՔրիստոս պատարագել Հօր Աստուծոյ ամենքի փոխանակ՝ պաշտաման և սպասաւորութեան գործ է, որ միջնորդ լինել կնշանակէ Աստուծոյ և մարդկան մէջ: Իսկ «Մարմնոյ և Արեան Միաձնի Քո սպասաւորութիւն.» ասելը, նշանակում է՝ որ Քո Միաձնի մարմնանայոյ խորհուրդը և փրկութեան գործը այժմ Քեզ նուիրեցի. և որովհետեւ Դու սիրով ընդունեցիր՝ գոհանում եմ Քեզանից, որ ինձանից և իմ արժանաւորութիւնից շատ բարձր այս շնորհքդ վայելելու արժանի արիր:

Այս աղօթքը աւարտելով Քահանան՝ խաղաղութիւն է տալի ժողովրդին ասելով.

«Խաղաղութիւն ամենեցուն».

Այսինքն թէ որովհետեւ Սուրբ Հոգին պիտի խնդրեմ մեզ վերայ և այս ընծայից վերայ, ուստի տալիս եմ երկնային խաղաղութիւնը ձեր Հոգւոց, սրտից, մտաց և խորհրդոց:

Ժողովուրդը նոյն խաղաղութիւնը ցանկալով և Քահանային՝ ասում է.

«Եւ ընդ Հոգւոյդ քու՞մ».

Որից յետոյ Սարկաւագը հրամայում է որ ամբողջ Եկեղեցին երկրպագանէ Աստուծոյ ասելով.

«Աստուծոյ երկրպագեսցուք».

Եւ ժողովուրդը Սարկաւագի հրամանին համաձայն երկրպագութիւն է տալի Աստուծուն ասելով.

«Առաջի քո Տէր».

Եւ սորան կից սկսում է երգել իւր աղօթքը առ Որդին Աստուած այսպէս.

«Որդի Աստուծոյ, որ պատարագեալ Հօր ՚ի Հաշտութիւն, Հաց կենաց բաշխելի մեզ, Հեղմամբ արեան քո սուրբ աղաչեմք գրեզ ողորմեա արեամբ քով փրկեալ հօտիս».

Ով Աստուծոյ Որդի, որ պատարագուելով Հօրդ ՚ի Հաշտութիւն, բաշխում ես մեր մէջ իբրեւ կենաց Հաց, Հեղով միւսնոյն ժամանակ Քո սուրբ Արիւնը. աղաչում ենք Քեզ, ողորմիր Քո Արիւնով փրկուած հօտիս:

Այս աղօթական երգով ժողովուրդը լիշում է իւր Փրկչի չարչարանքը, խաչը և մահը և բոլորն էլ ընդունում է իբրեւ ճշմարիտ միջոց Աստուծոյ Հետ Հաշտութեան. հա ղիմում է իւր Փրկչին իբր թէ ասելով՝ Տէր Յիսուս հաւատում ենք որ Դու ես Աստուծոյ Որդին, որ նախաձնողաց վերայ Քո Հօր դրած դատապարտութեան անէծքը վերցնելու և մեզ նորան որդեգրելու համար՝ յանձն առար Քո սուրբ կամքով մեր մեղաց պատճառաւ և մեր պարտուց փոխանակ զՔեզ գոհ և պատարագ նուիրելու Հօր Քո Աստուծոյ. և Քո սուրբ պատարագաւ իբրեւ Հաց բաշխուեցար մեր մէջ՝ որ մեզ կենդանացնես մեռելութիւնից. իսկ սուրբ Արիւնով մեզ վերստին մաքրես: Այս մենք չէինք արժանի Քո ալիքան շնորհացդ, սակայն Քո առ մեզ ունեցած Մերդ գերադանց առաւելութեամբ մեր ամենայն չարիքն անտես առնելով՝ Հաճեցար մեզ փրկել և բարեբարել: Ուրեմն՝ վստահանալով Քո անչափ Միւրոյ՝ աղաչում ենք Քեզ որ այդքան շնորհացդ լիշատակութեամբ ողորմես և գթաս մեզ՝ ինչու որ Քո սուրբ Արիւնով ենք փրկուած:

Մինչդեռ դպիրները այս աղօթքն են երգում առ Որդին Աստուած՝ Քահանան համբուրելով Սուրբ Սեղանը, խնդրում է Աստուծուց որ ուղարկէ Սուրբ Հոգին ընծայից, իւր և ժողովրդի վերայ ասելով.

«Երկրպագանեմք և աղաչեմք և խնդրեմք ՚ի քէն բարերար Աստուած, առաքեալ ՚ի մեզ և յառաջի եղեալ ընծայս այս, զմըտնջենաւորակեց քո և գէակեց սուրբ Հոգիդ»։

Երկրպագանում ենք, աղաչում ենք և խնդրում ենք Քեզանից, ով բարերար Աստուած, ուղարկիր մեզ և այս Քո առջևդ դրած ընծայից վերայ մշտնջենաւորակից և էակից Սուրբ Հոգիդ։

Այս աղօթքից յետոյ ահիւ, դողութեամբ և հաւատով վերցնում է Սկզուոյ քօղը, և առնելով ձեռքը սուրբ Հացը մաղգմայով ասում է.

«Որով զհացս օրհնեալ՝ Մարմին Ճշմարտապէս արասցես Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի»։

Որով այսինքն Սուրբ Հոգւով օրհնելով այս Հացը՝ փոխէ ՚ի ճշմարիտ մարմին մեր Տէր և փրկիչ Յիսուսի Քրիստոսի։

Յետոյ առնում է բաժակը և ասում.

«Եւ զբաժակս օրհնեալ՝ Արին ստուգապէս արասցես Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի»։

Եւ այս բաժակը սուրբ Հոգւով օրհնելով՝ իսկական Արին փոխէ մեր Տէր և փրկիչ Յիսուսի Քրիստոսի։

Եւ ապա մաղգմայն դնելով Սկզուոյ վերայ՝ դարձեալ ասում է.

«Որով զհացս և զգինին օրհնեալ՝ Մարմին և Արին Ճշմարտապէս արասցես Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի՝ փոխարկելով Հոգւովդ քով սրբով»։

Որով այսինքն սուրբ Հոգւով օրհնելով այս Հացը և գինին՝ ճշմարիտ Մարմին և Արին արա մեր Տէր և փրկիչ Յիսուսի Քրիստոսի, սուրբ Հոգւովդ փոխարկելով։

Այս օրհնութեան խօսքերից իւրաքանչիւրը երեք անգամ է ասում Քահանան և ամեն անգամին խաչակնքում է ընծայի վերայ, ուրեմն բոլորը ինն անգամ է ասում և ինն անգամ էլ խաչակնքում է. իսկ Սարկաւազը՝ որ կողքին է միշտ, այժմ

աւելի ևս մօտենում է, դուխը կորացրած, ահիւ և դողութեամբ ասում է ցած ձայնով. «Ամեն. Օրհնեա Տէր» Քահանայի ամեն մի անգամ ասելուց և խաչակնքելուց յետոյ. Եւ երբ Քահանան աւարտում է այս օրհնութեան աղօթքը՝ դպիրներն ևս իրանց աղօթական երգն են աւարտում և Սարկաւազը հայցում է Քահանայի օրհնութիւնը ասելով բարձրաձայն.

«Օրհնեա Տէր»։

Իսկ Քահանան դարձեալ քօղը ծածկելով Սկզուոյ վերայ ասում է վերոյիշեալ օրհնութեան աղօթքի շարունակութիւնը իբրեւ վերջաբան.

«Որպէս զի եղեցի սա ամենեցուն մեզ մերձեցելոցս յանդատապարտութիւն, ՚ի քաւութիւն և ՚ի թողութիւն մեղաց»։

Որպէս զի Սա լինի մեզ ամենիս որ մօտենում ենք սորան, մեղքի քաւութիւն, թողութիւն և անդատապարտութիւն։

Այս միջոցին դպիրները երգում են. «Հոգի Աստուծոյ» աղօթական երգը։

Բոլոր աղօթքները որ մինչև այժմ ասաց Քահանան մասամբ Յիսուսի շնորհաց պատմութիւնն ու լիշատակութիւնն էր, որ արեց Քահանան Հօր Աստուծոյ առաջ և մասամբ գոհաբանութիւն՝ որ մատուց Քահանան Աստուծոյ. Որովհետեւ նախ և առաջ Քրիստոս մարդ և Աստուած երևեցաւ երկրի վերայ և զերկրաւորները կցորդեց երկնաւորներին՝ այս խորհուրդն ունէր Քահանայի առաջին աղօթքը. այս մտքով էր, որ Սարկաւազը հրամայեց Եկեղեցւոյն հրեշտակային Սրբասացութիւնը երգել. նորանից յետոյ Քահանայի երկրորդ աղօթքն եղաւ Յիսուսի փրկագործ չարչարանաց և խաչի տնօրէնութեան խորհրդածութիւնը՝ որ նուէր տուեց Քահանան Հօր Աստուծոյ, որի համար և ժողովուրդը Սարկաւազի ազգարարութեամբ գոհացաւ և օրհնեց զԱստուած. Եւ որովհետեւ խաչից և Յարութիւնից յետոյ առաւ Յիսուս Սուրբ Հոգին Հօրից և բաշխեց

աշխարհին՝ սոյնպէս և Քաջանան այս բոլոր խորհրդոց լիշատակը Հօր Աստուծոյ նուէր տալուց յետոյ, վատահանում է Սուրբ Հոգւոյ շնորհքը խնդրել ասելով. «Առաքեալ ՚ի մեզ և յառաջի եղեալ ընծայո՛ւ այս զմշտնջենաւորակից Քո և զէակից Սուրբ Հոգիդ»։ Ինչո՞ւ. որպէս զի տպաւորուի Սորա մէջ, ինչպէս Յիսուսի վերայ ՚ի Յորդանան. և Սորան մերձեցող ժողովուրդը զգայական ճաշակմամբ՝ Սուրբ Հոգւոյն իմանալի զօրութիւնը և շնորհքը ստանան։

Այժմ խօսենք, թէ ինչո՞ւ Քաջանան ասում է. «Որով ըզհացս և զգինիս օրհնեալ. Մարմին և Արիւն ճշմարտապէս արացես Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի»։ Միթէ մինչև այժմ սոսկ հաց էր և գինի և Քրիստոսի Մարմին և Արիւն փոխարկուած չէր. որովհետև մինչև ցայժմ քահանայն հացը և գինին իբրև նշանակներ ունէր Յիսուսի Մարմնոյ և Արեան իւր ձեռքումը, որ Յիսուսի տնօրէնութիւնները լիշելով արարողապէս կատարում ու լիշատակում էր այն, ինչ որ Քրիստոս վերնատան մէջ վերջին ընթրիքի ժամանակ անում էր, Աստուծոյ առաջ. իբր այսպէս խորհրդակցելով. Տէր, Քո Միածին Որդին այս հացը առաւ իւր ձեռքը, օրհնեց և իւր մարմինը կատարեց. նոյնպէս և այս գինին սրբեց և իւր արիւն փոխեց և նորանով մարդկան հետ նոր ուխտ հաստատեց. այժմ՝ որ խնդրեց զհօգին սուրբ՝ աղաչում է որ իր սուրբ Հոգւով այս նշանակները օրինակեցը փոխէ ՚ի ճշմարտութիւն. հացից ՚ի Մարմին և Գինուց՝ Արիւն Միածնին, որով և կատարում է։ Սուրբ Հոգւոյ իջումն ՚ի հացն և ՚ի գինին և միաւորութիւնը մեր մարմնաւոր աչաց չէ ենթարկում. այլ հաւատով պիտի ըմբռնենք։

Ինչպէս վերը ասացինք երբ որ Քաջանան ասում է բարձրաձայն. «Որպէս զի եղիցի սա ամենեցուն մեզ մերձեցողս».

դպիրները ժողովրդեան կողմից երգում են իրանց աղօթքը առ Հօգին սուրբ արպէս. «Հօգի Աստուծոյ, որ զիառակցի քո զխորհուրդ, իջեալ ՚ի յերկնից կատարես ՚ի ձեռք մեր հեղմամբ արեան սորա աղաչեմք զքեզ, հանգսն զհօգիս մեր ննջեցելոց»։

Ով Հօգի Աստուծոյ, որ երկնքից իջար Քո փառակցի խորհուրդը մեր ձեռքով կատարելու, աղաչում ենք Քեզ որ Սորա Արեան հեղման շնորհիւ երկնային հանգստին արժանացնես մեր ննջեցեալներին Հօգիքը։

ԺԳ. ԲԱԺԻՆ

ՅԻԶԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խորհրդոյ կատարումից յետոյ սկսում է Յիշատակութիւնը. ինչպէս Քաջանան, նոյնպէս և ժողովուրդը լիշում են կենդանի և ննջեցեալ հաւատացեալները և նոցա համար աղօթում են առ Աստուած սուրբ պատարագի միջնորդութեամբ. Այս մտքով է, որ երբ դպիրները երգում են «Հօգի Աստուծոյ» երգը՝ քահանան ՚ի ծածուկ լիշատակութեան աղօթքն է անում. Սակայն պէտք է զիտենալ, որովհետև հացը և գինին ՚ի Մարմին և Արիւն Քրիստոսի փոխարկուած է. ուստի այսուհետև Քաջանան ձեռքերը քան զընծայն չպէտք է բարձրացնէ, աչքերը անթարթ սուրբ ընծայից վերայ պիտի ձգէ. և գլուխն միշտ ՚ի խոնարհ ունելով՝ յարգանք և ղողովեամբ պիտի կանգնի Սուրբ ընծայից առաջ, որովհետև նոքա չեն այլ ևս նշանակներ Մարմնոյ և Արեան Տեառն, այլ են իսկապէս Մարմին և Արիւն փրկչին։

Քաջանայի լիշատակութեան աղօթքն է հետեւեալը.

«Սովաւ շնորհեա՛ զսէր, զհաստատութիւն և զըղձալի զխաղաղութիւն ամենայն աշխարհի, սրբոյ եկեղեցւոյ և ամենայն ուղ-

ղափառ Եպիսկոպոսաց, քահանայից, սարկաւազաց, [Թափաւորաց, աշխարհի, իշխանաց, Ժողովրդաց, Ճանապարհորդելոց, նաւելոց, վտանգելոց, աշխատելոց, և որք 'ն պատեւրագմունս բարբարոսաց: Սուլաւ և օդոց շնորհնա զբարեխառնութիւն, և անդոց զպաղաքերութիւն, և անտացելոց 'ն պէս պէս ցաւս՝ փութթապէս առողջութիւն:

Սորանով՝ այսինքն այս Քո Միաճնի սուրբ Մարմնույ և Արեան խորհրդով և շնորհիւ, պարզեւի բոլոր աշխարհին Մէր, Հաստատութիւն և ցանկալի խաղաղութիւն. նոյնպէս և Սուրբ Եկեղեցւոյն, ուղղափառ Եպիսկոպոսներին, քահանաներին, սարկաւազներին, աշխարհի թագաւորներին, իշխաններին, ժողովուրդներին, ճանապարհորդներին, նաւորդներին, կապեալներին, վտանգի մէջ եղողներին, աշխատողներին և բարբաբոսաց դէմ պատերազմողներին:

Ստրանուով և օդին պարզեցիր բարեխառնութիւն, դաշտերին պտղաբերութիւն, զանազան ախտերով և ցաւերով հիւանդացածներին՝ փութով առողջութիւն:

Սորանով հանգստացրու այն բոլոր ննջեցեալներին՝ որոնք շատ առաջ ՚ի Քրիստոս են վախճանուած, ինչպէս նախահայրերը, հայրապետները, մարգարէները, առաքեալները, վկայքը, եպիսկոպոսները, երիցունքը, սարկաւազները և Քո սուրբ Եկեղեցւոյ բոլոր ուխտը և այն ամենայն աշխարհականները թէ մարդիկ և թէ կանայք՝ որոնք հաւատով են վախճանուած:

Այս լիշատակութեան աղօթքի վերջին մասը բարձրաձայն է ասում Քաջանան, այսպէս.

«Ընդ որս և թեղ այց արասցես բարերար Աստուած, ազաւեմք».

Նոցա հետ և մեկ արա Քո այցելութիւնդ, ո՛վ բարերար
Աստուած, աղաչում ենք Քեզ:

Քահանան լիշեալ լիշատակութեան աղօթքով խնդրում է որ Հայրն Աստուած Քրիստոսի սուրբ Մարմնոյ և Արեան շնորհիւ պարգևէ սէր և խաղաղութիւն աշխարհին: Այս սէրը՝ ոչ թէ մարդկան առ միմեանս ունեցած խախտու սէրն ու հատուցութիւնն ենք հասկանալու, այլ Աստուծոյ հաստատուն և չափաւորեալ Սէրն ու խաղաղութիւնն՝ որ խնդրանք քահանային իջանում են ի մարդիկ:

Քահանան կարգով մաղթում է և հացում Աստուծոյ այցելութիւնը բոլոր աշխարհի և Քրիստոնեայ ժողովրդոց համար. ինդրում է և Եպիսկոպոսաց համար, որ իմաստութեամբ առաջնորդեն իրենց տեսչութեան և խնամոց յանձնուած հօտը. Քահանաների համար՝ որ արժանապէս հովուեն ժողովուրդը առանց դալժակիցեցելու նոցա. Թագաւորների համար՝ որ պատերազմների փոխանակ՝ խաղաղութիւն և հաշտութիւն տնօրինեն. իշխանների համար՝ որ երկիւղ ունենան և ՚ի բարին զործ դնեն իրենց իշխանական իրաւունքը. Թողովրդոց համար՝ որ օրէնքին հնազանդուեն. Ճանապարհորդների համար՝ որ ամենատեսակ վտանգից փրկուեն. Վտանգի մէջ եղողների համար՝ որ վտանգից ազատուեն. Աշխատողների համար՝ որ իրենց արգար վաստակոց և աշխատանաց պտուղը քաղեն ու ճաշակեն. Բարբարոսաց գէմ պատերազմողների համար՝ որ պատերազմից խաղաղութեամբ և առանց վտանգի ազատուեն. Օգի համար՝ որ բարեխառն լինի յօգուտ մարդկան. Անդաստանների համար՝ որ պտղաբեր լինին. Պէս պէս ցաւերով վարակուած հիւանդների համար, որ շուտով առողջանան:

Կենդանիքը լիշեւոց յետոյ և կենդանի հաւատացելոց և աշխարհի համար բարիք և ողորմութիւն հալցելոց յետոյ լի-

շում է և ննջեցեալները, առաքեալները, նախահայրերը և ամեն արդարները:

Սակայն թէ ինչ խորհուրդ ունի մարգարէից, առաքելոց վկայից և ամենայն սրբոց լիշատակութիւնը, քանի որ նոքա ՚ի հաճոյս կամաց Աստուծոյ կենցաղավարութեամբ, արժանացել են Նորա Զնորհաց: Խորհուրդն այս է նախ՝ որովհետեւ դժբախտոս և Նորա բոլոր փրկագործ տնօրէնութիւնք լիշատակում ենք առաջի Հօր Աստուծոյ՝ որ գլուխն է եկեղեցւոյ, ուստի վայելուչ է, զի ուր է գլուխն, այնտեղ լինին և անգամք գլխոյն, որ են սուրբերը, թէ կենդանիք և թէ ննջեցեալք: Ուր է թագաւորը, այնտեղ լինեն և զինուորք և զօրավարք: Երկրորդ՝ քահանան լիշելով Սուրբերը՝ սորանով՝ այսինքն Քրիստոսով խնդրում է հանգիստ և ողորմութիւն նոցա համար. որոնք թէպէտ և փառաւորուած և հանգստացած են, սակայն տակաւին փառաց լրմանը և կատարելութեանը չեն հասած, այլ օր քան զօր կարօտում են վերստին Աստուծոյ Սիրոյն, Զնորհաց և Ողորմութեան, ըստ որում Աստուծոյ փառքը մեծ է. Ոչ աչքը տեսանելով կյազենայ և ոչ ունին լսելով: Բոլոր քահանան զոյացութիւնք ևս կարօտ են Սուրբ խորհրդին, թէ սուրբք թէ մեղաւորք, թէ ննջեցեալները և թէ կենդանիք, որպէս զի նորոգուին Քրիստոսի շնորհքովը: Երրորդ՝ սրբոց լիշատակութիւնը լինում է և նորա համար, որ մենք լիշելով Աստուծոյ առաջ նոցա սրբութեամբ անցրած կեանքը՝ խնդրում ենք որ Աստուած նոյնպիսի կենցաղավարութիւն շնորհէ և մեզ, որպէս զի մեք ևս կարող լինեմք հետեւիլ նոցա սրբութեան օրինակին: Զորրորդ լիշատակում են սուրբերը և այս պատճառաւ, որ նոքա կազմում են երկնային Յաղթանակող Եկեղեցին. իսկ մենք երկրային Զինուորեալ Եկեղեցի. և որովհետեւ Յիսուսի անմահ պատարագի խորհուրդն երկու եկեղեցեաց միութիւնն է կազմում. ուստի վայելուչ և պատուական է որ

Յաղթանակող և Զինուորեալ Եկեղեցիքը միասին՝ որոց հետ և Անդրանկաց Եկեղեցին՝ այն է Հրեշտակական բոլոր դասակարգութիւնք ՚ի մի հաւաքուած բարեձեւ հպատակութեամբ սպասաւորակից լինեն Յիսուսի Մարմնոյ և Արեան Սուրբ խորհրդին: Այս է ահա այն վսեմ և խորհրդաւոր պատճառները՝ որովք լիշում ենք հանգուցեալ Սուրբերը ՚ի ժամ սրբոյ պատարագին:

Երբ Քահանան ասում է. «Ընդ որս և մեզ այց արասցես.» Սարկաւագները անցնում են Սեղանոյ աջակողմը և կանգնում են ձեռնամաձ սրբոց լիշատակութիւնը անելու. ինչո՞ւ աջակողմը՝ որովհետեւ սուրբերը արդէն արժանացել են աջակողմեան վերին դասուն և են ընդ Քրիստոսի, ուստի և նոցա լիշատակութիւնը լինում է Սեղանոյ աջակողմը:

Քահանան գլխաւոր սուրբերն է լիշատակում միայն. իսկ միւս սուրբերը՝ Սարկաւագներն են լիշատակում. Քահանայի լիշատակութիւնն է. այս.

«Աստուածածնին Սրբոյ կուսին Մարիամու և Յովհաննու մըկտչին, Ստեփաննոսի նախավկային և ամենայն սրբոց եղեցի լիշատակ ՚ի սուրբ պատարագս աղաչեմք».

Ժողովուրդը պատասխանում է.

«Յիշեա Տէր և Ողորմեա».

Քահանան այս լիշատակութեան աղօթքով կամի ասել՝ թէ՛ Տէր, այս սուրբ պատարագաւ և սորա հետ միասին լիշիր և սրբոց առաքելութիւնները և ընդունիր նոցա բարեխօսութիւնը մեզ համար և ինչպէս Միածին Որդւովդ հաշտուցար մեզ հետ և ողորմեցիր աշխարհին՝ նոյնպէս և նորա Անդամներին՝ այն է սրբոց բարեխօսութեամբը ողորմիր մեզ, աղաչում ենք Քեզ:

Բայց թէ ինչու Սարկաւագն է լիշում սրբոց լիշատակը և ոչ Քահանան և թէ ինչու այժմ է լինում լիշատակութիւնը

և ոչ առաջ: Քրիստոսի լիշատակը ինքը Քաջանան նուէր տալով Աստուծոյ Հօր՝ պատարագեց. իսկ սրբոց լիշատակը Սարկաւազն է լիշում. Այս կարգաւորութիւնը որոշում է պատիւը թէ՛ Նա՝ որ թագաւորի լիշատակի պաշտօնեայն է և սպասաւորը, պարտաւոր չէ իւր ծառայակցաց լիշատակն ևս թագաւորի լիշատակի հետ կատարելու: Այն ծառայակցաց լիշատակը պաշտում է և կատարում խոնարհ դասը, այսինքն Սարկաւազը: Յիսուսի նուէրն ու պատարագը Նորա մեր փրկութեան համար կրած չարչարանքների լիշատակն էր, որ կատարուեցաւ զգալի նշանակների տեսակաւ կամ հաստատութեամբ. Այսպէս ահաւասիկ և Սարկաւազը Սրբոց չարչարանքն ու աշխատութիւնը նուիրում է իբրեւ պատարագ և բարեխօս ժողովրդի համար խնկարկութեան տեսակաւ կամ հաստատութեամբ, որովհետեւ լիշատակութեան հետ միասին և խունկ է ծխում Սուրբ Սեղանի շուրջը, յայտնելով թէ ինչպէս այս զգալի անուշահոտութիւնը շուրջ եմ բոլորում. Սուրբ Սեղանի չորս կողմը, որ աթոռ է Աստուածութեանդ, այսպէս և այդ սրբոց բազմապատիկ առաքինութիւնները, իմ բանական բերանոյ բուրվառովը ծխում եմ Քեզ լերկինս իբրեւ հաշտութեան բուրմունք: Եւ ինչպէս Սուրբ Սեղանոյ շուրջն եմ բուրում այս խունկը և ոչ նորա վերայ նոյնպէս և իմ՝ սրբոց լիշատակելս Քրիստոսի պատարագի մօտ է և ոչ Նորա հետ. Այսպէս և հաւատում ենք որ սուրբերը կարգուած են Աստուածութեանդ շուրջը և ոչ Միածնիդ հաւասար և Նորա հետ միասին. Եւ մենք յոյս ունենք որ ինչպէս գլուխն մեր Քրիստոս իշխանական համարձակութեամբ մեր փրկութիւնն է քահանայադործում, նոյնպէս և սուրբերը, որոնք գործով և աշխատութեամբ ցոյց տուին մեզ Աստուածապաշտութեան ճանապարհը, իւրաքանչիւրը իւր համարձակութեան համեմատ բարեխօսում է և աղօթում Եկեղեցւոյ հաստատութեան և պաշ-

ծառութեան համար. Այս Սարկաւազի լիշատակութեան պատճառը: Այժմ տեսնենք սոյն այս սրբոց լիշատակի այժմ կատարուելու պատճառը և ոչ առաջ. Որովհետեւ նախապէս Քրիստոսի չարչարանքն ու մահը եղաւ մեր ընդ Աստուած հաշտութեան միջնորդ որին հետեցան և սուրբերը իրենց առաքինական ճգնութեամբ հաստատութիւն տալով քրիստոնէական կրօնի ճշմարտութեան, այս պատճառով նախ Քրիստոսի լիշատակն ենք կատարում և յետ նորա սրբոց լիշատակութիւնն ենք անում. ըստ որում նոցա նահատակութիւնը և բոլոր աշխատութիւնքը սիրեց Աստուած և ընդունեց Յիսուսի միջնորդութեամբ և Յիսուսով. Ուրեմն ակներև է, որ սրբոց լիշատակութիւնը ևս պէտք է լինի Յիսուսի Չարչարանաց և Մահուան լիշատակութեանը կամ բուն պատարագին մէջ իբրեւ չարչարակիցք Քրիստոսի և Նորա փառացը հաղորդուածք:

Բայց թէ ինչու բարձրաձայն է լիշատակում Սարկաւազը սրբոց լիշատակը և ոչ խորհրդաբար կամ ծածուկ ինչպէս Քաջանան Միածին Որդւոյ Չարչարանաց և մահուան լիշատակը: Վասն զի սրբոց մահը չէր խորհուրդ, այլ պարտք և գրաւական սիրոյ որ առ Քրիստոս, Որոյ Անուան և Սիրոյ համար մեռան. Այս պատճառով Սրբոց անունները բարձրաձայն է լիշատակում Սարկաւազը ՚ի լուր ժողովրդեան իբրեւ օրինակ դրնելով նոցա առաջ որ իմանան՝ թէ առ ժամանակեայ կենաց մէջ կրած աշխատութեան համար որպիսի շնորհաց արժանացան նոքա, այն է Քրիստոսի հետ լինել կեանքով և Նորա հետ լիշատակուել անունով: Յիսուսի է և այս, որովհետեւ սուրբերը ազգակից և բնութենակից են ժողովրդեան և ժողովրդի վշտերին կցորդ են և մասնակից. վասն որոյ ժողովուրդը համարձակում է դիմել նոցա՝ իբրեւ իւր ընտանւոյ, ազգականի և մերձաւորի. Այդ պատճառաւ Սարկաւազը ՚ի լուր ժողովրդեան սրբոց առաքինութիւնները և կեանքը գլխովին իբրեւ

Հաճույական պատարագ լիշելով՝ Քրիստոսի Հետ նուիրում է Հօր Աստուծոյ։ Այս է նոցա լիշատակութեան պատճառը, ըստ որում կարօտ են նոքա մեր լիշատակութեանը, իբրև եղբայրակիցք, կարօտ են և Սուրբ խորհրդի շնորհին իբրև փրկեալք Քրիստոսի։ Այդ խորհրդաւոր լիշատակութիւնը ինքը Քաջանան արեց իւր լիշատակութեան աղօթքի մէջ ասելով. «Սովաւ Հանգո՞ զամենեան յառաջագոյն ՚ի Քրիստոս զննջեցեալսն, զնախահարս, զՀայրապետս, զմարգարէս, զառաքեալս և այլն»։ Իսկ այժմ ինչպէս կտեսնենք, Սարկաւագը կլիշատակէ նոյն սրբոց անունները կամ խումբ խումբ կամ ջոկ ջոկ, տուն առ տուն քարոզելով, որով պիտի իմանանք լիշատակեալ սրբոց փառաց աստիճանները ու պատիւները, որ ընդունած են Քրիստոսի չարչարանաց ուրդեամբը և իրենց առաքինութեանց փոխարէն։

Երբ որ Քաջանան աւարտում է սրբոց լիշատակութեան աղօթքը, այն ժամանակ Սարկաւագները՝ որ արդէն անցած են աջակողմը և կանգնած են ձեռնամաճ, սկսում են լիշատակել Սուրբերը այսպէս.

«Առաքելոց սրբոց, մարգարէից, վարդապետաց, մարտիրոսաց և ամենայն Հայրապետաց սրբոց. Առաքելագործ եպիսկոպոսաց, երեցանց, ուղղափառ սարկաւագաց և ամենայն սրբոց եղիցի լիշատակ ՚ի սուրբ պատարագս աղաչեմք»։

Ժողովուրդը. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛»։

Սուրբ Կիւրճեալ գովեալ և փառաւորեալ Հրաշալի և Աստուածազարդ Յարութեան Քրիստոսի երկրպագանեմք».

Ժողովուրդը. «Փառք Յարութեան քո Տէր»։

Իսկ Սրբոց տօներին փոխանակ. «Օրհնեալ, գովեալ և փառաւորեալ» ասելու, ասում են.

«Սուրբ և Աստուածահաճոյ մարգարէին, առաքելոյն, մարտիրոսին, Հայրապետին և այլն (այս անուն), որոյ կամ որոց պիշատակս կատարեցաք, եղիցի լիշատակ ՚ի սուրբ պատարագս աղաչեմք»։

Ժողովուրդը. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛»։

Սուրբ Կիւրճեալ. «Առաջնորդացն մերոց և առաջին լուսաւորչացն Սրբոց Թադէոսի և Բարդուղիմէոսի առաքելոցն և Գրեգորի լուսաւորչին. Արևստակիսի, Վրդանիսի, Յուսկանն, Գրեգորիսի, Ներսիսի, Սահակայ, Դանիէլի և Խաղայ, Մեսրոպայ վարդապետին և Գրեգորի Նարեկացւոյն և Ներսիսի Կլայեցւոյն, ԲօլՀաննու Որոտնեցւոյն և Գրեգորի և Մովսիսի Տաթևացեացն և Սրբոց Գրեգորիսեանց և Ներսիսեանց, Հովուաց և Հովուապետաց Հայաստանեայց եղիցի լիշատակ ՚ի սուրբ պատարագս աղաչեմք»։

Ժողովուրդը. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛»։

Սուրբ Կիւրճեալ. «Միանձնացելոց սրբոց առաքինասէր և Աստուածուսոյց կրօնաւորացն Պօղոսի, Անտօնի, Պօղայ, Մակարայ, Ոնոփրիոսի, Աբրայ Մարկոսի, Սրաբիոնի, Նեղոսի, Արսէնի, Եւագրի, Պարսամայ, ՅովՀաննիսեանց և Սիմէօնեանց, սրբոց Ոսկեանց և Սուքրասեանց և ամենայն սրբոց Հարց և աշակերտելոց նոցին ընդ տիեզերս եղիցի լիշատակ ՚ի սուրբ պատարագս աղաչեմք»։

Ժողովուրդը. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛»։

Սուրբ Կիւրճեալ. «Թագաւորաց Հաւատացելոց սրբոց Աբգարու, Կոստանտինոսի, Տրդատայ և Թէոդոսից և ամենայն սուրբ և քարեպաշտ Թագաւորաց և Աստուածասէր իշխանաց եղիցի լիշատակ ՚ի սուրբ պատարագս աղաչեմք»։

Ժողովուրդը. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛»։

Սուրբ Կիւրճեալ. մէջ տեղը դալով.

«ԸնդՀանուր ամենայն Հաւատացելոց, արանց և կանանց ձերոց և տղայոց և ամենայն չափու Հասակի Հաւատով և սրբութեամբ ՚ի Քրիստոս ննջեցելոցն եղիցի լիշատակ ՚ի սուրբ պատարագս աղաչեմք»։

Ժողովուրդը. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛»։

Սարկաւագի լիշատակութեան իւրաքանչիւր տունը աւարտելուց յետոյ, Ժողովուրդը դպիրների բերանով ձայնակից է լինում իւր դաստիարակ Սարկաւագին և դիմում է առ Տէր ասելով. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛». այսինքն թէ՛ Տէր, մեր դաստիարակի լիշած Սրբոց առաքինութիւնները, քեզահաճոյ

կենցաղավարութիւնը, նոցա Քո սիրոյ և կամքի համար կրած չարչարանքները, նահատակութիւնը և մահը յիշիր սիրով և քաղցրութեամբ. և նոցա մեզ համար արած բարեխօսութիւնը ընդունիր և մեզ ողորմիր:

Մինչդեռ Սարկաւազը Սրբոց յիշատակութիւնն է անում, Քաջանան ՚ի ծածուկ աղօթում է առ Հայր այսպէս.

«Յիշեա Տէր և ողորմեա և օրհնեա զսուրբ կաթողիկէ և զառաքելական եկեղեցի Քո, զոր փրկեցեր պատուական Աբեամբ Միաձնի Քո. և ազատեցեր խաչին սրբով. Շնորհեա սմա զանշարժ զխաղաղութիւն: Յիշեա Տէր և ողորմեա և օրհնեա զամենայն ուղղափառ Եպիսկոպոսներս, որք ուղիղ վարդապետութեամբ համառօտեն ՚ի մեզ զբանն ճշմարտութեան»:

Յիշիր Տէր և ողորմիր և օրհնիր Քո սուրբ, կաթողիկէ և առաքելական Եկեղեցին, որը Քո Միաձնի պատուական Արիւնովը փրկեցիր և Նորա սուրբ խաչովը ազատեցիր. շնորհիր այս Եկեղեցուն անշարժ խաղաղութիւն: Յիշիր Տէր և ողորմիր և օրհնիր բոլոր ուղղափառ Եպիսկոպոսներին, որոնք ուղիղ վարդապետութեամբ ուսուցանում են ճշմարտութեան բանը:

Այս աղօթքին կցուած է մի մաս, իբրև վերջաբան, որ պատկանում է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ընդհանրական Կաթողիկոսի կենաց բարեմաղթութեանը. Այդ մասը Քաջանան ասում է բարձրաձայն այսպէս.

«Եւս առաւել զԵպիսկոպոսապետն մեր և զպատուական Հայրապետն ամենայն Հայոց զոէր (այս անուն) շնորհեսցես մեզ ընդ երկայն աւուրս ուղիղ վարդապետութեամբ»:

Յիշիր նա մանաւանդ ՚ի սուրբ պատարագիս մեր Եպիսկոպոսապետին և ամենայն Հայոց պատուական Հայրապետին և շնորհիր նորան մեզ շատ օրերով և տարիներով, որ մեզ ու-

ղիղ վարդապետութեամբ խնամէ իբրև մեր հոգւոյ հայրը և այցելուն *)

Քաջանան այստեղ որ ասում է «Յիշեա Տէր և ողորմեա» պէտք է իմանալ որ Քրիստոսի և սրբոց համար է ասում, որպէս զի յիշէ Հայրն Աստուած զՔրիստոս իւր գործքերովը, որ ինքը քիչ յառաջ յիշատակեց, յիշէ նոյնպէս և սուրբերը, որոց Սարկաւազը յիշատակեց իւր մօտ: Քանի որ Քրիստոս իւր առաջն էր, չէր ասում «յիշեա Տէր և ողորմեա». այլ Նորանով իբրև ամենակարող Տէրամբ և Նորա ձեռամբ խնդրում էր Հօրը իւր հայեցուածները կատարել, ինչպէս որ ասում էր «Սովաւ շնորհեա». իսկ այժմ Քրիստոսի հետ կցորդում է և սուրբերը՝ իբրև Ամենասուրբ Գլխոյն պատկանող Սուրբ Անդամներ և կրկնում է իւր աղօթքը ասելով. «Յիշեա Տէր և ողորմեա». այսինքն թէ Քրիստոսի շնորհիւ սուրբերը յիշիր և Սրբոց շնորհիւն էլ մեզ յիշիր և ողորմիր. ինչու որ մենք դեռ յաշխարհի լինելով ամենայն մի քայլափոխում մեղքի և զայժակողութեան վտանգի մէջ եմք, իսկ սուրբերը արժանապէս վարելով իրենց կենցաղը՝ արդէն Քո շնորհացդ արժանացած են. ուստի նոցա արժանաւոր կեանքի և գործոց յիշատակութիւնը թող քաղցրացնէ Քո սիրտը դէպի մեզ, որպէս զի մեզ ողորմես, մինչև որ մենք ևս զգաստանալով և նոցա հետեւելով՝ հասնենք նոցա աստիճանին և սրբութեանը Քո Ամենաբարի կամքով և օգնականութեամբը:

Սորանից յետոյ Քաջանան յիշում է Քրիստոնէից Եկեղե-

*) Ռուսաստանի մէջ այս միջոցին սովորութիւն է յիշատակել և Ռուսաց կայսրը և Նորա կայսերական ազգատոհմը, նոյնպէս և իւրաքանչիւր Վեռակ կամ Թէմ իւր վիճակաւոր առաջնորդին. իսկ Տաճկաստանում յիշում են Նախ ամենայն Հայոց կաթողիկոսն Սուրբ Էջմիածնի և ապա Կոստանդնուպոլսոյ և Երուսաղէմայ պատրիարքները:

ցիքը այսինքն ժողովուրդները, որոնք Առաքելոց և Եկեղեցւոյ սուրբ Հարց աշխատութեամբ և քարոզութեամբ հաւատացին ՚ի Քրիստոս: Այն ժամանակ՝ երբ քահանան լիշում է տիեզերքի մէջ եղած բոլոր Եկեղեցիքը, միւսնոյն ժամուն և բոլոր Եկեղեցիք լիշում են իրան: Այսպիսով միւսնոյն ժամուն տիեզերքի բոլոր Քրիստոնէայ եկեղեցիքը հաղորդակից և մասնակից են միմեանց ՚ի սպասաւորութիւն սուրբ խորհրդոյ պատարագի: Ինչ զեղեցիկ շաղկապ՝ որ միւսնոյն ժամուն իրար հետ է միացնում ամբողջ տիեզերքի բոլոր Քրիստոնէայ ժողովրդոց զգացմունքը: Ինչ սքանչելի միաձայնութիւն որ նոյն բոլոր Քրիստոնէայ եկեղեցիք մի աղօթքով, մի հաւատով, մի գրէթէ ծիսակատարութեամբ, մի խորհրդով կատարում են իրենց Արարչի, Փրկչի, Երկնային Ուսուցչի, Եղբօր, Բարեկամի, Դատաւորի՝ Մարդեղութեան, Չարչարանաց, Խաչի, Մահուան և բոլոր փրկական գործողութեան լիշատակը և իբրև պատարագ՝ նուիրում են Հօր Աստուծոյ, որպէս զի հաշտուի մեղքի և դայթակղութեան մէջ թափառող մարդկային ազգի հետ, և ողորմէ նորանց: Եւ ինչ հիասքանչ համաձայնութիւն Երկնի և Երկրի՝ այն է Հրեշտակաց, Սրբոց և Մարդկան մէջ, որոց մասնակցութեան կամ գործակցութեան համար խնդրում է Աստուծոց, որպէս զի ՚ի փառս և ՚ի պատիւ Սուրբ խորհրդին՝ Երկնային Անդրանկաց և Յաղթանակող Եկեղեցիքը երկրային Զինուորեալ Եկեղեցւոյ հետ զուգընթաց համաձայնութեամբ սպասաւորակից լինեն ի սուրբ խորհուրդ պատարագին Քրիստոսի: Արդ՝ այս միւսնոյն խնդրումն ու ծածր որ սոյն այս ժամին մատուցանում են Աստուծոյ բոլոր ազգաց եկեղեցիք տիեզերքիս՝ ապացուցանում է որ պատարագը իսկապէս է միաւորութիւն բոլոր եկեղեցեաց Քրիստոնէից երկրաւորաց և երկնաւորաց, որոնք միաձայնութեամբ խնդրում են Քրիստոսի շնորհիւ սէր, խնդրութիւն և խաղաղութիւն Հոգւոյն սրբոյ, ուրեմն պիտի հաւատանք, որ միւսնոյն ժամուն

այսքան պատարագներ կատարուելով տիեզերքիս ամենայն մասերում՝ կմեղմացնեն մեզ վերայ դիպուած ու բարդուած Աստուածային պատուհասքը և բարկութիւնքը և կիջեցնեն մեզ վերայ նոյն Աստուծոյ շնորհքը, Սէրը և Ողորմութիւնը: *)

Այս խորհրդով լիշում է Քահանան նա և Քրիստոնէայ բոլոր եկեղեցիքը ասելով. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛. և օրհնեա՛ զսուրբ, կաթողիկէ և զառաքելական Եկեղեցի քո, զոր փրկեցեր պատուական արեամբ Միաճնի քո և ազատեցեր խաչիւն սրբով: շնորհեա՛ սմա զանշարժ զխաղաղութիւն»: Այսինքն այս եկեղեցիները կամ որ նոյն է Քրիստոնէայ ժողովուրդները, որոնք Քո Միաճնիդ՝ խաչի վերայ թափած Արիւնովը և պատարագաւ փրկեցիր և ազատեցիր չարահայտ սատանայի իշխանութիւնից և կրկին որդեգրելով Քեզ՝ Քո արքայութեանդ ժառանգ արիւ. այս եկեղեցիներն ահա, պահիր անշարժ և անխախտ հաւատով և խաղաղութեամբ, որպէս զի սոցա հաւատը դէպի Քեզ չըխախտուի. և Քո խաղաղութիւնը՝ որ պարգևեց սոցա Քո Միաճինը, դարձեալ թշնամութեան չփոխուի: Չտիրէ՛ մեզ մեղքը, այլ Քո մարդասիրութիւնը և Միաճնիդ անմահ պատարագի լիշատակը լաղթէ մեղքին և Քրիստոսի սուրբ եկեղեցին հաստատուն և անշարժ տեւէ յաւիտեան:

Եկեղեցւոյ լիշատակութիւնից լետոյ լիշատակում է նոյն եկեղեցւոյ Հովիւներին, որք են նորա առաջնորդողը, վարողը, պալծառացնողը և անխախտ պահպանողները: Զի թէ և նոյն

*) Սակայն շատ ցաւակ է, զոնէ մեզ համար, որ ժողովրդի հասկացող դասը, այն է ուսումնական երկրասարդութիւնը, նա մանաւանդ մեր ուսումնաւոր օրեօրեանքը, միշտ բացակայ են այս հոգևոր հանդիսից, Մէթէ և Երախտաւորի երախտեքը միասին և մի զգացմամբ լիշելը այսպէս խորթ պէտք է համարուի մեր երկրասարդութեանը:

Եկեղեցւոյ Հիմնադիրն է Քրիստոս և սակայն նորա վարչութեան իրաւունքը տուեց իւր առաքեալներին և նորանցմով ընտրեալ և Աստուծոյ կոչեցեալ Հոգեւոր Հովիւներին նոցա առաջնորդող և գործակից պարգեւելով զսուրբ Հոգին ասելով. «Առէք Հոգի սուրբ. եթէ ումէք թողուցուք զմեզ» թողեալ լինիցի և եթէ զուրուք ունիցիք՝ կապեալ եղիցի»։ և թէ. «Քնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ. ուսուցէք նոցա պահել զամենայն՝ որ ինչ պատուիրեցի ձեզ և ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչև ՚ի կատարած աշխարհի»։ Ուրեմն եթէ եկեղեցւոյ Հիմնադիրը այսինքն Քրիստոս Քրիստակուց՝ պէտք է յիշատակուէր և նորա հիմնած եկեղեցին. և եթէ Եկեղեցին ևս յիշատակուեց, պէտք է յիշատակուին ՚ի հարկէ և Եկեղեցւոյ Հովիւք և առաջնորդք և կարի իրաւամբ. որովհետեւ դոքա են ՚ի Յիսուս՝ և Յիսուս՝ ՚ի դոսա. ըստ այնմ. «Ես ՚ի Հօր իմում և դուք յիս և ես ՚ի ձեզ»։ Եթէ այսպիսի շաղկապ կայ Գլխոյ և անդամների մէջ, իրաւամբ ուրեմն պէտք է յիշուին Քահանայապետք, այսինքն Եպիսկոպոսք և Եպիսկոպոսապետը որ է Կաթողիկոսը։

Սոցա յիշատակութիւնը կարի հարկաւոր է, որովհետեւ նոքա են ժողովրդի այցելութիւնը, հովիւքը և առաջնորդները, որոնք ուղիղ ճանապարհով գնալով՝ ժողովրդին ևս իրենց ուղիղ շաղկապ են առաջնորդում. բայց եթէ սոքա ծուռ ճանապարհով գնան՝ ժողովուրդն ևս նոցա ծուռ շաղկապ ընթանալով՝ երկուքեան ևս մոլորութեան խորխորատը կ'ընկնին, ըստ այնմ. «Կոյր կուրի յորժամ առաջնորդէ, և երկուքեան ՚ի խորխորատ անկանին»։ Այս է պատճառը՝ որ Եպիսկոպոսունք իրաւամբ յիշատակուում են այսպէս. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա՛, և օրհնեա՛ զամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսունս՝ որք ուղիղ վարդապետութեամբ համառօտեն ՚ի մեզ զբանն ճշմարտութեան»։

Քահանայք՝ Եպիսկոպոսաց՝ իրաւանց ներքոյ են, Աստուածային և Եկեղեցւոյ օրէնքը, կանոնը և իրենց պարտականութիւնք նոքա սովորում են Եպիսկոպոսից, վասնորոյ և խընդրում է լիշել Եպիսկոպոսներին, յայտնելով պատճառը. «որք ուղիղ վարդապետութեամբ համառօտեն ՚ի մեզ զբանն ճշմարտութեան»։ որք ուղիղ քարոզութեամբ սովորցնում են մեզ Աստուածային խօսքերի ճշմարտութիւնները։

Երբ Քահանան աւարտում է իւր բարձրաձայն յիշատակութիւնը Կարօնը, Կաթողիկոսի և Առաջնորդի համար, Սարկաւազը կրկին անցնելով Սեղանոյ ձախակողմը՝ գոհութեան քարոզով լիշում է կենդանի հաւատացեալներին։ Ինչո՞ւ ձախակողմն է դալի և լիշում կենդանի հաւատացեալներին և ոչ աջակողմը. որովհետեւ աջակողմը նշանակում է աջակողմեան դասը՝ այսինքն Սրբոց ժողովը, որք են յերկինս առ Աստուած. իսկ ձախակողմը նշանակում է կենդանի հաւատացելոց ժողովը, որք են յաշխարհի և տակաւին ՚ի մեզս, որոնք ցանկանում են արժանանալ Աջակողմեան դասուն։

Սարկաւազի գոհութեան յիշատակութիւնն է այս.

«Գոհութիւն և իրաւաբանութիւն մատուցանեմք Գեգ Տէր Աստուած մեր. վասն սուրբ և անմահ պատարագիս որ ՚ի վերայ սրբոց Սեղանոյս. զի զսա մեզ ՚ի սրբութիւն կենդանութեան պարգեւեցես։ Սովաւ շնորհեա՛ զսէր, զհաստատութիւն և զըզձալի ըզխաղաղութիւն ամենայն աշխարհի, սրբոց եկեղեցւոյ և ամենայն ուղղափառ Եպիսկոպոսաց. Եպիսկոպոսապետին մերոյ և պատուական հայրապետին ամենայն Հայոց Տեառն (այս անուն) և մերոյ արհի եպիսկոպոսին և երջանիկ բարունապետին Տեառն (այս անուն) և քահանայիս՝ որ զպատարագս մատուցանէ։ Եւ վասն զօրութեանց և յաղթութեանց թագաւորաց Քրիստոնէից և իշխանացն բարեպաշտից։ Աղաչեսցուք և խնդրեսցուք և վասն հոգւոցն հանգուցելոց։ Եւս առաւել վասն հանգուցեալ բարունապետացն մերոց և շինողաց սրբոց եկեղեցւոյս և որք ընդ հովանեաւ սորբն են հանգուցեալ. Ազատութիւն եղբարց մերոց գերեւոյց և շնորհ առա-

ջիկայ ժողովրդեանս: Հանգիստ հաւատով և սրբութեամբ ՚ի Քրիստոս կատարելոց. եղիցի յիշատակ ՚ի սուրբ պատարագս աղանձմբ:

Գոհութիւն և փառք ենք մատուցանում Քեզ, ով Տէր Աստուած մեր. այս սուրբ Սեղանոյ վերայ մատուցուած սուրբ և անմահ պատարագիս համար. որպէս զի այս սուրբ պատարագը մեր կեանքի և սրբութեան առիթ պարգևես մեզ: Սորանով, Տէր, պարգևիր մեզ սէր, հաւատի հաստատութիւն և ցանկալի խաղաղութիւն բոլոր աշխարհին, սուրբ Եկեղեցւոյն, բոլոր ուղղափառ Եպիսկոպոսներին ևս և մեր Եպիսկոպոսապետին և ամենայն Հայոց պատուական Հայրապետին և մեր արք Եպիսկոպոսին և երջանիկ ընտանապետին և քահանայիս՝ որ մատուցանում է այս սուրբ և անմահ պատարագը: Աղաչում ենք Քեզ Տէր և Քրիստոնէայ թագաւորների և բարեպաշտ իշխանների զօրութեան և յաղթութեան համար: Աղաչում ենք և խնդրում և հանգուցեալ Հոգիների համար մանաւանդ մեր հանգուցեալ վարդապետների և առաջնորդների, այս սուրբ Եկեղեցւոյ շինողների և սորա հովանաւորութեան ներքոյ ննջեցեալների համար: Ազատութիւն խնդրում ենք մեր գերեալ եղբայրներին, և շնորհք՝ այս առաջիկայ ժողովրդին: Հանգիստ խնդրում ենք ՚ի Քրիստոս հաւատով և սրբութեամբ ննջեցեալներին, և աղաչում ենք որ բոլորն ևս յիշուին այս սուրբ պատարագիս մէջ:

Այս գոհութեան քարոզին ժողովուրդը պատասխանում է.

«Ըստ ամենայնի և յազագս ամենեցուն»:

Մինչդեռ Սարկաւազը գոհութեան յիշատակութիւնն է անում, Քահանան նոյն մտքով զրէթէ աղօթում է առ Հայր ՚ի ծածուկ իբրև շարունակութիւն առաջին յիշատակութեան աղօթքի այսպէս.

«Յիշեմ Տէր և ողորմեմ և օրհնեմ գթօ առաջի կացեալ ժողովուրդս և զպատարագիս մատուցողս. և պարգևես սոցա զպետոյսն և զօգտակարսն: Յիշեմ Տէր և ողորմեմ և օրհնեմ զուխ-

տաւորս և զպտղաբերիչս եկեղեցւոյ քում սրբոյ. և որք յիշեն զաղքատս ողորմածութեամբ: Եւ հատն նոցա զպարտս նոցա ըստ ընդաբոյս առատութեան քում հարիւրապատիկ աստ և ՚ի հանդերձելումդ: Յիշեմ Տէր և ողորմեմ և զթա ՚ի հոգիս հանգուցելոցն. հանգի գնոսա և լուսաւորեմ և դասաւորեմ ընդ սուրբս քո յարքաութեանդ երկնից և արժանի արա ողորմութեան քում: Յիշեմ Տէր և զհոգի ծառայիս քո (այս անուն) *) և ողորմեմ նմա ըստ մեծի ողորմութեան քում, և հանգի այցելութեամբ ՚ի լոյս երեսաց քոց: Եւ թէ կենդանի է՝ **) փրկեա գնա յամենայն որդգայթից հոգւոյ և մարմնոյ: Յիշեմ Տէր և զայնոսիկ՝ որք յանձնեցին մեզ յիշատակել յաղօթս զկենդանիս և զհանգուցեալս և կառավարեմ զկամս հայցմանց նոցա և զմերս, ընդ ուղղորդն և որ լին է փրկութեամբ: Եւ վարձատրեա բոլորեցունց զանանց և գերանելի բարութիւնսդ:

Եւ գտեալ զխորհուրդս մեր տաճարացի յընդունակութիւն Մարմնոյ և Արեան Միածնի քո Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. ընդ որում Քեզ Հօր ամենակալի հանդերձ կենդանարար և ազատիչ սուրբ Հոգւովդ վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամեն»:

Յիշիր Տէր և ողորմիր և օրհնիր Քո առաջի կանգնած ժողովուրդը և պատարագիս մատուցողը. պարգևիր սոցա իրանց օգտակար պէտքերն ու կարիքները:

Յիշիր Տէր և ողորմիր և օրհնիր Քո սուրբ եկեղեցւոյ ուխտաւորներին և պտղատուներին և նոցա՝ որոնք իրենց տուած ողորմութեամբ յիշում են աղքատներին: Նոցա պարտքը Քո ընդաբոյս առատութեանդ համեմատ հատն հարիւրապատիկ թէ այստեղ և թէ հանդերձեալ կենաց մէջ:

Յիշիր Տէր և ողորմիր. և զթա հանգուցեալ Հոգիներին.

*) Այստեղ Քահանան պէտք է յիշէ իւր և կամ իրան յանձնարարեալ ննջեցելոց անունները.

**) Այստեղ Քահանան պէտք է յիշէ իւր և կամ իրան յանձնարարեալ կենդանիների անունները:

Հանգստացրու նոցա, լուսաւորիր և Քո երկնային Արքայութեանդ մէջ սրբոց Հետ դասաւորիր և Քո ողորմութեանդ արժանացրու:

Յիշիր Տէր Քո ծառային և ողորմիր նորան Քո մեծ ողորմութեամբ և ՚ի լոյս երեսացդ՝ Քո այցելութեամբդ Հանգստացրու:

Եւ եթէ կենդանի է՝ փրկէ նորան Հոգւոյ և մարմնոյ բոլոր որոգայթներէն:

Յիշիր Տէր և նորանց, որոնք յանձնեցին մեզ յիշելու մեր աղօթքում իրանց կենդանիներին և ննջեցեալներին և Դու ինքդ վարէ նոցա և մեր Հայցմանց կամքը ուղղութեան և փրկութեան ճանապարհով. Եւ բոլորին ևս Քո անանց և երանելի բարութիւններով վարձատրիր:

Իսկ մեր խորհուրդները գտելով և մաքրելով, տաճար կազմիր ընդունելու Քո Միաճնի և մեր Տէր և փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի Մարմինը և Արիւնը:

Այս յիշատակութեան աղօթքով Քաւանան Եպիսկոպոսներէն յետոյ յիշում է առաջիկայ ժողովուրդը, որ սպասում է ստանալ Սուրբ պատարագի օրհնութիւնը, իւրաքանչիւրն ըստ չափու արժանաւորութեան: Իսկ պատարագի մատուցողք, որ յիշում է աղօթքի մէջ, են քահանայք, սարկաւագունք, կիսասարկաւագունք, որոնցից իւրաքանչիւրը իւր կոչման համեմատ պաշտօն է վարում ՚ի ժամ սուրբ խորհրդոյ պատարագի: Յիշում է Քաւանան նաև պաղարբերիչներին, ուխտաւորներին և աղքատաց ողորմութիւն տւողներին: Պաղարբերիչներն են նոքա՝ որոնք իրենց մարմնական գործոց և աշխատութեանց մէջ արգարութեամբ յառաջադիմելով՝ զանձում են իրանց վաստակը և արդիւնքը. և այդ վաստակից և արդիւնքից մասն են հանում Եկեղեցւոյ պայծառութեան և Եկեղեցւոյ սպասաւորների կենսական պիտոյից համար, տալով ոչ Քաւանային,

այլ Աստուծոյ, որովհետեւ Աստուծոյ Անուան համար են տալի, վասն որոյ և Քաւանան իւր աղօթքում չէ ասում. «յիշեա՛ և օրհնեա՛ զպտղաբերիչս իմ». այլ «Եկեղեցւոյ քում սրբոյ». Սակայն պէտք է իմանալ, որ պտղաբերիչ խօսքը այստեղ չէ յիշում նոցա համար՝ որոնք իրանց անարդար վաստակի կամ արդեանց մասն են հանում յանուն Աստուծոյ. Որոնք զրկում են շատերին, յափշտակում են այլոց սեպհականութիւնը և այլ այսպիսի դիւահնար միջոցներով հարստանում են և իրանց այդպիսի արեան զին վաստակից մասն են հանում Աստուծոյ. Որին՝ այնպէս անընդունելի է այդ տուրքը՝ ինչպէս անընդունելի եղաւ Յուդայի դարձը, աւելացնելով սորա վերայ և այն՝ որ եթէ այդպիսի վաստակաւորը և պաղարբերիչը անդիլջ է մընում միշտ իւր այդ յափշտակողական բնաւորութեան մէջ: Ուխտաւորները նոքա են՝ որոնք իրանց փրկութեան համար դաշն են կապում Աստուծոյ հետ և ընծայաբեր են լինում Աստուծոյ և կատարում են իրանց դաշամբք հաստատած ուխտը ըստ այնմ. «Ուխտս զիք և կատարեցէք Տեառն Աստուծոյ մերոյ և մատուցէք պատարագ Ահաւորին». Այսպիսի մի ուխտ դրեց և կատարեց Զաքէոս մաքսաւորը իւր փրկութեան համար, երբ ասաց իւր այցելու Տիրօջ թէ. «Տէր, ահա զկէս ընչից իմոց տաց աղքատաց, և եթէ զոք զրկեցի՝ հատուցից չորեքկին». և լսեց Տիրօջ փրկութեան աւետող ձայնը. «Այսօր եղև փրկութիւն տանս այսմիկ». Այսպիսի պտղաբերիչների և ուխտաւորների համար է Քաւանայի աղօթական խօսքերը: Յիշում է և նոցա՝ որոնք կարեկցելով աղքատաց դառն վիճակին՝ օգնում են նոցա իրենց ողորմութեան տուրքերով. խրնդրում է Քաւանան Աստուծուց որ հատուցանէ նոցա արած լուսութիւնը. թէ աստ և թէ ՚ի հանդերձելումն. ըստ անսուտ խոստմանն Յիսուսի որ ասաց. «Որ արբուսցէ ձեզ բաժակ մի ջուր ցուրտ յանուն իմ. ամեն ասեմ ձեզ, ոչ կորուսցէ զվարձս իւր»:

Այս յիշատակութիւնից յետոյ, որ կենդանիների համար էր, անցնում է յիշել ննջեցեալները, աղաչելով զԱստուած, որ զթայ նոցա վերայ, ներէ նոցա կեանքի մէջ գործած մեղքերը և հանգստացնէ նոցա: Թէպէտ պատարագը կենդանի հաւատացեալների համար է գլխաւորապէս, սակայն և ննջեցելոց յիշատակութիւնը 'ի Սուրբ պատարագին ըստ մասին կարեւոր է համարուած. ըստ մասին ենք ասում, որովհետեւ այդ յիշատակութիւնը նոցա հոգւոյ կատարեալ փրկութեան համար չէ, այլ մի մասնաւոր թեթեւութեան և օգնութեան համար: Որովհետեւ մարդը իւր կեանքի մէջ միայն կարող է արդարանալ և ոչ մահուանից յետոյ. Վեանքի մէջ կարող է ստանալ Աստուծոյ ջնորհքը և Ողորմութիւնը. իսկ մահուանից յետոյ նա կստանայ իւր չար կամ բարի գործոց՝ չար կամ բարի հատուցումն. ինչպէս վկայում է Առաքեալը. «Իւրաքանչիւր ոք ժառանգէ զոր ինչ 'ի կեանս իւրովն մարմնով գործեաց. եթէ բարի և եթէ չար». Սորանից յետոյ յիշում է և նոցա որոնք ինդրել են իրան իւրեանց կենդանիների և ննջեցեալների համար: Նոցա և իւր և բոլորի համար վերջը հայցում է՝ որ Աստուած ինքը վարէ նոցա խնդրուածքը և կամքը ուղղութեան և փրկութեան ճանապարհով. որովհետեւ շատ անգամ մարդը իւր աչքի առաջ եղած գործի ներկայ յաջողութիւնն միայն տեսնելով և ապագայ վնասը ամենեւին չհեռատեսելով՝ խնդրում է Աստուծուն և կամենում է որ անպատճառ կատարուի այն գործը. իսկ Աստուած՝ Որին յայտնի են Անցեալք, Ներկայք և Ապագայք. Որը պարզ տեսնում է այն գործի ապագայ վնասը՝ ուստի այլ կերպ է տնօրինում ըստ իւր ամենիմաստ գիտութեան. այս մտքով է Քահանայի աղօթքի այս խօսքերը. «Եւ կառաւարեա զկամս հայցմանց նոցա և զմերս ընդ ուղղորդն և որ լին է փրկութեամբ». այսինքն թէ՛ Տէր, մեր կամքի սանձը Քո ձեռքին է. մենք շատ անգամ մեր վնասն ենք կամենում

առանց հասկանալու. իսկ Դու՝ որ գիտես ամենայն ինչ՝ ըստ իմաստութեանդ ուղղիւր մեր կամքը և կատարիւր 'ի բարին. Մենք շատ անգամ մեր վնասը՝ մեզ համար օգուտ ենք կարծում. որովհետեւ սկիզբը օգտակար ենք տեսնում. բայց Քեզ վերջն էլ է յայտնի. ուստի Դու Տէր՝ մեր կամքը համաձայնիւր Քո ամենիմաստ Գիտութեան և Բարութեան և ամենքին ևս վարձատրէ Քո անանց և երանելի բարութիւնովդ. այսինքն նոքա՝ որոնք Քո Անուան համար միայն զանազան բարեգործութիւններ են անում, Դու Տէր, ամենքի լաւութիւնը փոխարինիւր իրանց՝ արժանացնելով նոցա Քո յաւիտենական կեանքի վայելման: Եւ որովհետեւ կարելի է որ 'ի փառս Աստուծոյ արած բարեգործութիւնք լինեն անարդար և անիրաւ աշխատանաց վաստակից. կամ իրենց վարուց սրբութեան համար հրպարտանան և ողորմութիւնը մարդահաճութեամբ անեն. կամ իրենց օգնութիւնն ու կարեկցութիւնը 'ի փառս անձին և 'ի գովեստ անուան կատարեն. կամ իրենց աղօթքն ու պատարագը առ հարկին միայն կատարեն և ոչ յԱնուն, 'ի փառս և 'ի սէր Քո և յօգուտ իւրեանց. Դու Տէր՝ փրկիւր նոցա այդ չարից և նոցա այդ բոլոր աշխատանքն ու արդարութիւնը 'ի Քո հաճոյս, և նոցա՝ 'ի հատուցումն վարձատրութեան ընդունիւր: Արդ պէտք է գիտենալ որ ինչ որ յիշուեցաւ, բոլորն ևս մարդոց պարտականութիւնն է որ անպատճառ պէտք է կատարեն առանց ակնկալութեան վարձուց, ինչպէս որ պատուիրած է Քրիստոս ամեն մարդոց, այս խօսքով. «Եթէ զամենայն հրամայեալսն ձեզ առնիցէք. ասասցիք եթէ ծառայք անպիտանք էաք, զոր պարտն էր առնել արարաք». ապա ուրեմն ինչո՞ւ Քահանայն խնդրեց Աստուծուց որ փոխարինէ, — որովհետեւ ամենայն բարիք և բարեգործութիւնք որ գործում է մարդը երկու նպատակաւ է գործում. մինը՝ յատկապէս իւր անձնական շահուց և օգտի համար, սորա մէջ ենթադրելու է ընկերի զըր-

կանքն ու վնասը, սա լոկ մարմնական փծուն նպատակ է. և միւսը Աստուծոյ անուան և իւր և ընկերի օգտի համար. Սորա մէջն է ընկերի շահը, իւր անձնական օգուտը և իւր առ Աստուած ունեցած երախտագէտ զգացմանց ճշմարիտ ապացոյցը. Սա հոգեւոր է և մարմնաւոր. սորա մէջ հոգին առաւելութեամբ է պատուած քան թէ մարմինը. Ուրեմն այս մտքով խնդրեց Քահանան, որ բարեգործութիւն անողները, չլինի թէ իրանց բարեգործութիւնը՝ չարի գրդմամբը՝ այսինքն սատանայի խաբամամբ անձնական շահուց համար լոկ մարմնական նպատակաւ միայն անեն, որ առանց հատուցման կմնայ Աստուծոյ կողմից, ինչպէս և դաստիարակում է մեզ Յիսուս այդպիսի բարեգործների մասին. «Եւ եթէ տայցէք միայն ողջոյն բարեկամաց ձերոց, զինչ աւելի առնէք, ոչ ապաքէն մաքսաւորք և մեղաւորք զնոյն գործեն». կնշանակէ այդպիսի բարեգործները ստացան արդէն իրանց վարձուց հատուցումը, որովհետեւ մէկը իւր գործի շահն ստացաւ, ուրիշը՝ զովասանք, փառք, պատիւ. մի երրորդը՝ անուն, պարգև և այլն և փառաւորութեան. Այս և այսքան հատուցումից լետոյ, որ ստացան մարդկանցից, ՚ի հարկէ չունեն իրաւունք Աստուծուց մի որ և իցէ վարձուց ակնկալութիւն ունենալու, որովհետեւ գործեցին ՚ի շահ անձին, ՚ի փառս անուան. շահուցան և փառաւորութեան ՚ի մարդկանէ և ստացան իրանց վարձը:

Իսկ նոքա՝ որոնք կգործեն բարին՝ ոչ թէ մարդկանց երեւալու համար, այլ Աստուծոյ, և ոչ թէ իրանց անձնական շահուց և փառաց համար, այլ ՚ի փառս Աստուծոյ, այնպիսիներին ահա կը հատուցանէ Տէրը իւր արքայութեան մէջ յաւիտենական կեանքով:

Սորանից լետոյ Քահանան իւր և ժողովրդի խորհրդոց և մտաց սրբութեան և մաքրութեան համար է խնդրում, որովհետեւ շուտով արժանանալու են ճաշակման շնորհին, չորպէս

զի արժանապէս ճաշակին սուրբ խորհուրդը: Եթէ ճաշակումը միայն մարմնաւոր կերակուր լինէր և մարմնոյն ծառայէր, Քահանայն էլ մարմնոյ սրբութիւն միայն կինդրէր. բայց որովհետեւ նոյն ճաշակումը մարմնաւոր տեսակաւ հոգեւոր կերակուր է, վասնորոյ Քահանան հոգեւոր մաքրութիւն և սրբութիւն է խնդրում խորհրդոց. «Եւ զտեալ զխորհուրդս մեր», հաւատալով՝ որ ինչպէս մարմինը զգալի հացն է ուտում և զօրանում է և արիւնը իւր մէջն է ընդունում զգալի գինին և ուրախանում է. նոյնպէս և իմացող միտքը ճաշակելով նորա հետ միասին և մարդկան քաւութեան համար Յիսուսի մահուան խորհուրդը՝ զօրանայ. և հոգին ըմպելով սուրբ Արեան բաժակը՝ հրճուի և զուարճանայ:

Այս աղօթքից լետոյ Սարկաւազը հայցում է Քահանայի օրհնութիւնը ասելով.

«Օրհնեա՛ Տէր»:

Քահանան դառնալով և խաչակնքելով ժողովրդեան վերայ՝ ասում է.

«Եւ եղեցի ողորմութիւն մեծիս Աստուծոյ և փրկչիս մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ ձեզ ընդ ամենեսեանդ».

Ժողովուրդը պատասխանում է զպիւրների բերանով.

«Ամեն և ընդ հոգւոյդ քում».

Այսինքն Յիսուսի՝ մեր Տէր և փրկչի ողորմութիւնը որ մեզ պարգևեցի՝ լինի և քո հոգւոյդ, որ արժանաւոր լինես ճաշակման շնորհին:

ԺԵ. ԲԱԺԻՆ

ԱՆՂԱԿՈՒՄՆ

Յիշատակութեանը հետեւում է Սուրբ պատարագի ճաշակման մասը Սարկաւազի Քարոզով, որ ասում է տուն առ տուն

և որով յորդորում է ժողովրդին՝ որ լիշատակեալ սրբոց հետ միասին և սուրբ պատարագի միջնորդութեամբը աղօթեն զԱստուած Հոգւոյն Սրբոյ շնորհքն ու պարգևները ստանալու համար:

Սարկաւազը քարոզում է այսպէս.

«Եւ ևս խաղաղութեան զՏէր աղաչեսցուք»:

Դ. Կ. Ե. Ե. Ե. «Տէր ողորմեա»:

Ս. Բ. Ե. Ե. Ե. «Ամենայն սրբովք զորս լիշատակեցաք ևս առաւելապէս զՏէր աղաչեսցուք»:

Մեր լիշատակած բոլոր սուրբերի հետ միասին առաւել ևս խնդրենք վերին խաղաղութիւնը:

Դ. Կ. Ե. Ե. Ե. «Տէր ողորմեա»:

Ս. Բ. Ե. Ե. Ե. Վասն մատուցեալ սուրբ և Աստուածային պատարագին որ ՚ի վերայ սրբոց Սեղանոյս զՏէր աղաչեսցուք»:

Այս սուրբ Սեղանի վերայ մատուցուած Սուրբ և Աստուածային պատարագի համար խնդրենք Աստուծուն:

Դ. Կ. Ե. Ե. Ե. «Տէր ողորմեա»:

Ս. Բ. Ե. Ե. Ե. «Որպէս զի Տէր Աստուած մեր, որ ընկալաւ զսա ՚ի սուրբ յերկնային և յիմանալի իւր մատուցարանն, զփոխանակն առաքեսցէ առ մեզ զշնորհս և զպարգևս Հոգւոյն Սրբոյ զՏէր աղաչեսցուք»:

Որովհետև մեր Տէր Աստուածը ընդունեց այս սուրբ պատարագը իւր երկնային և իմանալի սուրբ մատուցարանը՝ աղաչեմք ուրեմն, որ սորա փոխանակ ուղարկէ մեզ իւր սուրբ Հոգւոյ շնորհքն ու պարգևները:

Դ. Կ. Ե. Ե. Ե. «Տէր ողորմեա»:

Ս. Բ. Ե. Ե. Ե. «Ընկալ, կեցո՛ւ և ողորմեա՛ և պահեա՛ զմեզ Տէր քոյն շնորհակալ»:

Ընդունիր, կեցո՛ւ, ողորմիր և մեզ Քո շնորհիւ պահպանիր:

Դ. Կ. Ե. Ե. Ե. «Կեցո՛ւ Տէր և ողորմեա»:

Ս. Բ. Ե. Ե. Ե. «Ձամենասրբուհի զԱստուածածինն զմիշտ կոյսն Մարիամ հանգեմք ամենայն սրբովք լիշելով զՏէր աղաչեսցուք»:

Ամենասուրբ և միշտ կոյս Մարիամ Աստուածածինը բոլոր սրբոց հետ լիշելով աղաչենք զԱստուած:

Դ. Կ. Ե. Ե. Ե. «Յիշեա՛ Տէր և ողորմեա»:

Այսինքն լիշել Տէր Քո պատուական սուրբերը և մեզ ողորմիր:

Ս. Բ. Ե. Ե. Ե. «Եւ ևս. միաբան վասն ճշմարիտ և սուրբ հաւատոյս մերոյ զՏէր աղաչեսցուք»:

Մանաւանդ աղաչենք զԱստուած մեր սուրբ և ճշմարիտ հաւատի համար, որ հաստատուն և անխախտ տեւի մինչև յաւիտեան:

Դ. Կ. Ե. Ե. Ե. «Տէր ողորմեա»:

Ս. Բ. Ե. Ե. Ե. «Ձանձինս մեր և զմիմեանս Տեառն Աստուծոյ Ամենակալին յանձն արասցուք»:

Մեզ ամենիս և մեր բոլոր հոգսը Ամենակալ Աստուծուն յանձնենք, որ Նա տնօրինէ զարժանն:

Դ. Կ. Ե. Ե. Ե. «Քեզ Տեառնդ յանձն եղիցուք»:

Քեզ ենք յանձնում մեր ամբողջ կեանքի տնօրէնութիւնը ու Տէր:

Ս. Բ. Ե. Ե. Ե. «Ողորմեաց մեզ Տէր Աստուած մեր ըստ մեծի ողորմութեան քոյս ասացուք ամենեւեան միաբանութեամբ»:

Ամենքս միաբան խնդրենք ու ասենք թէ Տէր Աստուած ողորմիր մեզ Քո մեծ ողորմութեամբը:

Դպիրները երեք անգամ կրկնում են.

«Տէր ողորմեա»:

Աւելի հաստատութիւն տալով իրանց խնդրուածոց:

Սարկաւազը իւր այս քարոզով աղօղում է և յայտնում ժողովրդին, թէ՛ պատարագի խորհուրդը աւարտեցաւ Քահանայի պէս պէս խնդրուածքներով միասին: Եւ քանի որ պատարագի խորհուրդը չէր կատարուած՝ Սարկաւազը չունէր համարձակութիւն յայտնելու ժողովրդին. ուստի և լուռ էր. բայց երբ Քահանան զՔրիստոս խորհրդապէս մատուց չօր և ստացաւ Նորանից Սուրբ Հոգին, զանազան ողորմութիւններ խնդրեց և

խորհուրդը լրիւ կատարեց՝ այն ժամանակ ահա Սարկաւազը աղ-
գարարեց ժողովրդին թէ ձեր նուէրը՝ որ տուիք Քաջանային,
տրուեցաւ Աստուծոյ և Նա ընդունեց քաղցրութեամբ և հաշ-
տուեցաւ ձեզ հետ. Ուրեմն պատրաստ եղէք ընդունելու այն
շնորհքը՝ որ պէտք է իջնէ ձեր մէջ: Սա նշանակում է որ
ժողովուրդը մինչև այժմ համարձակութիւն չունէր խօսելու
Հօր Աստուծոյ հետ, նորա աղօթքն էր առ Քրիստոս, այն ևս
Սերովբէական երգով, օրհնութիւնով և զոհութիւնով. Այդ հա-
մարձակութիւնը ունէր միայն Քաջանան. ժողովուրդը չէ ստա-
ցել տակաւին Սուրբ Հոգին, այն ինչ Քաջանան ստացաւ. Այ-
ժրմ ժողովուրդն ևս պատրաստուում է Տէրունական Մարմնոյ
ճաշակմամբ ընդունել զսուրբ Հոգին. Որովհետև ինչպէս Քա-
ջանան դեռ Հօր Աստուծոյ հետ խօսեցաւ և լսեց միայն Քր-
իստոսի ձեռքով զսուրբ Հոգին Հայր Աստուծոց ընդունեց՝ նոյն-
պէս և ժողովուրդը այժմ Տէրունական աղօթքով այսինքն
«Հայր մերով» կղիմէ առ Հայրն Աստուած և ապա ճաշակելով
Տէրունական Սուրբ Մարմինը՝ կստանայ սուրբ Հոգին: Այս կա-
տարելուց առաջ Սարկաւազը՝ որ դաստիարակ է ժողովրդի, իւր
վերոյիշեալ քարոզով յայտնում է ժողովրդին լինելիքը և յոր-
դորում է որ արժանապէս պատրաստուին ընդունելու Սուրբ
Հոգին Յիսուսիւ Քրիստոսիւ:

Մինչդեռ Սարկաւազը իւր ազգարարական քարոզով յոր-
դորում է ժողովրդին պատրաստուել ընդունելու զսուրբ Հոգին,
Քաջանան ՚ի ծածուկ և խորհրդաբար ասում է առ Հայր հե-
տեւեալ աղօթքը՝ որ՝ ըստ մասին յառաջարանութիւն է համա-
րում «Հայր մերին».

«Աստուած Ճշմարտութեան և Հայր ողորմութեան՝ դոհա-
նամք գբէն, որ ՚ի վեր քան գերանելի նահապետացն, զմեր պար-
տաւորելոցս առաւել մեծարեցեր գրեութիւն: Վասն զի նոցա Աս-
տուած կոչեցար, իսկ մեզ՝ Հայր հաճեցար անուանիլ զԹալով: Եւ
այժմ Տէր, աղաչեմք գբեզ, զայսպիսի առ ՚ի քէն զնորոգ և զպա-

տուական անուանադրութեան շնորհ՝ օր ըստ օրէ պայծառացու-
ցեալ ծաղկեցն ՚ի մէջ եկեղեցւոյ քում սրբոյ».

Ով ճշմարտութեան Աստուած և ողորմութեան Հայր, շը-
նորհակալ եմք Քեզանից, պատճառ որ մեր մեղաւորներիս բը-
նութիւնը աւելի պատուեցիր՝ քան թէ երանելի նահապետե-
րինը. Որովհետև նոքա Քեզ Աստուած էին կանչում, իսկ մենք
Քո զթութեանդ արժանանալով՝ Քեզ Հայր ենք անուանում.
Եւ այժմ մեր աղաչանքն այս է Քեզ՝ որ Քո այս նոր և պա-
տուական Հայր անուան շնորհքը օր քան զօր պայծառացնես
և ծաղկեցնես Քո սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ:

Այս աղօթքով Քաջանան իբր թէ կամենում է՝ որ ժողո-
վուրդն ևս խօսակից լինի Աստուծուն. որովհետև մինչև այժմ
ինքն էր միայն խօսում, իսկ այժմ որ պատարագաւ Հօր հաշ-
տութիւնը հայցեց ժողովրդի համար՝ ցանկանում է որ ժողո-
վուրդն ևս արժանանայ այդ շնորհին: Սորան ապացոյց կարող
է լինել մարդկան սովորութիւնը. այն է՝ երբ ատելութիւն և
թշնամութիւն է տիրում ծառաների և տէրանց մէջ, ծառաւք
իրենք դէմ լանդիման չեն փոտահանում խօսել իրանց տէրանց
հետ. այլ նախ հաւատարիմ և զլիսաւոր ծառայի ձեռքով ըն-
ծայիւք պատարագ են ուղարկում իրենց տէրանց. և հաւա-
տարիմ ծառան պատարագի ընծայիւք և իւր թախանձանօք
երբ յաջողում է զբաւել տէրանց նախկին սէրը, լայն դէպս
միայն ծառաները փոտահանում են խօսակցել իրենց տէրանց
հետ. Սոյնպէս ահա և Քաջանան արեց. Նախ և առաջ ինքը
պատարագաւ մտաւ Աստուծոյ առաջ ժողովրդի համար՝ և երբ
Աստուած բարեհաճ կամքով ընդունեց Քաջանայի ձեռքից ժո-
ղովրդի ուղարկած պատարագը և խաղաղութեան հաշտու-
թիւն տուեց՝ այն ժամանակ և Քաջանան իւր միջնորդական
պաշտօնով սկսեց խնդրել զԱստուած այս մտքով թէ՝ Տէր, Դու
որ Քո ողորմութեամբ հաշտուեցար ժողովրդիդ հետ, տո՛ւր նո-

րան իրաւունք Քո բարերար կամքովդ, որ դայ Քեզ յանդիման լինելու և Քեզ հետ խօսակցելու. Այս է Քաւանայի այժմեան աղօթքի պատճառը՝ որով թախանձում է զՀայր: Եւ խորհրդաբար խօսելով Աստուծոյ հետ, յիշում է Նորա ճշմարտութիւնը և ողորմութիւնը, արդարութիւնը և շնորհը ասելով՝ Տէր, Դու մեր պարտաւորելոց բնութիւնը նաւապետներից աւելի մեծարեցիր. Նոցա Աստուած կոչուեցար, իսկ մեզ՝ Քո մեծ ողորմութեամբդ Հայր անուանեցար: Արբաւամ՝ որ Քո ծառան էր և արարածը՝ հաւատաց Քեզ և Դու պատուեցիր նորա ազգատունը, անուանեցիր Քո ժողովուրդդ և Աստուած կոչուեցար և նոցա՝ որոնք Արբաւամու հաւատովը ճոխացան. իսկ Քրիստոս՝ որ Քո բնութենակից Որդիդ էր, իջաւ ՚ի ծոցոյ Հօրդ, առաւ մեր բնութիւնը և անշփոթ խառնմամբ Աստուծային բնութեան հետ միաւորելով՝ իւր մարմնով Քո միակ Որդին դաւանեցաւ. և որոնք Նորան հաւատացին Քո որդիք կոչուեցան: Ուրեմն մենք ոչ թէ ՚ի զուր ենք վստահանում մեզ Քո որդիք անուանել ո՞վ Աստուած՝ այլ նորա համար որ, միւսնոյն մարմինն ունիմք, ինչ որ ունէր Քո Միածինն Յիսուս. Այդ պատճառաւ զՔեզ մեր Հայրն ենք անուանում և մեր Քեզ որդիութեան զօրաւոր պատճառն ու միջնորդն է մեր Տէր Յիսուսի մահը: Ուրեմն ինչպէս որ Արբաւամբ իւր հաւատով Քո Աստուածութեան անունը ժառանգեց իւր տոհմի վերայ, նոյնպէս և Յիսուս, ո՞չ միայն հաւատով՝ այլ և իւր մահովամբ արժանացրեց մեզ ամենայն համարձակութեամբ զՔեզ մեզ Հայր անուանել և մեզ՝ Քեզ որդիք կոչուիլ և արքայութեանդ ժառանգներ: Եւ ինչպէս որդիքը առաւել մտերիմ և հարազատ գտնուելով դէպի իրենց Հայրը, քան թէ ծառայքն դէպի իրենց տէրը, կարող են ամենայն ինչ վստահաբար խնդրել. ուստի և ես այս ամենայն լիշելով խնդրում եմ համարձակութիւն տաս իմ ժողովրդիս իբրեւ նոցա Հայր, գալու և վստահաբար Քեզ հետ խօ-

սելու իբրեւ Քո որդիք: Այստեղ ահա Քաւանան բարձրաձայն է ասում աղօթքի վերջին մասը այսպէս.

«Եւ տուր մեզ համարձակաձայն բարբառով բանալ զքեզանս մեր՝ կարգաւ զՔեզ երկնաւորդ Հայր երգել և ասել»:

Ուրեմն եթէ Դու Հայր՝ և մենք Քո որդիք ենք՝ տուր մեզ ուրեմն իրաւունք որ համարձակ ձայնով և խօսքով դիմենք Քեզ՝ իբրեւ մեր երկնաւոր Հօր, երգենք և ասենք:

Քաւանայի այս տուած իրաւունքի վերայ վստահացած ժողովուրդը՝ զիմում է առ Աստուած որդիական համարձակութեամբ և ասում է Տէրունական աղօթքը.

«Հայր մեր որ յերկինս ես՝ սուրբ եղիցի յանուն քո, եկեսցէ արքայութիւն քո. եղիցին կամք քո. որպէս յերկինս և յերկրի. զհաց մեր հանապազօրդ՝ տուր մեզ այսօր և թող մեզ զպարտիս մեր՝ որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց. և մի տանիք զմեզ ՚ի փորձութիւն. այլ փրկեա զմեզ ՚ի չարէն»:

Մեր Հայր որ երկնքումն ես՝ սուրբ լինի Քո անունը. Թող դայ Քո թաղաւորութիւնը. Թող լինի Քո կամքը երկրի վերայ այնպէս՝ ինչպէս կատարուում է երկնքումը. Մեր հանապազօրդեան կամ մշտական հացը տուր մեզ և այսօր. Թող մեզ մեր պարտքը այնպէս՝ ինչպէս որ մենք ներում ենք մեր ընկերներին կամ թողնում ենք մեր պարտապանների պարտքերը. Մեզ փորձանքի մէջ մի ձգիր. Այլ ազատիր չարից:

Ժողովուրդը ամենայն իրաւամբ զԱստուած Հայր է անուանում. որովհետեւ ինչպէս տեսանք Աստուծոյ Միածին Որդին Յիսուս Քրիստոս՝ իւր խաչիւ և մահովամբ և բոլոր փրկազործութեամբ մարդկային ազգը՝ որ ծառայ և արարած էր կոչւում Աստուծոյ՝ կոչեց որդիք Աստուծոյ և զԱստուած Հայր ճանաչեցրեց նոցա: Արդ այս գիտենալով պիտի հաւատանք, որ եթէ իբրեւ մարդ մեղանչենք, Նա դարձեալ պատրաստ է մեր բազմադիմի յանցանք և մեղք ներել Հայրական զթուութեամբ, եթէ անառակ որդւոյ նման ճշմարիտ զղջմամբ առ Նա դի-

մենք: Հայրական սիրոյ այս ընդարձակութիւնը ճանաչելով որդին, երբէք չէ յուսահատուած իւր զանցառութեանց մէջ, այլ դարձեալ դիմում է գրաւել իւր Հօր սէրը: Այս գթութիւնից և սիրուց զրկուած է ծառան. և չունի այն վստահութիւնը՝ որպիսին ունի որդին. Ծառայի և տիրոջ մէջ չկայ սիրոյ այն հաստատուն կապը՝ որպիսին կայ Հօր և որդւոյ մէջ. Եւ որովհետեւ Քրիստոսի եկեղեցին ոչ թէ Աստուծոյ ծառայութեան՝ այլ Որդեգրութեան մէջ է, վասնորոյ և իւրաքանչիւր անդամ նոյն սուրբ եկեղեցւոյ՝ ամենայն իրաւամբ դիմում է առ Աստուած՝ իբրեւ առ Հայր իւր. Ուստի իւրաքանչիւր անդամ Քրիստոսի սուրբ եկեղեցւոյ՝ իւր մեղաց յուսահատութեամբ չբախտել է հեռանայ և սառի Աստուծոյ Հայրական սիրուց և գթութիւնից, այլ ընդ հակառակն իւր որդիական մտերմութեամբ պիտի ջանայ վերստին գրաւել իւր Հօր սէրը և գութը և ներողամտութիւնը:

Տէրունական աղօթքի այս երկու խօսքը, որ է «Հայր մեր որ յերկինս ես» են իբրեւ յառաջարան, իսկ հետեւեալ խօսքերն են պատշաճաւոր խնդրուածքներ, որ այժմ համարձակ վստահութեամբ կարգաւորապէս սկսում է առաջադրել Նորան իւր կենսական և հոգեկան պիտոյից վերաբերեալ խնդրուածքները և նախ՝ այսպէս է սկսում «Սուրբ եղիցի անուն քո»: Աստուծոյ անունը միշտ սուրբ է և կլինի սուրբ մինչև յաւիտ. իսկ եթէ մենք այսպէս ենք ասում, դա չէ նշանակում որ մենք խնդրում ենք թէ սրբէ Աստուած իւր անունը. այլ այս խօսքերով մենք կամենում ենք ասել թէ՛ ինչպէս Դու ինքդ Տէր, սուրբ ես բնաւին, սուրբ են Քո գործքդ, կամքդ, պատուիրաններդ, խորհուրդներդ, նոյնպէս և սուրբ է Անունդ, ուրեմն տուր մեզ այնքան զօրութիւն և կարողութիւն՝ որ Քո սուրբ Անունը սրբութեամբ պահենք մեր գործոց, մեր խօսքերի, մեր սրտի, մտքի, հոգւոյ և խորհուրդների մէջ. որովհետեւ սրբու-

թիւնն է վայել Քո Անունդ և որպէս զի պարտաւոր չմնանք Քո առաջ:

Սորանից յետոյ, պահելով խնդրուածոց կարգը, դիմում է դէպի աւելի մեծամեծ խնդրուածքները, ասելով «Եկեցե՛ք արքայութիւն Քո» այսինքն՝ որովհետեւ մեր վերայ սրբեցիր Քո անունը ուսուցանելով մեզ Քո կամքդ, այժմ տիրիր մեր վերայ ամեն ժամանակ: Աստուած Տէր է բոլորի վերայ. բայց թէ ինչո՞ւ մենք ինքներս ենք խնդրում որ իբրեւ Տէր՝ տիրէ մեզ վերայ. Որովհետեւ մարդկանցից շատերը տգիտանում են Աստուծոյ Տէր լինելը ճանաչել. ուստի կամ ամենևին չեն անուանում Նորա սուրբ Անունը և կամ ուրանում են զայն գործով ճանաչել. ուստի խնդրում ենք որ ամեն ժամանակ զայ մեր ամենիս վերայ Նորա արքայութեան զօրութիւնը որ մեզ զգաստացնէ՝ զիտել և ճանաչել Նորա թագաւորութեան ահաւորութիւնը և Նորա խնամոց և Սիրոյ առատութիւնը որ մեր մըտաց առջև՝ իբրեւ մարմնաւոր աչաց՝ միշտ ներկայ ունենամք Նորա իշխանութիւնը երկիւղիւ և սիրով. Եւ այս խնդրուածքը շատ կարեւոր է. վասն զի Նորա ներկայութիւնը հոգւոյ կենդանութիւն է, յորմէ կոտակայ սատանան և կիտախի և մենք աղատ կլինեմք բանասրկուի որդալթը ընկնելուց:

Գեղեցիկ է այս խնդրուածոց կարգաւորութիւնը, որովհետեւ նախ Անունն սրբութիւնը Հայցեց, յետոյ զնա իւր թագաւոր ճանաչեց և այժմ Նորա կամքն է խնդրում որ կատարուի՝ ասելով «Եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս և յերկրի»: Մարդկային սովորութեամբ է այս խնդրուածոց կարգը, զոր օրինակ երբ որ մէկը տիրում է մէկին և իշխում՝ ապա թէ ըստիպում է նորան իւր կամքը կատարել: Այսպէս և մենք, որ ճանաչեցինք և ընդունեցինք մեզ վերայ Աստուծոյ տէրութիւնը և թագաւորութիւնը՝ այժմ ահա հայցում ենք Նորա կամքի զիտութիւնը որ կատարենք, ինչպէս Հրեշտակները երկնքումն են կատարում:

Տէրունական աղօթքի այս յօդուածը, որով խնդրում ենք որ Աստուծոյ կամքը կատարուի մեզ վերայ ինչպէս որ երկնքումը Հրեշտակաց վերայ՝ մտադրութեան արժանի է, ինչու որ սրանով խնդրում ենք, որ մեր ամեն ցանկութիւնները իր կամաց Համաձայն կատարէ, որին պատրաստենք ընդունել, Հպատակիլ և կատարել. ինչպէս որ Հրեշտակները պատրաստակցութեամբ կատարում են Նորա կամքը: Այս վսեմ խնդրուածքը քրիստոնէական կոչման վիճակուած մարդկային ազգի վերայ մի անսահմանութեան իրաւունք են աւելացնում: Մարդիկ՝ կրտսեր եղբարք էին Հրեշտակաց. իսկ երբ յանցանքն ու դատապարտութիւնը խտրոց թշնամութեան դրուեցաւ ընդ մէջ մարդկան և Աստուծոյ, մարդիկ զրկուեցան այդ բարձր կոչումից, այդ անսահման իրաւունքից և ընկան չարի գերութեան տակ. այն ժամանակ Հրեշտակք միայն մնացին Աստուծոյ կամաց զիտողք և կատարողք, որպէս և փռուացն՝ սպասուրք. Սակայն երբ Միաձինն Աստուծոյ Յիսուս իւր փրկագործութեամբ ջնջեց կամ վերցրեց բոլորովին այդ թշնամութիւնը և երկիրը երկինք կերպարանափոխեց և երկրի ու երկնի մէջ եղած նախկին խաղաղութիւնը վերստին Հաստատեց՝ այն ժամանակ մարդիկ ոչ միայն Հրեշտակացան, այլ և գեր քան զնոսա բարձրացան, որովհետեւ որդիք Աստուծոյ կոչուեցան. վասնորոյ իբրեւ Հարազատ որդիք սուրբ աւագանի արգանդից Հոգեպէս ծնուած՝ խնդրում են տեղեկանալ Հօր Աստուծոյ կամքը և կատարել «Յղիցին կամք քո» ասելով. Սակայն սորանով ևս չբաւականանալով, ձկտում են իրենց մարմնական դրութիւնից բարձրանալ, բոլորովին Հոգիանալ այսինքն Հրեշտականալ և իբրեւ ի մարմնի Հրեշտակք լինել, որ բարձր է Հրեշտակական վիճակից, և այնպէս կատարել Աստուծոյ կամքը: Հրեշտակները Հոգեղէն պարզ գոյացութիւնք լինելով, ազատ բոլորովին մարմնական թանձրութիւնից, բնական է որ

զԱստուած Հոգեպէս պաշտելու կարողութիւն ունեն. այն ինչ մարդը Հոգուց և մարմնից բաղադրուած մի գոյացութիւն լինելով կոթուարանայ Հրեշտակաց պէս կամակատար լինել. սակայն շնորհիւ ամենափրկչին Յիսուսի կարող է, եթէ ջանալ և կամի ի մարմնի անմարմնանալ, այսինքն Հոգիանալ և Հրեշտականալ. և այնպէս պաշտել զԱստուած և կատարել Նորա կամքը: Այժմ մնում է մեզ քննել թէ արդեօք Աստուծոյ կամքը մեզ Համար անպայման բարի է միշտ թէ ոչ: Զատ խորամուխ չլինելով այսպիսի մի քննութեան մէջ, կբաւականանա՞ք պարզ և Համառօտ տեսութիւն անել՝ կեանքի օրինակներից վերցնելով այս խնդրոյ լուծումը. Ո՞ր ճշմարիտ ծնողքի կամքը որդւոյ վերաբերութեամբ՝ կլինի չար և վնասակար, քանի որ նոյն ծնողքը ծնել է նորան, սնուցել է, Հասակի է Հասցրել, զարգացում է տուել և Հոգացել է ծնողաբար նորա բոլոր կենսական, մտաւոր և Հոգեկան պէտքերն ու կարիքները. Հաւատացած լինելով որ ինքը իւր որդւոյ պատասխանատւութեան տակ է առաջի Աստուծոյ, որովհետեւ և որդիքը իրենց իբրեւ զրաւներ է տուել Աստուած սնուցանելու և զարգացնելու իւր կամքի Համաձայն իւր արքայութեան ժառանգներ պատրաստելու Համար:

Ո՞ր ճշմարիտ Քահանայի և Եպիսկոպոսի կամքը իրենց ժողովրդոց վերաբերութեամբ՝ կլինի չար և վնասակար, քանի որ նոյն Քահանան և կամ Եպիսկոպոսը ծնել են նորան սուրբ աւագանի Մկրտութեամբ՝ Որդեգրելով Հօր Աստուծոյ և ազատելով սկզբնական մեղքից: Զօրացրել են նորան սուրբ Հոգւոյ շնորհքով Դրոշմամբ՝ Հոգւոր քաջամարտիկ պատերազմող պատրաստելով չարի բոլոր որդայութից դէմ՝ Զինուորեալ եկեղեցւոյ ասպարէզում: Մեռցրել են նորա մէջ մեղքը և արթնացրել են նորա թմրած խղճմտանքը Ապաշխարութեամբ՝ պատրաստելով Նորան Հաղորդ լինել Աստուածային շնորհին: Թողել են նորա

բոլոր չարիքը, անօրէնութիւնները և ներգործական մեղքերը սուրբ Հաղորդութեամբ՝ Սեղանակից առնելով նորան Յիսուսի սուրբ Մարմնոյ և Արեան մեղսաքաւիչ խորհրդին: Հանել են նորան միաշնակ, տիւր և ամենայն քայլափոխում աշխարհային հրապօրներէ զալթակղեցուցիչ դրութիւնից Ամուսնութեամբ՝ տալով նորան ընկեր և կենակից ուրախութեան և վշտերի, յաջողութեան և տարաբաղտութեան, հիւանդութեան և առողջութեան, աղքատութեան և չափաւորութեան, որդէ-ծնութեան և որդիքը Աստուածային կամաց արդարութեամբ սնուցանելու և խղճի օրէնքի զիտութեամբ դաստիարակելու և զարգացնելու համար. Հանել է նորան մարմնական կամ աշխարհային ծառայութիւնից և կարգել է նորան Աստուածային, հոգեւոր և երկնային պաշտօնի մէջ Ձեռնադրութեամբ՝ տալով նորան իրաւունք և պարտք. իրաւունք՝ թողնելու մեղքերը և վայելելու Աստուածային շնորհքը սուրբ խորհուրդներէ մատակարարութեամբ. և Պարտք՝ հովուելու իւր ժողովուրդը ըստ կամաց և պատուիրանաց Աստուծոյ, յաճումն Յկեղեցւոյ Քրիստոսի և ոչ ՚ի քայքայումն, ՚ի բաղմապատկումն ժառանգաց և որդւոց արքայութեան և ոչ ՚ի նուաղումն, ՚ի փառս և ՚ի հաճոյս Աստուծոյ և ոչ ՚ի շահ անձին և ՚ի հաճոյս իւր: Միութեամբ են նորան կեանքի վերջին օրհասում կամ յուսահատ դրութեան մէջ՝ Վերջին Օծմամբ ցոյց տալով նորան մեր ամենիս Հանգիստը, ուր պիտի հանգստանանք այս թշուառ կեանքի ծանրութիւններից և ալլն. և ալլն. կարող էր չար լինել քահանայի կամ եպիսկոպոսի կամքը դէպի իրենց ժողովուրդը, քանի որ շատ լաւ գիտեն որ իրենք են նոյն ժողովրդի մեղքի և յանցանաց և ամենայն անօրէնութեանց պատասխանատուն. և թէ իրանցից պէտք է պահանջէ Աստուած նոցա արիւնք՝ եթէ չար են կամեցած իրենց հովուութեան և դաստիարակութեան յանձնուած ժողովրդին, ըստ այնմ և գրում է «Որդի

մարդոյ դէտ կացուցի զքեզ տանդ իսրայէլի. լուիցես լինէն զպատգամս՝ և սպառնասցիս նոցա իբրեւ լինէն: Յորժամ ասիցես ցանօրէնն, եթէ մահու մեռանիցիս. և դու ոչ զգուշացուցանիցես նմա. և ոչ խօսեսցիս զգուշանալ անօրինին և դառնալ ՚ի ճանապարհաց իւրոց չարաց և կեալ. անօրէնն յանօրէնութեան իւրում մեռցի. և զարիւն նորա ՚ի ձեռաց քոց խնդրեցից. իսկ եթէ զգուշացուցանիցես անօրինին և նա ոչ զարձցի յանօրէնութենէ իւրմէ, անօրէնն այն յանօրէնութեան իւրում մեռցի, և դու դանձն քո ապրեցուցանիցես»: Ով մարդոյ որդի, ես քեզ տեսուչ կարգեցի իմ ժողովրդեան. կլսես իմ հրամաններս և կսպառնաս նոցա իմ կողմից. Երբ ես անօրինին կասեմ թէ պէտք է մեռնես մեղքիդ համար և դու նորան չես խրատի, չես զգուշացնի՝ որ իւր չար ճանապարհից դառնալ և ապրի, անօրէնը իւր անօրէնութեան, իւր մեղքի մէջ կմեռնի և նորա արիւնք քեզանցից կպահանջեմ. իսկ եթէ դու զգուշացնես և կխրատես անօրինին, մեղաւորին և նա իւր անօրէնութիւնից չի դառնալ և մեղքը չի զղջալ՝ նա իւր անօրէնութեան ու մեղքի մէջ կմեռնի և դու ազատ կլինես պատասխանատուութիւնից:

Ո՞ր բարեխիղճ ուսուցչի կամքը չար և վնասակար կլինի դէպի իւր աշակերտները, քանի որ նոյն ուսուցիչը մտաւոր սնունդ, կերակուր, զարգացում է տուել իւր աշակերտներին. քանի որ ընդունել է նոցա իբրեւ իւր եղբայրներ ու քոյրեր և կամ որդիք և իւր իւրաքանչիւր մի խօսքին ամենայն հարազատութեամբ և միամտութեամբ հաւատացող անմեղներ. քանի որ նա՝ նոցա հոգեւոր, մտաւոր, և մարմնաւոր առողջապահական կրթութեան ու զարգացման համար տքնում է գիշեր ու ցերեկ, նոցա կրթութեան ձևի, եղանակի և որպիսութեան վերայ է խորհրդածում և նոցա ապագայ վիճակի վերայ է մտածում և ալլն և ալլն:

Եւ վերջապէս որ ճշմարիտ և արդարասէր վաճառականը, արհեստաւորը և ամենայն գործաւոր մարդ չար և անյաջողութիւն կկամենայ իւր գործին, քանի որ նա անդադար մտածում է իւր գործի յաջողութեան մասին, իմանալով որ ինքն է իւր գործի պատասխանատուն և արդիւնք վայելողը. վրստահութեամբ կարող ենք ասել թէ ոչ ոք թէ և վայրենամիտ անգամ լինին այնպիսիք:

Արդ եթէ մարդկանց մէջ բնութիւնը այնպիսի պայման և օրէնք դրած է. ինչո՞ւ նոյնը և Աստուծոյ մէջ պիտի չհաւատանք, որ բոլորովիմբ բարութիւն է և ամենի բարին կամեցող:

Ինչպէս որ ուսուցանում է մեզ ինքը մեր Տէրը և փրկիչը. «Եթէ դուք՝ որ չարքդ էք, զիտէք պարզեալ բարիս տալ որդւոց ձերոց, որչափ ևս առաւել Հայրն ձեր երկնաւոր տացէ պարզեալ բարիս այնոցիկ՝ որ խնդրենն դնա»:

Ուրեմն պիտի հաւատանք որ Աստուծոյ կամքը բարի է. Նորա տուած մահը աւելի բարի է և խորհրդաւոր՝ քան մեր ցանկացած կեանքը. Նորա մեզ ուղարկած աղքատութիւնները, թշուառութիւնները, ձախորդութիւնները, վշտերը, հիւանդութիւնները, նեղութիւնները աւելի բարի, օգտակար և խորհրդաւոր են. քան մեր ցանկացած հարստութիւնը, յաջողութիւնը, ուրախութիւնը, առողջութիւնը և այլն. և վերջապէս այն ամենայն ինչ որ Նախախնամութիւն՝ կուղարկէ մեզ վերայ՝ անպայման բարի է մեզ համար, որովհետեւ ինքն մեր Ստեղծողը լինելով և ինքն է և մեր խնամողը, և կխնամէ որպէս և կկամենայ: Բայց թէ ի՞նչ է Աստուծոյ կամքը՝ այդ իւրաքանչիւր խոհական անձն զիտէ ՚ի մասնաւորի, այն է՝ Սիրել զԱստուած՝ և սիրել զընկերն, որպէս Քրիստոս Տէրն մեր իւր աւետարանովը մեզ սորվեցրեց իբրեւ աղբիւր երջանկութեան, փրկութեան և անմահութեան:

Սորան հետեւում է չորրորդ խնդրուածքը, որ է այս «Քհայց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր»:

Այս յօդուածով խնդրում ենք թէ մեր Հոգեւոր սնունդը և թէ մարմնաւորն. Հոգեւոր սնունդն, որով մեր հոգիքը կպարարին և կզուարթանան՝ են Աստուածային կամաց և օրինաց գիտութիւնը, Նորա պատուիրանաց պահպանութիւնն և այն գերագոյն Սէրը՝ որով միայն արժան է սիրել զԱստուած. ևս և լոյս մտաց, որով կբարոյ ենք իմաստնանալ, Սուրբ զրոյց Հոգեբույս բովանդակութեանը հասու լինելու: Իսկ մարմնաւորը, որին դիտում է պարզաբար այս յօդուածիս միտքը, է մեր հանապազօրեայ մարմնաւոր սնունդը: Թէև մենք աշխատութեամբ պէտք է ճարենք զայն, ինչպէս որ Աստուած վճռաբար սահմանեց գործել զերկիր և քրտամբ երեսաց ճարել մեր օրական հացը. բայց ոչ առանց Աստուածային գործակցութեան, ինչու որ մեր ցանաճները, ինչպէս որ Առաքեալը կասէ. Աստուած է որ աճեցուցանէ. տալով անձրև և ծագելով մեզ ամեն ժամանակ իւր արեգակն: Այս ամենը Քրիստոս Տէրն մեր զիտենալով՝ Աստուածաբար սովորցնում է որ մեր ամենօրեայ հացը՝ մարմնոյ սնունդը Հօր Աստուծոյ աղօթքով զիմելով խնդրենք:

Չորրորդ խնդրուածքին հետեւում է պարտուց կամ մեղաց թողութեան խնդրուածքը. «Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց». այսինքն՝ ինչպէս որ մենք ներեցինք մեր ընկերի սխալմունքը, այնպէս և Գու ներել մեր մեղքերը. Այս խնդրուածքի յօդուածը այնպէս պայմանաւորած է Քրիստոս որ երբ մենք ներենք, Աստուած ևս կներէ. ուրեմն պէտք է լաւ մտածենք. նա՛ որ չէ ներում իւր ընկերի յանցանքը, թող ինքն էլ ակնկալութիւն չունենայ, որ Աստուած իւր յանցանքին, մեղքին թողութիւն կտայ:

Հետեւում է ապա վեցերորդ խնդրուածքը. «Եւ մի տանիր զմեզ ՚ի փորձութիւն». Այս խնդրուածքն ևս Հոգեւոր և մարմնաւոր պէտք է ընդունենք. Եւ նախ Հոգեւորը տեսնենք. «Փորձութիւն» բառը, այստեղ նշանակում է չարի ներգործութիւնը,

որը մեզ հետ միշտ պատերազմի մէջ է. բայց պէտք է դիտե-
նալ, որ սատանան մեր խորհուրդներից և կամքից է վերցնում
իւր ներգործութեան կամ չարութեան նիւթը և ապա պատ-
րաստում է մեզ համար փորձութեան որոգայթը. ինչպէս և
Յիսուսի ժամանակ, օգուտ քաղելով Յիսուսի քառասորեայ
պահնորդութեան քաղցից՝ մօտենում է Նորան փորձելու. Յի-
սուսի քաղցը լինում է չարի փորձութեան նիւթը: Այսպէս գը-
րում է և Յակոբոս Առաքեալը. «Իւրաքանչիւր ոք ՚ի ձէնջ
փորձի յիւրոցն ցանկութեանց ձգեալ և պատրեալ». Իւրաքան-
չիւրը ձեզանից իւր ցանկութիւններից խաբուելով է փորձում.
Ուրեմն չարը իւր փորձութեան նիւթը մեզանից է առնում:
Ուստի և խնդրում ենք՝ որ իւր կարող զօրութեամբը սանձա-
հարելով մեր կիրքերը, չթողու, որ փորձութեան մէջ ընկնենք:

Մարմնաւոր փորձութիւնն ևս հասկանում ենք մարդկանց
պատահած վնասները, այն է՝ հրկիզութիւնք, հիւանդութիւնք,
վնասակար արհածք և սլատահարք, սով, սրածութիւնք, պա-
տերազմ և այլն. որոնք պատահում են մեզ մեր անզգուշու-
թիւնից, անխոհեմութիւնից, անհեռատեսութիւնից, և նախա-
պէս չխորհած և չմտածած գործողութիւնից, որոց հետևում է
մեր մարմնաւոր փորձութիւնը շատ անգամ բոլորովին անսպա-
սելի կերպով յանկարծակի վրայ հասնելով: Մենք աղօթքիս այս
մասովը, յանձնելով մեզ Աստուծոյ Ամենիմաստ գիտութեանը,
խնդրում ենք որ Նա տնօրինէ մեր հարկաւորը. Նա հեռացնէ
մեզանից մեզ վերայ գալիք փորձանքները՝ որ չվնասուինք:

Սորան հետևում է եօթներորդ խնդրուածքը, որ ըստ
մասին սորա շարունակութիւնն է և վերջաւորութիւնը այսպէս
«Այլ փրկեա զմեզ ի չարէն». չարը իմանում ենք սատանայն՝
որ փորձութիւնն է մեր կեանքի և «գալթակղութիւն» իւր խո-
րամանկ հնարքներովը. և այս մասին աղաչում ենք. թէպէտ
մենք շատ անգամ թէ կամօք և թէ ակամայ. թէ գիտու-

թեամբ և թէ անգիտութեամբ հետևելով չարին ենթարկւում
ենք փորձութեան, սակայն Տէր, Դու զմեզ այն չարիցը ազա-
տիր, որ է մեր հոգեւոր և մարմնաւոր վնասատուն:

Տէրունական աղօթքի վերջաբանը որ Աստուծոյ փառաւոր-
ութիւնն է, որ է՝ այս. «Ջի քո է արքայութիւն և զօրութիւն
և փառք յաւիտեանս. ամեն». ասում է Քահանան և ոչ ժո-
ղովուրդը. Որովհետև նախ ինքը խնդրեց իրաւունք որ ժողո-
վուրդը համարձակաձայն բարբառով երգէ Տէրունական աղօթ-
քը և ասէ. իսկ այժմ որ Աստուածային գթութեան արգանա-
նալով ժողովուրդը, միաձայն համարձակ բարբառով դիմեց առ
Աստուած՝ իբրև առ իւր Հայր և խնդրեց իւր հոգեւոր և մարմ-
նաւոր հարկաւորելիքները՝ Քահանան իրեն վերապահելով Աս-
տուծոյ փառաւորութիւնը՝ ինքն ասում է բարձրաձայն աղօթքի
վերջաբանը:

Նախ քան «Հայր մերի» վերջաբան ասելը, մինչդեռ ժողո-
վուրդը Տէրունական աղօթքն է երգում, Քահանան նոյն իմաս-
տով ինքն ևս առանձնապէս է աղօթում առ Հայր այսպէս.

«Տէր տէրանց, Աստուած աստուծոց, Թագաւոր յաւիտենական,
արարելչ ամենայն արարածոց, Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրի-
ստոսի, մի տար զմեզ ՚ի փորձութիւն, այլ փրկեա ՚ի չարէ և ապ-
րեցո՛ ՚ի փորձութենէ»:

Դու ո՞վ տէրանց Տէր, աստուածոց Աստուած, Յաւիտենա-
կան Թագաւոր, բոլոր արարածների Արարիչ և Հայր մեր Տէր
Յիսուսի Քրիստոսի. մի տանիր մեզ դէպի փորձութիւնը, ազա-
տիր մեզ չարիցը և փորձանքներից մեզ ապրեցրու:

Եւ երբ քալիրները աւարտում են Տէրունական աղօթքը,
զոյգ ընդ նոսին աւարտում է և Քահանան իւր աղօթքը, այն
ժամանակ Սարկաւազը հայցում է Քահանայի օրհնութիւնը
ասելով.

«Օրհնեա Տէր»:

Եւ Քահանան բարձրաձայն ասում է «Հայր մերի» վեր-
ջաբանը այսպէս.

«Ձի քո է արքայութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս ամեն»:

Տէրունական աղօթքի վերջաբանը ասելուց յետոյ Քաճանան դառնալով դէպի ժողովուրդը՝ խաչակնքում է նոցա ասելով:

«Խաղաղութիւն ամենեցուն»,

Որին դպիրները պատասխանում են.

«Եւ ընդ Հոգւոյդ քում»:

Սարկաւազը՝ ազդարարում է.

«Աստուծոյ երկրպագեսցուք»:

Դպիրները ասելով «Առաջի քո Տէր» չոքում են, նոցա հետ և բոլոր ժողովուրդը:

Սարկաւազի ազդարարութեան և դպիրների պատասխանների միջոցին, Քաճանան պարապ չէ, այլ աղօթում է առ Հոգին սուրբ այսպէս.

«Որ աղբիւրդ ես կենաց և բղխումն ողորմութեան Հոգիդ սուրբ, աղորմեան ժողովրդեանս՝ որ խոնարհիալ երկրպագանեն Աստուածութեանդ քում: Պահեա զսոսա ամբողջս. տպաւորեա յոգևոջ սոցա զձև մարմնոյ ցուցակի, առ 'ի ժառանգութիւն և 'ի վիճակ հանդերձելոցդ բարեաց»:

Իսկ ով սուրբ Հոգի, որ կեանքի աղբիւրն ես և ողորմութեան բղխումը, ողորմիր այս ժողովրդին, որ խոնարհաբար երկրպագանում են քո Աստուածութեանը. Ամբողջ պահիր սոցա, տպաւորիր սոցա Հոգիների մէջ այն խոնարհ երկրպագութեան ձևը. որ մարմնոյ երկրպագութեամբ ցոյց տուին, որպէս զի ժառանգեն քո հանդերձեալ բարիքը:

Քաճանան աւարտելով իւր առ Հայր աղօթելը, դիմում է առ Հոգին սուրբ, որովհետև Յիսուս իւր պարգևները երկրի վերայ սուրբ Հոգւոյ տնօրէնութեամբ է կատարում: Այս սուրբ Հոգին Քաճանայի մատուցած նշանակները 'ի Մարմին և 'ի Արիւն Քրիստոսի կատարեց. Այժմ խոնարհուելով Քաճանան, ա-

ղօթում է, անուանելով զնա «Աղբիւր կենաց». ըստ որում նա է աղբիւր զանազան շնորհաց և տիրապէս պարգևում է մեզ զանազան շնորհք, իւրաքանչիւրին ըստ կոչման և պաշտաման: Իսկ «ձև մարմնոյ ցուցակի» ասելով՝ Քաճանան երկրպագութեան ձևի համար է յայտնում, որ Աստուած Հոգւոր երկրպագութիւն է խնդրում մարմնաւոր երկրպագութեան տեսակաւ, ըստ որում. «Հոգի է Աստուած և երկրպագուաց նորա պարտ է Հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագանել»: Ուստի պարանոցի կորացնելը՝ Հոգւոյ ներքին ներգործութեան արտաքին բացայայտողը պէտք է իմանանք:

Այս աղօթքից յետոյ Սարկաւազը դիմում է առ Քաճանան ասելով.

«Օրհնեա Տէր»:

Եւ Քաճանան բարձրաձայն ասում է նախընթաց աղօթքի շարունակութիւնն ու վերջաւորութիւնն այսպէս.

«Քրիստոսիւ Յիսուսիւ Տէրամբ մերով, ընդ որում Քեզ, Հոգւոյդ սրբոյ և Հօր Ամենակալի վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն»:

Մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսով, որի հետ Քեզ՝ ճշմարիտ Հոգւոյդ և Ամենակալ Հօրը, վայել է փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը այժմ և յաւիտեանս. այսինքն հանդերձեալ բարիքը ժառանգելու իրաւունքը մենք ունենք Յիսուսով Քրիստոսով:

Սորանից յետոյ Սարկաւազը բարձրաձայն ազդարարում է այսպէս.

«Պաշտումէ»:

Որովհետև ժողովուրդը տակաւին խոնարհուած սպասում է որ Քաճանան ցոյց տայ իրենց Տէրունական սուրբ Մարմինը, և այժմ Սարկաւազը տեղեկանալով որ արդէն հասաւ խորհրդի ցուցման ժամը՝ վասն որոյ ասում է «Պաշտումէ». այսինքն ով եղբարք, սիրելի որդեակք հաւատով կացեք և զգուշութեամբ. բարձրացրէք ձեր պարանոցները, նայեցէք և տեսէք,

դոհացէք և փառք տուէք: Քաջանան բարձրացնելով սուրբ Մարմինը, ասում է բարձր բարբառով.

«Ի սրբութիւն սրբոց».

Այսինքն թէ՛ դուք որ ցանկանում էիք տեսնել ձեր Աստուածը ՚ի մարմնի, ահա առաջ և փայլեցնում եմ. տեսէք ձեր փափագելիքը և ցնծացէք: Դուք՝ ինձ իբրեւ խաղաղութեան հրեշտակ ուղարկեցիք առ Տէր, և ահա առաջի նոյն խաղաղարար Տէրը ցոյց եմ տալի ձեզ. դուք կամեցաք Աստուծոյ սէրը ճանաչել, ահա առաջի սիրելի Որդին Հօրից զրաւական առնելով ձեզ եմ բերում. դուք իմ ձեռքով մեղաց թողութիւն խնդրեցիք, և ահա ես Սրբոց և Սրբութեանց Սուրբը ձեզ եմ բաշխում. նայեցէք այս սրբոց Սրբութիւնը դուք՝ որ արժանի համարուեցաք Հաղորդակից լինել Սորան. Սա սուրբ է բնութեամբ, բայց ամենքի համար չէ Սա Սրբարար, այլ նոցա համար՝ որոնք Սորան հաւատով են տեսնում և ընդունում. Սուրբ է Սա, բայց ոչ ամենքի համար, այլ իւր անդամների համար է ուղարկուած իբրեւ Սրբութիւն. Սուրբ է Սա և սուրբ է առնում, սակայն ոչ թէ օտարներին կամ արտաքիններին, այլ ձեզ՝ որ արդէն իսկ սուրբ էք իւր բանիւ:

Ժողովուրդը հիանալով այսքան մեծ շնորհաց համար, սքանչացեալ պատասխանում է.

«Միայն սուրբ, միայն Տէր Յիսուս Քրիստոս ՚ի փառս Աստուծոյ Հօր».

Այսինքն թէ՛ ով տէր մեր Քաջանայ, մեզ հոգածիններիս սրտեղից կլինի սրբութիւն. մենք ինչպէս կարող ենք սուրբ համարուել, քանի որ վիճակուած ենք զանազան ախտից և մեղաց. մեզ՝ մեր մարմնոյ թանձրութեան մէջ, դժուարին է սուրբ լինել ըստ ամենայնի: Բայց ահա առաջի ճշմարտապէս Դա՛ միայն է սուրբ. Դա՛ միայն է մաքուր. մեր մարմնաւորների մէջ Դա՛ միայն է անախտ մարմնով. Դա՛ միայն է մեր պար-

ծանքը և Դա՛ միայն վերացաւ երկինք, Որին ձեռքիդ վերայ բաղմեցրած ես. Որին մենք կարօտով ենք նայում, ցնծում ու միխթարում. Որին նայելով միայն սրբուեցանք և որին աչքերս յառելով չենք կշտանում. Միայն սուրբ՝ Դա՛ է ահա մարմնով. սուրբը, որ է միայն մեր Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոս մեր Աստուածն և փրկիչը՝ որ Հօր Աստուծոյ փառքի մէջ է միշտ:

Իսկ Քաջանան որ մինչև այժմ առանց ժողովրդի և նորանից մեկուսացած խորհրդաբար էր խօսում Աստուծոյ հետ՝ այժմ որ ինքը ցոյց տուեց ժողովրդին սուրբ խորհուրդը, որ մինչև այժմ ծածուկ էր նոցանից, հարկաւոր է համարում որ իւր դոհութիւնը և օրհնութիւնը ոչ թէ առանձնապէս, ինչպէս անում էր մինչև այժմ, այլ յայտնապէս մատուցանէ ամենասուրբ Երրորդութեանը, ուստի և ասում է բարձրաձայն:

Քաջանան. «Օրհնեալ Հայր սուրբ Աստուած ճշմարիտ».

Դա՛ միայն էր. «Ամեն».

Սուրբ. «Օրհնեալ Տէր».

Քաջանան. «Օրհնեալ Որդիդ սուրբ Աստուած ճշմարիտ».

Դա՛ միայն էր. «Ամեն».

Սուրբ. «Օրհնեալ Տէր».

Քաջանան. «Օրհնեալ Հոգիդ սուրբ Աստուած ճշմարիտ».

Դա՛ միայն էր. «Ամեն».

Սուրբ. «Օրհնեալ Տէր».

Քաջանան. «Օրհնութիւն և փառք Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն»:

Քաջանայի այս խօսքերի արտայայտութիւնն այս է՝ Օրհնեալ է Հայրն՝ որ Հաշտութեամբ ընդունեց այս սուրբ պատարաղը. Օրհնեալ է Որդին՝ որ մեր փոխանակ պատարագուեցաւ. Օրհնեալ է Սուրբ Հոգին՝ որ պատարագիւ փոխանակ խոնարհուելով մեզ հատուցում շնորհեցաւ. իսկ ժողովուրդը «Ամեն» ասելով, կամենում է ասել Քաջանային իբր թէ մենք հաւատում ենք որ Քա՛ ասածներդ ճշմարիտ են:

Քաճանալի այս գոհացողական օրհնութիւնից յետոյ ղպիր-
ները ժողովրդի կողմից երգում են».

«Ամեն Հայր սուրբ, Որդիդ սուրբ, Հոգիդ սուրբ. Օրհնութիւն
Հօր և Որդւոյ և Սրբոյ Հոգւոյն այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւի-
տենից ամեն».

Քաճանան այս միջոցին աղօթում է առ Քրիստոս խրնդ-
րելով շնորհք թէ իւր և թէ ժողովրդի համար, որ արժանա-
պէս հաղորդուեն Նորա սուրբ Մարմնոյն և պատուական Ա-
րեանը, այսպէս.

«Նայեաց Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս յերկնից 'ի սրբութենէ
քումմէ և յաթողոյ փառաց թագաւորութեան քո: Ե'կ 'ի սրբել
և 'ի կեցուցանել զմեզ, որ ընդ Հօր նստիս և աստ պատարագիս:
Արժանի արա տալ մեզ յանարատ մարմնոյ քումմէ և 'ի պատուա-
կան արենէ, և 'ի ձեռս մեր ամենայն ժողովրդեանս».

Նախիր Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս երկնքից Քո սրբութիւ-
նից և Քո թագաւորութեան փառաց աթողից. Ե'կ սրբելու և
կեցուցանելու մեզ, որ Հօր հետ նստած ես և այստեղ պատա-
րագւում ես: Արժանացրու մեզ, որ մենք Քո անապական
Մարմնից և պատուական Արիւնից մեր ձեռքով ժողովրդին ևս
տանք:

Երբ վերջացնում է այս աղօթքը, ապա համբուրում է
Սեղանը և ձեռքն առնելով Սուրբ Մարմինը ամբողջապէս ըն-
կղմում է Անապական Արեան մէջ, 'ի նշան Քրիստոսի Մարմ-
նոյն 'ի խաչին Արեամբ ներկուելուն, ասելով առ Հայրն Աս-
տուած.

«Տէր Աստուած՝ մեր որ կոչեցեր զմեզ յանուն Միածնի Որ-
դւոյ քո քրիստոնէայս, և շնորհեցեր մեզ մկրտութիւն Հոգեւոր
աւագանան 'ի թողութիւն մեղաց և արժանի արարեք զմեզ Հա-
ղորդել Սուրբ մարմնոյ և արեան Միածնի քո: Եւ այժմ աղաչեմք
զքեզ Տէր, արա զմեզ արժանի ընդունել զսուրբ խորհուրդս զայս
մեզ 'ի մեղաց թողութիւն, և գոհութեամբ փառաւորել զքեզ ընդ

Որդւոյ և ընդ սրբոյ Հոգւոյդ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւի-
տենից ամեն»:

Տէր Աստուած մեր՝ որ Քո Միածնի անունովը մեզ Քրիս-
տոնէայ անուանեցիր և մեզ հոգեւոր աւագանովն Մկրտութիւն
շնորհեցիր մեր մեղաց թողութեան համար և արժանացրիր մեզ
հաղորդուելու Քո Միածնի Սուրբ Մարմնոյ և Արեանը. այժմ
աղաչում ենք Քեզ Տէր, արժանացրու մեզ ընդունելու այս
սուրբ խորհուրդը մեր մեղաց թողութեան համար. և գոհու-
թեամբ փառաւորել Քեզ Որդւոյդ և սուրբ Հոգւոյդ հետ
միասին:

Քաճանալի առ Քրիստոս մատուցած՝ նախկին աղօթքի
իմաստն է թէ՛ Տէր, մենք մեր զործքերով չունենք համար-
ձակութիւն Քեզ մերձենալու: Դու տուր մեզ այդ համարձա-
կութիւնը, որ Քո ազատ և անմեղ մարդկային Մարմնոյդ բնու-
թեամբը ընդունեցիր այդ շնորհը Քո Հօրից, առնելով Մարմ-
նոյդ մէջ Քո անչափ Հոգիդ և Սուրբ Մարմնոյդ և Արեան
միջնորդութեամբ նոյնը 'ի մեզ ես անցուցանում մեր իւրա-
քանչիւրի արժանաւորութեան համեմատ. Ուստի աղաչում ենք
որ նոյն Հոգին անընդմիջաբար տաս մեզ և մեր ձեռքով բոլոր
ժողովրդին, որպէս զի մենք ամենքս իբրեւ անդամներ միակ
Գլխոյդ՝ հաղորդ լինենք Քեզանից իջած շնորհին իբրեւ գլխից
առ անդամս:

Իսկ առ Հայր մատուցած այս վերջին աղօթքով Քաճա-
նան լիշում է Աստուծոյ մեծ բարեքը, այն է՝ որ իւր Միածնի
անուամբ մեզ Քրիստոնէայ անուան շնորհին արժանացրեց,
սուրբ Աւագանի Մկրտութեամբ՝ Աղամային մեղքի դատապար-
տութիւնից ազատեց և սուրբ հաղորդութեան խորհուրդոյ շնոր-
հիւր ներգործական մեղքից ազատ կացուցանելով իրաւունք
տուեց որդիական համարձակութեամբ փառաւորել սուրբ Եր-
րորդութիւնը:

Երբ աւարտում է Քաջանան իւր առ Հայր խորհրդական աղօթքը՝ երկիւղած պարկեշտութեամբ համբուրում է Սուրբ Սեղանը. Այս համբոյրը երրորդ անգամն է. Առաջին անգամ համբուրեց Սուրբ Սեղանը՝ երբ նոր էր սկսում աղօթքը. Երկրորդ անգամ համբուրեց՝ երբ Սուրբ Հոգին ընդունեց առաջադրեալ նուէրներն մէջ. Երրորդ անգամ ահա համբուրում է Պատարագը իւր մէջ ընդունելու խնդրուածքից յետոյ. Զոր օրինակ ինչպէս թագաւորին ներկայացող պատգամաւորը նախ երկրպագանում է թագաւորին և յետոյ է անում պատգամաւորութիւնք. նոյնպէս և Քաջանան՝ որ ժողովրդի կողմից առ Աստուած պատգամաւոր է գնացել, նախ երկրպագանում է, այսինքն համբուրում է Նորա փառաց տեղը որ է Սուրբ Սեղանը և յետոյ միայն սկսում է մատուցանել Նորան ժողովրդի աղօթքն ու զանազան Հայցուածները. Եւ ինչպէս թագաւորին ներկայացող պատգամաւորը, թագաւորից իւր պատգամաւորութեան գործին արժանաւոր վճիռ լսելուց յետոյ՝ շնորհակալութեան երկրպագութիւն է տալիս, նոյնպէս և երկնային թագաւորի երկրաւոր պատգամաւորը՝ այն է Քաջանան, յետ ստանալով զսուրբ Հոգին ՚ի պատարագն՝ երկրպագանելով համբուրում է Սուրբ Սեղանը և շնորհակալ է լինում այդ շնորհի համար և այնուհետեւ սկսում է Սուրբ Հոգւով խնդրել Աստուծուց իւր զանազան Հայցուածները. Երբ և այդ աւարտուեցաւ, այն ժամանակ աղօթում է որ Նոյն բաշխողն պարգևների ընդունէ իւր մէջ և իրանով ևս ժողովրդի մէջ անցուցանէ, որ արժանացել է այդ շնորհին, վասնորոյ և երրորդ անգամն է համբուրում Սուրբ Սեղանը իբրեւ առ Աստուած վերջին գոհութիւն՝ ակնունելի շնորհաց ընդունելու համար:

Այս աղօթքից յետոյ Քաջանան բարձրացնում է Տէրունական Մարմինը և Արիւնը Սկիհով միասին և դառնալով դէպի ժողովուրդը՝ ասում է բարձրաձայն.

«Ի Սուրբ ՚ի Սուրբ պատուական մարմնոյ և յարենէ Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի ճաշակեսցուք սրբութեամբ, որ իջեալ ՚ի յերկնից՝ բաշխե ՚ի միջն մերում: Սա է կեանք, յոյս, յարութիւն, քաւութիւն և թողութիւն մեզաց: Սաղմոս ասացէք Տեառն Աստուծոյ մերոյ. Սաղմոս ասացէք երկնաւոր թագաւորին մերում անմահի, որ նստի ՚ի կառս քերութեանս».

Այս խօսքերը ասելով Քաջանան Տէրունի Սուրբ Մարմնով և Արեամբ խաչակնքում է ժողովրդին և դարձեալ յետ դառնալով՝ Սրբութիւնը դնում է Սեղանի վերայ, որից յետ վարագոյրը ծածկում են և դալիրները երգում են «Տէր ողորմեա» աղէրսը ծնկաչօք դրութեամբ ՚ի Հարկէ:

Քաջանայի աղօթքն է՝ մեր Տէր և փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի սուրբ և պատուական Մարմինը և Արիւնը սրբութեամբ ճաշակենք, որ իջնելով երկնքից՝ բաշխուում է մեր մէջ. Սա կեանք է, Յոյս է, Յարութիւն է և մեղաց համար քաւութիւն է և թողութիւն. Սաղմոս ասացէք մեր Տէր Աստուծուն. Սաղմոս ասացէք մեր երկնաւոր անմահ թագաւորին, որ քերութեան ակնունելի վերայ է նստած:

Քաջանայի բարձրացնելը Տէրունական Սուրբ Մարմինը ՚ի տես ժողովրդեան այս խորհուրդն ունի, որ ժողովուրդը աստիճան առ աստիճան սկսաւ բարձրանալ կամ հասնել Աստուծոյ գիտութեանը և շնորհաց. որովհետեւ նախ առ Քրիստոս էր աղօթում, և ապա «Հայր մերով» որդէգրութեան շնորհին զինքն արժանացած համարելով՝ առ Հայր դիմեց. ամենից յետոյ այն խորհրդաբար շնորհքը՝ որ միայն Քաջանային էր հասանելի, ժողովուրդն ևս արժանացաւ ակն յանդիման տեսնել Քաջանայի ձեռքում. Այժմ՝ որ ժողովուրդը տեսաւ այս պարգևը, Քաջանան ևս խնդրեց Քրիստոսից իւր աղօթքով, որ այդ պարգևը բաշխէ և տայ ՚ի ճաշակումն թէ իրան և թէ ժողովրդին:

Այդ պատճառով կրկին բարձրացնում է Սուրբ խորհուրդը

ի տես ժողովրդեան, ասելով իբր թէ՛ դուք՝ որ հեռուից միայն տեսաք այս Սրբութիւնը և զուարճացաք, իմացէ՛ք որ Աստուծոյ առատ ողորմութեան շնորհիւ արժանացաք ճաշակելու այս Սրբութիւնը և սրբուել ձեր մեղքերից: Եկէ՛ք ուրեմն, սիրով վայելեցէ՛ք այս սրբութիւնը. Հաւատով ճաշակեցէ՛ք այս մաքրութիւնը. Երկիւղով կերէ՛ք այս կեանքը. Գու՛ք՝ որ թերահաւատութեամբ էք տատանուում՝ Սա է Յոյսը, Սորանով դուրացէ՛ք և հաստատուեցէ՛ք. Գու՛ք՝ որ մեռած էիք՝ կերէ՛ք այս յարութեան նպատակը. Սա Կեանք է, ո՛չ մարմնոյ, այլ հոգւոյ. Սա Յոյս է, ո՛չ ապականացու և անցաւոր փառքի, այլ անապական և անանց փառաց. Սա քաւութիւն է ձեր մեղաց, որի մէջ թաթախուած էք չարին զրգմամբ. Ե՛կ ուրեմն ո՛վ Եկեղեցի՛, որ Սորա սեպհականութիւնն էս, եկ, միացիր քո զխոյոյ Հետ և Սորա սիրովը եղիր կենդանի, Մի՛ ծուլանար ճաշակելու այս Հացը՝ որ երկնքիցն է իջած հոգւոյդ սնունդ՝ և մեղացդ թողութիւն տալու. և ճաշակիր այս Արիւնը որ հոգւոյդ աղտեղութեանց լուացումն է և կենդանութիւն է քեզ. Եթէ՛ մեղք չունես, շուտով մերձեցիր այս Սրբոց Սուրբին. և եթէ՛ մեղք ունես, այս մաքուր և սուրբ Արիւնը քեզ կորէ՛ք աղտերիցդ ու մեղքից. Միայն Հաւատա՛ այս Սրբութեանը, սիրով եկ դէպի Սա՛ որին բաղձացիր:

Քահանայի այս խօսքերը վստահութիւն և համարձակութիւն են տալի ժողովրդին, որ կամենում է արժանաւորապէս մերձենալ Սուրբ Խորհրդոյ Ճաշակմանը: Այս խօսքերին ժողովուրդը ոչինչ այլ ևս չէ պատասխանում, ինչպէս առաջ սովոր էր անել. որովհետեւ այն ողորմութիւնը՝ որ խնդրում էին՝ ահաւասիկ առատապէս բաշխուեցաւ իրենց, այն շնորհքը՝ որին սպասում էին, այժմ տարածուեցաւ իրենց մէջ. հանապազօր-դեան Հացը՝ բաշխուեցաւ. պարտեաց թողութիւնը՝ տրուեցաւ. Միայն սուրբն՝ Յիսուս Քրիստոս՝ իբրև Սրբութիւն շնորհեցաւ իրանց բոլորին:

Երբ որ դպիրները աւարտում են «Տէր ողորմեա» աղէսը, Սարկաւաղը սաղմոսելու հրաման է տալի ժողովրդին այսպէս.

«Սաղմոս ասացէ՛ք Տեառն Աստուծոյ մերոյ, դպիրք, ձայնիւ քաղցրութեամբ զերգս հոգեւորս: Զի սմա վայել են սաղմոսք և օրհնութիւնք, ալէլուք և երգք հոգեւորք: Պաշտօնեայք, հանդերձ երգովք սաղմոս ասացէ՛ք, և զՏէր յերկինս օրհնեցէ՛ք»:

Ո՛վ դպիրք, քաղցրաձայն հոգեւոր երգերով սաղմոս ասացէ՛ք մեր Տէր Աստուծուն. որովհետեւ Սորան են վայել սաղմոսներն ու օրհնութիւնները, ալէլուք և հոգեւոր երգերը. և դուք, պաշտօնեայք, հոգեւոր երգերով սաղմոսեցէ՛ք և երկնից Տէրը օրհնեցէ՛ք:

Սարկաւաղի հրամանին համաձայն դպիրները սաղմոսում են այսպէս.

«Քրիստոս պատարագեալ՝ բաշխի ՚ի միջն մերում. ալէլուեա»:

Այսինքն թէ՛ ո՛վ Եկեղեցի, զիտացիր սոսկալի խորհուրդը, այն Քրիստոսը՝ որ մեր միջնից քերովբեապէս տանելով տուինք Քահանայի ձեռքը, որ մեր ամենիս փոխանակ պատարագ մատուցանէ Հօր Աստուծոյ, նա ինքը ահա՛ մտնելով երկինքը՝ Աստուծոյ և մարդկան մէջ հաշտութիւն ձգեց. այժմ դարձեալ դալիս է մեր մէջ իբրև Հօր Աստուծոց մեզ պարգև և մեր մեղաց՝ դեզ առողջութեան է բաշխում:

«Զմարմին իւր տայ մեզ կերակուր և սուրբ զաւրեւն իւր ցօղէ ՚ի մեզ. ալէլուեա»:

Իւր Մարմինը տալիս է մեզ իբրև հոգւոյ անձախելի կերակուր և ո՛չ մարմնոյ և Որին հոգեւոր պատրաստութեամբ պէտք է մերձենամք. Իսկ Սուրբ Արիւնը ցօղում է մեր մէջ, մեր մեռելոտի գործքերը լուանալու համար:

«Մատք առ Տէր և առէ՛ք զույս. ալէլուեա»:

Մօտեցէ՛ք Քահանայի կանչելուն համաձայն, որովհետեւ Քահանան այդ իրաւունքը առաջուց տուաւ մեզ. մօտեցէ՛ք և լոյսը ստացէ՛ք Տիրօջից. լոյս է իրաւամբ հաւատացողաց հա-

Սորանից յետոյ բեկանում է Հացը և դնում է բաժակի մէջ ասելով.

«Լըուսն Հոգւոյն Սրբոյ».

Յետոյ չորս մասից մի մասը առնելով ձեռքը՝ արտասուօք և զոհութեամբ աղօթում է նախ առ Հայր և ապա առ Արդին, այսպէս.

«Հայր սուրբ՝ որ անուանեցեր զմեզ անուանակցութեամբ Միաձնի քո՝ և լուսաւորեցեր մկրտութեամբ Հոգւոյն աւազանին՝ արժանի արա ընդունել զսուրբ խորհուրդս զայս մեզ 'ի մեղաց թողութիւն: Տպաւորեա՛ն 'ի մեզ զշնորհս Հոգւոյդ Սրբոյ, որպէս 'ի սուրբ առաքեալսն՝ որք ճաշակեցին և եղեն մաքրիչք ամենայն աշխարհի: Եւ արդ՝ Տէր Հայր բարեբար, զհաղորդութիւնս զայս մասնաւորեա ճաշակման երեկոյին աշակերտացն, բառնալով զխաւար մեղաց, մի Հայր յանարժանութիւնս իմ և մի արգելցես զշնորհս Հոգւոյդ Սրբոյ, այլ ըստ անբաւ մարդասիրութեան քում. պարգեւեա զսա քաւիչ մեղաց, լուծիչ յանցանաց: Որպէս խոստացաւ և ասաց Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս թէ՛ ամենայն որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ զարեւն իմ կեցցէ 'ի յաւիտեան:

«Արդ՝ արա զսա մեզ 'ի քաւութիւն, զի որք կերիցեն և արբցեն 'ի սմանէ, հանցեն զօրհնութիւն և զխառս Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ: Այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն».

Ո՛վ Հայր սուրբ, Դու՝ որ մեզ Քո Միաձնիդ անունովը անուանեցիր, Եւ լուսաւորեցիր մեզ սուրբ աւազանի մկրտութիւնով՝ արժանացրո՛ւ մեզ որ ընդունենք այս սուրբ խորհուրդը մեր մեղաց թողութեան համար: Տպաւորիր մեր մէջ Քո սուրբ Հոգւոյ շնորհքը, ինչպէս տպաւորեցիր սուրբ Առաքելոց մէջ, որոնք ճաշակեցին և եղան աշխարհի մեղքի սրբողները, մաքրողները: Եւ ուրեմն ով Տէր և Հայր բարեբար, այս հաղորդութիւնը մասն արա այն ճաշակմանը, որ խորհրդաւոր ընթերցա երեկոյին ճաշակեցին աշակերտները, վերցնելով մեղքի խաւարը: Իմ անարժանութեանս մի՛ նայիր և մի արգելի սուրբ Հոգւոյդ շնորհքը, այլ Քո անբաւ մարդասիրութեանդ համեմատ՝ պար-

գեւիր Սորան մեզ իբրև մեր մեղքերը քաւող և մեր յանցանքները լուծող. ինչպէս որ խոստացաւ և ասաց մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը թէ իմ Մարմինը ճաշակողը և իմ Արեւնը ըմպողը յաւիտեան կապրի. Ուրեմն զսա մեզ 'ի քաւութիւն պարգեւիր. որպէս զի սորանից ճաշակողները և ըմպողները օրհնութիւն և փառք առաքեն Քեզ ո՛վ Հայր և Որդի և Սուրբ Հոգի:

Սորանից յետոյ խաղաղութիւն տալով՝ զիմում է առ Քրիստոս զօհացողական երկու աղօթքներով, որոնցից առաջինն է.

«Գոհանամ զՔէն Քրիստոս թագաւոր, որ արժանի արարեր զանարժանս հաղորդել Սուրբ Մարմնոյ և Արեան քո: Եւ այժմ աղաչեմ զքեզ մի լիցի սա ինձ 'ի դատապարտութիւն, այլ 'ի քաւութիւն և 'ի թողութիւն մեղաց, առողջութիւն հոգւոյ և մարմնոյ և 'ի կատարումն ամենայն զօրժոց առաքնութեան, որպէս զի սրբեսցէ սա զշունչս իմ և զհոգի և զմարմին իմ. և առասցէ զիս սաճար և բնակարան ամենասուրբ երբեքութեանդ, զի ընդ սուրբս քո արժանի եղէց փառաւորել զքեզ ընդ Հօր և ընդ սուրբ Հոգւոյդ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն».

Հնորհակալ եմ Քեզանից, ո՛վ Քրիստոս թագաւոր, որ ինձ անարժանիս արժանացրիր հաղորդ լինելու Քո Սուրբ Մարմնոյ և Արեանը: Իսկ այժմ աղաչում եմ Քեզ, չլինի թէ այս սուրբ հաղորդութիւնը դատապարտութիւն լինի ինձ համար, ո՛չ Տէր. այլ մեղքերիս՝ քաւութիւն և թողութիւն, հոգւոյս և մարմնոյս առողջութիւն և բոլոր առաքնի զօրժքերիս՝ կատարումն. որպէս զի սրբէ Սա իմ շունչը, իմ հոգին և իմ մարմինը. և ինձ տաճար և բնակարան կազմէ ամենասուրբ Երբորդութեանդ համար, որ և ես Քո սրբոց հետ միասին արժանի լինեմ փառաւորելու Քեզ՝ Հօրդ և Սուրբ Հոգւոյդ հետ:

Սորան հետևում է ապա երկրորդ զօհացողական աղօթքը Յովհան Ոսկերեբանի.

«Գոհանամ և մեծացուցանեմ և փառաւորեմ զքեզ Տէր Աստուած իմ, զի զիս զանարժանս արժանացուցեր յաւուր յայսմիկ հաղորդակից լինել Աստուածային և սոսկալի խորհրդոյ քում՝ անա-

բատ մարմնոյդ և պատուական արեանդ. վասն այսորիկ զսոսա ՚ի բարեխօսութիւն ունելով՝ աղաչեմ յամենայն աւուրս և ՚ի ժամանակս կենաց իմոց ընդ սրբութեան քո պահեա զիս. որպէս զի յիշելով զբարեգլխութիւնս քո՝ կենդանի եղէց ընդ քեզ, որ վասն մեր չարչարեցար և մեռար և յարեար. մի մերձեսցի Տէր իմ և Աստուած՝ խորտակիչն, կնքելով անձին իմոյ պատուական արեամբդ քով: Ամենակարող, մաքրեա զիս սոքօք յամենայն մեռելոտի զործոց իմոց, որ միայնդ ես անմեղ: Ամբացի զկեանս իմ, Տէր, յամենայն փորձութենէ և զպատերազմոյն իմ՝ դարձի յինէն յետս պատկառեալ և ամաչեցեալ որչափ յառնէ ՚ի վերայ իմ: Ամբացի զգնացս մտաց և լեզուի իմոյ և զամենայն ճանապարհս մարմնոյ իմոյ. լիւր հանապազօրդ ընդ իս, ըստ անսուտ խոստմանց քոց թէ՛ որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ զարիւն իմ, նա յիս բնակեսցի և ես ՚ի նմա: Դու ասացեր, մարդասէր. կացի զբանս Աստուածային անլուծանելի հրամանաց քոց: Քանզի դու ես Աստուած ողորմութեան և գթութեան և մարդասիրութեան և պարգևիչ ամենայն բարեաց. և քեզ վայել է փառք հանդերձ Հարբդ և ամենասուրբ Հոգւովդ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն»:

Գոհանում եմ, մեծացուցանում եմ և փառաւորում եմ Քեզ Տէր Աստուած իմ, որ ինձ անարժանիս արժանացրիր այսօր Քո Աստուածային և սոսկալի խորհրդին, աչսինքն անարատ Մարմնոյդ և պատուական Արեանդ. Արեմն Քո Սուրբ Մարմինն ու Արիւնը բարեխօս ունելով՝ աղաչում եմ, որ իմ բոլոր կեանքիս մէջ, ինձ Քո սրբութեան մէջ պահես. որպէս զի Քո բարեգլխութիւնը յիշելով՝ կենդանի ինձ Քեզ հետ, որ մեզ համար չարչարուեցար, մեռար և յարութիւն առար: Տէր իմ և Աստուած, խորտակիչը թող չմերձենալ ինձ՝ որ կնքուած եմ Քո պատուական Արիւնովը: Ո՛վ Ամենակարող, որ միայն անմեղ ես, Քո սուրբ Մարմնով և Արիւնով մաքրիր ինձ իմ բոլոր մեռելոտի գործքերիցս: Ո՛վ Տէր, իմ կեանքը ամուր և հաստատուն պահիր փորձութեանց դէմ և ինձ հետ պատերազմող

թշնամին քանիցս ևս որ վեր կենայ իմ դէմ, Դու յետ մղիր նորան ինձանից ամաչած և պատկառած: Տէր, ամուր և հաստատուն պահիր իմ մտքի և լեզուի գնացքը և մարմնոյս բոլոր ճանապարհները: Եղիւր միշտ ինձ հետ, Քո անսուտ խոստմանդ համեմատ՝ թէ ով որ կճաշակէ իմ Մարմինս և կըմպէ իմ Արիւնը՝ նա իմ մէջ կընակուի և ես նորա մէջ. Դու ասացիր այս խօսքերը, Մարդասէր Աստուած, ուրեմն Քո այս հրամանի Աստուածային խօսքերը անլուծանելի պահիր. Որովհետև Դու ես Ողորմութեան, Գթութեան և Մարդասիրութեան Աստուածը և բոլոր բարեքների պարգևողը և Քեզ է վայել փառքը Հօրդ և Սուրբ Հոգւոյդ հետ միասին ամեն ժամանակ:

Այս աղօթքները աւարտելուց յետոյ Քահանան խաչակնքում է երեսը և զանազան խնդրուածքներ է հայցում Աստուծուց թէ իւր անձի համար, թէ ժողովրդի համար, թէ աշխարհի համար. թողութիւն և ներումն է խնդրում իւր յանցաւորների, ատելիների և թշնամիների համար և երբ աւարտում է իւր այս խնդրուածքները, ապա երկիւղիւ, յարգանօք և հաւատով ճաշակում է Սուրբ Մարմինը և ըմպում է սուրբ Արիւնը, *) ասելով այս դաւանական աղօթքը.

«Հաւատով հաւատամ յԱմենասուրբ Երրորդութիւնդ ՚ի Հայր և յՈրդի և ՚ի Հոգիդ Սուրբ»:

«Հաւատով ճաշակեմ զսուրբ, զկենդանարար և զփրկագործ Մարմինս Քո Քրիստոս Աստուած իմ Յիսուս ՚ի թողութիւն մեզաց իմոց»:

«Հաւատով ըմպեմ զսրբարար և զմաքրիչ Արիւնս Քո Քրիստոս Աստուած իմ Յիսուս ՚ի թողութիւն մեզաց իմոց».

*) Այստեղ պատարագիչը ճաշակում է սուրբ հացի չորս մասից մի մասը միայն, որովհետև նախ՝ որ հաղորդողներ կարող են լինել. և երկրորդ՝ որ անցած երեք մասերից իւրաքանչիւրի համար կայ առանձին գոհութիւն առ Հայր և Որդի և Սուրբ Հոգին:

«Մարմին քո անապական լիցի ինձ ՚ի կեանս. և սուրբ Արիւն քո ՚ի քաւութիւն և ՚ի թողութիւն մեղաց:»

Հաւատով հաւատում եմ Ամենասուրբ Երրորդութեանդ՝ Հօր և Որդւոյ և Սուրբ Հոգւոյդ:

Հաւատով եմ ճաշակում Քո սուրբ, կենդանարար և փրկագործ Մարմինը, ով Քրիստոս Աստուած իմ Յիսուս, իմ մեղաց թողութեան համար:

Հաւատով եմ ըմպում Քո սրբարար և մաքրիչ Արիւնը, ով Քրիստոս Աստուած իմ Յիսուս, իմ մեղաց թողութեան համար:

Քո անապական Մարմինը թող կեանք լինի ինձ և Քո սուրբ Արիւնը՝ իմ մեղաց քաւութիւն և թողութիւն:

Այս արօթքից յետոյ ճաշակում է Քահանան, հաղորդում են և Սարկաւազները, եթէ պատրաստուած են սուրբ հաղորդութիւն ընդունելու, որից յետոյ վարագոյրը բացում է և Սարկաւազը հրաւիրում է ժողովրդին երկիւղիւ և հաւատով յառաջ գալու, և սրբութեամբ հաղորդուելու, այսպէս.

«Երկիւղիւ և հաւատով յառաջ մատիք և սրբութեամբ հաղորդեցարուք:»

Դպիրները ժողովրդի կողմից Սարկաւազի յորդորական հրամանին պատասխանում են Սաղմոսի հետեւեալ խօսքով.

«Աստուած մեր և Տէր մեր երեւցաւ մեզ. օրհնեալ՝ եկեալն անուամբ Տեառն».

Մեր Աստուածը և մեր Տէրը մեզ երեւցաւ, օրհնուած է Աստուծոյ անունով եկողը:

Եթէ արժանաւոր պատրաստուողներ կան, այս միջոցին յառաջ են գալիս և սրբութեամբ հաղորդում են, իսկ դպիրները երգում են Սուրբ խորհրդին պատշաճաւոր մի շարական կամ «Այսօր անճառ» երգը:

Ժողովրդի ճաշակման այս հոգեւոր հանդէսը երբ աւարտում է, այն ժամանակ Քահանան խաչակնքում է ժողովրդին սուրբ ընծայիւքը ասելով.

«Կեցի՛ Տէր զԺողովուրդս քո և օրհնեան զԺառանգութիւնս քո, հովուեան և բարձրացնի զսոսա յայսմ հետէ մինչև յաւիտեան».

Տէր, պահպանիր Քո ժողովուրդը և օրհնիր Քո ժառանգութիւնը, հովուիր և բարձրացրու սոցա այսուհետև մինչև յաւիտեան:

Վարագոյրը կրկին քարշում են. դպիրները երգում են. «Լցաք ՚ի բարութեանց քոց Տէր». իսկ Քահանան նոյն միջոցին ճաշակում է մնացած սուրբ մասերը մատուցանելով Ամենասուրբ Երրորդութեան իւր զոհութիւնը:

Ի՞նչ է խորհուրդը Սարկաւազի երկիւղիւ և հաւատով յառաջ կանչելուն: Ինչպէս տեսանք Սարկաւազը սկզբից մինչև այժմ միշտ զգուշութիւն էր քարոզում ժողովրդին, հետզհետէ միայն ծանօթացնելով նոցա սուրբ խորհրդին. և այժմ որ ժամանակը արդէն հասել է արժանաւոր հաղորդութեան, հրաւիրում է նոցա հաղորդակից լինելու սուրբ խորհրդին, երկիւղիւ՝ որովհետև սովորական հաց չէ որ պիտի ճաշակեն, և ոչ սովորական գինի՝ որ պիտի ըմպեն, այլ հուր ծախիչ է անարժանների համար. հաւատով՝ սրովհետև սուրբ խորհրդին մերձենալու պատրաստուողները պէտք է անպայման հաւատան որ Մարմին և Արիւն է Տեառն, ըստ որում ինքն ասաց «Առէք, կերէք այս է մարմին իմ. Արբէք ՚ի սմանէ, այս է արիւն իմ.» և սրբութեամբ՝ որովհետև այս սուրբ Մարմնոյ և Արեան ճաշակումը պահանջում է սրբութիւն և մաքրութիւն սրտի, մտքի, հոգւոյ և խորհուրդների. որպէս զի օգուտ լինի ընդունողին և գեղ մեղաց և ոչ դատապարտութիւն և ծանր անտուժելի հատուցումն, որպէս Յուդայի իսկարիովտացւոյ:

ԺԶ. ԲԱԺԻՆ

ԳՈՀՈՒԹԻՒՆ

Ճաշակմանը հետևում է գոհութիւնը, որպէս պատարագիչ Քաջանայի՝ նոյնպէս, և բոլոր Եկեղեցւոյ կողմից, իբրև վերջաւորութիւն Սուրբ պատարագի հոգևոր հանդիսին:

Ինչպէս վերը լիշեցինք վարագոյրը քարշելուց յետոյ զբաղւելով երգում են.

«Լցաք ՚ի բարութեանց քոց Տէր, ճաշակելով զմարմին քո և զարեւն. փառք ՚ի բարձունս կերակրողիդ զմեզ: Որ հանապազ կերակրես զմեզ, առաքեա ՚ի մեզ զհոգևոր քո զօրհնութիւնդ, փառք ՚ի բարձունս կերակրողիդ զմեզ:»

Լցուեցանք Քո բարութիւններով, ո՞վ Տէր, ճաշակելով Քո սուրբ Մարմինը և Արիւնը. փառք ենք վեր առաքում Քեզ ՚ի բարձունս, որ մեր կերակրողն ես: Դու՝ որ միշտ կերակրում ես մեզ, պարգևիր մեզ Քո հոգևոր օրհնութիւնը. փառք Քեզ ՚ի բարձունս, որ մեր կերակրողն ես:

Սորանից յետոյ Սարկաւազը քարոզում է այսպէս.

«Եւ ևս խաղաղութեան զՏէր աղաչեսցուք. եւ ևս հաւատով ընկալեալք յԱստուածային սուրբ, յերկնային, յանմահ, յանարատ և յանապական խորհրդոյս զՏեառնէ գոհացարուք:»

Աղաչենք զՏէր երկնային մեծ խաղաղութիւնը մեզ պարգևելու համար. Գոհանաք Աստուծուց՝ որ հաւատով ընդունեցինք Աստուածային, սուրբ, երկնային, անմահ, անարատ և անապական խորհուրդը:

Սարկաւագի այս պատուէրին համաձայն ժողովուրդը զբաղւելով բերանով մատուցանում է Աստուծոյ իւր գոհութիւնը այսպէս.

«Գոհանամք զքէն Տէր, որ կերակրեցիր զմեզ յանմահական

սեղանոյ քոյ, քաշխելով զմարմինդ և զարեւնդ ՚ի փրկութիւն աշխարհի և կիանք անձանց մերոց:»

Հնորհակալ ենք Քեզանից ո՞վ Տէր, որ մեզ կերակրեցիր Քո անմահական Սեղանից. քաշխելով Քո Մարմինը և Արիւնը աշխարհի փրկութեան և մեր կենդանութեան համար:

Այս գոհացողական երգից յետոյ զպիւրները երգում են խորհրդաւոր մի տաղ, որպէս զի պատարագիչ Քաջանան զոյգ ընդհոսին աւարտէ իւր ճաշակումը և գոհութիւնները:

Մինչդեռ Սարկաւագը պատուիրում է ժողովուրդին գոհանալ և ժողովուրդը գոհանում է զպիւրների բերանով՝ նոյն միջոցին Քաջանան մատուցանելով Ամենասուրբ Երրորդութեան իւր գոհացողական մաղթանքները՝ սկսում է ճաշակել մնացած մասերը:

Քաջանայի գոհութիւնն է նախ առ Հայրն Աստուած.

«Գոհանամք զքէն Հայր ամենակալ, որ պատրաստեցիր մեզ նաւահանգիստ սուրբ զեկեղեցի, տաճար սրբութեան, ուր փառաբանի անուն սուրբ Երրորդութեանդ. ալէլուեա:»

Հնորհակալ ենք Քեզանից ո՞վ Ամենակալ Հայր, որ սուրբ եկեղեցին մեզ համար նաւահանգիստ և սրբութեան տաճար պատրաստեցիր, ուր փառաբանում է սուրբ Երրորդութեանդ անունը:

Երկրորդ գոհութիւն առ Որդին Աստուած.

«Գոհանամք զքէն Քրիստոս թագաւոր, որ պարգևեցեր մեզ կենդանութիւն կենալու մարմնով և արեամբ քով սրբով. շնորհես զքաւութիւն և զմեծ գոյորմութիւն. ալէլուեա:»

Հնորհակալ ենք Քեզանից ո՞վ Քրիստոս թագաւոր, որ Քո կենդանարար Մարմնով և սուրբ Արեամբ մեզ կենդանացրիր. շնորհիր մեզ քաւութիւն և մեծ ոյորմութիւն:

Երրորդ գոհութիւն առ Սուրբ Հոգին Աստուած.

«Գոհանամք զքէն Հոգիդ ճշմարիտ, որ նորոգեցեր սուրբ զեկեղեցի, անարատ պահեա հաւատով Երրորդութեանդ յայսմհետ մինչև յաւիտեան. ալէլուեա:»

Հնորհակալ ենք Քեզանից ով Հոգիք ճշմարիտ, որ սուրբ Եկեղեցին նորոգեցիր. սուրբ Երրորդութեանդ Հաւատով և այսուհետեւ անարատ պաշիր մինչև յաւիտեան:

Այստեղ Քաջանան աւարտելով իւր ճաշակումը, իբրև վերջին զոհութիւն աղօթում է առ Քրիստոս այսպէս.

«Գոհանամք զքէն Քրիստոս Աստուած մեր, որ զայսպիսի ճաշակումն բարութեան շնորհեցեր մեզ ՚ի սրբութիւն կենդանութեան: Սուրբ պաշեա զմեզ սուրբս և անարատս, բնակեալ զմեօք քո Աստուածային խնամօքդ: Հովուեա զմեզ յանդաստանի կամաց քոց սրբոց և բարեսիրաց: Որով ամրացեալք յամենայն բանսարկուն ընդիմութեանց քում և եթ արժանի եղիցուք լսել ձայնի և քեզ միայնոյ քաջայաղթ և ճշմարիտ Հովուիդ Հետեի և առ ՚ի քէն ընդունել զպատրաստեալ տեղի յարքայութեանդ երկնից: Աստուած մեր և Տէր մեր և փրկիչ Յիսուս Քրիստոս, որ ես օրհնեալ ընդ Հօր և սուրբ Հոգւոյդ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն»:

Խաղաղութիւն ամենեցուն:

«Անքննին, անհաս, երբեակ ինքնութեանդ, հաստիչ, ընդունող և անբաժանելի միասնական սուրբ Երրորդութեանդ վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն»:

Հնորհակալ ենք Քեզանից ով Քրիստոս Աստուած մեր, որ պարգևեցիր մեզ այսպիսի բարի ճաշակումն մեր կեանքի սրբութեան համար: Սորանով սուրբ և անարատ պաշիր մեզ, որ բոլորենք մեր շուրջը Քո Աստուածային խնամքը: Հովուիր մեզ Քո սուրբ և բարեսէր կամքի անդառտանի մէջ, որով բանսարկու թշնամու ընդդիմութեանցը ամուր և հաստատուն դիմադրութեամբ՝ կարողանամք Քո ձայնը լսելու արժանանալ, և Քեզ միայն Հետեի, որ մեր քաջայաղթ և ճշմարիտ հովիւն ես. և Քեզանից ընդունել երկնային արքայութեան մէջ պատրաստուած տեղը. ով մեր Աստուած, մեր Տէր և փրկիչ Յիսուս Քրիստոս, որ օրհնեալ ես Հօր և Սուրբ Հոգւոյդ Հետ միասին յաւիտեան ժամանակաւ:

Այստեղ ծածուկ խաղաղութիւն տալով՝ Հետեւացում է զոհացողական աղօթքի վերջաբանը՝ Անքննելի, անհասանելի, երբեակ ինքնութեանդ, ստեղծող, ընդունող և անբաժանելի միասնական Սուրբ Երրորդութեանդ վայել է փառք իշխանութիւնը պատիւը այժմ և միշտ:

Այստեղ աւարտում է զոհութիւնը, որից յետոյ մաքրում է Սկիհն, դնում է նորա վերայ մաղղմայն, ծածկում է քօղով և յանձնում է վերաբերիչ Սարկաւաղին՝ որը տանում է և դրնում ընծայարանում. իսկ ինքը պատարագիչը Սեղանի լիակը շինուած աւագանի մէջ ձեռքերը լուանալուց և սրբելուց յետոյ, զալիս է Սեղանի առաջ, ծածկում է Սաղաւարտը. ձեռքն է առնում Սուրբ Աւետարանը և բաց են անում վարագոյրը, որից յետոյ ձայնում է Սարկաւաղը.

«Օրհնեա Տէր»:

Քաջանան համբուրելով Սեղանը սկսում է ցած իջնել ասելով պատարագի վերջին հանգիսաւոր աղօթքը:

Բայց ինչո՞ւ այժմ պատարագիչը իւր նախկին փառաւորութեան զգեստով է իջնում բէմից և այնպէս է ասում վերջին հանգիսաւոր աղօթքը:

Մենք տեսանք որ պատարագիչը սկզբում կրում էր իւր մէջ Քրիստոսի պատկերը և խօսակից էր Քրիստոսին: Բայց յետոյ երբ պէտք է մատուցանէր Հօր Աստուծոյ Յիսուսի Մարմնոյ և Արեան նշանակները և Սուրբ Հոգւոյ շնորհիւ նոյն նշանակները փոխուած ՚ի ճշմարիտ Մարմին և Արիւն փրկչին պիտի ստանար Հօրից՝ ուստի նա մերկացաւ իրանից իւր փառաց զգեստը կամ որ նոյն է Քրիստոսի պատկերը և զգեսաւ սպասաւորի կերպարան, որովհետեւ պէտք է սպասաւորէր Սուրբ Սեղանոյ առաջ Սուրբ Մարմնոյ և Արեան փրկչին՝ խորհրդաբար աղօթելով առ Հայրն Աստուած: Իսկ այժմ կատարելով իւր սպասաւորութեան գործը կամ որ նոյն է ժողովրդի և Աստու-

ծոյ մէջ իւր բարեխօս միջնորդութիւնը, ստացաւ Հայր Աստուծոց Սուրբ Հոգին և տուաւ Եկեղեցուն ըստ չափու և արժանաւորութեան. այժմ դարձեալ նախկին փառաց կերպարանքով ինչպէս բարձրացաւ բէմը, նոյնպէս և իջնում է բէմից, որովհետև Քրիստոսի օրինակն է կրում իւր մէջ, որ ինչպէս Քրիստոս աշխարհից բարձրացաւ երկինք, նոյն մարմնով և երկնքից իջնելու է Հատուցանել մարդկան ազգին ըստ գործոց: Այսպէս ահա և Քաջանան բարձրաձայն աղօթքով իջնում է ժողովրդի մէջ, բաշխելու նոցա բարիք իւրաքանչիւրի աղօթքին Համեմատ. բարձրաձայն է աղօթում՝ որովհետև Աստուծոց ստացել է իրաւունք և օրհնութիւն և տալիս է այն ժողովրդին ամենայն Համարձակութեամբ. այն ինչ երբ իբրև պատգամաւոր էր մտնում Աստուծոյ առաջ ժողովրդի կողմից, այն ժամանակ խոնարհ ձայնիւ էր աղօթում:

Այս իրաւունքով է ահա, որ իջնելով ժողովրդի մէջ ասում է բարձրաձայն Համարձակութեամբ վերջին Հանդիսաւոր աղօթքը այսպէս.

«Որ օրհնես զայնոսիկ՝ որք օրհնեն զքեզ Տէր, և սուրբ առնես զյուսացեալս ՚ի քեզ. կեցո՛ղ զժողովուրդս քո և օրհնեա զժառանգութիւնս քո. զյրումն Եկեղեցւոյ քո պաշեա: Սրբեա զսոսա որք ողջունեցին սիրով զվայելչութիւն տան քո: Դու զմեզ փառաւորեա Աստուածային զօրութեամբ քով և մի թողուր զյուսացեալս ՚ի քեզ: Զխաղաղութիւն քո պարգևեա ամենայն աշխարհի, եկեղեցեաց, քաջանայից, թագաւորաց քրիստոնէից, և զինւորեալ մանկանց նոցա և ամենայն ժողովրդեանս: Զի ամենայն տուրք բարիք և ամենայն պարգևք կատարեալք ՚ի վերուստ են իջեալ առ ՚ի քէն, որ ես Հայր լուսոյ. և քեզ վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամեն.»

Դու Տէր, որ օրհնում ես Քեզ օրհնողներին և սուրբ ես անում նորանց, որոնք իրենց յոյսը Քեզ վերայ են դրած. փրկիր Քո ժողովուրդը և օրհնիր Քո ժառանգութիւնը և Քո

Եկեղեցւոյ ամբողջութիւնը անսասան պահիր: Սրբիր այս ժողովուրդը, որ սիրով ողջունեցին Քո տան վայելչութիւնը: Դու ինքդ Տէր Քո Աստուածային զօրութիւնովդ փառաւորիր մեզ և անյոյս մի թողուր, որ Քեզ վերայ ենք դրել մեր յոյսը: Քո խաղաղութիւնը պարգևիր բոլոր աշխարհին, Եկեղեցիներին, քաջանաներին. Քրիստոնէայ թագաւորներին, նոցա զինւորներին և այս ներկայ բոլոր ժողովրդին: Որովհետև ամենայն բարի տուրքերը և կատարեալ պարգևները վերելցն են իջնում մեզ, այսինքն Քեզանից ո՛վ լուսոյ Հայր և Քեզ է վայել փառքը, իշխանութիւնը և պատիւը այժմ և միշտ:

Դպիրներն ևս այստեղ վերջացնում են իրենց փառաբանութիւնը երեք անգամ կրկնելով սաղմոսի այս տունը.

«Եղիցի անուն Տեառն օրհնեալ յայմհետէ մինչև յաւիտեանս»
Յետոյ Քաջանան դառնալով դէպի ժողովուրդը ասում է առ Քրիստոս Հետեալ խօսքերը, իբրև կնիք Սուրբ Պատարազի խորհրդին.

«Կատարումն օրինաց և մարգարէից դու ես Քրիստոս Աստուած Փրկիչ մեր, որ լցեր զամենայն Հայրակամ տնօրէնութիւնս քո. լից և զմեզ Հոգւովդ քով սրբով:»

Օրէնքները և մարգարէութիւնները ՚ի Քեզ կատարուեցան, լրացան, ո՛վ Քրիստոս Աստուած մեր և փրկիչ. որ կատարեցիր Հօրդ կամքով եղած Քո բոլոր տնօրէնութիւնները. արդ և մեզ լցրու Քո սուրբ Հոգւովդ շնորհքովը, որպէս զի արժանապէս մատուցած լինեմք Սուրբ Պատարազը:

Յետոյ պատարազիչը կարդում է Սուրբ Աւետարանը, որ թէպէտ անմիջական կապակցութիւն չունի սուրբ պատարազի Հետ, սակայն կարդացում է նախ այն պատճառաւ՝ որ մեր բոլոր Աստուածապաշտութիւնք գրէթէ սուրբ Աւետարանի ընթերցումով են ստանում իրենց վախճանը, որպէս զի կենդանի պահուին ժողովրդի յիշողութեան մէջ Յիսուսի Քրիստոսի ուս-

չափու և արժանաւորութեան, նոյնպէս և այժմ մարմնաւորապէս կամ զգալապէս է մասնակցում, առնելով օրհնեալ Հացի մասը: Այս սովորութիւնը Առաքելական ժամանակներէն է, և կատարուած էր այսպէս՝ Սուրբ Պատարագի Համար ժողովուրդը բերում էր Հաց և զինի, որից Սարկաւազը ջրկում էր այնքան՝ որքան բաւական էր նոյն աւուր Հաղորդւողների Համար և տալիս էր Պատարագին. իսկ միւս մնացած նուէրները օրհնում էր միայն Քահանան և պահում էր Սարկաւազը: Սուրբ Պատարագի վերջին Հաղորդուող ժողովուրդը ուտում էին աւելացած Հացը և խմում էին մնացած զինին և ապա գնում էին իւրեանց տները: Սակայն ինչ ինչ պատճառներով այդ սովորութիւնը խախտուեց և մնաց մեր մէջ նորա հետքը միայն, որ կատարուած է նշխար բաժանելով, որը բարեպաշտ ժողովրդի Համար շատ յարգի է և ընդունում են այն նշխարը անօթի պատրաստութեամբ:

Վ Ե Ր Զ.

«Տէր ողորթ» աղէրս.

Ի Ծնունդն Քրիստոսի.

Անժամանակ Հօրըն ծընունդ

Եւ սուրբ Հոգւոյն միշտ Համագոյ

Բան անմարմին. այսօր յայրին

Ի սուրբ կուսէն առնուս մարմին

Ի Հրեշտակաց Տէր քարոզեալ.

Բան Հրեշտակաց Ի դասս Հովուաց՝

Հովիւքն Ի յայրըդ փութային.

Եւ աստղն մոգուցն աւետաւոր՝

Երկրպագուք Ի Քեզ ելին

Ոսկի, կընդրուկ, զըմռռ բերեալ:

Ի Մկրտութիւնն Քրիստոսի.

Գոռանս սիրոյ սուրբ ծընօղիդ

Միշտ վայելեալ Յիսուս Որդի.

Առեր Հասակ երեսնամի,

Առ Յովհաննէսըն ամլորդի

Ի Յորդանան փութով ելեալ.

Իսկ Ի ջուրսն մըկրտէիր

Հոգւովն Տէր քարոզէիր.

Եւ Հօր Քո ձայն՝ ըզՔեզ Որդի

Իւր սիրելի Ի լուր ձայնէր,

Երրորդութեան խորհուրդ յայտնեալ:

Ի Սուրբ Սարգիս զօրավարն.

Երկնից զինուոր Սուրբըդ Սարգիս
Յերկրի ետուր զմարտն յաղթող,
Հուր կռապաշտիցն սառուցեր
Բագինս կրուց կործանեցեր
ԶՅիսուսն՝ Աստուած մեծ քարոզեալ.
Զսէր Յիսուսին մեծ քան զաշխարհ
Համարեցեր՝ քաջ զօրավար.
Ուստի պըսակ սուրբ քո կենաց
Քեզ իբր ՚ի վարձ Տէրն պարգևեաց,
Փութան մեզ յօգն արագ հասեալ:

Ի Սուրբ Ղևոնդեանց քահանայսն.

Էին էիք սուրբ քահանայք
Արիասիրտ քաջ Ղևոնդեանք,
Ըգֆրիստոսին Եկեղեցի
Ի պայծառ փայլ միշտ պահէիք
Զնորհօք Հոգւոյն միշտ զօրացեալ.
Ընկերաբար և միաբան
Ելիք ՚ի մարտ կրօնական.
Խաչն Յիսուսի, Աւետարան
Էին ձեր զէնք ուղղական.
Ըզմոգախումբն նոքօք հարեալ:

Ի Սուրբ Վարդանանց զօրավարսն.

Թագաւորին Երկնաւորի
Հանդիսացայք քաջ զօրականք
Վկայք Տեառն Սուրբ վարդանանք,
Ընդդէմ զէնին զրադաշտական
Դըրօշ Խաչին յաղթող պարգեալ.
Ժառանգ Երկնից սուրբ Տէրութեան
Համարեցայք մեծ իրաւամբ.
ՅԱրտազ ետուք ուղղ յաղթական
Զագգ և զաշխարհ և ըզլեզու
Զեկեղեցի Հայոց փրկեալ:

Ի սուրբ Ժողովն Կոստանդնուպօլսոյ ՚ի հարիւր յիսուն հայ-
րապետսն.

Ի Սուրբ Ժողովն Կոստանդնուպօլսոյ
Գումարեցայք սուրբ Հայրապետք.
Ի Հոգեմարտն Մակեդոն
Նգովից վրճիւ հատիք արժան.
ԶՀոգին՝ Աստուած մեզ քարոզեալ.
Լրութիւն խրմբի Հարցըդ սրբոց
Մեզ բարեխօս հայցեմք ընդ միշտ.
Զի սուրբ Հոգւոյն շնորհօք բարի
Եկեղեցին պահպանեցի
Ի սուրբ հաւատն միշտ զօրացեալ

Ի Մեծի Պաշտօնի Կիւրակէսն.

Խաւար մեղաց մարդկան ազգի
Անցեալ քան զչափըն սահմանի՝
Խոնարհեցար լերկնից առ մեզ
Լինել փրկիչ խոնարհ և հեզ
Ի խաւարէն մեղաց փրկեալ.

Ծանրը եղան առաջի քո
Խաչ, չարչարանք, թուք և անտակ.
Ջայս ամենայն սիրով տարար.
Ջի փրկեսցես զմեզ ի մեղաց
Ի խաչին՝ չօր պատարագեալ:

Ի Տեառնընդառաջն.

Կամօքըն չօր՝ քառասնօրեալ
Մանուկ անբիծ և անարատ,
Սիրով եկիր ի սուրբ Տաճարն
Գրկեալ ծնօղիդ գիրկ սրբասուն
Ջօրինացըն ձեռն կատարեալ.

Հանդէպ ելեալ Քեզ ծերունին
Սուրբ Սիմէօնն Աստուածընկալ՝
Գրկէր, օրհնէր. ի կապանացն
Արձակել զինքն ի Քէն Հայցէր.
Հղթեզ հոգւովն Տէր ճանաչեալ:

Ի Սուրբ Լուսաւորիչն՝ մուտն ի վիրապն.

Ձայն Արարչին ըզքեզ կարգեաց
Լուսաւորիչ տանըս Հայոց.
Ի փրշաբերըն արմատոյ
Վարդ կարմրերփեան մեզ ծաղկեցար՝
Կռապաշտութեան լուծըն մերժեալ.

Ղամբար հոգւոյդ միշտ էր պայծառ
Քրիստոսական լուսով փայլեալ.
ԸզՏրդատայն Հրաման մերժեալ՝
Չարչարանքն ոչ օոսկացեր.
Ի խոր վիրապն գահավիժեալ:

Ի Ծաղկազարդն.

Ճանաչեցար Էմմանուէլ,
Քարոզեցար Մեսեա արդար.
Այսօր ուրախ յերուսաղէմ
Փութաս Յիսուս Տէր բարերար՝
Ջմարգարէից տառս լցուցեալ.
Մանկունք և ծերք, արք և կանայք
Արմաւենեաց ոսոս ի ձեռին
Քեզ ընդ առաջ ելեալ ուրախ՝
Օրհնեղով թիւն միշտ երգէին
Ովսանայ ի բարձունս օրհնեալ:

Յաւագ չինգշաբաթն.

Յաւուրս այս մեծ հրաշալի
Նոր Ուխտ կտակի մեզ սրբարար
Հացիւ, գինեաւ Հաստատեցեր
ՅԱռաքեալսրն 'ի վերնատան
չին ուխտ կտակին վերջաւորեալ.
Նոր յիշատակ յաւետ Սիրոյ
Աշակերտացդ ետուր փրկիչ.
«Առէք կերէք այս՝ իմ Մարմին,
Արբէք Արիւնս» ասացեր Տէր.
«Սոքօք մեղք ձեր լինին թողեալ:»

Ի Զատիկն՝ Յարութիւնն Քրիստոսի.

Ղնորհօք Հօր Քո և սուրբ Հոգւոյն
ԶԱստուածութիւնդ այսօր ցուցեալ
Ըստ կանխասաց բանիդ օրհնեալ
«Թէ յետ երից աւուրց յառնեմ»
Ահա՛ 'ի Քեզ այժմ կատարեսլ.
Ոչ կնիք զօրեաց քահանայից,
Ոչ պահպանացն հսկողութիւն.
Դու հրաշափառ, Աստուածաբար
Գերեզմանէն այսօր յարեար
Անմահ կենացն մեզ զրաւ եղեալ:

Ի Մեռելոցսն Նաւակտեաց.

Չարին կապանս՝ զօրեղաբար
Լուծեր այսօր Տէր բարերար,
Մահուն կրնիք փշրեալ, ջաղխեալ,
Արձակեցեր զհոգիսն կապեալ՝
Յերկնից Հանգիստըն հրաւիրեալ.
Պարգևատու ամենեցուն
Կեանս անպախճան, անմահական
Պարգևեցեր մեզ Տիրաբար.
Այսօր զհոգիս նընջեցելոցն
Հանգ՛ 'ի Քեզ փառօքդ լցեալ:

Ի Յինանց Կիւրակէսն.

Ջանք սիրելոյ Փրկչիդ, ո՛վ Տէր.
Եւ զոյգ նրմին խնամք մարդասէր՝
'ի քառասնօրրդ յարութեան
Առաքելոցդ սիրով ցուցեր
Զմիտըս նոցին 'ի լոյս բացեալ.
Ռաբբի ըզՔեզ քարոզէիր,
Զփառսդ Աստուածեան ցուցանէիր.
Մարմնով նոցա միշտ երևեալ՝
'ի Հաւատսրն Հաստատէիր
Զսիրտըս նոցին մըխիթարեալ:

Ի Յարութեան կիւրակէսն.

Սառն ցրտութիւն մարդկան բարուց

Հըրով Սիրուիջ ջերմացուցեր,

Անհաւատ սիրտքն ՚ի կեանս անմահ

Հաւատացին աւուրս շնորհիւ՝

Այսօր տեսեալ զՔեզ յարուցեալ.

Վարձահատուց Յիսուս Փրկիչ

Եւ զմեզ յարձ ՚ի կեանս անմահ.

Ի մեզ կենացն յաւիտենից

Հաւատն ու յոյսն կանգուն պահեա

ԶՔեզ տեսանել ՚ի փառսդ յայտնեալ:

Ի Յիշատակ գլխատման Յովհաննու Մկրտչի.

Տեառն Յիսուսի ո՛վ Կարապետ

Եւ Մրկըրտիչ ՚ի Յորդանան.

Այսօր կամօք Հերովդէի

Նստիս ՚ի բանդ պատուհասի

Ը՛գՏէրդ Յիսուս օրհնաբանեալ.

Բախճարանին Հերովդէի

Դստերն կաքաւ հաւան թրւի,

Որոյ ՚ի վարձ գլուխդ խնդրի

Արեամբն յազեալ կնօջըն չարի

Ըզմեծ Արուսեակդ շիջուցեալ:

ՅԱւետումն Սուրբ Աստուածածնի.

Յընծառիթ ձայն աւետաւոր,

Հրեշտակապետն Դաբիէլ

Քեզ ՚ի Տաճարն այսօր, ո՛վ կոյս,

Յերկնից բերէ նոր խորխոյս՝

Ծնանել զՄեծեան մեզ խոստացեալ.

Իլսապըսակ կոյս Մարիամ,

«Զայր ո՛չ գիտեմ» ասես խոնարհ.

Այլ Դաբիէլ «Հոգւով Սըրբով»

Ատէ «Ծընցիս որդի անուամբ

Լիցի Յիսուս վերաձայնեալ:»

ՅԵրևումն Խաչի.

Փայլիս այսօր ՚ի Պաղեստին

Լուսաճաճանջ Խաչ փրկչական.

Դողգոթալէն մինչ Չիթենեան

Լեառն սրփռեալ արփիական.

Լուսովդ զտեսօղս յապուշ հարեալ.

Քրիստոսական սիրով լրցեալ

Սուրբն Կիւրեղ, ըզՔեզ տեսեալ՝

Թուղթ առ Կոստանդ Քրիստոսապսակ

Արքայ լրդէր հըրճողաբար

Զանցս Երևմանդ ճշտիւ ճառեալ

Ի Համբարձումն Քրիստոսի.

Հնորհօքդ լըցեալ դաս պերճական
Առաքելոցդ սրբազան,
Այսօր 'ի լեառն Ձիթենեան
Ելին տեսնել զփառսդ Աստուածեան.
Միախորհուրդ գումար առեալ.
Նալեցեր Տէր վերջին նըլազ
'ի սիրելի սուրբ աշակերտսդ.
Եւ Համբարձեալ փառօք առ Հայր՝
Յաջմէ՛ Նորին յաղթող նըստար.
Զսուրբ աշակերտսդ սիրով օրհնեալ:

Ի Հոգէգալուստն.

Որ ըստ խոստմանդ 'ի Համբարձման
Աշակերտացրդ մետասան,
'ի սուրբ Հօրէն առեալ զՀոգին
Առաքեցեր 'ի վերնատունն
Հրեղէն լեզւօք հըրափայլեալ.
Բամեալք 'ի մի 'ի վերնատան
Սուրբ Առաքեալքն երկոտասան,
Եւ աշակերտքն եօթընտասան
Առին զՀոգին հրալեզուեան
Պէս պէս լեզւօք պերճաբանեալ:

Ի Սուրբ Հռիփսիմեան կուսանսն.

Հռիփսիմէ խորհրդաւոր
Եւ ցանկալի անուն օրհնեալ.
'ի գեղ կուսիդ լիմարեցաւ
Արքայ փառօք միշտ յաղթական.
Յամօթ հարաւ 'ի քէն պարտեալ
Օրինակ մեծ կուսան դըստերց
Եղեր, ո՛վ կոյս, պայծառ վարուքդ.
Մերժեցեր սին փառս աշխարհի,
Պերճ թագ և գահ հօր արքայի.
Զքեղ՝ Քրիստոսի հարսնացուցեալ:

Ի Սուրբ Գայիանեան կուսանսն.

Քրիստոսի փեսայութեան
Արժանաւոր եղեալ հարսունք՝
Քույն անբիծ և սուրբ վարուց,
Ո՛վ Գայեանէ կոյս մեծ գովեալ,
Եղեն կուսանքն աշակերտեալ.
Յիսուսին Սէր փեսայութեան
Քան զաշխարհին մեծ զըրեցեալ՝
Խնամօքդ ճարտար, ո՛վ կուսապետ,
Մահուամբ 'ի Տէր՝ սուրբ կնքեցան
Զաշխարհի փառս տարամերժեալ:

Ի Կաթուղիկէ Եկեղեցին Սրբոյ Էջմիածնի.

Ի քեզ այսօր, ո՞վ սուրբ Տաճար,
Մայր Տաճարաց ազգիս Հայոց,
Ամենասուրբ Երրորդութեան
Փառքըն ծագեաց լուսաշողշող.
Քաղաքամէջն դըղորդ տըւեալ.
Սիրով տենչան որդիք Հայոց
Լուսաւորչին սուրբ ձեռակերտ.
Ի սուրբ գըրկէ՞դ միշտ ելանեն
Օրէնք վարողք զմեզ անսասան.
Լրութիւն ազգիս ամբողջ պահեալ:

Ի Սուրբ Լուսաւորիչն՝ լելն ի վերապէն.

Որ ի վերապէն, ո՞վ Հայրապետ,
Հընդետասան ամօք կացեալ.
Քաւեցեր զմեղս Հայ աշխարհին.
Այսօր ելեալ բըժըշկեցեր
Ըղջայաստանն պատուհասեալ.
Իրևեցաւ քեզ, Տէր սուրբ Գրիգոր,
Պըսակ լերկնից արժանաւոր.
Զլոյս և ուսմունս Քրիստոս փրկչին.
Յամենուրէք զնշան Խաչին,
Տարածեցեր միշտ Հաստատեալ:

Ի Սուրբ Ներսէս մեծ Հայրապետ.

Սիրով Փրկչին ծընար ով Հայր
Սիրով ազգիդ սնար բարերար.
Սէրն էր սրտիդ յատուկ պըսակ
Լուսաւորչին ո՞վ սուրբ ժառանգ.
Սուրբ Հայրապետ Մեծըդ Ներսէս.
Փափագդ էր միշտ ի Հայաստան
Խաղաղութեան կանգնել նըշան.
Աքսոր, տաղնապ ի քեզ սակայն
Եւ մահաթոյն. ըզքո սուրբ կեան
Ի Յիսուս Տէրդ նահատակեալ:

Ի գիւտն նշխարաց սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի.

Բաբուն Հոգւոց ազգիս Հայոց
Տէր սուրբ Գրիգոր Պարթևական.
Այսօր նշխարք սուրբ քո մասանց
Ի լոյս յայտնեալ ի Հայաստան.
Բըժըշկութեան դեղ ծանուցեալ.
Կամք միշտ առ Տէր աղօթարար
Վասն ազգիս Հայոց թըշուառ.
Եւ դու առ Տէր լեր բարեխօս
Կանգուն պահել զազգս Հայոց
Միշտ անսասան յարատեւալ:

Ի Սուրբ Թարգմանիչսն՝ Սահակ և Մեսրոպը.

Չարիք ազգիդ նախարարաց
Զքեզ միշտ յուզէր Մեծրդ Սահակ.
Խաղաղութեան էիր հրեշտակ.
Լուսաւորչի մեծ սուրբ տոհմի
Դու շառաւիղ վերջին յայտնեալ.
Իսկ դու Մեսրոպը մաշտոց մեր հայր
Սուրբ աղօթիւքդ անդադար
Զնշանս գրրոց լեզուին Հայոց
Էնքն տեսեամբ քեզ ցուցանէր
Աջն Անեղին մէկին գրրեալ:

Ի Սուրբ Տրդատ Թագաւորն.

Նըստար ՚ի դաՀ արքայական
Հօրդ ժառանգ հրեկայական.
Չարչարեցեր ըզսուրբ Գրիգորն.
Ըսպանեցեր ըզսուրբ Կուսանսն.
Դու Աստուծոյ պատուհասեալ.
Ելեր ապա առ սուրբ Գրիգոր.
Ծանեար ըզնա Սուրբ զօրաւոր.
Բըժըշկեցար յախտոյ ցաւոյդ.
Եղեր պաշտպան սուրբ կըրօնին
Ի Հայաստան զայն տարածեալ:

Ի Սուրբ երկոտասան Առաքեալսն Քրիստոսի.

Իհետեալ զձեր միտս Հոգւոյն շնորհօք
Երկոտասան սուրբ Առաքեալք.
Ելիք յաշխարհս աշխարհաց
Բանին կենաց լինել քարոզք.
ԶՔրիստոսն՝ Աստուած մեծ քարոզեալ.
Ի շէնս, քաղաքս, ՚ի խուղս, պալատս
Միշտ համարձակ մըտանէիք.
Կռապաշտութեան խաւարն մերժեալ.
Զլոյս Քրիստոսեան դուք սրփռէիք
ԶԵկեղեցին սուրբ հաստատեալ:

Ի Վարդապառն՝ Պայծառակերպութիւնն Քրիստոսի.

Փրկիչ Յիսուս՝ որ ՚ի Թաբօր
Դու յալկերպս պայծառացար,
Մովսէս, Եղեա յամպն երևեալ,
Երրորդութեան խորհուրդ յայտնեալ,
Աստուածութեանդ փառս անդ ցուցեալ.
Այսօր և մեք հաւատացեալքս
Ընդ Պետրոսի առ Քեզ ձայնեմք՝
Արասցուք Քեզ սուրբ տաղաւար
ԸԶսիրտս, Հոգիս. Տէր բարեբար,
Էջ ՚ի նոսին շնորհօքդ փայլեալ:

Ի Սուրբ նախահարսն.

Ռահահորդք մեր հարազատք
Հաւուց մերոց սուրբ նախահարք.
Ձեր սուրբ վարուք, կենօք պայծառ
Ի սիրտ էին գըտիք հանդէս.
Մեզ օրինակ բարի եղեալ.
Սիրով էին սընայք, ո՞վ հարք.
Օրինաց Տեառն միշտ հըպատակ.
Զհինն Իսրայէլ՝ Եհովային
Վարէիք միշտ ՚ի կամս արդար.
Քաջ առաջնորդք դուք հռչակեալ:

Ի Սուրբ Մարգարէսն.

Առ ապագայ Սուրբ Մեսիա
Նախագուշակ հանդիսացայք.
Գործս փրկութեան Յիսուս Փրկչին,
Ո՛վ Աստուծոյ արք սիրեցեալք,
Միշտ բացորոշ նախասացեալ.
Սէր Արարչին ձեզ ցանկալի.
Արդարութեամբ Նորին զինեալք՝
Ուղղիչք էիք թագաւորաց,
Վարիչք ազգին Իսրայէլեան.
Հեռուստ զՄեսեան միշտ քարոզեալ:

Ի Սուրբ Ժողովն Եփեսսոսի, յերկու հարիւր հայրապետսն.

Տաճար Հոգւոյն սիրտք ձեր կազմեալ,
Պէս պէս շնորհօք ընդ միշտ լըցեալ,
Ի յԵփեսսոս այսօր դումար
Առիք Հոգւով սուրբ Հայրապետք.
ԶՆեստորըն անդ նղովիւք շանթեալ.
Որ ՚ի Յիսուս զերկու բնութիւն
Զատ տեսանէր. և ըզսուրբ կոյսն
Քրիստոսածին վարդապետէր.
Աստուածածին ոչ դաւանէր.
ԶԵկեղեցին յուղէր խռովեալ:

Ի Վերափոխումն Սուրբ Աստուածածնի.

Իկսեալ պըսակ քեզ՝ Միածնիդ
Յաւուրս փոխման քո ՚ի յերկին,
Տայ քեզ ո՞վ սուրբ Աստուածածին
Զհոգիդ չքնաղ լինքն զրաւեալ,
Մարմնով յերկինս վերափոխեալ.
Ծանօ նըմա զհոգս աշխարհի
Սուրբ Մայրապետ մարդկան ազգի.
Հայցեա բարիս, խաղաղութիւն.
Եւ մեր մեղաց ըզթողութիւն.
Կուտակ չարեացն ՚ի մէնջ բարձեալ:

Ի Սուրբ Յովակիմ և Աննայ՝ ծնողսն սուրբ Աստուածածնի և
ի կանայսն իւղաբերս.

Որ ուխտաւոր եղէք առ Տէր,
Ո՛վ Յովակիմ և սուրբ Աննայ,
Եթէ զաւակ ձեզ ՚ի Տեառնէ՝
Ի կուսութիւն Տեառն ընծայել.
Նոր արշալոյս ձեզ արդ ծագեալ.
Յիսուս Փրկչին սուրբ Յարութեան
Գրեցայք վրկայք սուրբ իւղաբերք.
Կենաց բանին միշտ ունկնդիր
Եղէք յաւէտ դուք անձանձիր.
Այսօր ՚ի փառս Նորին Հրճուեալ:

Ի Սուրբ Ժողովն Նիկիոյ, յերեք հարիւր տասն և ութ հաւ-
րապետսն.

Այսօր Ժողով ՚ի Նիկիա
Գումարեցայք սուրբ Հայրապետք.
Եւ զԱրիստ Գատապարտեալ՝
ՁՅիսուս Ծընունդ Հօր Միածին
Անժամանակ մեզ քարոզեալ.
Ղամբար Հոգւոցդ միշտ փառ պահեալ
Հարք սուրբք՝ Հոգւովն բարգաւաճեալ.
Լերուք առ Տէր մեզ բարեխօս
Փրկիկ ըզմեզ ՚ի յաղանդոց
Սուրբ Հաւատով զօրացուցեալ:

Ի Ծնունդն Սուրբ Աստուածածնի.

Էին էիր դու ուխտաւոր
Սուրբ Մարիամ կոյս գովելի.
Որ ըստ ուխտին ծնողիդ բարի
Ծնանիս այսօր ՚ի մօրդ գրրկի.
Յերկնից դու մեզ լոյս մեծ ծագեալ.
Իամից Սրբոց միշտ պաշտելի.
Մահկանացուացրս տօնելի,
Լէր բարեխօս առ Քո Որդի
Թողուլ ըզմեզս անթրւելի.
Ի սէր խնամոցն զմեզ պահպանեալ:

Ի Խաչվերացն.

Սաւառնաթե Խաչ Փրկչական
Մեր փրկութեան գրրաւական.
Այսօր Հերակլ յաղթող կայսեր
Ձեռամբ փոխեալ յԵրուսաղէմ՝
Ի Սուրբ Սեղանն բազմիս փայլեալ.
Տէրունական ո՛վ Սուրբ Նըշան,
Միջնորդ առ Տէր լեր Հաշտութեան՝
Մեզ տրկարացս առաւ զօրութիւն
Յուս մեր բառնալ զՔեզ անխափան՝
Փրկանս Հոգւոց Քեզ գրրաւեալ:

Ի՞նչ Սուրբ Գէորգ զօրավարն:

Էին եղեր քաջ զօրավար
Արագհաս սուրբըդ Գէորգ:
Անպաւէն դու տրկարաց
Պաշտպան կացեր հօրեղաբար:
Սիրով փրկչին միշտ զարգացեալ
Բոտինքս ըզքեզ միշտ աղաչեմք
Եւ մեզ փութալ ՚ի յօգնութիւն,
Սուրբ աղօթիւքդ բարեխօս
Ի՞նչ մեզ հայցեա՞հ հեռուն զօրութիւն,
Քեզ հետեւող արժան եղեալ:

Ի՞նչ Վարագայ Սուրբ Խաչն.

Ողորմութեան հեռուն Յիսուսի
Եղեր արժան Սուրբ Հռիփսիմէ:
Զմասըն Խաչին զպարանոցաւդ
Արկեալ՝ իջեր ՚ի հայաստան,
Ի՞նչ լեռն Վարագ զայն թագուցեալ:
Ղամբարափայլ երկոտթասան
Լուսեղէն սեամբք ՚ի լեռն Վարագ
Դու յայտնեցար այսօր, Սուրբ Խաչ,
Եւ բազմեցար ՚ի սուրբ հաճարն
Յուրախութիւն մեզ պարգևեալ:

Ի՞նչ Սուրբ Եօթանասուն երկու աշակերտսն Քրիստոսի.

Որ ՚ի Փրկչին անճառելի
Սէրն զօրացաւք սուրբ աշակերտք:
Այսօր ըզձեզ Եկեղեցի
Յիշատակէ տօնախմբեալ՝
Զկեանս և զգործըս ձեր գովեալ:
Բամք սիրելեաց Յիսուս Փրկչին,
Լերուք առ հէր միշտ բարեխօս:
Ըզմեզ փրկել ՚ի փորձանաց
Եւ ՚ի չարին ներգործութեանց՝
Զմիտս ՚ի յերկինքս վերուղղեալ:

Ի՞նչ Սուրբ Աւետարանիչսն.

Մեծաբարբառ վրկայաբանք
Փրկչին կենաց և սուրբ գործոց,
Որ Սուրբ Հոգւոյն շնորհօք լըցեալ՝
Պսակ հիւսեցիք յաւերժական
ԶԱւետարանն մեզ աւանդեալ:
Ի՞նչ ձեզ՝ փրկչին աւետեաց ճառք
Սուրբ Մատթէոս, Մարկոս, Ղուկաս
Եւ Յովհաննէսըդ սիրելի,
Դիմեմք, յարգեալ զձեր յիշատակ
Ի՞նչ բարեխօսող ապաւինեալ:

Յաւոր հրաշիւք յերուսաղէմ

Գրտանիս խաչք փրկչական,
Սուրբ Հեղինէ մեծ թագուհւոյ
Ձեռամբ փրկիս ՚ի Հըրէնց,
Պէս պէս հիւանդքս բժշկեալ:
Յաւէտ ՚ի մէնջ յարգիս արժան
Սուրբ պաշտամամբք մեծարական,
Զի քիւ քրիստոս ըզմեզ փրկեաց,
Արքայութեան ժառանգ գըրեաց,
՚ի քեզ վասն մեր Պատարագեալ:

՚ի Սուրբ Հրեշտակապետսն և յամենայն երկնային զօրսն.

՚ի դասս երկնից մեծ Տէրութեանց,
Իշխանութեանց և զօրութեանց,
Եւ Աթոռոց և Պետութեանց,
Ո՛վ Գաբրիէլ և Միքայէլ՝
Հրեշտակապետ անուամբ պարծեալ:
Յաւոց, վըշտաց և հեծութեանց
Լերուք բըժիշկ և ըստիփիւ,
՚ի խաւարին որոգայթէն
Հըզօր փրկիւ և աղաւիւս:
Յուղին երկնից առաջնորդեալ:

Յամենայն Սուրբսն՝ ՚ի Հինս և ՚ի Նորս, ՚ի Յայտնիս և Յանյայտսն.

Յաշխարհ Համայն սերմունք սրբութեալք,
Սերմանցի բողբոջք հասունացեալք,
Յանդաստանին Քրիստոսի
Ետուք ատոք պտուղս արժանի՝
Սիրով Փրկչին միշտ ուռճացեալ:
Արդ աղաչեմք զձեզ՝ Սուրբք յերկինս,
Որ յայտնապէս նահատակեալք,
Եւ կամ առ միշտ անյայտ կացեալք,
Հին և Նոր խումբ դաս պերճական՝
Զմեզ սընուցէք խնամով տաճեալ:

Յընծայումն Սուրբ Աստուածածնի ՚ի Տաճարն.

Բախճան կուսից սըրբակեցաց
Գրեցար յաւետ, կոյս Մարիամ,
Խինդ և հրճուան քոյգ ծընողաց
Եղեր զաւակ անգուգական
Ուխտաւոր դու յերկնից տըւեալ:
Սիրովն Էին և ըստ ուխտին
Ընծայեցար սուրբ Տաճարին:
Կոյս դու սընար, կոյս կնքեցար:
Դու կուսութեամբ զԱստուած ծընար
Զնորհօք Հոգւոյն միշտ զօրացեալ:

Ի Սուրբ Առաքելսն և յառաջին լուսաւորիչսն Հայաստանեայց՝ ի Թաղէոս և ի Բարդուղիմէոս.

Էին կամօք, սուրբ Առաքելք
Բարդուղիմէ և Թաղէոս,
Լուսաւորիչք Հայաստանեայց
Յօժար սիրով Հանդիսացայք.
Զաշխարհն Համայն լուսաւորեալ.
Նոր Կրօնին լոյս փրկական
Ի պալատանց արքայական
ձող արձակեաց ի խորշս երկրին
Մեր Հայաստան մեծ աշխարհին
Տեառն լուսով աշխարհն փրկեալ:

Ի Սուրբ Յակովբ ՄԾբնայ Հայրապետն.

Քրիստոսանուէր և ճրգնական
Կենօքդ պայծառ, տէր սուրբ Յակովբ,
Յերկինս գրտեր սիրոյդ Հանդէս.
Յերկրի ի կեանսրդ մարմնական
Հրեշտակքն քեզ սպասաւորեալ.
Արդարութեամբ միշտ պերճացեալ,
Եւ սրբութեամբ արժան տեսեալ՝
Տէրն ըզՀայցուածսրդ կատարեաց,
Հրեշտակն յերկնից յերկիր իջեալ
Զմասն տապանին առ քեզ բերեալ:

Ի Սուրբն Աբգար՝ Նախավկայ և անդրանիկ Թաղաւորն մեր.

Հարուած ցաւոցդ ըզքեզ նեղեալ
Աբգարինս մեծ Թաղաւոր.
Լուար զհրաշից Յիսուս փրկչին,
Խնդրարկս առ Նա ի Պաղեստին
Առաքեցեր առ քեզ փութալ.
Առեր ապա Յիսուս փրկչին
Սուրբ Դաստառակն Աստուածային.
Նորին հրաշիւք ցաւդ մեղմացեալ.
Ի Թաղդէէն դու բլթըշկեալ՝
Եղեր ի Տէր Հաւատացեալ:

Ի Սուրբ Դաւիթ մարգարէն և Յակովբ առաքեալն.

Նըստար լաթոռ արքայական
Եհովային ժողովրդեան.
Սաղմոսերդու անգուղական.
Կանուխ զուշակ ի Մեսիան.
Յիսուս փրկչին Հայր գրեցեալ.
Այլ դու Յակովբ Տեառն եղբայր.
Որ Քրիստոսի փրկչին մերոյ
Սուրբ աշակերտ եղեր ընտրեալ՝
Լէր բարեխօս վասն մեր առ Տէր
Մեզ՝ ըզՀաւատըդ պարգևեալ:

Ի Սուրբ Ստեփաննոս նախավկայն և յառաջին մարտիրոսն:

Յիսուսին ով մեծ հետևող

Սուրբ Ստեփաննոս այր լի շնորհօք:

Որ զքարկոծումըն յանձն առեր

Ի սէր Փռկչիդ անդուգական՝

Դու անդրանիկ վրկայ եղեալ:

Բացաւ երկինք, քեզ հրաշափառ

Երևեցաւ Տէրն Միածին:

Որ ՚ի պատիւ մեծ վկայիդ՝

Յոտի կանգնեալ պատուէր զհանդէսդ,

Պսակ անթառամ քեզ պատրաստեալ:

Ի Սուրբ Որդիսն որոտման՝ յառաքեալն Յակովբ և յաւետարանիչն Յովհաննէս:

Առիք զպատիւ ՚ի Քրիստոսէ

Դուք՝ որոտման որդիք ձայնեալ:

Նստիլ յաջմէ և յահեկէ

Յիսուս Փրկչին դուք հաճեցալք:

Անչափ սիրոյ ցոյց մեծ գովեալ:

Դանձին անմահ Երկնաւորի

Դրսողք եղէք սուրբ Առաքեալք:

Դու Յովհաննէս՝ սուրբ քո սրտիւ

Փրկչին զրեցար մեծ սիրեցեալ,

Հոգւովդ Սիրոյն միշտ նրւիրեալ:

Ի Սուրբ Հայրապետսն:

Բաբունուոյն սուրբ և ճրշմարտի

Հետևեցալք սուրբ Հայրապետք:

Անբոսերիւր դուք ընթացեալ

Առաքելոցն շաղօք արդար՝

Եղէք ճրագունք լուսափայլեալ:

Արդ ձեօք պարծի եկեղեցի

Կանոնադիր սուրբ Հայրապետք:

Ծիսօք, կարգօք վայելչաբար

Յառաջ վարի բարեգարդեալ

Զձեր լիշատակս տօնախմբեալ:

Ի Սուրբ Վարդապետսն:

Տեառն բանին քարոզք եղեալ

Ուսումնապերճ սուրբ վարդապետք՝

Ուսուցիք մեզ զկամքս վերին,

Ըզպատուիրանքս ճշմարտին,

Մեզ ուսուցիչք արդեամբ եղեալ:

Ուստի և մեք ձեր աշակերտք,

Զձեզ աղաչեմք սուրբ վարդապետք:

Հայցեցէք մեզ ՚ի Քրիստոսէ

Զշնորհս Սուրբ Հոգւոյն. զի հետևող

Լիցուք մեք ձեզ, շնորհազարդեալ:

Յուշտի մանկունսն Եկեղեցւոյ.

Իիուսեալ պըսակ 'ի ձեր ճակատ
Ուխտի մանկունք դուք Հարադատ.
Պըսակ Փրկչին Սիրոյն Հիւսուած
Ձեր անթառամ վարձն է փառաց.
Որով յաւետ պսակաւորեալ.
Նայեցարուք յերկնից առ մեզ
Որ միշտ կարդամք աստի առ ձեզ,
Կըցորդ լերուք մերոց վշտաց
Որ արդիւնք են անթիւ մեղաց.
Ձեռն օղնական մեզ կարկառեալ:

Ի Ճգնաւորսն և Միանձունսն.

Իւծեալ 'ի կեանս ձեր մարմնաւոր
Կեանս ընտրեցիք ձեզ հոգեւոր,
Մերժեալ զաստեացս վայելս և փառս՝
Նըւիրեցալք հոգւով 'ի Տէր.
Մարմնով յերկրի միշտ չարչարեալ.
Որոշեցալք յերկրէս բընաւ,
Թողիք ըզտուն և ըզտեղի,
Ըզհայր, ըզմայր, ըզկին, զորդի,
Ելիք լերանց յայրս և փապարս.
Տեառն միայն դուք տենչացեալ:

Ի Սուրբ Մարտիրոսն և Վկայսն

Յանուն Փրկչին, 'ի սէր Նորին
Ջըլարթացեալք եռանդազին՝
Բանդ և կապանք, աքսոր, տանջանք
Ձեզ թըւեցան առ միշտ չընչին՝
Սուրբ Մարտիրոսք վըկայեցեալ.
Էիք 'ի Տէր սպառազինեալ
Մահուան սոսկում ձեզ ոչ ազդեալ,
Դուք քաջաբար, Հըսկայաբար
Վըկայեցալք 'ի Տէր արեամբ.
Յօղ ձեր արեան 'ի մեզ հեղեալ:

Ի Սուրբ Կուսանսն.

Երջանիկ խումբ սուրբ կուսանաց.
Ըզգաստ արթուն ձեր սուրբ վարուք՝
Երկնաւորին սուրբ փեսայի
Արժան գրեցալք ըզգաստ Հարսունք.
Սիրով փրկչին բարգաւաճեալ.
Բախճարանին երկնաւորի
Էք դուք այսօր հանդիսականք.
Սուրբ աղօթիւքըդ արժանի
Հայեցեցէք մեզ ըզշնորհս Փրկչի.
Արթուն, ըզգաստ կենօք կեցեալ:

Ի Սուրբ Թագաւորսն,

Գաւազանաւ արքայական
Եւ պերճ թագիւ փառաւորեալ.
Դուք մերժեցիք զպատիւնս սին.
Ոչ հպարտացեալ զօրու բազկին
Այլ ի խոնարհ գճեզ միշտ պահեալ.
Երկնաւոր Մեծ Թագաւորին
Կրէիք պատկեր ի ձեր անձին.
Ուստի արժանի դուք զըրեցալք
Արքայութեան լինել ժառանգ.
Ընդ Քրիստոսի թագաւորեալ:

Ի Սուրբ Զօրավարսն.

Առ հոգւորն պատերազմ
Ի դէն յաղթող սպառազինեալ.
Նըշան խաչին՝ դըրօշ փայլեալ
Հարիք ուժգին ըզթշնամին.
Անուամբ Փրկչին միշտ պանծացեալ.
Լերուք առ Տէր միշտ բարեխօս
Զինիլ և մեզ ի Քրիստոս.
Ըզդրօշ խաչին՝ միշտ յաղթական
Յառաջաւոր տանել նըշան.
Ըզթշնամին զերեվարեալ:

Յ Ո Յ Ս

Իմ կատարեալ մխիթարութիւնը կլինի այն յուր՝ որ պատ-
ճառ եղաւ ինձ այսպիսի մի երկասիրութեան ձեռնամուխ լի-
նելու: Այն Յուր՝ որ ես վստահանում եմ տեսնել Ձեր մէջ, ով
ընթերցող Հայեր, է տեսնել Ձեզ մօտեցած Ձեր Հայրենական
Եկեղեցւոյն, որից, ցաւելով եմ ասում, շատ հեռու է շրջում
Ձեզանից ամեն մէկը. տեսնել Ձեզ ընդդրեալ այդ Հայրենական
Եկեղեցին՝ որի մէջ է Հայ ազգի լրութեան շունչը: Կրկեցէք
այդ Եկեղեցին, դա է այն Յաջող Նաւը, որ շատ փոթորիկ-
ների է դիմադրել և շատ կատաղի ալիքների վերայ է սահել,
շատ որոտումներից և կայծակներից չէ ստկացել և Ձեզ մինչև
այսօր անվնաս է հասցրել: Մտէք այդ Յաղթական Նաւի մէջ.
Դա միայն կարող է տանել Ձեզ դէպի յուս. դէպի կրթութիւն
և վերջապէս դէպի փրկութիւն, որ միակ ցանկութիւնն է և
նպատակը ամենայն Քրիստոնէի:

Դորա համար միշտ առ Աստուած աղերսող

Արէն Քահանայ Բագրատունի:

ՅԱՆԿ ԲԱԺՆԻՑ

Պատճառ երկասիրութեանս 5

Ա. ԲԱԺԻՆ.

Հաստատութիւն, Նպատակ և Խորհուրդ սուրբ Պատարագի.
Բաժանմունք նորին և Յորջորջմունք 7

Բ. ԲԱԺԻՆ.

Աւուրք, ժամ և Տեղի սուրբ Պատարագի 10

Գ. ԲԱԺԻՆ.

Սրբազան անօթ սուրբ Պատարագի և պատրաստութիւն Պա-
տարագչի կամ ժամարարի 12

Դ. ԲԱԺԻՆ.

Զգեստաւորութիւն Պատարագչի 14

Ե. ԲԱԺԻՆ.

Լուացումն ձեռաց և Խոստովանութիւն Պատարագչի . . . 28

Զ. ԲԱԺԻՆ.

Սպաս դնել, Խնկարկութիւն և Աշխարհալոց 38

Է. ԲԱԺԻՆ.

Ժամանուտ կամ սկզբնաւորութիւն Պատարագի 56

Ը. ԲԱԺԻՆ.

Երեքսրբեան փառաբանութիւն 64

Թ. ԲԱԺԻՆ.

Քարոզ Սարկաւագի, Ընթերցուածք. Աւետարան և Հաւա-
տամբ 68

Ժ. ԲԱԺԻՆ.

Վերաբերումն 89

ԺԱ. ԲԱԺԻՆ.

Ողջոյն 102

ԺԲ. ԲԱԺԻՆ.

Սրբագործութիւն 117

ԺԳ. ԲԱԺԻՆ.

Փոխարկութիւն կամ կանոն Պատարագի 131

ԺԴ. ԲԱԺԻՆ.

Յիշատակութիւն 155

ԺԵ. ԲԱԺԻՆ.

Ճաշակումն 177

ԺԶ. ԲԱԺԻՆ.

Գոհութիւն 212

«Տէր ողորթ» աղէրս 221

ՅԵՐԵՄԻԱ

80		ԳԼՈՒԿ Ե
88		ԳԼՈՒԿ Զ
98		ԳԼՈՒԿ Է
101		ԳԼՈՒԿ Ը
111		ԳԼՈՒԿ Թ
131		ԳԼՈՒԿ Ժ
136		ԳԼՈՒԿ Ի
141		ԳԼՈՒԿ Լ
152		ԳԼՈՒԿ ԼԵ
153		ԳԼՈՒԿ ԼՆ

7m

773

001 7366

773

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0027366

